

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΔ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Νεοελληνικά *Πραγματογραφία*

Ιλικειου Β'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1977

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1993-1

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Μέ απόφαση τής Ελληνικῆς Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία του Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυκείου τυπώνονται ἀπό τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΕΠΟΙΚΗ ΛΑΖΑΡΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

Μία σημαντική πλάτη της Εγγύδωνος Κυριαρχίας στην Ελλάδα
είναι ο Λαζαρέας Ιωάννης Λαζαρίδης, γνωστός ως Βασιλεύς
της Λαζαρίδης. Ο Λαζαρέας Ιωάννης είναι ένας από τους
πιο διάσημους Έλληνες ποιητές της σύγχρονης ελληνικής
λογοτεχνίας.

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1977

ИЗДАНИЕ ПОДГОТОВЛЕНО И ПОДАНО В РЕДАКЦИЮ ПОДАРОЧНОЙ КОЛЛЕКЦИИ

NEOEVHNIKA ATAMZQITAI

Б. АКЕНОУ

Издательство «Либроком»
Санкт-Петербург

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΜΠΟΥ ΖΩΗ

ΒΙΑΛΙΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΛΑΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΟΔΟΙ Η ΙΔΙΑΙΤΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Εἴ τις εύσεβής καὶ φιλόθεος, ἀπολαυσέτω τῆς καλῆς ταύτης καὶ λαμπρᾶς πανηγύρεως. Εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Εἴ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαυσέτω νῦν τὸ δηνάριον. Εἴ τις ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας εἰργάσατο, δεχέσθω σήμερον τὸ δίκαιον ὄφλημα. Εἴ τις μετὰ τὴν τρίτην ἡλιθεν, εὐχαρίστως ἑορτασάτω. Εἴ τις μετὰ τὴν ἔκτην ἔφθασε, μηδὲν ἀμφιβαλλέτω· καὶ γάρ οὐδὲν ζημιοῦται. Εἴ τις ύποτεροιν εἰς τὴν ἐνάτην, προσελθέτω, μηδὲν ἐνδιοιάζων. Εἴ τις εἰς μόνην ἔφθασε τὴν ἐνδεκάτην, μὴ φοβηθῇ τὴν βραδύτητα· φιλότιμος γάρ ὁ Δεσπότης, δέχεται τὸν ἔσχατον καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἐδνεκάτης, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ύστερον ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κάκείνῳ δίδωσι καὶ τούτῳ χαρίζεται· καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν γνώμην ἀσπάζεται· καὶ τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι τὸν μισθὸν ἀπολαύετε· Πλούσιοι καὶ πενήτες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε. Ἐγκρατεῖς καὶ ράθυμοι τὴν ἡμέραν τιμήσατε. Νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες εὐφράνθητε σήμερον. Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολύς, μηδεὶς ἔξελθη πεινῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνείτω πενίαν· ἐφάνη γάρ ή καινὴ βασιλεία. Μηδεὶς ὁδυρέσθω ππαίσματα, συγγνώμη γάρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Μηδεὶς φοβείσθω θάνατον· ἡλευθέρωσε γάρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος. Ἔσθεσεν αὐτόν, ύπ' αὐτοῦ κατεχόμενος. Ἐσκύλευσε τὸν "Αδην, ὁ κατελθὼν εἰς τὸν "Αδην. Ἐπίκρανεν αὐτόν, γευσάμενον τῆς σαρκὸς Αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προιλαβών Ἡσαΐας ἐβόησεν. «Ο "Αδης, φησίν, ἐπικράνθη συναντήσας Σοι κάτω». Ἐπικράνθη, καὶ γάρ κατηργήθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ ἐνεπαίχθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ ἐνεκρώθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ καθηρέθη. Ἐπικράνθη, καὶ γάρ ἐδεσμεύθη. "Ἐλαβε σῶμα, καὶ Θεῷ περιέτυχεν. "Ἐλαβε γῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανῷ. "Ἐλαβεν ὅπερ ἐβλεπε, καὶ πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἐβλεπε. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, "Αδη, τὸ νεῖκος; 'Ανέστη Χριστός, καὶ σὺ καταβέβλησαι· 'Ανέστη

Χριστός, καὶ πεπτώκασι δαίμονες. Ἐνέστη Χριστός, καὶ χαίρουσιν ὅγγελοι. Ἐνέστη Χριστός, καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἐνέστη Χριστός, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος. Χριστὸς γάρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο.

'Ιωάννης ὁ Χρονοστομος'

2. ΑΠΟ ΤΗ "ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Οι πρὶν ἀπό τὴν ἄλωση διαπραγματεύσεις

«Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμὸν ἐστιν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ . . .»

‘Απαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἔδόκει καλῶς, ἔπειμψεν (ό Μωάμεθ) ἐνδον λέγων τῷ βασιλεῖ:

«Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἥδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρός ἐστιν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν* πρὸ πολλοῦ παρ’ ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἐνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπών τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ’ ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σύ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρώσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ;».

‘Ο Βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ:

«Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γάρ τούς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἀπαντεῖς ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχει δὲ καὶ τὰ παρ’ ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, δόσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ’ ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθεῖν εἰρήνη. Τί γάρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εύρεθῆς κερδανθείς*; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὕτ’ ἐμόν ἐστιν οὕτ’ ἄλλοι συντριβανούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γάρ γνώμῃ πάντες αὐτο-

προαιρέτως ἀπόθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν.

Ταῦτα ἀκούσας δὲ τύραννος, καὶ ἀπογνούς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὡρισε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὅμόσας ως οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον ἀπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν*.

(ΔΟΥΚΑ. Βυζαντινὴ Ἰστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θρῆνος

Στό παρακάτω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἰστορίας» του ὁ Δούκας ξεσπάει σέ θρῆνο, στόν δόπον ἐκφράζει τόν πόνον καὶ τὴν δύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, γιά τὴν μεγάλην συμφοράν καὶ ἀπαριθμεῖ τίς καταστροφές πού ἔγιναν στή Βασιλίδα τῶν πόλεων.

“Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλή! “Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν! ”Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός! ”Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμάς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦ ἴματιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόργυγον, τὸν κάλαμον, ἀτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὁρᾶν; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λειψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα; Αἱ ἀγυιαί, τὰ περίαυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἀγίων, σωμάτων εύγενῶν, σωμάτων ἀγίων, ἀσκητῶν, ἀσκητρῶν. ”Ω τῆς ζημίας! ”Εθεντο, Κύριε, τὰ θησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πτεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν δὲ θάπτων.

“Ω ναέ! ὃ ἐπίγειε οὐρανέ, ς οὐράνιον θυσιαστήριον, ς θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη*, ς κάλλος ἐκκλησιῶν, ς βίβλοι ιεραὶ καὶ Θεοῦ λόγια, ς νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, ς πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ς εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ς θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ς διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ς παιδαγωγίαι

ήμιθέων ἡρώων, ὡς πολιτεία, ὡς δῆμος, ὡς στρατός, ὑπέρ μέτρον* τὸ πρίν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. Ὡς οἰκίαι καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἵερα τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἔξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας.. .

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἵμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἔξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν. . . Φρίξον ἥλιε, καὶ σύ,-γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῆ ἔγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς δύμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὅμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράξομεν: « Δίκαιος εἰ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου. . . ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὃστε βυθίζεσθαι. 'Ο δὲ φόρτος τί; 'Ιματισμὸς πολυτελῆς, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ύπερ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἵερεις καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμάλωσίας καὶ τῶν ὄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἴδειν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἔνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἔτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*. . . "Ἀλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἀκρατὸν πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ύπερ ἀριθμὸν ὑπερβαίνούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγήσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βίβλοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοί καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου, Εὔαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ύπερ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρεδίδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἤσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινή Ιστορία, ἐκδ. Βόννης, 1834)

3. ΧΡΟΝΙΚΟ

‘Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος μιλᾶ στούς συμπολεμιστές του.

’Ακούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ώσει ἥχου μέγαν θαλάσσης, ἔλογιζόμεθα τί ὅρα ἔστι· μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὔριον ὁ ἀμιρᾶς* ἡτοίμασε χερσαίον τε καὶ ὑδραίον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ‘Ημεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὅντως καθ’ ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἡσαν ἔξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναικές τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ «Κύριε ἐλέησον» μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεόν ἵκετευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδῶσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ’ ἵλεως γενήσηται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αύτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. ‘Ομοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἄρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

«Υμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοί καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βιούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρους καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφις τὸν ἴὸν* ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἔως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσερά τινα ὄφειλέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, οὐα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπέρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὔσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπέρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπέρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπέρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσταί ἔσμεν ὑπέρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἔως θανάτου, πιολλῷ μᾶλλον ὑπέρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιώθηναι.

» Εάν διὰ τὰ ἡμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπέρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιώθῃ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἔξουσθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα.»

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156.)

Γεώργιος Φραντζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

('Από τόν "Ογδοο Λόγο")

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς ἡ ἀνδρειὰ τίποτις δὲν ἀξίζει,
τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρήζει*.
Τινᾶς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύτικον τὸν κόσμον·
βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χώρις πόνο.
Ο Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τους βγάνει,
ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπτητα χωρίζει,
οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελῷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
Αὔτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μέ δριμύτῃ.
Ἄν εἰν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικοῦτον.
Αὔτὸς λοιπὸν ὁ Διγενῆς στὸν ποταμὸν Εύφρατη
παλάτι εὔμορφό 'κτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει
καὶ περιβόλι εὔμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὔμορφα 'ρδινιασμένο*,
καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἄγιον Θεοδώρου
τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκευή ἔφησέν του,
φελόνια* καὶ ἴερά πολλ' ἀφίέρωσέν του.
Ωσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ρωμανία πηγαίνει,
γιατ' ὁ πατέρας τού 'μαθεν 'Αμιρᾶς* ἀποθαίνει.
Αποθαμένον βρίσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
μὲ παρρησίαν περισσή τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
Ἐκάλεσεν ἄρχιερεῖς καὶ ἴερομονάρχους,
διάκονους καὶ ἴερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.

Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν*.
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καὶ ὅταν τὸ ἔθαψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὄλιγούτζικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινένε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατρὸς καὶ τῆς μητρός του
 ἀνδραγαθίες ἤκαμεν ἄμετρες μοναχός του,
 ὥστε νά 'θεν ἀκούσωσιν, διγενής ἐφάνη,
 δλοι τους νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνῃ.
 Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς δι Φιλοπάπατός του,
 δλοι τὸν ἐτρομάζασιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὁμπρός του.
 'Αλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἀνθρωπος ἔμελε ν' ἀποθάνη,
 γιατὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τόνε πάρ' ἐφάνη.
 'Αρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς δι Γιγενής ἀνδρεῖος,
 γιατὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῇ πάντ' ἀιδίως.
 Τέσσαρες κράζει ιατρούς, γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἀν φοβᾶται γιὰ θάνατον, εὐθὺς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ιατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ιατρικ' ἀλλα
 ἐνάντια στὴν ἀρρωστιὰ ἐπῆγαιναν μεγάλα.
 'Αλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ιατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.
 'Ωσὰν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
 καὶ τὴν γυνή του Εύδοκια πλησίον του τὴν κράζει.
 Λέγει της: « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
 καὶ τὸ πικρὸ ποτήριο θανατοκόντεψέ* μου.
 'Ω χέρια μου καὶ ποῦ στενε, Χάρου ν' ἀντισταθῆτεν
 καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῆτεν;
 Μὰ δὲν δυνοῦστεν, δ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
 κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
 Ταῦτά λεγεν ὁ Διγενής, ἡ δὲ γυνή του πάλι
 κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη της μεγάλη.
 'Ο Διγενής μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχήν του
 εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* του.

‘Η δὲ γυνή, ώς εἴδενε αὐτὸν νενεκρωμένον,
 ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χωρὶς πνεῦμ’ ἀπλωμένον,
 πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὃ μέγα θαῦμα —
 ξεψύχησένε καὶ αὐτή, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἄμα
 καὶ ὅλοι ἔθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
 τὸ πράγμα ὅποι ἔγινεν ὅλοι τὸ ἔθαυμάσαν.
 ’Εσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
 βάγιες καὶ ἐκλαιγαν αύτοὺς ὅμοι μὲ τὶς παιδίσκες.
 ’Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
 τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αύτοὺς μὲ παρρησίαν,
 καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
 καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
 Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
 εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
 καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμένα λόγια
 τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια:
 «Ω πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξεριζωθῆτεν
 καὶ σεῖς, βουνά, θρηνήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
 τὶ ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ’ ἄξια παλικάρια
 ἐκεῖνον ὅποι ἔφριτταν ἀνθρώποι καὶ λιοντάρια.
 ’Ω Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
 αὐτὸν τὸν ἀνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; »
 Ταῦτα ἐκεῖνοι εἴπασιν, ἐπειτα ἐδιαβῆκαν,
 ἐκεῖνο ὅποι ἐπρεπεν μὲ τιμὴ τὸ ἐποϊκαν.*
 ’Αφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ’ ὅλην τὴν οἰκουμένη
 ὁ Διγενῆς νὰ τὸν παινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 ἐξ.)

2. ΑΙΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Μέ αὐτή τή συμβατική ὄνομασία είναι γνωστή ἡ ἐκτεταμένη ἔμμετρη χρονογραφία, πού ἀφηγεῖται τή γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν τιμαιριωτικῶν κρατιδίων, τά ὅποια ιδρύθηκαν στήν Πελοπόννησο ἀπό Γ’ ἄλλους εὐγενεῖς μετά τή Δ’ Σταυροφορία (1204). Τό χρονικό διαιρεῖται σέ δύο κύρια μέρη. Τό πρῶτο πραγματεύεται σέ γενικές γραμμές τήν ιστορία τῆς Α’ Σταυροφορίας καὶ, ἀφήνοντας κατά μέρος ἔνα χρονικό διάστημα ἐκατό ἑτῶν, ἔρχεται στήν κατάκτηση τῆς

Κων) πόλεως ἀπό τοὺς Φράγκους (1204), καθώς καὶ στὰ γεγονότα πού ἐπακολούθησαν ἀμέσως μετά. Τό πολὺ ἔκτενεστερο δεύτερο μέρος, δηλαδὴ ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἴστορία τῆς Πελοποννήσου ἀπό τὸ 1205, ὅπότε κατακτήθηκε ἀπό τὸ Γουλιέλμο τοῦ Σαμπλίττ καὶ τὸ Γοδεφρέδο Βιλλαρδουίνο, ἀνεψιό τοῦ χρονογράφου, ὡς τὸ 1292. Ἐπεισοδιακῶν μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τὰ τελευταῖα ἀπό τὰ ὅποια ἀνήκουν στὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ ιδ' αἰώνα. Συγγραφέας τοῦ ἔργου εἶναι ἔνας «γασμοῦλος» (δηλαδὴ πρόσωπο πού προῆλθε ἀπό ἐλληνοφραγκικό γάμο) ἢ Φράγκος ἐξελληνισμένος, πού ἦταν σύγχρονος τῶν ἴστορουμένων καὶ γνώριζε καλά τὴν Πελοπόννησο ἀπό κάθε ἀποψή: τοπογραφική, κοινωνική, ἐκκλησιαστική κτλ. Τό ἔργο ἔχει πολὺ μεγάλη ἴστορική σημασία, ἀλλά δέν παρουσιάζει καμιά λογοτεχνική ἀρετή.

Ἐπεὶ ἂν εἴσαι γνωστικὸς κι ἔξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος* εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζῃς*,
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὃπού εἴπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιον εἴπα τὸ τῆς Συρίας,
ώσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,
τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκεινοὺς ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὄμοιώς καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχης ὅρεξιν νὰ ἀκούνες πράξεις καλῶν στρατιώτων,
νὰ μάθης καὶ παιδεύεσαι, ἢ λάχη νὰ προκόψῃ.
Εἰ μὲν ἔξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκης,
εἴτε εἴσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζους*,
κι ἐλπίζω, ἂν εἴσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς*,
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλασίων,
ὅπού ἥλθασιν μετὰ ἐκεινῶν, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

*Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἑδῶ κι ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

Ο κόντος ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*,
ὅποὺ σὲ εἴπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπού ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἔτερους εὐγενικούς ἀνθρώπους

ν' ἀπέλθη ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τὸν διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον
εἰς τὰ φουσάτα* ὅπου εἴχασιν ἐτότε οἱ πελλεγρῖνοι*,
καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.

Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δευτέρους ἀπὸ αὗτον.
Κι ὡσὰν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
ὅπου ὑπαγοῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴν Ρωμανίαν κι ἐγίνησαν ἀφέντες,
βουλήν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι,
νὰ μείνῃ ἔνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν* τους,
κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ως τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἡ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἡτον ὁ ὑστερούτερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους
δικάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους.
Κι ίσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνη
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μισήρ Γουλιάμος ἄκω*,
εἶχεν καὶ ἐπίκλην* ὁ λόγου του*, τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε —
νὰ εὔρῃ φουσάτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρῃ μετὰ ἐκεῖνον,
κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει*
κάστρε καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἰγονικά του.
‘Ο κόντος γάρ τοῦ ἔξεδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε,
καὶ εἶπεν του: «Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω
ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας,
ἐπταρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινά μας ὅλα
κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας,
κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εύτυχήσης».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κι ἐρόγεψεν φουσάτα·
εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἥλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον·
οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἀρχόντησαν μετ' αὐτον,
ἄλλοι τινές, ὅπου ἤσσοι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάροι*,
ὅπου ἤσσαν πλούσιοι ἀνθρωποι, ἥλθασι μετ' ἐκεῖνον,
ὅ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.

Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικὰ νὰ ὁρμῶσουν,
κι εὔθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἥθελαν κι ἔχρῆζαν.
Τὸν Μάρτιον μήναν ἥλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαίου τὴν πρώτην
ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
ὅποιù ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κάν δεκαπέντε μίλια·
εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
Ἐτότε γάρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
ὅ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
τὸ λέγουν Πελοπόννεσον, οὕτως τὸν ὄνομάζουν,
οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρη.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια,
κάν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἔως οὗ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν
τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου,
ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πήρασιν, ἐκεῖνοι γάρ τοῦ κάστρου
καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικά τους,
ὅ κατὰ εἰς τὸ δοσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πήρασι, τές φύλαξες ἔβαλαν,
τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἴθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
ἀπὸ λαὸν καὶ ὅρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκεινοὺς τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
ὅποιù τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
κι εἴπαν κι ἀσυμβουλέψαν τους τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα,
ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
ὡς χώρα γάρ ἀπολυτὴ κείτεται εἰς τὸν κάμπον,
οὕτε πύργους, οὕτε τειχέα ἔχει κανόλως 'σ αὔτην.
Ἐν τούτῳ ὁρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθια ὑπαγαίνουν,
ἔξαπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσάτου*.

κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεī στὴν Ἀνδραβίδα,
κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυρούς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸν τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
καὶ ἥλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέστην* ἐκεῖνον.
Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
ῶμοσεν κι ὑπισκήθη τους νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
οὕτε ζημία νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἴγονικά τους,
τιμήν, δωρεάς νὰ ἔχουσιν κι εὔεργεσίας μεγάλας.
"Ολοὶ τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψῃ*.
Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
διὰ τὸ ἔνι κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
καὶ ἔνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γάρ ἀφεντεύει
ὅλην τὴν Πελοπόννεσον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
Ἐπει, ἀν προστάξῃ ὁ Θεός καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἔτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως
ἀνευ σπαθίου καὶ πολέμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἐκείνη ὅπου σὲ λέγω,
ὅρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεī στὴν Ἀνδραβίδα
καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
καὶ ὅρισεν τὰ πλευτικὰ* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
κι ἐκεῖνος μὲ τὸν ἔτερον λαὸν γάρ τοῦ φουσάτου
εἰς τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τές κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γάρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὅρος
βουνὸν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ;
ἡ χώρα γάρ εύρισκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
μὲ πύργους γάρ καὶ μὲ τειχέα καλὰ περικλεισμένη.
Λοιπὸν εύρισκετον ἐκεī τότε ὅπου σὲ γράφω
ὅ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἀργος καὶ Ἀνάπλι·
ώς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
ἐκ μέρους γάρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,

Σγουρὸν τὸν ὄνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπίκλην·
κι ώς ἐπληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἀπὸ τὴν χώρα τέχνῃβαλεν γυναῖκες καὶ παιδία,
ώσαύτως καὶ τὸν λίον* λαὸν ὃποὺ ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου.
κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινεν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

’Αφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκεῖσε ὁ Καμπανέσης,
ώσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ την.
’Αφῆκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν.
ἐπὶ τῆς αὔριον γὰρ τὸ πρωί, ωσὰν ἔξημερῶσεν,
ἔδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρωνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἴδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.
Τέσ σκάλες ὃποὺ εἴχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
”Οσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ηῦραν.
οἱ δὲ ποὺ εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
’Ο Σγουρὸς γὰρ ώς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὃποὺ ἦτον,
ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea edited in two parallel texts from the MSS,
of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.
’Εκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στιχ. 1340 - 1485)

BITZENTZOY KOPNAPOT

3. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

’Η ύπόθεση τοῦ «Ἐρωτόκριτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ξετυλίγεται
στήν ἀρχαία Ἀθήνα. ’Ο Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατά τοῦ
’Ηράκλη, βασιλιὰ τῆς Ἀθήνας. Στό κρίσιμο σημεῖο τῆς μάχης
φτάνει ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν,
ἔπειτα ἀπό μονομαχία μέ τὸν Ἀριστο, ἀνιψιό τοῦ βασιλιὰ τῆς Βλα-
χιᾶς.

MONOMALHIA EΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

”Ολα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
κι οἱ δυὸ Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μά τ' Ἀστρη, μά τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ μά τῆς Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θὲ νὰ μᾶς καταλύσῃ,
καὶ μά τὸν Ἡλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἔτοῦτο ὅπ' ἐγίνη,
κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ, τι καιρὸν κι ἀ ζοῦμε.
καὶ πάλι ἀν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κλερονομιά μας
νὰ κάνη ὅ, πτι ὑναί στὸ χαρτὶ καὶ λὲν τὰ γράμματά μας.

ΠΟΙΗΣΗ

‘Ωσὰν ἀμνόξασι κι οἱ δύο, φιλευτικά μιλοῦσι,
πιάνουνται κι ἀγκαλιάζουνται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
τό ’να φουσάτο* χλώμιανε, στ’ ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρά ν’ πολλὰ ἡ καρδιά ντως
βλέποντας πώς σὲ δυὸ κορμιὰ κρέμετ’ ἡ βασιλειά ντως.
“Αριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο.

κι εἰς τὰ φουσάτα καὶ τὰ δυὸ σὰν κεῖνο δὲν εἶν’ ἄλλο,
τοῦ μπάρμπα ντου ’τον τ’ ἄλογο, πάντα τὸ καβαλκεύγει,
δὲν εἶχε χρεὶα νὰ τὸ κεντᾶ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγη.

Δὲν ἥτον ἄλλο σὰν αὐτὸ σ’ ὅλη τὴν Οἰκουμένη·

ώσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ώσὰ λιοντάρι μπαίνει.
Δὲν ἥθελ’ ὁ Ρωτόκριτος ν’ ἀλλάξῃ τ’ ἄλογόν του,
μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.

Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
καὶ τὸ σημάδι τοῦ μαλιᾶς* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.

“Ηγεμε δ κάμπος τ’ ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
θωροῦ, ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.

Σήμερο πολεμούσινε, σήμερο καλεστῆκα,
δυὸ παλικάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
κι ως ὀγροικῆσαν κι ἥπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὄμορφή ντως νιότη·
στὰ μιὰ μερά στεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,

χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στὴ γῆς, τὴ σκόνη ἀνασηκώνου,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμώνου*.

΄Η γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τὸ 'να καὶ τ' ἄλλο ὁγρίευε σὰν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ' αὐτιὰ σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσουσι βιάζουνται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.

΄Η σάλπιγγα δευτέρωσε τῆς μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φυσᾶ στὸν "Αδη,
 κι ἥτοιε Χάρος ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιὰ ὅλον αἴμα,
 ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καὶ τὰ φουσάτα τρέμα.
 Σ' ἔναν καιρὸ τὰ δύο θεριὰ μὲ μάνιτα κινήσα,
 ποὺ φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἀν ἥσα.

΄Η σκόνη πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείστη,
 κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἡκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιά* τὸ πράμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς ἀιτούς, πρεπιὰ* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἔνας ἀπ' αὐτούς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεὶς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βουηθήσουν οἱ ούρανοὶ ὅγιὰ τὸν ἐδικόν του.

Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσώντας πολεμοῦσι,
 μάχουνται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τὸν ψιχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἔνας φυσᾶ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύση
 πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήσῃ,
 δὸ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικήθη,
 ὄντες τὸν πρῶτες κονταρές ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.

΄Εσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια 'σ τσ ούρανούς ἐφτάξαν κι ἑκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχουν δεῖξα.

΄Ωσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιὰ κινήσῃ,

κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήστη,
ἔτοι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθία βράζουν, κεντοῦν περίσσα,
βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ἥσα.
”Απονα πολεμούσινε κι ὀλύπητα βαρίσκου,
πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει
ὅ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρειὰ τὸ χαμηλώνει.
”Αριστος πού ’το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τοῦ μύτης,
ἥβαλε τὸ σκουντάριν* του ὁγιὰ νὰ τὴ βλεπίσῃ,*
μὰ ἡ κοπανιὰ ἔτο’ ἀλάβωτο δὲ θὲ νὰ τὸν ἀφήσῃ,
καὶ τὸ σκουτάριν ἥκοψε, κι ὡς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη*,
κι ἐφάνη σου ἥστραψ* οὔρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
ὄντε μὲ τόσην ἀντρειὰ καὶ μάνιτα τὴ ρίκτει,
καὶ γλήγορος σ' ἔναν καιρὸ τὴν ἀλλη δευτερώνει·
μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ ”Αριστος τὴ χέρα πῶς σηκώνει,
μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπάθει* ὅσον ἐμπόρει,
καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὅπου θώρει,
καὶ τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
κι ἐβούληθησεν ἡ μοίρα ντου καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἐγρίκα,
καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
”Ετρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσάτα,
κι ὥρες τοῦ ἑνούς κι ὥρες τ' ἀλλοῦ πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
Στέκουν μὲ πόνο καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
καὶ κάθα* εἴς στὸν ἀγαπᾶτα νίκος ἐπαρακάλει.
Τ' ἄλογα πᾶν ἔδω κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζου,
καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ’ρίζου,
κι ὥρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πῶς νικᾶ τὸν ἄλλο,
κι ὥρες τὸν ”Αριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιὰ μεγάλο.
Κι ώσάν τις ἀνέμους ποὺ ’σ τοῦ γῆς τὸ βάθος εἶν’ χωσμένοι,
καὶ πάσκου νὰ βγούν ἀπὸ κεῖ φυσώντας θυμωμένοι,
κι ἡ γῆς κρατεῖ τοι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν τς ἀφήνει,
καὶ πλιὰ μανίζουν, πλιὰ φυσοῦ καὶ πλιὰ δριμώνου* κεῖνοι,
καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,

κι εἰς τό ὅγα ντως πολλές φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνου,
ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη.
καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲν μάνιτα μεγάλη.
Κάνουν τὴ γῆ σιγοτρομᾶ τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,
κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἔκει ποὺ πολεμοῦσι.
Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
καὶ τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρυώνει.
Πλιὰ ἀργὸς φαίνετ' ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
δείχνει Ἀριστος πλιὰ γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾶ του·
κιανεῖς δὲν ξέρει ἀπὸ τοὺ δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει*,
καλὰ* καὶ νὰ το* δυνατὸ καὶ γλήγορο καὶ κεῖνο,
σ' ὅλα δὲν ἥτονε σωστό, ώσὰν τ' Ἀρίστου κεῖνο,
μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρειὰ τῆς χάρης,
ἀπόσωνε σ' ὅ, τι ἥλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καβαλάρης.
Ἀρχίσαν κι αίματώνουντα σ' ἔνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
μ' αὐτοῖνοι πόνο δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβο οὐδὲ κόπο.
Ἐνας τὸν ἄλλον τως παῖνα, ἔκει ποὺ πολεμοῦσι,
τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺ δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
Μέσα ντου λέει ὁ Ἀριστος, ἡ μοίρα νὰ βουηθήσῃ,
καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὄχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
γιατὶ ὃ μαλιὰν* εύρισκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
καὶ μ' ὅλο ποὺ σαν ἄφοβοι, καὶ φόβο δὲν κατέχου,
ποιός νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνοιαν ἔχου.
Κεῖνοι ποὺ στέκουν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,
τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
Δὲ στρέφουνται νὰ δοῦν ἄλλοι, τούτη ἡ σουλειὰ ἡ μεγάλη
δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὐδ' εἰς ἄλλη,
μόνον ἔκει ποὺ πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι.
στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σὰν τοῦτο δὲν ἐγίνη.
Ἀριστος, ποὺ χει πεθυμιὰ τέλος νὰ δῆ στὴ μάχη,
κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τὸ λπιζε νὰ λάχη,
ἥριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἔνα κι ἄλλο χέρι,
σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,

΄σ δύο μέσα κόψειν ἥθελε τὸ σιδερὸν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὁ πίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει ὄμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ·
 σὰ νά χεν εἶσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου,΄΄ δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγή* νὰ τρώγη.
 Ο Ρώκριτος ὥστὲν ἀπὸ τὴ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν "Αριστον ἥστεκε κι ἀνιμένει.
 Έκεῖνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὄχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπὰ* τῆς ἀντρεῖᾶς πεζέφν' ἐκ τ' ἀλογόν του.
 Εμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
 καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου:

ΑΡΙΣΤΟΣ

΄Η μέρα μᾶς μισεύγει,
 καὶ γιὰ ντροπῆ μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
 τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
 περμάζωξε τὴν ἀντρεῖα, βάλε τὴ δύναμή σου,
 λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάσῃ
 ἔνας μας θὲ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
 κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἰν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώσῃ,
 γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

«Ἐρωτόκριτος» (ἀπό τὸ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Σύμφωνα μέ τό Ἀκριτικό ἔπος, ὁ Διγενῆς Ἀκρίτης, ἀφοῦ ὑπέταξε
 ὅλες τὶς ἀκροπόλεις καὶ κατέλαβε πάρα πολλές πόλεις καὶ χῶρες
 ἀνταρτῶν, ἔχτισε κοντά στὸν ποταμό Εὐφράτη ἔνα θαυμαστό σέ

δύμορφιά παλάτι, διόπου καὶ διέμενε. Ἀρώστησε δύμως πάρα πολὺ βαριά καὶ καθώς αἰσθανόταν τὸ θάνατο νά πλησιάζει, κάλεσε κοντά του τή γυναίκα του, πού πέθανε ἀπό τὴ λύπη τῆς, ἐνῶ αὐτός ψυχοραγοῦσε. Στά δημοτικά τραγούδια ὁ Διγενής πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε στήν πάλη μέ τὸ Χάρο· ἀλλὰ οἱ διάφορες παραλλαγές τοῦ πάρα πολὺ γενικοῦ αὐτοῦ σχήματος παρουσιάζουν πολλούς τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἡρωα, ὁρισμένα ἵχνη τῶν διόπιλων διακρίνονται καὶ στίς διασκευές τοῦ ἔπους. Σύμφωνα μὲ τίς πληρέστερες παραλλαγές, ἀφοῦ νικήθηκε στήν πάλη ἀπό τὸ Χάρο, ὁ Διγενής βρίσκεται κατάκοιτος στὸ κρεβάτι του· περιμένοντας τὸ θάνατο. Τόν περιστοιχίζουν τὰ παλικάρια του στὰ διόπιλα ἀφηγεῖται τίς ἀνδραγαθίες του. Ἐπειτα προσκαλεῖ τή γυναίκα του καὶ γιὰ νά μήν τήν πάρει ἀλλος μετά τὸ θάνατο του, τήν πνίγει στήν ἀγκαλιά του. Σύμφωνα μὲ ἄλλες παραλλαγές, ὁ Χάρος παραμονεύει παντοῦ τὸ Διγενῆ ἢ ὁ Διγενής χτίζει κάστρο γιὰ νά μήν τόν βρεῖ ὁ Χάρος, ἀλλὰ οὔτε καὶ μέ τόν τρόπο αὐτό τόν ἀποφεύγει. Ὑπάρχει τέλος ἡ παραλλαγή, κατά τήν διόπιλα ὁ Διγενής μαθαίνει ἀπὸ ἕνα φίλο του ὅτι φανερώθηκε κάποιος ἄγνωστος ἡρωας, ὁ Χάρος. Ὁ Διγενής, μολονότι ἐτοιμοθάνατος, τόν καλεῖ σέ ἀγώνα καὶ νικιέται.

Στήν παρακάτω Κρητική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Διγενῆ εἰναι πάρα πολὺ φανερή ἡ ἐπίδραση τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Διγενής πῆρε στήν Κρήτη τίς διαστάσεις ἑνός Τιτάνα, πού δέ διατηρεῖ τίτοτα σχεδόν τό ἀνθρώπινο. Καὶ σ' αὐτό τό τραγούδι, δύως καὶ στίς παραδόσεις, ὁ Διγενής διασκελίζει ὅρη, πετᾶ πελώριες πέτρες, ζεκοιλᾶ βράχους, νικᾶ στό τρέξιμο ἐλάφια καὶ αιγάλγρους. Ὁ Χάρος δέν τολμᾶ νά παλαίψει μαζί του, ἀλλὰ τόν πληγώνει μέ ἐνέδρα.

N. Γ. Πολίτης (διασκευή)

‘Ο Διγενής ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
 Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καὶ σειέτ’ ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τά θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τόν ἀνατριχιᾶ πῶς θά τόνε σκεπάσει,
 πῶς θά σκεπάσει τόν ἀιτό τσῆ γῆς τόν ἀντρειωμένο.
 Σπίτι δέν τόν ἐσκέπαζε, σπήλαιο δέν τόν ἔχώρει,
 τά ὅρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
 χαράκι* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιά* ξεκούνειε.
 Στό βίτσιμά* πιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
 στό γλάκιο* καὶ στό πήδημα τά λάφια καὶ τ’ ἀγρίμια.
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μέ χωσιά* μακρά τόνε βιγλίζει*,
 κι ἐλάφωσέ του τήν καρδιά καὶ τήν ψυχή του πῆρε.

Κατά τό ἐπόμενο τραγούδι, ὁ Διγενής πεθαίνει, ἀφοῦ νικήθηκε
 Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στήν πάλη ἀπό τό Χάρο. Ὁ φθινερός ἀντίπαλός του περιγράφεται σύμφωνα μέ τὸ πρότυπο τοῦ ψυχοπομποῦ, δηλ. τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ στὶς ἀγιογραφίες τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτη ἐγενήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτη θά πεθάνει.

Πιάνει, καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρειωμένους νά ᾧθει ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊής, νά ᾧθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου νά ᾧθει κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
Κι ἐπῆγαν καὶ τόν ηύρανε στόν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τά βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

— Σάν τί νά σ' ηὔρε Διγενή, καὶ θέλεις νά πεθάνεις;

— Φίλοι, καλῶς ὄρισατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
συχάσετε, καθίσετε κι ἔγώ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τά βουνά, τῆς Σύρας* τά λαγκάδια,
πού κεῖ συνδύο δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
παρά πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
κι ἔγώ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὄργιές κοντάρι.

Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνά καὶ καταράχια,
νυχτιές χωρίς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρίς φεγγάρι.

Καὶ τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στόν ἀπάνου κόσμο
κανένα δέ φοβήθηκα ἀπό τούς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἶδα ἔναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
πόχει τοῦ ρήσου* τά πλουμιά,* τῆς ἀστραπῆς τά μάτια·
μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένια ἀλώνια
κι ὅποιος νικήσει ἀπό τούς δυό νά παίρνει τήν ψυχή του.

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια·
κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τό αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακή παραλλαγή)

‘Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ μέσι μολυβένιον πύρκον*,
μέσο’ ἀσημένιον πάπλωμα, μέσι προύντζενον κρεβάτιν.

‘Αππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,

- θέλουν ιά μποῦσιν νά τόδ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
- “Εναν κοντό κοντούτσικον κ'αί χαμηλοβρακάτον
βάλλει τήδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καί χαιρετᾶ τον.
- Καί γειά σου, γειά σου Διενή, σάν ἔν’ ή ἀφεγκιά* σου,
ἔτσι σάν ἔν’ ή ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά* σου.¹
- ’Αππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
θέλουν νά μποῦσιν νά σέ δοῦν κ'αί πάλε κροφοοῦνται*.
- Κ'αί ὅς ήμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
Κ'αί στήννει τάθλες ἀρκυρές*, ψουμιά σιμιαλλένα*,
ώτσαι* τά προτσοκούταλα* ἥτουν καί χρουσωμένα*.
- Τρώτε κ'αί πίννετ’, ἄρκοντες, κ'αί ἐγιώ νά σᾶς ξηοῦμαι.
Κάτω στούς πέντε ποταμούς, κάτω στούς πέντε δρόμους,
κάουρας* ἐβασίλεψεν κ'αί τρώει τούς ἀνθρώπους.
Φτερινιστηρκάν* τάππτάρου* μου, πάνως βουνόν ἡβκαίννω
κ'αί κάμνω* ἔτσά τόν κάουρον κεῖ κάτω στό λιβάϊν*
κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἐννιά σκάλες λιβάϊν,
κ'αί πάνω στήρ ραχούλλαν του σκύλλος* λαόν κ'αί τρέχει.
- Καί γειά σου, γειά σου, κάουρε, σάν ἔν’ ή ἀφεγκιά σου,
ἔτσι σάν ἔν’ ή ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά σου.
Σηκώννει τό κοντάριν του τό περευλοημένον*,
ἡ Παναγία κ'αί ὁ Χριστός πάνω ζωγραφισμένος.
Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καί ἐκόπην τό κοντάριν,
κ'αί μέ τά πέντε πιάννει τον, κ'αί μέ τά δκυό κρατεῖ τον,
κ'αί μέ τές δακκαννοῦρες του παίρνει του τό κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
’Εχαμνησεν ὁ κάουρας κ'αί βκάλλει τό σπαθίν του,
κ'αί μέ τά πέντε πιάννει τον κ'αί μέ τά δκυό κρατεῖ τον,
κ'αί μιάσ σπαθκιάν τοῦ ἔδωσε κ'αί ἐκόπην τό σπαθίν του.
κ'αί μέ τές δακκαννοῦρες του παίρνει τού το κ' κεῖνον.
- Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ'αί νά ξαναπιαστοῦμεν.
- ”Εσ* σε χαμνῶ, ὁ Διενή, γιά νά ξαναπιαστοῦμεν.
”Αννοιξεν τές ἀγκάλες του κ'αί τόθ Θεόδ δοξάζει.
— Δοξάζω σε, καλέ Θεέ, πού σαι στά ψηλωμένα,

1. Οι δύο στίχοι, εἶναι χαιρετισμός όμηρικῆς φιλοφροσύνης καί ἀναφέρεται στούς προγόνους τοῦ ἡρωα. Κατά λέξη δέν ἐξηγεῖται οὔτε ἀπ’ τούς ντόπιους.

άπού γινώσκεις τά κρυφά κ'αί τά φανερωμένα.
 τήδ δύναμιν πού μόδωσες, κάουρος μοῦ τήν παίρνει.
 Ἡρτεβ βουλή 'πού τόθ Θεόν, 'πού τούς 'Αἰς* 'Αντζέλους :
 —Τάνα* εἰς τήν κοξούλλασ'* σου, κ' ἔχει ἀρκυρόφ φηκάριν,
 κ'αί μέσ' 'σ ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρόμ μαχαίριν,
 κ'αί σέννιαρε* τόν κάουρον πού κάτω στό ὄρφάλιν*,
 τότες νά πεῖς τόν κάουρον χαμαί μαλλιά κουάριν*.
 Σκοπᾶ εἰς τήν κοξούλλαν του, βρίσκει ἀρκυρόφ φηκάριν,
 κ'αί μέσ' 'σ ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαχαίριν,
 κ'αί σέννιαρε* τόν κάουρον πού κάτω στό ἀρφάλιν,
 κ'αί ἔπταισεν ό κάουρος χαμαί μαλλιά κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ό κάουρος : «Δέν εν' ή δύναμή σου,
 Διενή, όπού μ' ἐνίκησε, ...
 είναι τό θέλημαθ Θεοῦ ἐσού κ' ἐνίκησές με,
 κ'αί τώρα πού μ' ἐνίκησες, ἐν νά σοῦ παραντζείλω·
 πιάσε τές δακκαννοῦρες μου κ'αί κάμες τες μιάτς τσάππαν*,
 κ'αί δῶσ' τοῦ τοίχου νά ραεῖ, τοῦ τοίχου νά χαλάσει,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νά γείρει νά πουζυάσει*,
 καί πιάσε τήν καυκάλλαμ' μου κ'αί κάμε την μιάν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίννει της, οὔτε κακή πουμπάρτα*.
 Φτερνιστηράκαμ τάπτπάρου μου, πάνω 'σ βουνόν ἡβκαίννω,
 κ'αί βλέπω τόν Σαρακηνόν κει κάτω στό λιβάϊν·
 σάν τό παμπούλλιν* κάθεται, σάν τό βουνόν κοιμᾶται,
 κ'αί μέσα στά ρουχούνια* του φοράεις* χιχινίζουν,
 κ'αί μέσα εἰς ταύκια* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τήρ ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,
 πάνω στήν κεφαλλούλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στά χεροπάλαμα σκύλλοι λαούς* κ'αί τρέχουν.
 —Γειά σου, γειά σου, Σαρακηνέ, σάν εν' ή ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σάν εν' ή ρίζα σου κ'αί τά γεννητικά σου.
 Μιάν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε 'πό κάτω στήμ μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αί ἑκατόν κεντίτες*,
 ἔξεβηκεν ήτ τοππουζιά πάνω σέ πέντε μίλια.
 'Εξηφαντώνναν ἄρκοντες κ'έππεσαν τά ποτήρκα :
 —Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 "Ενας ἀπό τήμ μέσην τους σηκώστην κ'αί λαλεῖ τους :

— Οὕτε στράφτει, οὕτε βροντᾶ, οὕτε χαλάζιρ ρίβκει,
έμ ματσουκιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνός τήν τρώει.
Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μιάν, τελειώνει τον κ'αί κεῖνον.

«Κυπριακά Χρονικά» τ. 1, 1923, σ. 145 ἔξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ τραυματισμοῦ ἡ τοῦ φόνου
μέ ἐνέδρα 'Ακρίτα ἀπό τοὺς ἔχθρούς του, δηλαδὴ τοὺς Σαρακηνούς
ἢ τοὺς 'Απελάτες, εἶναι συνηθισμένο στὰ 'Ακριτικά τραγούδια.
'Ιδιαιτέρη διατύπωση τοῦ θέματος αὐτοῦ παρουσιάζουν τὰ τραγού-
δια πού ἀναφέρονται στόν τραυματισμό τοῦ γιοῦ τοῦ 'Ανδρόνικου,
τοῦ Γιάννου.

Κάτου στήν ἄσπρη πέτρα καὶ στό κρυό νερό,
ἐκεὶ κείτεται ὁ Γιάννος, τ' 'Ανδρονίκου ὁ γιός,
κομμένος καὶ σφαγμένος κι ὀνεγνώριστος.
Τό αἷμα του σά βρύση χύνονταν στή γῆς,
καὶ γιατρεμό δέν εἶχεν ἡ βαθιά πληγή.

Τοῦρκοι τόν παραστέκουν καὶ Ρωμιοί τόν κλαῖν,
κι ἀπάρθενα κοράσια τόν μοιρολογοῦν :

— Γιάννο μ', δέν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
δέν εἶχες καὶ γυναίκα, γιά νά σ' ἔκλαιγαν;
— Θαρρῶ πώς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἡ γυναίκα νά την πόρχεται,
μέ δυό μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.

— Γιάννο μου, δέν σοῦ τό εἶπα, δέ σ' ἀρμήνευα,
μέ χίλιους μήν τά βάνεις καὶ μήν πολεμᾶς;

— Σώπα, καλέ γυναίκα, καὶ ντροπιάζεις με.

'Εγώ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' 'Ανδρονίκου ὁ γιός,
πού τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τά χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες πού πολέμαγα.

Δέν ἥσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,

έφτα χιλιάδες ἥσαν κι ἐγώ ἀμοναχός·

κι ἀπ' τίς ἔφτα χιλιάδες ἔνας γλίτωσε.

πού 'χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τά πηδήματα.
Στά νέφια νέφια πάει, στά νέφια περπατεῖ,
στόν οὐρανό πετοῦσε, στ' ἀστρη ἔχάνονταν.
Μιά σαϊτιά μοῦ παίζει μέσσα στήν καρδιά,
τή δύναμή μου κόβει κι ὄλη τήν ἀντρειά.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει δὲ Θιός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τά ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἀγιά Σοφιά, τό μέγα μοναστήρι,
μέ τετρακόσια σήμαντρα κι ἔξηντα δυό καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβά δὲ βασιλιάς, δεξιά δὲ πατριάρχης,
κι ἀπ' τήν πολλή τήν ψαλμουδιά ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νά μποῦνε στό Χερουβικό καὶ νά ὥγει δὲ βασιλέας.
Φωνή τούς ἥρθε ἔξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
« Πάψετε τό Χερουβικό κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἄγια,
- 10 παπάδες πάρτε τά ιερά, καὶ σεῖς κεριά σβηστεῖτε,
γιατί εἰναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νά τουρκέψει.
Μόν' στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, τά ὥθοῦνε τρία καράβια.
τό 'να νά πάρει τό Σταυρό καὶ τ' ἄλλο τό Βαγγέλιο,
τό τρίτο τό καλύτερο, τήν "Αγια Τράπεζά μας,
- 15 μή μᾶς τήν πάρουν τά σκυλιά καὶ μᾶς τή μαγαρίσουν!»
« Ή Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
« Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καὶ μήν πολυδακρύζεις,
πάλι μέ χρόνους, μέ καιρούς πάλι δικά σας εἶναι».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, «Ἐκλογαὶ ἀπό τὰ πραγμάτια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ»

5. Η ΚΕΡΑ - ΒΔΟΚΙΑ

Γιάς ίδες καστέλι εμορφο καί κρυό νερό δέν ἔχει.
 Κι ἄν ἔχει καί κρύο νερό, δράκος τό περιορίζει.
 Διψοῦν τά λάφια γιά νερό καί τά πουλιά γιά δρόσο.
 Διψοῦν καί οἱ εὐγενικές γιά μιά καθάρια βρύση.
 Τά μιά Λαμπρή, μιάν Κεριακή, μιάν 'πίσημη ήμέρα
 στολίζουντ' οἱ εὐγενικές στό Δράκοντα καί πᾶν.
 'Πό μακριά τόν χαιρετοῦν κι ἀπό κοντά τόν λένε :

- Δράκε, γιά 'μόλα τό νερό νά πιοῦν τά διψασμένα.
 Θέλεις λογάρι ἔπαρε, θέλεις μαργαριτάρι,
 θέλεις ἀπ' τίς εὐγενικές καμιά εύγενοπούλα;
- Οὔτε λογάρι θέλω γώ, οὔτε μαργαριτάρι,
 οὔτε ἀπ' τίς εὐγενικές καμιά εύγενοπούλα,
 μόν' θέλω τήν κερα-Βδοκιά τήν ἀηδονολαλούσα,
 ὅπου τήν ἔχουν τά πουλιά σκοπό καί κελαηδοῦνε.

Παίρνουν τό δρόμο τό δρομί καί στή Βδοκιά καί πᾶν.

- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, κι ὁ δράκοντας σέ θέλει.
- Σάν τί μέ θέλει δράκοντας καί στέρν' καί μέ φωνάζει;
 Καί σά μέ θέλει γιά καλό, νά βάλω τά χρυσά μου,
 καί σά μέ θέλει γιά κακό, νά βάλω τά μαυρά μου.
- Καί τά χρυσά σου ἔπαρε, καί τά μαυρά σου βάλε.

Παίρνει τό δρόμο τό δρομί, στόν δράκοντα καί πάγει
 'πό μακριά τόν χαιρετᾶ κι ἀπό κοντά τόν λέγει :

- Σάν τί μέ θέλεις, Δράκοντα, καί στέρν'ς καί μέ φωνάζεις;
- Πέξ μου, πέξ μου, κερα-Βδοκιά, 'πού ποῦν' τά γονικά σου;
- Γώ είμαι τῆς ἀστραπῆς παιδί καί τῆς βροντῆς ἀγγόνι·
 ὅπ' ἐστραψα καί ἔκαψα σφρανταπέντε δράκους
 κι ἀκόμα ἔνας 'πόμεινε, κι αύτόν θά τόνε κάψω.
 Τώρ' ἀστράφτω καί καίγω σε, βροντῶ καί τσουρουφλῶ σε.
- Σύρε, σύρε, κερα-Βδοκιά, πάνε στά γονικά σου,
 κι ἔγώ ἀμολάρω τό νερό, νά πιοῦν τά διψασμένα.

Θρακικά Γ', σ. 268 (Σωζόπολη)

III. ΘΕΑΤΡΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία σέ πέντε πράξεις

‘Πύθεση τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπό τὸν ποιητὴν).

Ασφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλογόνου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἥγουν τῆς Αιγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδὶ τ' ὄνομα Πανάρετος, δόπον μονογενὲς καὶ ὄρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὅποι δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδὶ τοῦ Θρασύμαχου, ὅμως ἐπρόσταξε νό συναναστρέφεται διημάδι μὲ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενῆς καὶ αὐτῆς.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μὲ τὴν αὐξησιν τῆς ἡλικίας ηὔξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικὰ ἥθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὅποι ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον δι Φιλόγονος βασιλεὺς ὅχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουσάτα*. ‘Ο ἔρως ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσά της κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα της νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγίνη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κάνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὅχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἔνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατέρος του διὰ κανίσκι*, τὸ ὅποιον θεωροῦσα μὲ μεγάλον τρόμον ἡ Ἐρωφίλη καὶ κρουνηδόν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημόν της καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μὲ τὸ ἰδίον τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαραμύθητον τὴν θλῖψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα· ὅθεν γριζόντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἥρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἔθαντωσαν καταπατώντας. ‘Ετοι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ἄμα ἀνεπίστως. Μετὰ ταῦτα φάνεται ὡς σκιὰ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐγχριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησην.

Πράξη Γ' — Σκηνή Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλιᾶ μιλεῖ

‘Αποὺ τὸν “Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μὲ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτη τὴν ὥρα βγαίνω

στὸ φῶς τοῦ μέρας τὸ λαμπτρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῆ τὸ φῶς μου,
γιατί τ' ἀμμάτια, πού σανε στὸ σκότος μαθημένα,
στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἥλιου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἀνὲν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τοῦ γῆς τὴν μυρωδιὰ γρικῶν καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.

*Ω κόσμε καλορίζικε, τόπε χαριτωμένε,
τῷ ζωντανῷ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἔχάσσαμε κι ὁγιάντα* δὲν μποροῦμε
κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σὲ θωροῦμε!

Μ' ἀνὲν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
τοῦ ἥλιου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψη νὰ θωροῦσι·
βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφη τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα. . .
σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κλερονομιὰ δική μου,
καὶ μόνη αἰτιὰ τοῦ σκοτωμοῦ πού λαβε τὸ κορμί μου!

*Σ τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλό, 'σ τοῦτο τὸ τιμημένο
παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'σ τοῦτο 'μαι ἀναθρεμμένο
μικρὸ παιδὶ σ' ἀνάπταψες κι εἰς ἐτιμές μεγάλες.
κι εἰς πλήσιες καλορίζικιές πάντα περίσσιες ἄλλες.

*Σ τούτη τὴν γῆν ἐπάτησα 'σ τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
τοὶ πόρτες, 'σ τοῦτα τὰ θρονὶα τ' αὐτὶα μ' ἀφουκρασθῆκα
πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἰν' συνθισμένοι. . .

*Ω ψευτικότατες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοίρα,
'σ τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
κι ἔγώ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ὄχτρό μου,
μ' ἀποὺ τὸν ἀπονώτατο τὸν ἵδιον ἀδερφό μου,
τοῦτον ποὺ στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
τούτη τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....
Ω τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα,
καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερο δὲ παίρνετ' ἀπὸ μένα;
Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
μὰ λίγος ἥτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος!

Μὰ κεῖν' ἀποὺ δὲν ἔφτανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίση
 ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπο ὑθελε σφαλίσει!
 Γιασὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰν ἡμέρα
 τὸ σπίτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τὴ δική του χέρα,
 δίχως καμιᾶς λογῆς αἰτιά, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρη
 τὴ βασιλειὰ ποὺ μόδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρη·
 καὶ δυὸς μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ὀγκητημένα
 στὸν "Αδη τότες τὸ ζιμιὸ*" ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κεῖν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλιὰ παρὰ μαχαίρι
 μόδωκε πόνο στὴν καρδιά, παντοτινό του ταίρι
 ἔκαμε τὴ γυναίκα μου· ὥθεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιές κάτω στὴ γῆ κι ἐθώρειες!...
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο
 γιὰ νὰ γρικήσῃ σήμερο πρίκα* πολλὴ καὶ πόνο,
 καθὼς ὄρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ· ἡ δικιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεγδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
 μ' ἀνέν κι ἀργῆ καμιὰ φορὰ τὴν παιδιομὴ* νὰ δώσῃ,
 γιὰ νὰ 'χῃ ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸς νὰ μεταγνώσῃ,
 πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμη μεγάλη
 τὴν ὥρα ποὺ λιγότερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιὰ τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικότατο σήμερο θὰ τελειώσῃ!

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμη ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγρικήθηκε σ' ὅλους ζιμιὸ* στὸν "Αδη,
 καὶ τόση μόδωκε χαρὰ κι ἔτσι πολλ' ἄρεσε μου,
 ποὺ τ' 'Αδ' ἡ παιδιομὴ γιαμὰ μόλειψε φαίνεται μου.
 Κι ὁ Πλούτωνας πῶς χάριμαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 'ς τοῦτον τὸν κόσμο ν' ἀνεβᾶ μ' ὄρισε ἀποὺ τὸν κάτω,
 γιὰ νὰ μποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸ σκοτωμόν του τὸν πρικύ, πλιότερα νὰ χαροῦσι.
 Ἐν τον ἔδῶ ποὺ πρόβαλε. . . νὰ τόνε δῶ φιβοῦμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ ποὺ μόκαμε στὸ στήθος μου ντηροῦμαι·
 μὴ ξανανοίξῃ νὰ γενῆ κι ἔδὰ σὰν τότες βρύση,
 καὶ τούτους ὅλους αἴματα τοὶ τόπους νὰ γεμίση.

Σ κ γ ν ḥ Ε'

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ

Απ' ὅσες χάρες οὐρανός, γὴ τὶ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τὸ ἀνθρώπου νὰ χαρίσῃ,
 πλὶ ἄξια καὶ πλιὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τις ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιατὶ δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλώνη
 τις ἀνθρώπους γληγορύτερα καὶ νὰ τοὶ μεγαλώνη·
 τούτ' ἤκουψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμέν τα
 καράβια κι εἰς τοῦ θάλασσας τοὶ στράτες ἐβαλέν τα·
 τούτη τοὶ ποταμοὺς περνᾶ καὶ τὰ βουνά ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλήσια δύναμη ἡ τοὶ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾶ, τούτη νικᾶ, καὶ τούτη
 μόνια τοῃ δίδει τοὶ τιμὲς καὶ τὰ μεγάλα πλούτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾶ, τὸν "Ἄδη δὲ φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στὴ γῆ λογάται.
 Τούτη κι ἐμένα βασιλὶο μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον δρίζω,
 κι ἵσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλούτη καὶ τιμὲς πᾶσ' ὥρα μοῦ πληθαίνου,
 χάρες πολλὲς στὸ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνου.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τοῦ θυγατέρας μου ἡ παντρείᾳ... τώρα τὸ ριζικό μου
 τίνε τελειώνει, σὰ θωρᾶ, καὶ τούτη πλὶ ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀπὸν λόγιαζα καλλιά· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τὴ δική μου μοιάζει,
 μηδὲ τοῦ μπόρεσής μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω ἡ τοῦ Ἐρωφίλης μου, τὸ ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τοῃ παντρειὰ νὰ ξαναπῖ πάπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀποὺ στέκεις ἡ τοῦ οὐρανούς, κι ἐδῶ στὸν κόσμο κάτω
 τις ἀθρώπους ὅλους συντηρᾶς, τὰ λόγια ποὺ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
γρήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη!
Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὄμηρος τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
κι ἀς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιές ἡ ὕστερη χαρά του.
Κι ἔσυ ἐκ τὸν "Αδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιὰ μεγάλη,
σὰ μ' ἔταξες, κι ἀς ἀψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλάιματα καὶ θανάτοι,
κι ἔρημ' ἀς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι!

.....

X O R O S

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τοῇ δόξας πείνα,
τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβειὰ καταραμένη,
πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
πόσες συχνὲς μαλιές* συναφορμά σας
γρικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη!
Στὸν "Αδην ἀς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
κι ὅξω στὴ γῆ μὴν ἔβγη νὰ παιδέψῃ
νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἡ ἀτυχίᾳ σας.
γιατὶ ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
κιανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ᾖθητε,
τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.
Τὴ λύπηση μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
μακρὰ τὴ δικιοσύνη ξορισμένη*,
κι οὐδὲ πρεπὸ μῆδ' ὅμορφο θωρεῖτε.
Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ 'ναι σφαλισμένοι,
κι ἑδῶ στὸν κόσμο κάτω δὲν μποροῦσι
νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπατημένοι.
Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
κι οἱ φίλοι τοὶ φιλιές τως ἀπαρνιοῦνται,
καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

.....

Πράξη Δ' - Συνηνή Ζ'

X O P O S

Ακτίνα τ' ούρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀποὺ μὲ τὴ φωτιά σου τὴ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸν στολίζει 'σ μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τὴ γῆ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τὴ στράταν τση νὰ σφάλη.
 Κι ὄντα μᾶς ἐμακραίνης τὴ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τὴ γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰ μποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώστης κι ἀρχινήστης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾶς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμο, ὅλη τὴ γῆ μ' ἀθούς* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστώνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῷ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὄλες τσὶ πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πώς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στὴ γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκουνται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὄσα κι ἄν εἴν' ὁμπρὸς τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῆ ἔσù τὰ κάνεις ὄλα, γὴ ἀπὸ σένα
 θρέφουνται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνου,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

*Εκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΓΔΙΔΟΥ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

('Α π ὁ σ π α σ μ α)

'Η «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπει-
 σοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στήν ἀρχή τοῦ ἔργου ὁ "Ἀγγελος ἔμπνεψ τὸν
 Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσει τὸ ἔδιο του

τό παιδί, τόν 'Ισαάκ. 'Ο 'Αβραάμ, γεμάτος ἀγωνία καὶ ὕστερ' ἀπό πάλη ἐσωτερική, ἀποφασίζει στό τέλος πώς δέν μπορεῖ νά παραβεῖ τὴν ἐντολή τοῦ Θεοῦ καὶ γονατισμένος προσεύχεται. 'Αλλά ἡ Σάρρα ἔυπνᾶ, ἀνησυχεῖ, καὶ ζητᾶ νά μάθει τί συμβαίνει· ὅταν δὲ 'Αβραάμ ἀναγκάζεται νά τῆς τό πεῖ ἑκείνη λιποθυμᾶ. Τόν 'Αβραάμ, πού κλονίζεται καὶ πάλι, ἔρχεται νά ἐνισχύσει στήν ἀρχική του ἀπόφαση δὲ "Αγγελος. 'Ο 'Αβραάμ δίνει διαταγή στοὺς δούλους νά ξεκινήσουν γιά τή θυσία. 'Η Σάρρα στὸ μεταξύ συνέρχεται καὶ θρηνεῖ τό παιδί της πού θά χάσει.

Σ ΑΡΡΑ

'Εννιάτα μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
 'σ τοῦτο τὸ κακορίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι.
 τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ διδα τὸ γάλα τῶ βυζῶ μου
 κι ἔστ' σουνε τὰ μάτια μου κι ἔστ' σουνε τὸ φῶς μου.
 'Εθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὠσὰ δεντροῦ κλωνάρι
 κι ἐπλήθαινες στήν ἀρετή, στή γνώμη καὶ στή χάρη·
 καὶ τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης ;
 ὠσάν βροντή, σὰν ἀστραπή θὲ νὰ χαθῆς, νὰ λιώσῃς !
 Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω;
 ποιό θάρρος ἔχω, ποιά δροσά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω;
 Πόστη χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
 ὄντα μᾶς εἶπεν δὲ Θέος τὸ πῶς σὲ θέλω κάμει !
 Καημένο σπίτι τ' 'Αβραάμ, πόσες χαρὲς ἔξωθης*
 παιδάκι μ', ὄντας ἔπεσες στή γῆ κι ἐφανερώθης !
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις μιὰν ήμέρα,
 πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα !

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται νά ἀποσυρθεῖ καὶ λέγει:

Πάγω 'σ τόπον ἀπόκρυφο νὰ σηκωθῇ ἐκ τὸ στρῶμα,
 μιὰν ὥρα θὲ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολὺ ώραία εἶναι ἡ σκηνή δύο δὲ 'Αβραάμ ἔυπνᾶ τόν κοιμισμένον 'Ισαάκ, λέγοντάς του πώς θά πᾶνε νά κάμουν θυσία σ' ἐνα περιβόλι μακριά.

Ι Σ Α Α Κ

Τίς εἶν' ἐπά; τίς μοῦ μιλεῖ; τίς μὲ κουνεῖ; ἀς μ' ἀφήσῃ·
νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἥρθε νὰ μὲ ξυπνήσῃ.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἔγώ 'μαι όπού σὲ κράζω·
δουλειὰ σὲ θέλω βιαστική, γιὰ κείνο σὲ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μὴ μὲ ξυπνήστης καὶ ἄσι με, ὑπνο γλυκὺν κοιμοῦμαι,
νύκτα 'ν' πολλή, κι ἀς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
Μὴ μὲ ξυπνᾶς, νὰ μὲ χαρῆς, νὰ ζήστης, ἀφεντάκη*,
μὴ μὲ πειράζης, ἀφης με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι*.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρᾶς καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὑπνος τὸ ζαλίζει·
τάχα γροικᾶ τὸ τέλος του, γιαῦτος παραμανίζει*;
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι,
θυσία θὲ νὰ κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

*Ωφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελες ἀφήσει
καὶ μὲ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἔγώ 'θελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στὸ Θεό μας
καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιὰ στὸν ἀπομισεμό* μας·
κι ἀνίμενέ μας νά 'ρθωμε, κι ἂν τύχη νὰ γυρίσω
δύμαδι μὲ τὸν Ἰσαάκ, νὰ σὲ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιᾶς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅτι ἐγδοχή* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακιασμένοι,
 δόπ' ἀνιμένουν τοῦ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
 νὰ ἐμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσῃ,
 νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμούς* σήμερον ἀνιμένω·
 μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὅντα μοῦ κατακροῦστι*,
 θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

ΑΒΡΑΑΜ

*Ἐλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσης σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

ΙΣΑΑΚ

'Ο λογισμός μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήσῃ,
 γιὰ ποιά ἀφορμήν ἡ μάνα μου δὲν ἤρθε νὰ μὲ ντύσῃ.
 'Εσύ ποτέ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἂμ ἔντυνέ με ἡ μάνα μου μὲ χάχαρα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιά 'ν' ἡ ἀφορμή κι μάνα μου μ' ἀφῆκε,
 κι εἶδα την μὲ βαριὰ καρδιὰ στὴν κάμαρα κι ἐμπῆκε;

ΑΒΡΑΑΜ

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ ποὺ θὲ νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
 νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασὶ καὶ βρώση.

ΙΣΑΑΚ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμε;
 στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρὶς νὰ φᾶμε;

ΑΒΡΑΑΜ

Θυσίαν θὲ νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
 εἰς ἔνα τόπον ὅμορφο, εἰσὲ ψηλὸ βουνάκι·
 γιὰ κεῖνο εἶν' ἡ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
 γιατ' εἴπα της ξωμένομε*, καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὁμπρός, πατέρα μου, κι ἐγὼ ἀκλούσθω σου ὅπίσω,
μὰ θὲ νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Πατδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχή μου,
παρηγοριὰ καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εὔκή μου.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιὰ σ' ἔγνοια πολλὴ μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εὗρε ξαφνική καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφὴ ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δεν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὸν ἅμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῶ δεντρῶ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἄ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὅμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἄ μὲ γυρέψη ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιὰ* γιαγέρνω*.

Σ Α Ρ Ρ Α

Τοῦτα τ' ἀπίδια μοῦ 'χασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στῆθος σου καὶ φάτα ὅντε διψάσης·
ώσὰν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

είντα κακὸ μοῦ μελετᾶς κι είντα μοῦ προφητεύγεις ;
Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαγέρνω*.

'Αρχίζουν νὰ πορεύονται πρός τὸν τόπο τῆς θυσίας. 'Ο Ἰσαὰκ εἰναι ἀνυποψίαστος' οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κάκου προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμη τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνό καὶ ἐτοιμάζουν τὴ θυσία. 'Ο Ἰσαὰκ μαθαίνει πιά ἀπό τὸν ἥδιο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴ ἀλήθεια καὶ ξεσπᾶ σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεό μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια:

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, νὰ ῥθω νὰ γονατίσω,
'ς ποιό γάμο, 'ς ποιά ξεφάντωση καὶ θὲς νὰ προθυμήσω;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

'Αόρατε, λυπήσου με, "Αναρχε, πόνεσέ με,
καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τῷρα στὰ γεραστειά τως,
δῶσ' μου ζωὴν νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
Μ' ἄν ἔν* καὶ σὰν ἀμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
πιέψε τοῦ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
νὰ μοῦ σφαλίσ' δ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
νὰ μὴ γρικήσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
μὴ δῶ τρομάρα φοβερὴ κι ἀγρια στὸ θάνατό μου.
Γονή, ἀπεῖς* μεταθεμόδ* δὲν εἰν' κι ἐλεημοσύνη,
ἀπείτις* ἔτσι τ' ὅρισεν Ἐκεῖνος δποὺ κρίνει,
μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμό μου,
νὰ μὴ θελήσης ἀπονα νὰ κόψης τὸ λαιμό μου·
μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστὰ* κι ἀγάλια,
γιὰ νὰ θωρῆς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῆς, νὰ δῶ ἀνὲ λακταρίζης
καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαὰκ γιὰ τέκνο ἀ γνωρίζης.
Καὶ σὰν ταράξω νὰ μὲ δῆς σὰν πρόβατον ὁμπρός σου,
ἀπόλυτε τὴν ὅρεξη καὶ πάψε τὸ θυμό σου·
καὶ μὴ θελήσης ἀπονα κι ἄλλο κακὸ νὰ πάθω,

μηδὲ μὲ βάλης στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμης ἄθο*.
 'Ωσάν μὲ σφάξης, μήν καγῶ, μήν κάμης τέτοια κρίση,
 μήν τὸ γρικήσῃ ἡ μάνα μου καὶ κακοθανατήσῃ.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάξει τόνε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἡ μάχαιρα νεκρώνει της τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβατινες νὰ μ' εύρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνὴ καὶ νὰ σοῦ πῶ « ἀποθαίνω ».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτουνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλιό δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικὰ καὶ νὰ μὲ κανακίσης.
 Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὅντας λύση
 καὶ σὰν ὅντας κρατῆς κερὶ καὶ ἄνεμος τὸ σβήσῃ.
 'Εκεῖνος ὁποὺ τ' ὄρισε νά' ναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμη τὴν καρδιά σου.
 Γονή μου, ἀν καμιὰ φορὰ σοῦ ἀφαιξα σὰν κοπέλι,
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαάκ καὶ νὰ μισέψῃ θέλει.
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὔκή σου,
 καὶ τάξε πώς καμιὰ φορὰ ἥμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἡ χέρα σου νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου
 καὶ πῶς νὰ τόνε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμό μου ;
 Τὴ χάρη ὁποὺ σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουουσε τοῦ Ἰσαάκ σκιάς τὴ βολἀν* ἐτούτη.
 'Ανάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἀς το ἀχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζης κι ἀσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 'Εκείν' ἡ χέρα ὁπού πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶσ' ὅ, τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τση, παρηγόρα την κι ἀς εἰστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τση πώς ὀλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν "Αδη.
 "Ο, τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δῶστε τα τοῦ Ἐλισεέκ, τοῦ γειτονόπουλού μας·
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρό ποὺ τά ἔχω φυλαίμένα·
 γιατ' εἴναι συνομίλητος καὶ συνανάθροφός μου,
 φίλον καλὸν καὶ σπλαχνικὸν τὸν ηὔρα στὸ σκολειό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῆσι, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδάρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἐλισεὲκ νὰ τάξης.
 "Αλλο δὲν ᔁχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸν καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπού μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι;
 "Ω πλάστη μου, βοήθα μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νά ὅσαι;

'Αλλὰ ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ ἔτοιμαζεται νά χτυπήσει μέ τό μαχαίρι τόν
 'Ισαάκ, ἐμφανίζεται ὁ "Αγγελος, πού τοῦ ἀναγγέλλει πώς ὁ Θεός
 ζήθελε νά δοκιμάσσει τὴν πίστη του καὶ τόν ἀπαλλάσσει ἀπό τή θυσία.
 "Ολοι ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπίτι, ὅπου, μαζί μέ τή Σάρρα, εὐχα-
 ριστοῦν καὶ ὑμνοῦν τό Θεό.

[Γραμμένο γάρω στά 1630—1640 πιθανόν
 ἀπό τόν ἴδιο τό Βιτσέντζο Κορνάρο]

περισσότεροι από την παραδοσιακή γλώσσα, η οποία συντάσσεται από την αρχή μέχρι την τελευτή λέξη, όπως συντάσσεται στην ελληνική γλώσσα. Το αρχικό σύστημα της γλώσσας δεν έχει αλλάξει σημαντικά, αλλά η σημασία των λέξεων έχει αλλάξει σημαντικά. Η γλώσσα έχει αλλάξει σημασία στην ελληνική γλώσσα, αλλά η σημασία των λέξεων έχει αλλάξει σημαντικά.

Μάλιστα, η γλώσσα έχει αλλάξει σημασία στην ελληνική γλώσσα.

Επίσημη γλώσσα της Ελλάς είναι η "Ελληνική Γλώσσα".

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ο ΚΕΤΥΔΑ ΔΩΣΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΟΡΗΓΟΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΟΡΗΓΟΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΟΡΗΓΟΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΟΡΗΓΟΙ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελάξι, ω φθονερὲ τῆς ἐλληνικῆς δόξης; Ναί, καὶ εἶναι ἀλήθεια πώς καὶ ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζῃ τῆς Ἐλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἀν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγῃ μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τέσσερας τῶν δόπιών στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὃπού τάχα ἥθελαν εἴσται σκότος καὶ κάρβουνα; Δὲν ἄστραφαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν δόπιών τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος; Τοῦτοι, λέγω, καὶ ἄλλοι μύριοι δὲν εἶναι Ἐλληνες;

Ποιον γένος ὡσὰν τὸ ἐλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξῃ εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἔνα Ὄμηρον, ὃπού, τυφλὸς εἰς τὰ ὅμματα, ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν; "Ἐνα Πίνδαρον, ὃπού χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα δόσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἀνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα"; "Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἔνα Εύριπίδην, ἔνα Ἡσίοδον, καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὃποὺ διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες δλες τοῦ Ἐλικῶνος;

"Ο Δημοσθένης, ὃποὺ εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ στολὴ^{*} τῶν ρητόρων; "Ο Εὔκλειδης*, ὃποὺ εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐπλεξει τῆς ἴδιας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, δόσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὑψώσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, δσα εὔρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα; "Ο Ἰπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς Ἱατρικῆς τέχνης, ὃπού, χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιάν ἀπὸ τὴν ἥλιακήν σφαιράν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἐλένης τῶν ἐπότιζαν τὴν ζωήν;

"Ο Ἀλέξανδρος, ὃποὺ διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τοὺς πολέμους ἄλλος Ἀρης, καὶ σφίγγοντας ὅχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ως παιδὶ τοῦ μεγάλου Διός; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὅποιον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὅχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἄλλὰ ἡρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι δὲν είναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θείου Πλάτωνος; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων; Ποῦ οἱ στοὺς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι ονομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι ὃποιού ἔως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὡσὰν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ νὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχησε δύματα νὰ ἴδῃς τόσον φῶς, ἔχεις γλώσσαν νὰ γαβγίζῃς ως ἄλλος Κέρβερος; Ἄλλ' ἀκούω τί λέγεις: "Υστερον, ὃποιού τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐστήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατὶ ποτὲ δὲν ἀστραψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τές ἀκτίνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστώνυμος πολιτεία. Τούτη ἀς εἰπῆ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὃποιού μὲ τοὺς ἴδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἔξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἑκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὃποιού μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασίλεια, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακράν τὸν σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὃποιού ἀνάμεσα εἰς τές τρικυμίες τῶν αἵρεσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τές ἀστραπὲς τῶν ἡκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τές βροντὲς τῶν τυράννων ὃποιού ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ νὰ μὴν μακρύνη ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὃποιού ξεριζώνοντας ἀπὸ τές καρδίες τῶν ἀνθρώπων τές ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὃποιού είναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

'Η πορφύρα ὃποιού στολίζει τὴν Ἑκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἷματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὃποιού ἐγένενησεν ἡ Ἑλλάδα; 'Ο στέφανος ὃποιού τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὃποιού ἐβλάστησαν εἰς τὸν ἔλ-

ληνικούς κήπους ; Τό σκῆπτρον όπού ἔχει ὅχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτο δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἔβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (όπού ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰώνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα όποιού ἐκείνη ὁμολογῷ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσύ, ὃ Οὐρανέ ! Εἰπὲ καὶ Ἐσύ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τές δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκούς ὑμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἀγριες φωνές τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ δρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἀνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδάμ χωρὶς ἀμαρτίαν καὶ πταῖσμα, δσους μονάζοντας ;

Πόθεν ἔξερίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἴδιους σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα δ Παράδεισος; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἔχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἀστρα, όποιού νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἑλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι όποιού σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὔμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, όποιού σοῦ ἔζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἱριν* μὲ τὸ αἷμα όποιού ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τές ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἃν δ Ἔωσφόρος* σὲ ἔγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, όποιού δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολήν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

«Τέχνη Ρητορικῆς», Βενετία 1681, σ. 54 κ.έξ.

Φραγκίσκος Σκοπός

2. ΑΠΟ ΤΑ ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) 'Ο σκοπός του αηρύγματός μου

'Η πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήινη καὶ μάταιη είναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀρτης καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὄρθοδοξοι Χριστιανοί. Εἰμαι λοιπόν καὶ ἔγω, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἀμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἴμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. "Οχι πώς ἔγω είμαι ἀξιος νὰ είμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστός μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστόν μας λοιπόν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστόν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθαρίσῃ ἀπὸ κάθε ἄμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικήν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἔχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστόν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἔγω τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

'Ανίσως, ἀδελφοί μου, ἵτο δυνατὸν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πώς μόνος ὁ Χριστός μας είναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἥθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπταῦ ἀπὸ τόπουν εἰς τόπουν καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστός μας είναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. "Οταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγω καὶ ἔργω καὶ πάντα νὰ βγαίνη ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὅχι φαρμάκι. 'Ακόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχῃ καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ είσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. "Ἐπειτα ὃν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπού τέλος ποτὲ δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλησε δῶσε καὶ ὄλιγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ὁγοράζεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνήτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἄρπαγάς καὶ μὲ ἀδικον διάφορον* τῶν ἀστρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ’ αὐτὰ δὲν σᾶς ὀφελεῖ, ὅτι φωτιὰ εἶναι καὶ σᾶς καίουν. . . Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. "Ἐχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπτα νὰ τὰ ἔξιδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχούς. Αὐτὸς εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. "Ετοι τὸ ἡξεύρετε. 'Απὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερον τὴν Κυριακήν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἔξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμαστε τὰς ἀμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχήν μας, ὅπου εἶναι ἡ τιμιωτέρα ἀπ’ ὅλον τὸν κόσμον, καὶ σχὶ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακήν. 'Εκεῖνο τὸ κέρδος ὃπού γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχῃ θέλεις νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγης εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δῶσε το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχούς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιά σας νὰ μαθαίνουν ἑλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἑλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἡμπορεῖς

νὰ καταλάβης ἐκεῖνα ὅποιού δμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχης Ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παφά νὰ ἔχης βρύσες καὶ ποτάμια. "Οποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναίκα, ὑπόσχεται μέσα στὸ σπίτι του νὰ μὴν κουβεντιάζῃ ἀρβανίτικα, ἃς σηκωθῆ ἐπάνω νὰ μοῦ τὸ πῆ καὶ ἐγώ νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἀμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἐώς τώρα, καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανούς νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅποιο ἂν ἔδινε χιλιάδες πουγγιά δὲν τὴν ἐματάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 ἑξ.

Κοσμᾶς Αἰτωλὸς

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

«Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἔως θανάτου»
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἶδεν ὁ ἀνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· ἔνα Θεὸν νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νὰ γένη ἀνθρωπος, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἀνθρωπὸν νὰ ἀνέβῃ νὰ ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς ἔνα σταυρόν. Τὸ ἔνα ἐστάθη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλον ἔργον μιᾶς ἄκρας φίλανθρωπου ἀγάπης· πλὴν καὶ τὰ δύο ἔλαφον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεὸς ἔγινεν ἀνθρωπος, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις: ἀγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἔχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἥλθον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲδῶρα τὸν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὡσὰν κατάδικος, ἐν μέσω δύο ληστῶν, δ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἐθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσείσθη ἐκ θεμελίων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκείνη ἐστάθη μία λαμπρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτούτη μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπτης, καὶ ἀδημονίας· εἰς ἐκείνην ἔκαμεν ὅσην εὐεργεσίαν ἐδύνετο νὰ κάμη ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἀνθρωπὸν· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὅσην παρανομίαν δύναται νὰ κάμῃ ὁ ἀνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν.

Δίκαιον ᔁχεις νὰ λέγης, ώθ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἔως θάνατον ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου πάθη τόσον πολλά, ὅσα δὲν ἔβασταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου νόπομονή λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἔδοκιμασεν ἀνθρώπου καρδία. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἔξετάζω νὰ εὔρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εύρισκω καὶ τὸν πόνον του εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην του εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κάιν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἀβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ νόπομονή τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἔμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπον ἀληθινὰ ἔθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἔχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσῆφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ὀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναίκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὡσὰν πταίστης εἰς μίαν φυλακήν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγήν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὡσὰν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεσις τοῦ Δαβίδ· ὁ ἕδιος νιός νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ νπήκοοι του νὰ τὸν ἀπαρατήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίνῃ εἰς τὸ Ὁρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παραπτημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεύνος ἀπὸ τὶς βλασφημίες καὶ ὀνειδισμούς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἀτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστάς, τοῦτο δὲν εἶναι ἔνα ἐλειεινότερον θέαμα ; ‘Ομοιογῶ πώς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰώβ ἐστερημένου ἀπὸ τὰ παιδία καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἔως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἔνας τύπος, μία σκιὰ τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅποιού ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀγίων μαρτύρων· ἀλλ’ ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὄποια ἔχαιρεν ἡ ψυχή· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμή· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος: «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου».

Ἐγὼ ἡξέντρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουσι τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπόν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ: «θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν»· ἀμαρτωλοί, δοσοὶ ἔως τώρα εἰσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καὶ ἐγώ, τὴν ἀμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε ὅμοι τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν δόποιων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ δόποιον λέγει παραπονεμένος: «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου».

(Ἄκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἔξιστόρηση τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ)

Ἄπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅποιον εἰς τὴν σημερινὴν θηλιβερὰν ιστορίαν ἡκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαβμάνετε ποιον νὰ ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ δόποιον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή· «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου»;

Ἐγὼ λέγω πώς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, δόποιον ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχήν, ὡσὰν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ ἄρνησιν τῶν ἴδιων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπή διὰ τὴν τόσην καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὅποιον ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μίσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, δόποιον ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἵδιος θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατί αὐτὸς ἐδίδαξε πώς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίες, δόποιον μᾶς κάνουσιν οἱ ἀνθρώποι, εἴναι μακαριότης· «μακάριοι» ἐστέ, ὅταν ἀνειδίσουσιν ὑμᾶς»· αὐτὸς ἐδίδαξε πώς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμασθε τὸν θάνατον: «μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα»· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθένας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακινή-

ση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἀν αὐτὸς δεῖλιἄ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; Ἀλλο : 'Ημεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ὄγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδία, παρθένους ἀπαλάς, ὅπού τρέχουσι μέσα εἰς τές φλόγες, ὅπού ψάλλουσι χαρμοσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπού ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυρούς, ὅπού καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον' καὶ ἔνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ ὅπού νὰ ἔπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐώς θανάτου», διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ύβριζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀν λογιάσωμεν πώς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπού προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπῆται τέτοιας λογῆς ; Ἀκούσατε το : 'Ο Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενῆς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκρων ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἀνθρωπος· ύπάγει νὰ χύσῃ ἐως τὴν ὑστερηγη σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ύπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὥστὲν ἔνας καταδίκος ἐπάνω εἰς ἔνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· «εἴς ύπερ πάντων ἀπέθανεν». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πώς οἱ περισσότεροι ἀνθρωποι χάνονται· προβλέπει πώς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῇται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατῆται, ὁ σταυρός του νὰ ύβριζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μου νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ "Αδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. «Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς δύσκολος τῶν πολλῶν ; "Ω, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. «Περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐώς θανάτου ».

Μὰ ἀν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπῆται τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερον, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα «περὶ λυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἐώς θανάτου ». Χριστιανός, θέλει νὰ

είπῃ ἄνθρωπος ἔξαγορασμένος μὲ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, όποὺ εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μά, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἡ κόλασις; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχὲς κερδεμένες μὲ τόσον κόπον; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὅποιον ἔλεγε « περὶ λυπήσεως ψυχῆς μου ἔλεγε θανάτου ».

“Οταν ἔκει εἰς τὸν κῆπον ἀρχισε νὰ λυπῆται καὶ ν' ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ὀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, όποὺ ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἀμαρτιῶν μας, όποὺ ὡς Θεὸς ἐπροσγνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ἴδρωσῃ τὸ αἷμα. Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἔξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε), ἀνθρώπους, όποὺ ἐπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν “Αδην· καὶ ὡσὰν τοὺς ἔξαγοράσω μὲ τόσους πόνους, μὲ τόσα πάθη, μὲ τόσον αἷμα, μὲ τόσην ὀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἕνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους, ἕνα νὰ μὲ πωλῇ ὡσὰν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ μὲ ἀρνῆται ὡσὰν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιορκίες καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραβᾶν, διὰ νὰ κάμη τὴν ἴδιαν ὅρεξιν· ἔκεινον νὰ μὲ μαστιγώνῃ μὲ τὴν ἥδονὴν τῆς σαρκός· καὶ ὅλοι νὰ μὲ σταυρώνουσι μὲ κάθε λογῆς ἀμαρτίαν. ”Ω, τίς ὡφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; Καὶ λοιπόν, ἀπὸ ἔκεινους τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ὀγάπην τῶν ὅποιών ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῆ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν; ”Ω, τίς ὡφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; Καὶ λοιπὸν ἔκεινο τὸ αἷμα μου, όποὺ ἔχυσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατῶσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινώνητοι; ἦ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τές στράτες καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα μικροὶ καὶ μεγάλοι; ”Ω, τίς ὡφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τές ἐκκλησίες τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὡσὰν μία ἀπλὴ ἴστορία; καὶ θέλει παρρησιάζεται ὁ σταυρός μου ὡσὰν μία σκηνὴ ἀπὸ ἔκεινες όποιον φαίνονται εἰς τὰ θέατρα; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα; Διὰ ἀνθρώπους ὀχαρίστους όποιον ἦ δὲν γνωρίζουσιν, ἦ δὲν θέλουσι τὴν εὔεργεσίαν μου. ”Ἄχ, τίς ὡφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου; ”Ἄχ, διὰ τοῦτο

« περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἔως θανάτου ».

Καὶ βέβαια αὐτὸς εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, δῆπον εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισσαῖδης τὸ δόνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱούς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς νὰ βασιλεύῃ μοναχός, ἥλθον εἰς μάχην θανάτιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθανόμενου πατρός των· ὁ δῆπον τεχνεύεται νὰ τοὺς συβάσῃ, μὰ μὲν αὐτόν τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ δὲν παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει: « καθένας ἀπὸ ἑσᾶς ὡς ρίψη τὴν σαΐταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸ σῶμα, καὶ ὅποιος βαρέσῃ καλύτερα ἔκεινος θὰ εἶναι βασιλεὺς ». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἔκτείνει, βάνει τὴν σαΐταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ δόμοιον κάνει καὶ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν; « Ἔρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαΐταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψη, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· « καὶ ἔγώ » λέγει, « δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παρασιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαϊτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθανόμενου μου πατρός ». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής; Τοῦτο τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἔγώ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο δῆπον θωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, δῆπον ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τές σαΐτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἀν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἄλιμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοί δῆπον ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη σαΐτα, δῆπον τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλήν; εἶναι τῆς ἑωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, δῆπον ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτη ἡ ἄλλη, δῆπον τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν; εἶναι τῆς μυητικακίας, δῆπον φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἔκεινη, δῆπον τοῦ πλήττει τὰς χειράς; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, δῆπον κάνουσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι. . . Ἄλλὰ ποῖος ἥμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, δῆπον πέφτουσιν ὡσάν χαλάζι, τές δῆποις ρίπτουσιν οἱ κατάκρισες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιορκίες καὶ βλασφημίες τῶν Χριστιανῶν; Ἐλάτε, ἐλάτε, σαϊτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὅρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἐλᾶτε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, δόπον νὰ ἔχῃ καρδίαν ἀνθρώπου; νὰ ἔχῃ ἀγάπην υἱοῦ; εἶναι τάχα κανεὶς δόπον νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώσῃ; Ποῖος εἶναι τοῦτος; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἔως ἐνός. Καὶ ποῦ ἡκούσθη τοιαύτη ὀχαριστία; ὁ υἱὸς νὰ λαβώνη τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρόν; ὅπού εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἐσταυρωμένον;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θείου ἐσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις; «Ἄφες αὐτοῖς οὐ γάρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Πᾶς; «Ἄφες αὐτοῖς; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἃς δοθῆ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἵσως θέλουσιν ἵδη μίαν φοράν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν. . . » «Ἄφες αὐτοῖς.» Ας εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαίτες, ἃς τελειώσουσιν αἱ ἀμαρτίαι, ἃς φανῇ ἔνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἔνας ἀναστεναγμός, ἔνα δάκρυον. Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις; «Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδία τοῦ ἀμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθης ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

«Διδαχαί», α' ἔκδοση, Βενετία 1720

Ηλίας Μηριάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἑκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὄποια, ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιπτὸν νὰ ζητῇ τινας νὰ τὰ παραστήσῃ ἴδιως. Οἱ παλαιοὶ «Ἐλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἐπαίνον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο δόπον ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διός καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς ὄποιας καὶ ἑκεῖνος ὁ ἥρως τιμῶν ἔξοχως καὶ θεραπεύων εἰς ἔγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. «Αν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμοὺς τῆς Εύτέρπης*, τῆς Ἐρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτήνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἴστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφίλοτι-
μήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῆθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἡθέλησαν παρὰ
τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς,
ὅταν ἑτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους
περὶ αὐτῆς γνώμας; Ὁ Θρᾶξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικήν του ἀνεχαίτι-
ζεν ἀπὸ τὸν ᾶδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω του ὅχι μό-
νον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας.
Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελῳδίας ἐφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλά-
ξῃ καὶ τὸν Ἀιδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυ-
σωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν
τὴν Εύρυδίκην, τὴν φιλτάτην του σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ
Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου τῶν κατεκήλουν*
καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὅρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι’ αὐτῶν,
εὐρύθμως καὶ ἀρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ
πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θά-
λασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει
διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς
φιλανθρώπους δελφῖνας καὶ ὑπ’ αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανη-
χόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὔρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψε τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πρακτικὴν
καὶ ἀληθινὴν ἴστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν
μῆθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἄλλ’ οἱ μῆθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ
ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ
μουσικὴ τόσην ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπού καὶ
τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους
διὰ νωθρότητα τοὺς παροριᾶ, καὶ τοὺς σκληρούς καὶ ἀτέγκτους μα-
λάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

«Πρχγιατεία περὶ μουσικῆς», Τεργέστη 1868

Εὐγένιος Βούλγαρης

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ
ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΟΝΤΩΝ

(Ἀ πόσπασμα)

‘Αμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἀμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἀμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμόν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαιρεσιν. ‘Ο μὲν ἀχάριστος, δύσον καὶ ὃν ἡ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἔστιν ἵνα ὄψῃ ποτε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ’ αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ’ οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμίᾳ ἐλπίς ἔστιν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀμαρτημάτων.

‘Η εὐεργεσία ἔστιν ἀρετὴ πολλὰ· μεγάλη, ἐπειδὴ ἔστι καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἔστιν αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἀμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαιρεσις τὸν ὄρθδον σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἦ, ἵνα ὄρθότερον εἶπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων.

“Ἄνθρωπε, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου; Σὺ βάβαια ἀγανακτεῖς, ἡ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἡ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπόν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῆς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἔστιν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστὴς δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἔστιν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. ”Ἀλλο δὲ τὸ δάνειον ἔστι καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαι, αὐτὴ ἔστι χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης; ἐὰν δὲ ὄνομάζεσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι’ ἐκεῖνο ὅπερ ἔχαρισας; “Οταν λέγης, ὅτι εὐεργετεῖς, ἐπειτά δὲ ζητῇς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτής καὶ ἀπατεών, τότε

ἀπατᾶς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὔεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὔσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευής.

Ἐστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγότερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ’ ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐεργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἔστι τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταράττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἔσμεν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἔγκεκολαμμένη ἔστιν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἔννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπόν, ὃν εἶχον οἱ ἔθνικοι καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταράττει καὶ ἔστιν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γιγνώσκομεν τί ἔστι εὐεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Οστις θέλει νὰ μάθῃ ποιόν ἔστι τῆς εὐεργεσίας τὸ ὑψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἔστιν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεὶ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεὶ μανθάνει τίς ἔστιν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεὶ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἔστιν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἔστι πολλὰ εύτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεὶ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· «Οταν ποιῆσι ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους» (Λουκ. ιδ' 12). ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο; «Μή ποτε» λέγει, «καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηται σοι ἀνταπόδομα» (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· «ἀλλ’ ὅταν ποιῆσι δοχῆν*, κάλει πτωχούς, ἀναπήρους, χωλούς, τυφλούς» (αὐτόθ. 13). ίδού πῶς ἐκσπᾶ ριζόθεν πᾶσαν ἀνταποδόσεως. Τοιουτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἔστιν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δείκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἔστι μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. «Καὶ μακάριος», λέγει,

«ἔσῃ· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων» (αὐτόθ. 14). «Οστις οὖν εὐεργετῆ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἔξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. «Καὶ ἂν ἀγαθοποιῆτε», λέγει, «τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ύμῖν χάρις ἔστιν;» (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἔστιν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος; Διότι οὐκ ἔστιν ἀληθής εὐεργεσία, ἀλλ’ ὑπόκρισις ἐργασία ἔστιν αὐτῇ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων· «καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι» (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθής εὐεργεσία ἔστιν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἀμαρτωλῶν.

«Κυριακοδρόμιον», α' ἔκδοση, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

«Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἕκεīνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχήν της.

Πόσον εὐτυχεῖς ἥθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἃν εύρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιές τους! Δὲν θὰ ἥτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἔνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἥτο πλέον ὁ ἔνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲν χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἔνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποὺ θὰ εἰχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιές μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητα· δὲν θὰ μᾶς ὅφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέρων ἀπὸ τὴν ἴδικήν μας· ἀν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοίκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποὺ πλέον ἔριδες καὶ μάχες; Ποῦ νὰ εῦρης πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος; Ποῦ ν' ἀκούσῃς ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἥθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἀρπαγή, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακράν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακράν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἡτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. "Ολα τὰ ἀγάπη τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἥταν εἰς ὅλους ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι τὰ ἔχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς καν φόβον. Φθονερὸς δὲν θὰ ἥτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ; Ἐπίβουλος δὲν θὰ εύρισκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ; "Ενας παράδεισος θὰ ἥταν ὁ κόσμος· ἔνας οὐρανὸς θὰ ἔγινετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἑκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

"Η ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρη τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτείες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εύτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἔναν μὲ ὅλα τὰ καλά.

"Οταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ὀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθὺς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους της, εὐθὺς παρρησιάζει τοὺς ὥραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς της. Οἱ ξένοι εύρισκουν ὑποδοχήν, ἐκεὶ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεὶ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνούς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὁρφανούς ἀντίληψιν, εἰς τές χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεὶ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εύρισκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταράττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ; Ποῖος ἀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπού ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπού ἔχει τὴν ἀγάπην;

"Η ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφὴ διὰ τὴν ζωήν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὔκολην, μίαν ἀρετὴν, ὅπού μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εύτυχίαν, διατί τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν; Διατί ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

"Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εύρισκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας. . .

"Ω ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἥλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσύ δύνασαι νὰ ἔξορίσης ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρης ὅλες τὶς εύτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. "Αν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθά.
Ἐσύ ἂν δὲν ἔλθης εἰς τὰς ψυχάς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ
κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

«Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν»

Νικηφόρος Θεοτόκης

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

«Ταῦτα ἐν τέλλομαι ύμιν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Τὴν αὐτήν, ὀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαίτει παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ιερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὄποιον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἐλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἡθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμῇ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἴδιους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχῃ καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διαστρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὔκαρπα δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραβέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαριζουσιν, ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὔκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρώτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοίαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ύπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιουτορόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὡστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἴμῃ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἡ παντάπασι τὰ ἥθη σαπτρούς καὶ διφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. ‘Ως καὶ αὐτὰ τὰ κατ’ αὐτὴν ἀψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. ‘Ο ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εύπνοούστερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λιβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτορόπως, ὡστε, ὅσον καὶ ἀν εἴναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὅχι ἀπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εύδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης...

Ἐάν λοιπὸν πᾶς ὄπλως πατριώτης ἔχῃ τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἴναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν; “Ελληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἴναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς. Ἡ πατρὶς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἔκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἀγαρ*. Ὡ φίλη πατρίς, ὡς ‘Ελλάς! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνει τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος;

«Περὶ φιλογενείας», 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(’Α π ὁ σ π α σ μ α)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἴναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τώρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπού ποτὲ ἦτον εὔφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἄνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίαν καλή, ἀπολαύει ἔνα ἀέρα ύγιεινό. Τὰ πέριξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. ‘Η Ἀθήνα, μ’ ὅλον ὅπού καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινᾶς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαέξι χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσότερους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομές ἀρκετές, μ’ ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπού εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατική.

’Απὸ τὰ πολλὰ παλαιά της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζουνταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, ποὺ εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζιάνοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπού εἶχαν οἱ Τούρκοι ἐδῶ, τὸν ἔχαλασε τὸ 1687. Σώζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. “Οσα ὅμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εύρωπαιοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα ποὺ σηκώνονται.

«Γεωγραφία Νεωτερική»

Γρηγόριος Κωνσταντῖνος - Δανιήλ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΩΡΩΠΟΥ

”Αρθρον 1. ‘Ο σκοπὸς ὅποὺ ἀπ’ ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἀνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φορὰν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοήθωνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾶ τὸ αἷμα τους ἔνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγυρπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ δόποια δὲν ἔχει τὴν ἄδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

”Αρθρον 2. Αύτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι : πρῶτον τὸ νὰ εἰμέθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἔνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

έλευθεροι καὶ ὅχι ὁ ἔνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἰμεθα σύγουροι εἰς τὴν ζωήν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρη ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὃπού ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίζῃ, ἀλλὰ νὰ εἴναι ἴδια μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἀρθρον 3. "Ολοι οι ἄνθρωποι, Χριστιανοί καὶ Τούρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον είναι ίσοι. "Οταν πταίσῃ τινάς, δποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ νόμος είναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταίσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἥγουν δὲν παιδεύεται ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸς σφάλμα, ἀλλ' ἵσια - ἵσια.

*Ἀρθρον 4. 'Ο Νόμος είναι ἑκείνη ἡ ἔλευθέρα ἀπόφασις, ὃπού μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἥγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται νόμος, καὶ είναι ὁ ἕδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὃπού ὑπερασπίζεται· ἥγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἔξουσιαζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μᾶς πάρῃ δυναστικῶς τίποτες· αὐτὸς είναι ὁ νόμος, ἐπειδὴ μοναχοί μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. 'Ο νόμος είναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα είναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἑκείνῳ ὃπού μᾶς βλάπτει.

Ἀρθρον 5. "Ολοι οι συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφφίκια. Τὰ ἔλευθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογάς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἥγουν, καθένας, ὅταν είναι ἀξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. 'Εξ ἐναντίας δέ, μὴ ὅντας ἀξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ διθῆ· διότι, μὴν ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἑκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

*Ἀρθρον 6. 'Η Ἐλευθερία είναι ἑκείνη ἡ δύναμις ὃπού ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κάνῃ ὅλον ἑκείνο διότι δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὐτὴ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἰμεθα ἔλευθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἔλευθερία είναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἔως ποῦ πρέπει νὰ εἰμεθα ἔλευθεροι. Τὸ ἡθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας είναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμης εἰς τὸν ἄλλον ἑκείνο ὃπού δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

"Αρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροιζώμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἰδούς θρησκείας, χριστιανισμοῦ, ιουδαϊσμοῦ, τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. "Οταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερὸν πώς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ τυραννίαν, ἡ πώς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἔξοστρακισθέντος δεσποτισμοῦ, ὥποι ἀπειδιώξαμεν.

"Αρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἑκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἀνθρώπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἦγουν, ὅταν βλάψῃ τινὰς ἔνα μόνον ἀνθρώπον, ἡ πάρη ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἑκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

"Αρθρον 9. Ὁ νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἑκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

"Αρθρον 10. Κανένας ἀνθρώπος νὰ μὴν ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ νόμος· ἦγουν ὅταν πταίσῃ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἡ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθύς καὶ νὰ πηγαίνη νὰ κριθῇ· διατί ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνη εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ νόμος κράζῃ κανέναν ἀνθρώπον καὶ ἑκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούη νὰ πηγαίνη, ὅντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἀν εἶναι ἀθῶσ.

"Αρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅποιον ἥθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅποιον δὲν ἐπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἑκείνο φαίνεται πώς εἶναι μόνον, ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἀνθρωπὸς λοιπόν, τὸν ὅποιον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἀδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

"Αρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅποι ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅποι ἥθελε τές ὑπογράψουν, ἢ ὅποι ἥθελε τές ἐκτελέσουν, ἢ ὅποι ἥθελε βάλουν ἄλλους νὰ τές τελειώσουν, λέγοντές τες πῶς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν εἰδησιν ἢ διοίκησις, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

"Αρθρον 13. Κάθε ἀνθρωπος ὅποι φαίνεται πῶς εἶναι ἀθῶος, ἀν τὸν συκοφαντήσουν πῶς ἔπιταισεν, ἐν ὅσῳ νὰ βεβαιωθῇ πῶς εἶναι πταίστης, πῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, θύρισμοί, δαρμοί, ὅποι δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὅσῳ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ νόμος.

"Αρθρον 14. Κανένας ἀνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἰπῇ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἔνας νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμη ἐκείνος τὸ πταίσμα. Ὁ νόμος δὲ ὅποι ἥθελε τιμωρήσει ἐγκλήματα, ἀπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅποι ἀυτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἔνας νέος νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. "Ηγουν ἔνας ἀνθρωπος ἐπῆρε (ἔνα βόδι). δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅποι τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅποι νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγήν· ἐξεδόθη ἐπειτα νόμος νὰ μὴν ἀρπάζῃ ἔνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἀρπαξ δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πῶς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακή.

('Ακολουθοῦν 21 ἀκόμη ἀρθρα πού καθορίζουν τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

«'Ιλευθερία, 'Ισοτιμία, 'Αδελφότης»

Pήγας Φεραίος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

('Ο θρυλικός χορός τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῷα, διηθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς

ἀγκάλας τῆς γυναικείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, ὁ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἐστῶν, τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν.

Ἐξ ἀλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἴδιους τῶν διεβιθάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Οἱ ἕροι μόνοι Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιώτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὃσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγίνετο ἡ παράδοσις, εἰς ἑκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ:

—Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμη ὁ βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὄποιον καὶ δὲν γλυτώνεις;

—Δὲν εἶναι ὅξιος, ὁ βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιάσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὄποιος, ἐκτὸς ὅπού δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξελθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὄποια καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ἰστάμενος ὅρθιος ἐπὶ τι κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἔξέτασεν ὁ Περαιβός εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὄποιος ἰστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὄμοιός ἔξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δοὺς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρίτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὁ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῆ ὁ Σαμουήλ, παραβάς ὁ στρατάρχης Βελῆ* πασάς· τὰ τόσα ἔνορκὰ καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς

όμήρους, ἔπειψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβη, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτὸύς καθ' ὅδόν...

Πλησίον ὅντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες ἑχθροί, ὅπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὅρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὄρμῶντας πρὸς βοῆθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἥρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδῶσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὁθωμανικὸν κράτος.

—Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ὅλλα νὰ γράφῃ καὶ ὅλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ πασάς; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίνῃ ἀσυνειδήτως τὰς ἔγγραφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσει, ἐνόσῳ ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἐτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείψει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διειλύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἑχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιώται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ βεζίρη, διορίζουσαν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἀφθονον ἀπολαβὴν προιόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

‘Αλλ’ ἀντὶ τούτων μεθ’ ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἀπροσδοκήτως πρὸς τὰ πλάγια των τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα των ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ’ ἀποφασίσῃ ἡ ‘Ψηφλότης του περὶ τῆς διαμονῆς των καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των. Τότε ἡνεῳχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφω-

σιωμένων, τότε ἡ σθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸς ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικάς καὶ πατρικάς συμβουλάς τοῦ Σαμουήλ. Ἐλλ' ὅλα ἦσαν ἥδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὄπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Οὐθενὸς ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἔχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ώσει ἔξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατηρσχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγματίον θάνατον. Ἀναβάσσαι ἐπὶ τίνος κρημνώδους ὕψους πρώτον κατέρριπτον τὰ τρυφερὰ καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἐπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὔται αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἡρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὄπλων. . .

«Ιστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», 1815

Χριστόφορος Περραιβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

«Με!ζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει,
τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω».

Σοφοκλέους «Ἀντιγόνη»

Ἄδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἵ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εύρισκόμενοι Γραικοί καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἄρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιωματικοί τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρά σας είναι κοινὴ χαρὰ ὅλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνετε, ἐπειδὴ ἡ ύγεία σας είναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Οσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώστε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλάς ἴδιας μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε·

διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἥθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχῆς Ἑλλάς, ἣν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ δόθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἑκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲν μαῦρα καὶ ἔξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲν λυτούς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἕρριψεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγάς της, μᾶς βάφει μὲν τὰ αἷματά της, μᾶς βρέχει μὲν τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἓνα ἔκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἴδιαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια:

«Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ’ ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὔτυχής, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἔφαντη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἥσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὅνομα ἀπ’ ἑκείνους εὐρέθη, εἰς ἑκείνους πρώτους ἡκούσθη, ἀπ’ ἑκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἔξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὑρηκαν καὶ αὔξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ’ αὐτούς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστά τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρώτην ἔγεννηθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἴδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἥθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἢν δὲν είχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψαντα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εύρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς κραταιοὺς καὶ μεγάλους βασιλεῖς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ’ αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ὅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἡ ὁποία τότε ἦτον ἡ πλατυτέρα, ἡ κραταιοτέρα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰ-

κουμένης· καὶ εἰς ὄλιγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τὸν βαρθάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ύπερήφανον Αύτοκράτορα τῶν βαρθάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγῃ μὲ μεγάλην του καταισχύνην ἡνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὅποιους πρότερον τόσον οὐτιδανοὺς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἥλπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἄρνιον.

Ἄλλα, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὡς τέκνα μου ἀγαπητά, δόντες ἄνθρωποι ἔπαισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατώρθωσαν, ἥσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμονοίας, ἀρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; Ὡς τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὄλιγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχόνοια ὄλιγον κατ’ ὄλιγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονας, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν γάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὔτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλούτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ’ αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾶ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. Ὁθεν οἱ θαυμαστοὶ ἔκεινοι καὶ περιφημοὶ Ἑλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἥσαν κάν* καὶ αὐτοὶ Ἑλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ’ ὅχι ἀκόμη τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ τότε Ρωμαῖοι ἥσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τὸν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ’ αὐτῶν ἡξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι· καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἑλληνας.

'Αλλ' έππαισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, ππαῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἐλληνικοῦ ππαῖσματος, δσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ δφθαλμῶν τῆς Ἐλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοὶ, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἐλληνας ἡ διχόνοιας καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἐλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν κατσάρων τῆς Ρώμης. Οἱ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχρότερος εἰς τοὺς Ἐλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἀν* ποίαν παρηγορίαν διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἐλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσθεσθῆ, καὶ ἐσφάζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότας καὶ ποία αἰδῶς, ἥτις τοὺς ἡνάγκασε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἀλλ' οἱ δεσπόται τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, δχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἡ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θρυψιθώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακούμεσταντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἑσᾶς, ὡς τέκνα μου, τοὺς Γραικούς, τῶν παλαιῶν Ἐλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ δνομα τῶν Ρωμαίων, δνομα τὸ δποῖον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἡρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θρᾶκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριούς, Τριβαλλούς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιούτους τρισβαρβάρους δεσπότας τῶν δποίων δ ζυγὸς ἔγινε τότου βαρύτερος, δσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἐλλάδος ἡφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἀλλο, καὶ οἱ τελαίπωροι Ἐλληνες ἔχασαν ἔως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν δνομα, ἀντὶ Γραικῶν δνομασθέντες Ρωμαῖοι καὶ μ' ὅλον τοῦτο δ ζυγὸς οὕτος δ τόσον βαρὺς ἡπον τὸν ἀκόμη ὑποιφερτός, διότι οἱ βαστάζοντες αὐτὸν ἀθλιοι Γραικοὶ εἶχον καὶ τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφοράς των, ἥτοι εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι καὶ τοὺς τυράννους των καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι¹ δσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἡσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες διμόθρησκοι καὶ ὁμόγλωσσοι τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο καὶ ποίαν συνείδησιν, καὶ τινὰ θεοῦ φόβον. Καὶ ἀν ἡ ιαρδία των ἔγειμεν ἀπὸ φαιρμάκιον, εἰς τὰ χείλη ἡναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μελι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἵτίας, τέκνα μου ἡγαπημένα, δνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ὑποιφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθίλιαν

κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὅποίαν νὰ περιγράψω μήτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μήτε δύναμις.

Ούαί, ούαί! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἑκείνους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἐλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῆσουν τὸν ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἐθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρόν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἐπεσε, τέκνα μου, εἰς ἔμε τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἔνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἡ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νὰ σβέσῃ. ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἑκείνα μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἐπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποιὸν ἐλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρά μου φορέματα, πῶς αἰμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἔξήρανε τοὺς μαστούς μου, ὥστε μήτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτούς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινούς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγγιασε καὶ αὐτὸς μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἔμε μήτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μάτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα; Ὕποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μοῦ ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωήν; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ἀρμόδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εύτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας

τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνος, ἀπὸ Ἡρωας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εύρωπην τί δύναται νὰ κάμη τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁ δηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἥλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἵμοβόρους χεῖρας τὴν Αἰγυπτον. Ἐπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίων γῆν, τὴν ὅποιαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισθάρθροι Μουσουλμάνοι, ἐπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅχι ὡς Τούρκοι, ὅχι ὡς κεραυνὸς ἔξολοι θρεύων, ἀλλ’ ὡς δρόσος ἀπ’ οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἰγυπτος, ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσει καὶ τὰ ἴδικά μου αἷματα. Μ’ ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ιστρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγάς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε; κινοῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεεινῆς μητρός σας, τοὺς ὄφθαλμοὺς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἷματα εἰς τὰ ὅποια μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθήρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας; »

«Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1801)

Αδαμάντιος Κοραῆς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

... Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ’ ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εύρισκεται παπάς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ’ αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερνισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφιδρά, ὥστε νὰ σφέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὁταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνηθες.

Δέν ἡξεύρω, ἃν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ

τὴν φυσικήν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολιστινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἥρεσε τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐὰν τὸν καλέσῃς μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἔξηκοντα τέσσερα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὁδυσσέα, ἀπὸ τὸν ὅποιον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἔξηκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὅποιας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυτειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν "Αγγλος τις περιηγητής, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολιστὸν διατριβῆς τοῦ 'Ομήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἔκστατικός.

—Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

—Τὴν ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθην· καὶ ἡ ἔκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολιστινοῦ Ὁδυσσέως ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἥτο δυνατὸν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἔξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἐπτρεπε νὰ λαλῶσι τῶν "Αγγλῶν τὰ τέκνα. Είμαι βέβαιος ὅτι γελᾷς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἥθελες κάμει, ἐὰν παρὼν παρόντος ἥκουες αὐτολεξεὶ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διαβολόπουλα, τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπατρέχαν. Ναί! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλάνθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεύς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εύτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

‘Η ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδείαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχήν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας·

καὶ τιὸν πλέον ἐποπληρώσῃ ὁ, πιὸν ἔκαμπον οἱ γουνεῖς του εἰς αὐτόν, ἐπαμφε
τὸν μήδον του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν Ἑλληνικήν γλώσσαν καὶ
ν' ἀκούσῃ τὰ μαζήματα του διδασκόλου Σελεπῆ. Εἶναι ἐνεκδιηγητός,
πὴν ὅποιαν ἔδοκιμασε χωρίς, ὅποιαν ἔμαθεν ὅπι ὁ "Ουηρος ἐνδιέπριψεν
εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅπι ὁ στρατόνεμον εἰς τὴν ἄνδραν αὐτοῦ. Τοῦτο
μάνιον μὲ ἑρώποιον, ἐν ὁ "Ουηρος ἦτο χριστιανός. "Αδύνατον ἦτο,
τὸν εἴποι, ἐπανῆ ἔτι χρόνους ἐνιακοσίους σχεδόν πρὸ Χριστοῦ. Τί
μὲ ἀπαρίθη εἰς τοῦτο! — "Ο Θεὸς εἶναι καλός πατέρας" ποίησιν
θέ χειρῶν αὐτῷ τὸν συγγέλλει τὸ σπερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἄνδρα φυερά ὁ φιλέυθρωπος παποὺς ὅπι ὁ Θεὸς
δὲν θέλει καποδικάσαι τὸν "Ουηρον, διόπι ἔγαντιθη πόσουν ὀρχύπερος
ποὺ Χριστοῦ" ποὺ θαυτέρου προσμένου ὅποι τὴν ὄγκινοις* οὖν τὴν
ἔξτηγητον. Ποίουν, εἴπει μοι, συγγένειον ἔχει ποὺ "Ουηρον" τὴν ποίησιν μὲ
τὴν θευματιζομένην ὅποι τὸν Δαρβίδ ποίησιν τοῦ κάσμουν. Εἰς πολλάς
ποιεύσις ἀπορίες μὲ βράχιοις καθημέραν, προστραμβάσιν τοῦ φυλακῆ-
ρίου φράτε εἰς πραγμάτων περιπτώσαις, ὅπουν ὁ θεικός μου μάνις δὲν
βλέπει καμίαν προστραμαγήν.

Μὲ ἑρώπητος προχθές, ἐν πυπώμεται γρήγορα ὁ "Ουηρος. "Αφοῦ
ἡγουμεῖς τὸν θυσικολίτος πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἐπαίτη
καὶ τῆς διεπόντης ποὺ τύπου:

—Διὰ τὴν σύνταξην, μὲ εἴπει, δὲν είμαι καλός νὰ κρίνω τῆς διεπόντης
δύναμις τὸ πρᾶγμα μὲ φύεται εἰκονικόπεπτον.

—Πάντας, δέσποτος μου;

—Ἐχομεν, ἀπακρίθη, τόσους ὀρχιερεῖς, τοὺς ὄποιους δὲν λείπει
μήπε πλούτος, μήπε Λήκιος ὑπέρ τῆς ποιείας τοῦ θνοῦν. "Αν ὁ ζει-
μιτιστὸς τῆς Θεοσύκουλης ὀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἀδεπόνησεν, ὡς μὲ
λέγεις, χρήματα πολλά νὰ συνάρτῃ τὰ ἀντηγκατά βιβλία, καὶ δικρι-
αύπον τὴν ζωὴν νὰ ἀποκενθίσῃ ὅπ' αὐτὸν τὸς χραιοζομένος εἰς τὸν
"Ουηρον" ἔξτηγησεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἐν γράμψης περὶ τοῦ σκο-
ποῦ οὖν πρὸς ποὺ ἔγιον... τὸν ἔγιον... τὸν ἔγιον... (ἀπαριθμή-
σις ὀκτὼ τὴ δέκατη ἀπὸ τοὺς ἀγκρίτους ἡμῶν ὀρχιερεῖς), δέκαουν σὲ
γνωρίσαις χώριν, ἐπανῆ τοὺς διάδεις ἀφορμήν νὰ δείξωσι, πόσουν τὴ
ποιεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα λερὸν εἰς τὴν παινιαρόπητέ των.

—Πολλοῖς — ἀπακρίθην — ὅτι' θέουν διάδεις, ἔγνωρίσεις προσω-
πικῶν, διληθῆς διάδρος λερὸις καὶ ορθοστάτων μηδὲ ἀμφιβρέλλω περὶ
τῆς εἰς τὰ κεκλά πραθυμίας πων "διλί" διμας ἀποστρέφομεν νὰ κάμω

τώρα ὅ, τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὥλην μου ζωὴν· ἡ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτης;

—'Αλλ' ἔαν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἴδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἔκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ "Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ 'Ομήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἔκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπᾶς δύο γρόσια.

—Ταῦτα, λέγει, ἐλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἀν εῖχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἥθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν 'Ομήρου ἡ ποίησις, τὸν ὅποιον ἐπεθύμουν νὰ ἔξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εύρισκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεός εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθης πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπᾶ· τὴν ἐλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχήν, ὅλλα ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ 'Ομήρου βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἐλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἔκδόσεως.

'Αφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἰερέως τούτου δείγματα, φιβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἐν ἀκόμη, τὸ ὅποιον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. "Ηκουσεν ὅτι ἱερεύς τις, εἰδήμων τῆς 'Ἐλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαιπωροὶ βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναικεῖς μὲ δάκρυα· παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. 'Αφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῆς

πόσην ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν:

—'Εγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἴναι ἐπιτηδειότερος παρ’ ἐμὲ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἐγὼ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὅποιαν καὶ ἡθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἥμᾶς τὸν ἴδιον μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιούτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλάνθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅποιον κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦνον εἰς τὴν καλήν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἄλλα ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολύ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ’ ὁ "Ομηρος, μήτ’ ὁ Εὔσταθιος*", δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευτίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἵκανην νὰ δείξῃ τὴν ὄρθιον μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἦθελαν εἶσθαι εύτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὅμοι μὲ τὴν ἀπαιδευτίαν εἶχαν καὶ τὰ ἡθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν είναι ἡ ἀμαθία παρὰ τὴν ὅποιαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδεύτων εὐκολώτερον εύρισκει τις ἀνθρωπὸν χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὄρθιον ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος ὅμοιαζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καί, ἀν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτῶσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἔξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾶς νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ

δυστυχίαν κρατή εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ, τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἴδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κανὸν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἀρρωστεῖ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτήν την ψυχήν. . .

('Απὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψῳδιῶν τῆς Ἰλιάδος Α'
ἔκδ. Παρισίων, 1811-1820.).

'Αδαμάντιος Κοραῆς

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Σταχυολογήθηκαν ἀπό τό δύμώνυμο βιβλίο τοῦ Ν.Γ. Πολίτη.

1. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοση τῆς Βιζύης Θράκης)

"Οταν ὁ Βασιλές στήν Πόλη ἀποφάσισε νά χτίσει τήν Ἀγιά Σοφιά, κανείς τεχνίτης δέν μπόρεσε νά τοῦ παρουσιάσει σχέδιο πού νά τοῦ ἀρέσει. Καί ὅταν μιά φορά πῆγε νά λειτουργηθεῖ ὁ βασιλές κι ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεī πού ἔπαιρνε τ' ἀντίδερο ἀπό τοῦ Πατριάρχη τό χέρι, ἔπεισε τ' ἀντίδερο χάμω. Σκύβει νά τό πάρει, δέν τό βρίσκει. "Οταν ἄξαφνα βλέπει μιά μέλισσα μέ τ' ἀντίδερο στό στόμα νά πετᾶ ἀπ' τό παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσσια νά τά τρυγήσει, γιά νά βρεθεῖ τ' ἀντίδερο. Καί ἄλλος κανείς δέν τό 'βρε, παρ' ἡ ὁ πρωτομάστορας, πού σ' ἔνα κυψέλι εἶδε ἀντί γιά κερήθρα μιά πανώρια ἐκκλησιά πελεκητή καὶ στήν ἄγια Τράπεζά της τό ἀντίδερο. Τήν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μέ τή χάρη τοῦ. ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς.

Αύτή τήν ἐκκλησία ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στό βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτήν ἔκαμαν τήν Ἀγιά Σοφιά.

2. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Πανελλήνια παράδοση)

Τήν ήμέρα πού πάρθηκε ή Πόλη, ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τήν ἅγια Τράπεζα τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς, νά τήν πάει στή Φραγκιά, γιά νά μήν πέσει στά χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στή θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἀνοιξε τό καράβι και ἡ ἅγια Τράπεζα ἔβούλιασε στόν πάτο. Στό μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα είναι λάδι, δση θαλασσοταραχή και κύματα κι ἄν είναι γύρω. Καί τό γνωρίζουν τό μέρος αὐτό ἀπό τή γαλήνη, πού είναι πάντα ἐκεῖ, και ἀπό τήν εύωδία πού βγαίνει. Πολλοί μάλιστα ἀξιάθηκαν και νά τήν ἰδοῦν στά βάθη τῆς θάλασσας.

3. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' Α·Ι· ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Ἄπόξω ἀπό τήν πόρτα τῆς Καλαμαριᾶς είναι μία θέση, πού ήταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Ἀι - Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπό τήν ἐκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αὔτές τίς κολόνες πολλοί πασιάδες και μολάδες* και καδήδες* τίς ἐσήκωσαν πολλές φορές ἀπό κεῖ και τίς ἔφεραν μέσα στή χώρα γιά νά τίς βάλουν σέ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Ἄλλα τή νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολόνες ἀπό κεῖ πού τίς πήγαιναν, και γύριζαν στήν πρώτη τους θέση.

Τόν περασμένο χρόνο τίς ἐπήρε πάλι ἔνας καδής. Τή νύχτα ὅμως είδε ἔναν καβαλάρη, πού κρατοῦσε ἕνα κοντάρι μακρύ, και τόν φοβέρισε πάς θά τόν σκοτώσει, ἄν δέν τοῦ βανε ὄρκο πάς θά τίς πάγει νά τίς βάλει στή θέση τους. Ό καδής ἐφοβήθη και ὀρκίσθη νά κάμει ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλάρης. Και πραγματικῶς τήν ὅλη μέρα τίς πῆγε στόν τόπο, πού τίς είχε πάρει.

4. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοση Ἀττικῆς)

Κάτω ἀπ' τή βορινή κορυφή τοῦ Ὑμηττοῦ, στήν ἀνατολική ράχη, είναι μιά σπηλιά, πού λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατί σ' αὐτή κατοικοῦσε τόν παλαιόν καιρό ἔνα φοβερό λεοντάρι, πού

έφερνε μεγάλη καταστροφή γύρω. Άπό αύτό ἐμποδίζονταν οι χριστιανοί νά πηγαίνουν στήν ἑκκλησιά τοῦ ἄγιου Νικολάου, πού εἶν' ἔκει κοντά. Καί ἡ ἑκκλησιά ἔμενε ἔρημη καί ἀλειτούργητη πολλά χρόνια.

5. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

('Α θῆνας)

‘Ο βόιβοδας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιά κολόνα ἀπό τίς τέσσερις, πού ἦσαν χωριστά ἀπό τίς ἄλλες, γιά νά πάρει τά μάρμαρα νά τά βάλει στό τζαμί κοντά στήν ἀγορά, πού τό ἔχει τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τό φουρνέλο νά τήν γκρεμίσουν καί δέν μπόρεσαν, καί στό τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες πού ἦσαν κοντά της, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τήν ἀδερφή τους. Καί ὁ κόσμος δέν μποροῦσε νά ἡσυχάσει τή νύχτα ἀπό τά φοβερά κλάματα, ὅσο πού ὁ βόιβοδας, πού ἔγινε ὕστερα πασάς τοῦ Ζητουνιοῦ*, ἐφαρμακώθη καί πέθανε. Καί τότες ἔπαψαν τά κλάματα.

6. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

('Α θῆνας)

“Οταν ὁ μυλόρδος* ἐπῆρε τή μία ἀπὸ τίς ἔξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἀφῆσε παραγγελία στοὺς Τούρκους νά τοῦ κουβαλήσουν καί τίς ἄλλες τή νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ πού πήγαιναν νά τίς βγάλουν, τίς ἀκοῦν νά σκούζουν λυπητερά καί νά φωνάζουν τήν ἀδερφή τους. Οἱ Τούρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καί μέ κανένα λόγο δέν ἥθελαν νά δοκιμάσουν νά τίς βγάλουν. Καί ἄλλοι πολλοί κάτω ἀπό τό Κάστρο τίς ἀκούγαν τίς μαρμαρένιες κόρες νά κλαῖν τή νύχτα γιά τήν ἀδερφή τους, πού τοὺς τήν πῆραν.

7. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σ πάρτη)

Κοντά στό Μιστρά, σέ μιά ψηλή θέση, πόσχει ἀπό κάτω ὅλο τόν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἥταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τό μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δέν ὑπάρχει πλέον εἰναι λίγα χρόνια,

κάποιος παλιάνθρωπος είχε άναψει φωτιά έκει κοντά, καὶ δέν ἐπρόσεξε καὶ άναψε τό κυπαρίσσι καὶ κάηκε.

Αύτό τό κυπαρίσσι ᔁχει τήν ιστορία του. Ἐπί Τουρκίας ἔνας πασιάς πῆγε σ' αύτή τή θέση νά διασκεδάσει. Ἐβαλε καὶ τοῦ 'ψησαν ἔνα σφαχτό, καὶ κάθισε κι ἔφαγε. Είχε μαζί του καὶ ἔνα βοσκό, ἔνα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, καὶ τόν ὑπηρετοῦσε. Γιά μιά στιγμή τό παιδί ἔριξε τή ματιά του καὶ παρατήρησε ἐκεῖνο τό ώραῖο θέαμα, τόν κάμπο μέ τίς πρασινάδες καὶ τ' ἄφθονα νερά, καὶ τά βουνά γύρω, τόν ἐπιασε τό παράπονο κι άναστέναξε. Τό εἰδε ὁ πασιάς καὶ τόν ρωτᾶ :

—Μπρέ Ρωμιέ, τί ᔁχεις κι άναστενάζεις;

—Τί νά 'χω, πασιά μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πώς ὅλα αύτά τά μέρη ήταν δικά μας μιά φορά καὶ μᾶς τά πήρατε· μά τό λένε τά χαρτιά μας καὶ ᔁχω τήν ἐλπίδα μου στό Θεό, πώς μέ καιρό πάλι δικά μας θά γίνουν.

‘Ο πασιάς θύμωσε :

—Μωρέ, τί τσαμπουνᾶς αύτοῦ; τοῦ λέγει.

Καὶ ἀρπάζει τήν ξύλινη σούβλα, πού είχαν ψήσει τ' ἀρνί, καὶ τήν καρφώνει στή γῆ.

—Νά, τό βλέπεις αύτό; λέγει. Ἀν αύτό τό ξερό παλούκι βγάλει κλαριά, τότες νά 'χετε ἐλπίδα πώς θά ξαναπάρετε πίσω αύτά τά μέρη.

Τήν ἄλλη μέρα ἡ σούβλα ρίζωσε στή γῆ καὶ ξαναβλάστησε καὶ φούντωσε καὶ θέριεψε, κι ἔγινε τό περήφανο κυπαρίσσι, πού γνωρίζαμε. Καὶ ἐπειδή ὁ πασιάς ᔁχωσε τή σούβλα στή γῆ ἀπό τή μύτη, δηλαδή ἀπό τήν κορφή, ἔβγαλε τό κυπαρίσσι τά κλαριά του γερμένα πρός τά κάτω, ἔγινε θηλυκό κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οι παροιμίες καὶ οι παροιμιακές φράσεις, πού παραδίδονται, ἀπό γενεά σέ γενεά είναι πολυτιμότατοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολύ ἀψευδέστεροι ἀπό τά γραπτά κείμενα, τίς ἐπιγραφές καὶ τά ἔργα τής τέχνης. Είναι ζωντανά μνημεῖα τοῦ λόγου, πού κλείουν τή σοφία τοῦ λαοῦ, τήν πείρα του, τίς ἀντιλήψεις του, τήν παρατηρητικότητά του, τό σκωπικό καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Ἐκφράζουν πάντοτε μιάν ἀλήθεια σημαντική, μέ ἀλληγορία, μεταφορά καὶ ρυθμό, πού δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. "Ἄλλοτε διαπιστώνουν τήν πραγματικότητα, τούς νόμους πού κυβερνοῦν τή ζωή ἢ τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (χυρίως παροιμίαι), ἀλλοτε ἐκ-

φράζουν γνῶμες, πρακτικές ἀλήθειες, βγαλμένες ἀπό τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλές καὶ ὁδηγίες (γνωμικές παροιμίες), ἔλλοτε πάλι ἀπηχοῦν ὄρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπό τὰ ὅποια γεννήθηκαν καὶ τὰ ὅποια στὸ μεταξύ λησμονήθηκαν (ἀνεκδοτικές παροιμίες): Πάντοτε δύμας ἔχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα καὶ πολλή εὐφυΐα.

Ο σοφός μελετητής τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑληνικοῦ λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τίς περισσότερες παροιμίες σέ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπό τὸν πλούσιο αὐτό θησαυρό σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατά τὸ εἶδος τους.

N.A.K.

- 1) Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνό μέ βουνό δέ σμίγει.
- 3) Γιά χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυό γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἔνας γελᾶ, τρελός εἶναι.
- 5) Δυό κεφάλια σ' ἔνα φέσι δέ χωροῦν.
- 6) Ἐγώ τό λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς ούρας του.
- 7) Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούριο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νά σέ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἰν' τὰ βουνά νά βρέχει, νά χιονίζει.
- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) Ὁσα ξέρει ὁ νοικοκύρης, δέν τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος.
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σέ ἀχυρώνα
κι ἔνας κουφός τοῦ ἔλεγε: τὴν ἄκουσα πού ἐβρόντα.
- 13) Ὁποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) Ὁποιος δέ βλέπτει ποῦ πατεῖ, στή λάσπη θέ νά πέσει.
- 15) Χωρίς κουπιά καὶ ἄρμενα «Ἄγιε Νικόλα βόηθα με!»
- 16) Ἡ τριανταφυλλιά κάνει καὶ τριαντάφυλλα κι ἀγκάθια.
- 17) Κάλλια ἐργάτου κέρδος παρά ἀκριβοῦ βιός.
- 18) Ἄλατι πάει στὴν ἀλυκή καὶ φρύγανα στὸ λόγγο.
- 19) Ὁποιος δέν κάνει ἀπό λόγου του καὶ πετυχαίνει ἀπό ἄλλο,
κακό ψυχρό 'ναι τό καλό κι ἄς εἶναι καὶ μεγάλο.
- 20) Ἅξιος στό φαγί κι ἀγλήγορος στόν ύπνο.
- 21) Τό νερό τοῦ Ἀπριλιοῦ εἶναι πλοῦτος τοῦ κόσμου.
- 22) Τή Γέννηση τὴν ἀβρεχη, τά Φῶτα χιονισμένα
καὶ τή Λαμπρή βρεχούμενη, τά πάντα εύτυχισμένα.
- 23) Κάλλιο γιώση παρά γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σὰν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δποία
ἥτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε: — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στὴν ἐρημιά;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὼ χωρὶς ἑσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνη
πίσω του ὁ νικητὴς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱούς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρης αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγκ. Κολομπῆς

("Άνθη εὐλαβείας, ἐχχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετάστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρὰ τινῶν τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσίου τροφίμων). Ἐνετίζου. 1708

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

'Ως πότε παλικάρια νά ζῶμεν στά στενά,
μονάχοι σάν λιοντάρια, στές ράχες, στά βουνά;
Σπηλιές νά κατοικοῦμεν, νά βλέπομεν κλαδιά,
νά φεύγομ' ἀπ' τὸν κόσμον γιά τὴν πικρήν σκλαβιά;
Νά χάνομεν ἀδέλφια, πατρίδα καί γονεῖς,

τούς φίλους, τά παιδιά μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς;
Κάλλιό ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἄν ζήσεις, καί εἰσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σέ ψένουν καθ' ὥρα στή φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἄν σταθεῖς,
ὅ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νά χαθεῖς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ, τι κι ἄν σοῦ πει
κι αὐτός πασχίζει πάλι τό αἷμα σου νά πιεῖ.
Ο Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβής*,
Γκίκας* καί Μαυρογένης*, καθρέπτης εἰν' νά ἰδεῖς.
Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοί
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μέ ἀδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καί Τοῦρκοι καί Ρωμιοί,
ζωή καί πλοῦτον χάνουν χωρίς καμιά ἀφορμή.

Ἐλᾶτε μ' ἔνα ζῆλον σέ τοῦτον τόν καιρόν
νά κάμομεν τόν ὄρκον ἐπάνω στόν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾶ τήν συνδρομήν σας μέ μητρική φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μέ πατριωτισμόν
νά βάλομεν εἰς δλα νά δίδουν ὀρισμόν.
Ο νόμος νά ναι ὁ πρῶτος καί μόνος ὁδηγός
καί τῆς πατρίδος ἔνας νά γίνει ἀρχηγός.
Γιατί κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τή σκλαβιά:
νά ζῶμεν σάν θηρία εἰν' πιό σκληρή φωτιά.
Καί τότε μέ τά χέρια ψηλά στόν οὐρανόν
ας ποῦμε ἀπ' τήν καρδιά μας ἐτοῦτα στόν Θεόν:

«Ω βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὄρκίζομαι σέ Σέ
στήν γνώμην τῶν τυράννων νά μήν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νά τούς δουλεύω, μήτε νά πλανηθῶ
εἰς τά ταξίματά τους νά μήν παραδοθῶ.
Ἐνόσω ζῶ στόν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιά νά τούς ἀφανίσω θέ νά ναι σταθερός.

Πιστός είς τήν πατρίδα συντρίβω τόν ζυγόν,
ἀχώριστος νά είμαι ἀπό τόν στρατηγόν.
Κι ἂν παραβῶ τόν ὄρκον, ν' ἀστράψει ὁ οὐρανός
καὶ νά μέ κατακάψει, νά γίνω σάν καπνός».

Σ' ἀνατολή καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριά
γιά τήν πατρίδα ὅλοι νά χομεν μιά καρδιά.

Τυπώθηκε σέ ξεχωριστό φυλλάδιο, Βιέννη, 1797   *Pήγας Βελεστινλής (Φεραίος)*

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
έορτάζει ἡ οἰκουμένη·
ἡ φλογέρα ἀχολογάει·
τό φθινόπωρο βοτίζει,
χορευτά πανηγυρίζει
καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μές στή βρύση
τό κρασί μας νά δροσίσει·
καὶ στρωθείτε καταγῆς,
στήν ἀράδα ὡς τόν πάτο
είς τόν ἵσκιον ἀποκάτω,
πρός τά χειλή τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
ἐπιδέξια μέ τό χέρι
κι ἀπό πάνω τεχνικά,
τό ἀρνάκι μας λιανίστε
καὶ τόν τρύγον μας ἀρχίστε
νά χαροῦμε φιλικά.

«Λυρικά» "Ετος α' δημοσιεύσεως 1811

*Αθ. Χριστόπουλος

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σέ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
ό Νούλας βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
τί δέν ἐγένονταν νά καταφθάσουν
σκουτιά ὀλοκαίνουργα νά τοῦ τοιμάσουν.
Νά πάει δέν ἔστεργε, καθώς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: «καί τίς ἡ χρεία
νά καταθλίβεσαι χωρίς αἰτία;
Μήγαρ* εἰν' ἀφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιά νά φανοῦμε;
Παρόμοιες πρόληψες γιά τά στολίδια
μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγώ ἐκίνησα μέ τά παλιά μου,
μηδέ κάν διάλεξα τά πιό καλά μου».
‘Ο φίλος πάσκαγε* μέ λόγου κρίση
τόν ἰσχυρόγυνωμο νά καταπείσει.
Χαμένα ἀπόσταταινε τόν λάρυγγά του.
Ἐκεῖνος ἤθελε τήν φορεσιά του.

Κριτή μέ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
τή γνώμη μου ἔδωκα, χωρίς ν' ἀργήσω.
Καί πρός τόν σύμβουλο εύθυς τηρώντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας:
«Κρένεις* ἔξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἔνα δίκιο του καλοστοχάσου.
‘Αν πάγει ἀστόλιγος καί δέν φαντάξει,
ποιός τόν στοχάζεται νά τόν κοιτάξει; »

«“Απαντα». “Ἐτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

”Ιωάννης Βηλαρᾶς

5. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

‘Ωσάν γλυκόπνιο
Δροσάτο ἀεράκι
Μέσα σέ ἀνθότοπο

Κειό τό παιδάκι
Τήν ϊστερη ἔβγαλε
'Αναπνοή.

Καί ἡ ψυχούλα του
Εἰς τόν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρός τόν αἰθέρα
Σάν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

"Ολα τήν ἔκραζαν,
"Ολα τ' ἀστέρια,
Κι ἐκείνη ἔξαπλωνε
Δειλή τά χέρια,
Γιατί δέν ἤξερε
Σέ ποιο νά μπει.

'Αλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
'Ενα ἀγγελάκι
Φιλί ἀθάνατο
Στό μαγουλάκι,
Πού ἔξαφνα ἔλαμψε
Σάν τήν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμός

6. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ά πόσπασμα)

"Ελαμπε ὄχνά τό φεγγαράκι — είρήνη
"Ολην, δλη τή φύση ἀκινητοῦσε,
Καί μέσα ἀπό τήν ἔρημη τήν κλίνη
Τ' ἀηδόνι τά παράπονα ἀρχινοῦσε·
Τριγύρω γύρω ἡ νυχτική γαλήνη
Τή γλυκύτατη κλάψα ἡχολογοῦσε·
'Απάντεχα βαθύς υπνος μέ πιάνει,
Κι ὁμπροστά μου ἔνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στό ἀκρογιάλι ἀναπαύοτουν ὁ γέρος·
 Στά παλαιά τά ροῦχα τά σχισμένα
 Γλυκά γλυκά τό φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριά μαλλιά του ἐσκόρπωε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τό πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τά μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀστηκώθη ἀπό χάμου,
 Καί ώσάν νά 'χε τό φῶς του ἥλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

7. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Α πόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνή βγάν· ἡ κιθάρα
 Καί σέ τούτη τήν ἄφραστη ὄρμονία
 Τῆς καρδιᾶς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκέ φίλε, εἰσ' ἐσύ, πού τή θεία
 Ἐκσταση τοῦ Ὀστιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτός ἐμψυχεῖς τήν ἡσυχία.

Κάθισε γιά νά ποῦμε ὅμνον στά κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αύτήν ἐσυνηθοῦσε
 Ο τυφλός* ποιητής συχνά νά ψάλλει.

Μοῦ φαίνεται τόν βλέπω πού ἀκουμβοῦσε
 Σέ μίαν ἔτιά, καί τό φεγγάρι ώστόσο
 Στά γένεια τά ἵερά λαμποκοποῦσε.

Ἄπ' τό Σκοπό* νά το, προβαίνει· ς, πόσσο
 Σύ τήν νύχτα τερπνά παρηγορίζεις!
 Υμνον παθητικόν θέ νά σοῦ ύψωσω·

Παθητικό σάν ἐσένα, ὅταν λαμπίζεις
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καί τό φῶς σου
 Σέ ταφόπετρα ὀλόασπρη ἀποκοιμίζεις.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρός προφήτης ἔριξε σέ κορασιά τά μάτια
 Καί στούς κρυφούς του λογισμούς, χαρά γιομάτους, εἶπε:
 «Κι ἄν γιά τά πόδια σου, Καλή, κι ἄν γιά τήν κεφαλή σου
 κρίνους ό λίθος ἔβγανε, χρυσό στεφάνι ό ἥλιος,
 δῶρο δέν ἔχουνε γιά Σέ, καί γιά τό μέσα πλοῦτος.
 "Ομορφος κόσμος ἡθικός ἀγγελικά πλασμένος!"».

Λιονέστιος Σολωμός

9. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τό σπαθί κοντά στήν κούνια σου, καλό μου,
 ἀλλά τό χέρι δέν είναι πού τό 'σφιγγε στή νίκη.
 Μακρύς ό λάκκος π' ἄνοιξε καί κλεῖ τό γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρίς αύτόν μάχης καπνοί σκεπάζουν
 ἀλλ' αύτό τώρα πού κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θά γίνει δύναμη πού ό λογισμός κινάει,
 καί στήθι ἀντρίκειο θά σταθεῖ στές σαϊτιές τῆς μοίρας.
 Βρέχει τά βέλη της αύτή στά ὑψη τῶν ἀνδρείων,
 πού ἐκεῖ στημένοι στερεοί λάμπουν στή μάχη θεῖοι.
 Χαρές καί πλούτη νά χαθοῦν, καί τά βασίλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δέν είναι, ἄν στητή μέν' ἡ ψυχή κι ὀλόρθη.
 "Ολα τά ἐρείπια γύρω της κοιτά χαμογελώντας,
 κι ἀνθοί σ' αύτά, παντοῦ κι ἀργά, βλαστάνουν ως τόν τάφο·
 φυτρώνει καί στό σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μήν ἀργοπορεῖς βάρος νά γίνεις τρόμου
 ἐκεῖ πού οἱ χείμαρροι τοῦ ἔχθροῦ τρομαχτικά βρυχίζουν.
 'Αλλά τό χέρι σου ζωστό πλιά στό λαιμό μου γύρω
 δέ θά 'ναι τότε, ἀλλά σ' αύτό τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.
 Τῆς Μοίρας ἔτσ' οἱ δύναμες, δόσο τρανές κι ἄν είναι,
 κι ἄν πέσεις σύ στόν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τά κινήματα πού τώρα σέ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μή δίχως μάνα μείνεις.

Θά ζώσει έκείνη τό σπαθί μές στό βυζί ἀποκάτου,
κι ἐμπρός! σημαία καὶ σπαθί, ψυχή, ψυχή, καὶ νίκη!
Τήν ψυχή μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
καὶ χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
"Αντρες, γυναῖκες εἰν', κανείς δέ θά ρωτᾶ στή μάχη.
Κοίτα τούς λάκκους! — ἀλλά τί μπορεῖς σύ νά κοιτάξεις;
"Ἀπειρους λάκκους, ἀπειρους γεμίζουν οἱ νεκροί μας·
πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν πατρίδα μένει,
καὶ σ' ὅλα ζεῖ τά στήθη μας τούτ' ἡ πνοή καὶ μόνη,
πού φλόγα γίνεται φριχτή καθολικοῦ πολέμου,
πού κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
πού ζώνει ἐσέ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιᾶς σου δίνει.
Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχή χαρᾶς γιά τό καλό πού θά ρθει!
Γλυκά κι ἡ τύχη μοῦ γελᾶ, γιατί ἡ στιγμή 'ναι τούτη
πού τ' ἀκριβά σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
τό χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νά λάμψει, σ' ὅλα τ' ἄλλα
ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἀλλ' ὅχι καὶ σ' ἐμένα.
"Ελα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκό βλαστάρι· θέλω
γιά μιά στιγμή γοργά 'π' αὐτό τό σπίτι νά μακρύνω.
θέλω τό μέτωπ' δι καπνός τῆς μάχης νά σοῦ γγίξει,
πλατιά τό στῆθος σου, βαθιά, νά πνέξει* ὀλέθρου φλόγα.

(Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, «Ιταλικά ποιήματα», Αθήναι, 1921)

Διονύσιος Σολωμός

10. Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

(Ἄπό σπασμα)

18

Έκοιταα, κι ἥτανε μακρυά ἀκόμη τ' ἀκρογιάλι·
ἀστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!
Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἔνα ξοπίσω στ' ἄλλο,
πολύ κοντά στήν κορασιά μέ βρόντημα μεγάλο·
τά πέλαγα στήν ἀστραπή κι δι ούρανός ἀντῆχαν,
οἱ ἀκρογιαλιές καὶ τά βουνά μ' ὅσες φωνές κι σν είχαν.

19

Πιστέψετε 'π δ,τι θά πῶ εἰν' ἀκριβή ἀλήθεια,
μά τές πολλές λαβωματιές, πού μό 'φαγαν τά στήθια,
μά τούς συντρόφους, πόπεσαν στήν Κρήτη πολεμώντας,
μά τήν ψυχή, πού μ' ἔκαψε τόν κόσμο ἀπαρατώντας.

(Λάλησε, σάλπιγγα! Κι ἐγώ τό σάβανο τινάζω,
καί σχίζω δρόμο καί τ's ὄχνούς ἀναστημένους κράζω.

—Μήν εἴδετε τήν ὁμορφιά, πού τήν κοιλάδα ἀγιάζει;
Πέστε, νά ἰδεῖτε τό καλό ἐσεῖς κι ὅ,τι σᾶς μοιάζει.

Καπνός δέ μένει ἀπό τή γῆ· νιός οὐρανός ἐγίνη·
σάν πρῶτα ἐγώ τήν ἀγαπῶ, καί θά κριθῶ μ' αὐτήν.

—Ψηλά τήν είδαμε πρωί τῆς τρέμαν τά λουλούδια
στή θύρα τῆς Παράδεισος πού ἐβγῆκε μέ τραγούδια·
ἔψαλλε τήν Ἀνάσταση χαροποιά ἡ φωνή της,
κι ἔδειχνεν ἀνυπομονησιά, γιά νά μπει στό κορμί της·
ὁ οὐρανός δλόκληρος ἀγροίκας σαστισμένος,
τό κάψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμμένος·
καί τώρα δύπρός τήν είδαμε· ὁγλήγορα σαλεύει·
ὅμως κοιτάζει ἐδῶ κι ἐκεῖ, καί κάπτοινε γυρεύει.

20

'Ακόμη ἐβάστουνε ἡ βροντή...

κι ἡ θάλασσα, πού σκίρτησε σάν τό χοχλό πού βράζει,
ήσυχασε καί ἔγινε ὅλο ἡσυχία καί πάστρα.

σάν περιβόλι εύώδησε κι ἔδέχτηκε ὅλα τ' ἄστρα·
κάτι κρυφό μυστήριο ἐστένεψε τή φύση

κάθε δμορφιό νά στολιστεῖ καί τό θυμό ν' ἀφήσει...

Δέν εἰν' πνοή στόν οὐρανό, στή θάλασσα, φυσώντας
οὔτε ὅσο κάνει στόν ἀνθό ἡ μέλισσα περνώντας,

ὅμως κοντά στήν κορασιά, πού μ' ἔσφιξε κι ἔχάρη,
ἔσειότουν τ' δλοστρόγγυλο καί λαγαρό φεγγάρι·

καί ξετυλίζει ὁγλήγορα κάτι πού ἐκεῖθε βγαίνει,
κι δύπρός μου ἰδού πού βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.

*Έτρεμε τό δροσάτο φῶς στή θεϊκά θωριά της.

στά μάτια της τά δλόμαυρα καί στά χρυσά μαλλιά της.

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

“Οσα κάστρα κι ἂν εἶδα καί περπάτησα,
σάν της Ωριᾶς τό κάστρο δέν ἐλόγιασσα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὅργιές τοῦ Ψήλου, δώδεκα πλατύ,
τούλυβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μέ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρά κλειδιά,
καί τοῦ γιαλοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

- Τοῦρκος τό τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
δέν μπορεῖ νά τό πάρει τό ἐρημόκαστρο.
Κι ἔνα σκυλί Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιᾶς παιδί,
στόν Ἀμιρά* του πάει καί τόν προσκυνάει.
 —‘Αφέντη μ’ Ἀμιρά μου καί σουλτάνε μου,
ἄν πάρω γώ τό κάστρο, τί εἰν’ ἡ ρόγα* μου;
 —Χίλια ἀσπρά* τήν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
καί δυό σπαθιά ἀσημένια γιά τόν πόλεμο.
 —Ούδε τ’ ἀσπρά σου θέλω κι ούδε τά φλωριά,
ούδε καί τ’ ἄλογό σου κι ούδε τά σπαθιά,
μόν’ θέλω γώ τήν κόρη, ποιύ ’ναι στά γυαλιά.
 —‘Ωσάν τό κάστρο πάρεις, χάρισμα κι αύτή.

- Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τόν πύργο πύργο πάει καί γυροβολάει,
στήν πόρτα πάει καί στέκει καί παρακαλεῖ.
 —Γιά ἄνοιξε, ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ωριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασίλισσας.
 —Φεύγα ἀπ’ αὐτοῦ, βρέ Τοῦρκε, βρέ σκυλότουρκε.
 —Μά τό Σταυρό, κυρά μου, μά τήν Παναγιά,
ἐγώ δέν είμαι Τοῦρκος, ούδε Κόνιαρος,
είμαι καλογεράκι ἀπ’ ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω δόπ’ ἀσκήτευα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σάν τό πρόβατο,

κι ἥρθα νά πάρω λάδι γιά τίς ἐκκλησιές.

Γιά ἀνοίξετέ μου νά 'μπω τοῦ βαρόμοιρου.

—Νά ρίζουμε τσιγγέλια νά σέ πάρουμε;

—Τά ράσα μου εἶναι σάπια καί ξεσκίζονται.

—Νά ρίζουμε τό δίχτυ νά σέ πάρουμε;

—Είμαι ἀπό τήν πείνα κι ἀντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιά κόρη, πάει, τόν ἄνοιξε.

“Οσο ν’ ἀνοίξει ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,

κι ὅσο νά μισανοίξει, γέμισ’ ἡ αὐλή,

κι ὅσο νά καλοκλείσει, ἡ χώρα πάρθηκε.

“Ολοι χυθῆκαν στ’ ἀσπρα, ὅλοι στά φλωριά,

κι ἐκεῖνος εἰς τήν κόρη πού ’ναι στά γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπό τόν πύργο κάτω πέταξε,

μήτε σέ πέτρα πέφτει, μήτε σέ κλαριά,

παρά σέ Τούρκου χέρια καί ξεψύχησε.

2. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παφαπτονεμένο,

ἡ ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγώ 'χω τόν καημό σου.

Νά στείλω γράμμα χάνεται, δέ βρίσκει τό παιδί μου,

νά μάθει ὅσα νά τοῦ πεῖ διψάει ἡ καρδιά μου,

νά στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,

νά στείλω καί τό δάκρυ μου σ’ ἔνα ψιλό μαντίλι.

Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρό καί κυκλογυρισμένο,

αύτοῦ ψηλά πού περπατεῖς καί χαμηλά μᾶς βλέπεις,

δέν εἰδες που τό γιόκα μου τόν πολυαγαπημένο;

Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καί τά δικά μου κλαίγουν;

Τίνος τά χείλη τοῦ μιλοῦν καί τά δικά μου τρέμουν;

*Ανάθεμά σε, ξενιτιά, γιά τά κακά πού κάνεις.

Ξενίτεψες τόν ἄντρα μου κι ἔκαμες νά χηρέψω,

ξενίτεψες καί τό πουλί μ’ τώρα δώδεκα χρόνους.

3. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τήν ξενιτιά, τήν ἀρφανιά, τήν πίκρα, τήν ἀγάπη,
τά τέσσερα τά ζύγιασαν, βαρύτερα εἰν' τά ξένα.
‘Ο ξένος εἰς τήν ξενιτιά πρέπει νά βάνει μαῦρα,
για νά ταιριάζει ή φορεσιά μέ τῆς καρδιᾶς τή λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλί καί παραπονεμένο,
ή ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγώ ’χω τόν καημό σου.
Τί νά σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἄν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει*.
Νά στείλω μέ τά δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τά δάκρυά μου εἶναι καυτερά, καί καΐνε τό μαντίλι.
Τί νά σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νά σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τή χαραυγή, γιατί ὑπνο δέν εύρισκω,
ἀνοίγω τό παράθυρο, κοιτάζω τούς διαβάτες,
κοιτάζω τίς γειτόνισσες καί τίς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τά μικρά καί τά γλυκοβυζαίνουν.
Μέ παίρνει τό παράπονο, τό παραθύρι ἀφήνω,
καί μπαίνω μέσα, κάθομαι, καί μαῦρα δάκρυα χύνω.

4. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

A'.

“Υπνε, πού παίρνεις τά μικρά, ἔλα πάρε καί τοῦτο.
Μικρό μικρό σοῦ τό ’δωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σάν ψηλό βουνό, ἵσιο σάν κυπαρίσσι,
κι οἱ κλῶνοι του ν' ἀπλώνονται σ' Ἀνατολή καί Δύση.

B'.

Νά μοῦ τό πάρεις, “Υπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά σοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τόν ἥλιο στά βουνά, καί τόν ἀιτό στούς κάμπους,
τόν κύριο Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγου.

‘Ο δῆλος ἐβασίλεψε κι ό ἀιτός ἀποκοιμήθη
 κι ό κύρ Βοριάς ό δροσερός στῆς μάνας του πηγαίνει:
 —Γιέ μ’, ποῦ ’σουν χτές, ποῦ ’σουν προχτές, ποῦ ’σουν τήν
 (ἄλλη νύχτα);
 Μήνα* μέ τ’ ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
 μήνα μέ τόν αὔγερινό, πού ’μεστ’ ἀγαπημένοι;
 —Μήτε μέ τ’ ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
 μήτε μέ τόν αὔγερινό, όποιον ’στ’ ἀγαπημένοι.
 Χρυσόν ύγιὸν ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Γ'.

Χήνα μου, ἀπλωσ’ τά φτερά, νά πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 ἀιτέ μου, τά φτερούγια σου, ν’ ἀπλώσω τ’ ἀγοριοῦ μου,
 κι ἐσύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στήν κούνια νά καθίσεις
 μέ τή γλυκιά σου τή φωνή νά μοῦ τό νανουρίσεις,
 καί σάν τό ἰδεῖς νά κοιμηθεῖ, τά μάτια του νά κλείσει,
 τρέξε, τόν “Υπνο φώναξε νά μοῦ τό σεργιανίσει.”
 “Ελα, “Υπνε, καί πάρε το, πάν’ το στά περιβόλια,
 καί γέμισε τούς κόρφους του τραντάφυλλα καί ρόδα·
 τά ρόδα θά εἰν’ τῆς μάνας του καί τ’ ἀνθη τοῦ κυροῦ του,
 καί τά χρυσά τραντάφυλλα θό είναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὔγή, κοιμήσου νιό φεγγάρι,
 κοιμήσου, πού νά σέ χαρεῖ ό νιός πού θά σέ πάρει.
 Κοιμήσου πού παράγγειλα στήν Πόλη τά χρυσά σου,
 στή Βενετιά τά ροῦχα σου καί τά διαμαντικά σου.
 Κοιμήσου πού σοῦ ράβουνε τό πάπλωμα στήν Πόλη,
 καί σοῦ τό τελειώνουνε σαράντα δυό μαστόροι·
 στή μέση βάνουν τόν ἀιτό, στήν ἄκρη τό παγώνι.
 Νάνι τοῦ ρήγα τό παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ’ ἀγγόνι.
 Κοιμήσου καί παράγγειλα παπούτσια στόν τσαγγάρτη,
 νά σοῦ τά κάνει κόκκινα μέ τό μαργαριτάρι.
 Κοιμήσου μέση στήν κούνια σου καί στά παχιά πανιά σου,
 ή Παναγιά ή δέσποινα νά είναι συντροφιά σου.

5. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Λεβέντης ἐροβόλαγε ἀπό τά κορφοβούνια
μέ τό μαντίλι στό λαιμό, τό βαροκεντημένο.

Εἶχε τό φέσι του στραβά καί τά μαλλιά κλωσμένα,
κι ἔστριφτε τό μουστάκι του καί ψιλοτραγουδοῦσε.

Κι ὁ Χάρος τόν ἀγνάντεψε ἀπό ψηλή ραχούλα,
καρπέρι πάει καί τό 'βαλε σ' ἔνα στενό σοκάκι.

—Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τό λεβέντη.

Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;

—'Από τήν μάντρα μου ἔρχομαι, στό σπίτι μου πηγαίνω.

Πάω νά πάρω τό ψωμί καί πίσω νά γυρίσω.

—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε δ Θεός νά πάρω τήν ψυχή σου.

—Χωρίς ἀνάγκη κι ὀρρωστιά ψυχή δέν παραδίνω.

Μόν' ξβγα νά παλέψουμε σέ μαρμαρένιο ἀλώνι,

κι ἄ μέ νικήσεις, Χάροντα, νά πάρεις τήν ψυχή μόνι,
κι ἄ σέ νικήσω πάλι ἔγω, πήγαινε στό καλό σου.

Πιαστῆκαν καί παλεύανε ἀπ' τό πουρνό ὡς τό βράδυ,
κι ἔκει στό γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, πού τρέμ' νά βασιλέψει,
ἀκοῦν τό νιό πού βόγγιζε καί βαριαναστενάζει.

—"Ασε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νά ζήσω
τί ἔχω γυναίκα παρανιά καί χήρα δέν τῆς πρέπει,
τί ἔχω παιδί κι είναι μικρό κι ὀρφάνια δέν τοῦ μοιάζει.

—Τά πρόβατα κουρεύονται καί τό τυρί ζυγιέται
καί τ' ἀρφανό πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

6. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

"Ο τα ν ση κώ νουν τό νεκρό

Αύτοῦ πού βούλεσαι νά πᾶς κι ὅπου ξεπερατιέοαι,
ἄν ἔβρεις νιός χαιρέτα τους, καί νιές κουβέντιασέ τους,
κι ἄν ἔβρεις καί μικρά παιδιά γλυκά παργόρησέ τα.

Μήν κάμεις νιές νά κλάψουνε καί νιός ν' ἀναστενάξουν,
μήν κάμεις καί μικρά παιδιά καί θυμηθοῦν τή μάνα.

Μήν πεῖς πώς ἔρχεται Λαμπρή, πώς ἔρχονται γιορτάδες.
 Πές τοῦ Χριστοῦ πώς χιόνιζε καί τή Λαμπρή θά βρέχει,
 καί τήν ἡμέρα τ' ἀι-Θωμᾶθά θά σέρνουν τά ποτάμια.
 Πώς δέ θά βγοῦνται παιδιά μέ τίς γλυκές μανάδες,
 οὔτε θά βγοῦν τ' ἀντρόγενα τά πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιά στήν πόρτα μου καί δέντρο στήν αύλή μου,
 καί τέντα κατακόκκινη τό σπίτι σκεπασμένο,
 καί κυπαρίσσι δλόχρυσο κι ἥμουν ἀκουμπισμένη,
 εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στό σπίτι κρεμασμένο.
 Τώρα ή μηλιά μαράθηκε, τό δέντρο ξεριζώθη,
 κι ή τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
 τό κυπαρίσσι τό χρυσό ἔπεσε καί τσακίστη,
 τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τό σπίτι δέ φωτάει.

* * *

Δέ σο̄πρεπε, δέ σό̄μοιαζε στή γῆ κρεβατοστρώσῃ,
 μόν' σο̄πρεπε, μόν' σό̄μοιαζε στοῦ Μάη τό περιβόλι,
 ἀνάμεσα σέ δυό μηλιές, σέ τρεῖς νεφαντζοπούλες,
 νά πέφτουν τ' ἀνθί ἀπάνου σου, τά μῆλα στήν ποδιά σου,
 τά κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στό λαιμό σου.

* * *

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νά μή ραΐσει,
 νά εἰπῶ τραγούδι θλιβερό καί παραπονεμένο·
 μηδ' ἀπό χῆρες τ' ἀκουσα, μηδ' ἀπό παντρεμένες,
 τοῦ Χάρου ἡ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
 «Πόδχουν παιδιά, ἃς τά κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἃς τά φυλάξουν,
 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν, νά κρύψουνε τούς ἀντρες,
 γιατί ἔχω γιό κυνηγητή, γιατί ἔχω γιό κουρσάρο·
 οῦλο τίς νύχτες περπατεῖ καί τίς αὐγές κουρσεύει,
 κι ὅπδθρει τρεῖς παίρνει τούς δυό κι ὅπδθρει δυό τόν ἔνα
 κι ὅπδθρει κι ἔνα μοναχό, κεῖνον τόν ξεκληρίζει».
 Μά νά τον καί κατέβαινε στούς κάμπους καβαλάρης.
 Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καί τ' ἀλογό του,
 σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στιλέτα, τά 'χει γιά καρδιές, σπαθιά, γιά τά κεφάλια.

7. ΒΑ·ΙΤΙΚΑ

α') Στό νοικοκύρη

Αφέντη, ὅντας γεννήθηκες σέ θρέφαν τά λιοντάρια,
καί βγῆκες ό ξεδιαλεχτός μέσα στά παλικάρια.

Άλλοι κουρσεύουν μέ σπαθιά, κι ἄλλοι μέ τά δοξάρια,
κι ἐσύ, τί θάμα εἰν' αὐτό! κουρσεύεις μέ τό μάτι.

Καί τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
πύργους καί πετροπήγαδα κι αὐλές μαρμαρωμένες.

β') Στόν προεστό τοῦ χωριοῦ

Αφέντη μου, στά σπίτια σου χρυσές καντῆλες φέγγουν,
φέγγουν στούς ξένους νά δειπνοῦν, στούς ξένους νά πλαγιάζουν,
φέγγει καί μιά στό ταίρι σου νά στρώνει νά κοιμᾶστε
ἀπάνου στά τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στά μιμίτσια*,
νά πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τά μῆλα στήν ποδιά σου,
καί τά κορφολογήματα τριγύρω στό λαιμό σου.

8. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δέν τρῶτε καί δέν πίνετε;
Μήνα* καί τό ψωμί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Στέλνουμε στούς γειτόνους καί τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τό κρασί μας δέ σᾶς ἄρεσε;
Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καί τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καί τά φαγιά μας δέ σᾶς ἄρεσαν;
Μαγείρισσες εἰν' κι ἄλλες καί τς ἀλλάζουμε.
Μήνα κι ἡ καψονύφη δέ σᾶς ἄρεσε;
Ἡ νύφη μας αὐτή 'ναι, δέν ἀλλάζεται.

9. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς ωχτας οἱ ἀρματολοί καί τῆς αύγῆς οἱ κλέφτες
ὅλονυχτίς κουρσεύανε καί τήν αύγή κοιμῶνται,
κοιμῶνται στά δασά κλαριά καί στούς παχιούς τούς ἵσκιους.
Εἶχαν ἀρνιά καί ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,

μά είχαν κι ἔνα γλυκό κρασί, πού πίν' ν τά παλικάρια.
 Κι ἔνας τόν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἔνας τόν ἄλλον λέει:
 «Καλά τρῶμε καί πίνουμε καί λιανοτραγουδᾶμε·
 δέν κάνουμε κι ἔνα καλό, καλό γιά τήν ψυχή μας,
 —ό κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καί μοναστήρια,—
 νά πᾶμε νά φυλάξουμε στῆς Τρίχας τό γεφύρι,
 πού θά περάσει δι βόιβοντας* μέ τούς ἀλυσωμένους·
 νά κόψουμε τούς ἀλυσους νά βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νά βγει τῆς χήρας τό παιδί, π' ἄλλο παιδί δέν ἔχει
 π' αὐτή τό χει μονάκριβο στόν κόσμο ζακουσμένο».

* * *

Ανάθεμά τα τά βουνά μέ τό ζακόνι* πόχουν,
 τό καλοκαίρι κίτρινα καί τό χειμώνα μαῦρα,
 καί τήν πικρή τήν ἄνοιξη πολύ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δέν τά χάρηκε μέσ στόν ἀπάνω κόσμο,
 ή κλεφτουριά τά χαίρεται καί τά μικρά κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καί γλεντᾶν καί ρίχνουν στό σημάδι,
 γυρίζουν καί στή σούγλα τους τά παχουλά τά κριάρια·
 πόκει οἱ Τούρκοι δέν πατᾶν, φοβιούνται τά κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τά κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τά καημένα,
 κι ἔνα μικρό κλεφτόπουλο δέν παίζει, δέ χορεύει,
 μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καί τό σπαθί τροχάει.
 «Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο,
 πολλές φορές μέ γλίτωσες, βόηθα καί τούτ' τήν ὥρα,
 νά σ' ἀσημώσω μάλαμα, νά σέ σμαλτώσω ἀσήμι».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δέν πρέπει νά πουλιῶνται
 μόν' πρέπει τους στήν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νά λειτουργιῶνται,
 πρέπει νά κρέμονται ψηλά σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 νά τρώει ή σκουριά τό σίδερο κι ή γῆ τόν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(‘Ιστορικό)

Τό τραγούδι διατραγωδεῖ τά δευνοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων, μετά τήν κατάπνιξη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, ἀπό τά ἀλβανικά στίφη πού ἐπέδραμαν.

Τά παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οί ἔμορφες τῆς Πάτρας ποτέ δέν καταδέχονται πεζοί νά περπατήσουν, καί τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στούς Ἀρβανίτες! Κλαίγουν οἱ μαῦροι τή σκλαβιά, δόπού εἶναι σκλαβωμένοι, κλαίγουν καί τόν ξεχωρισμό, τό πῶς θά ξεχωρίσουν. ‘Ο ζωντανός ό χωρισμός παρηγοριά δέν ἔχει! ‘Αφήνει ή μάνα τό παιδί καί τό παιδί τή μάνα, χωρίζει κι ἔνα ἀντρόγυνο μιά μέρα ἀνταμωμένο.

11. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

Τρία μπαΐράκια φαίνονται ’ποκάτω ἀπό τό Σούλι.

Τό ’να ’ναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ’ ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη, τό τρίτο τό καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.

Μιά παπαδιάς τ’ ἀγνάντεψεν ἀπό ψηλή ραχούλα.

—Ποῦ ’στε τοῦ Λάμπρου τά παιδιά, ποῦ ’στε νοί Μποτσαραῖοι; ‘Αρβανιτιά μᾶς πλάκωσε, θέλει νά μᾶς σκλαβώσει.

—‘Ας ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δέ μᾶς κάνουν.

‘Ας ἔρτουν πόλεμο νά ίδοῦν καί Σουλιωτῶν τουφέκια, νά μάθουν Λάμπρου τό σπαθί, Μπότσαρη τό τουφέκι, τ’ ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάϊδως.

· Κι ό Κουτσονίκας φώναξεν ἀπό τό μετερίζι*:

—Παιδιά, σταθεῖτε στέρεα, σταθεῖτε ἀντρειωμένα, γιατ’ ἔρχεται ό Μουχτάρ πασάς μέ δώδεκα χιλιάδες.

‘Ο πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τά τουφέκια.

Τόν Ζέρβα καί τόν Μπότσαρη ἐφώναξε ό Τζαβέλας:

—Παιδιά μ’, ἥρθ’ ὡρα τοῦ σπαθιοῦ κι ὅς πάψει τό τουφέκι!

Κι ολοι επιασαν καί σπάσανε τίς θῆκες τῶ σπαθιῶ τους,
τούς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τούς βάνουν σάν κριάρια.

"Αλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν: «Πασά μου, ἀνάθεμά σε!

Μέγα κακό μᾶς ἔφερες τοῦτο τό καλοκαίρι,
ἔχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῆδες κι Ἀρβανίτες.

Δέν εἰν' ἐδῶ τό Χόρμοβο, δέν εἰν' ἡ Λαμπτοβίτσα,
ἐδῶ εἰν' τό Σούλι τό κακό, ἐδῶ εἰν' τό Κακοσούλι,
πού πολεμοῦν μικρά παιδιά, γυναῖκες σάν τούς ἄντρες,
πού πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σάν ἄξιο παλικάρι».

Κι δέ Μπότσαρης ἔφωναξε μέ τό σπαθί στό χέρι :

— "Ελα, πασά, τί κάκιωσες καί φεύγεις μέ μενζίλι*

Γύρισ' ἐδῶ στόπιο τόπο μας, στήν ἔρημη τήν Κιάφα,
ἐδῶ νά στήσεις τό θρονί, νά γένεις καί σουλτάνος.

12. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

"Οταν οἱ "Αγγλοι πούλησαν τήν πόλη στούς Τούρκους τήν 28
Απριλίου 1819.

A'.

— Μαῦρο πουλάκι, πόρχεσαι ἀπό τ' ἀντίκρυ μέρη,
πές μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
ἀπό τήν Πάργα, βγαίνουνε, πού τά βουνά ραγίζουν;

Μήνα* τήν πλάκωσε Τουρκιά καί πόλεμος τήν καίει;
— Δέν τήν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δέν τήν καίει.

Τούς Παργινούς ἐπούλησαν σά γίδια, σά γελάδια,
κι ὅλοι στήν ξενιτιά θά πᾶν νά ζήσουν οἱ καημένοι.

Τραβοῦν γυναῖκες τά μαλλιά, δέρνουν τ' ἀσπρά τους στήθια,
μοιροιογοῦν οἱ γέροντες μέ μαῦρα μοιρολόγια,
παπάδες μέ τά δάκρυα γδύνουν τές ἐκκλησίες τους.

— Βλέπεις ἑκείνη τή φωτιά, μαῦρο καπνό πού βγάνει;

Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,
πού τήν Τουρκιά τρομάξανε καί τό βεζίρη κάψαν.

Ἐκεῖ 'ναι κόκαλα γονιοῦ, πού τό παιδί τά καίει,

νά μήν τά βροῦν οἱ Λιάπτηδες*, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.
 Ἀκοῦς τό θρῆνο τόν πολύν, ὅποιον βογκοῦν τά δάση,
 καί τό δαρμό* πού γίνεται, τά μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τή δόλια τήν πατρίδα,
 φιλοῦν τίς πέτρες καί τή γῆ κι ἀσπάζονται τό χῶμα.

B'.

Τρία πουλιά ἀπ' τήν Πρέβεζα διαβήκανε στήν Πάργα,
 τό να κοιτάει τήν ξενιτιά, τ' ἄλλο τόν Ἀι-Γιαννάκη,
 τό τρίτο τό κατάμαυρο μοιριολογάει καί λέει :
 —Πάργα, Τουρκιά, σέ πλάκωσε, Τουρκιά σέ τριγυρίζει.
 Δέν ἔρχεται γιά πόλεμο, μέ προδοσιά σέ παίρνει.
 Βεζίρης δέ σ' ἐνίκησε μέ τά πολλά τ' ἀσκέρια*.
 —Ἐφευγαν Τοῦρκοι σά λαγοί τό Παργινό τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπτηδες* δέν ἥθελαν νά ῥτουν νά πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σά θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιά ψωμί, μπαρούτι γιά προσφάγι.
 Τ' ἄσπρα* πουλῆσταν τό Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κι ἐσένα.
 Πάρτε, μανάδες, τά παιδιά, παπάδες τούς ἀγίους.
 —Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφῆστε τό τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τά κιβούρια,
 καί τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τούρκους δέν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μήν τά πατήσουν.

13. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νά πάρω ἀνήφορο, νά πάρω ἀνηφοράκι,
 νά βρῶ κλαράκι φουντωτό καί ριζιμό* λιθάρι,
 νά γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκόν ὑπνο νά πάρω.
 Μαηδέ* ἔγειρα, ἡδέ πλάγιασα, μαηδέ τόν ὑπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ τά πεῦκα νά βογκοῦν καί τίς δξές νά τρίζουν,
 κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀδηνολαλούσας,
 καί τό λεγε λυπητερά σά μαῦρο μοιρολόγι.
 —Τό τί ἔχεις, περδικούλα μου, καί κλαῖς κι ἀναστενάζεις;

Μήν εἰν' τά αύγά σου μελανά καί τά πουλιά σου μαῦρα;
 —Δέν εἰν' τ' αύγά μου μελανά καί τά πουλιά μου μαῦρα,
 μόν' κλαίω γιά τήν κλεφτουριά, γιά τούς καπεταναίους,
 πού τούς χαλάει ό Ἀλῆ πασάς στά Γιάννενα, στή λίμνη.

Τά περισσότερα ἀπό τά παραπάνω δημοτικά τραγούδια σταχυολογήθηκαν ἀπό τό βιβλίο τοῦ Ν.Γ. Πολίτη «Ἐκλογαὶ ἀπό τά τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑ·Ι·ΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

‘Η παλαιά καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκθαμβον κόσμον δύο γενεὰς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα αἱ δύο αὗται γενεαὶ ὑπέρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

‘Η πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται ἀπ’ ἄλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ζένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείστης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαὶ, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἔξαίσια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν δρίζοντα ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεύεται ἡ ἴδια φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποῖας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἀλλως θὰ ἡδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; ‘Η πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητική, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτική, εἰσθε, ὡς “Ἑλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι!

Εἶναι παρατηρήσεως ἀξιον, ὅτι, καθ’ ἃς ἐποχάς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πως εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἡδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εύτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὄρον. Τῷ ὄντι, τίς ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδας καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπηθανατί-

ζετο, ὅσον ἀπηθανατίσθη; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν σημερινήν μας πολυπαθῆ, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τούς ὅποιούς, τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εὔδοκίμει ὅσον εὔδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγών;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἰναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὅχι ὀπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώναξε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν Ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας : «Ἐλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας!» Ἐφώναξε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ‘Ἑλλὰς ἔγινεν ἐλευθέρα.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον; Δίψα τάχα ἔξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος; Ὁχι βέβαια· διότι ἡτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὄποιον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἡτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὄποια καὶ ἄλλοτε, ὃν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὄποια ταράττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχὰς χωρὶς νὰ δύναται οὕτε ἡ ἀπόλλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὄρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ δλιγόνωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν, νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπέρ πατρίδος πράξεών του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωήν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωή του εἶναι ὅλη συνδεμένη μὲ τὴν ίστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἔξης :

Εύφημει, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ίστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούστης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εύτυχές καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ίστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλη γνωρίζομεν.

"Επνεε τὰ λοίσθια* ἡ πατρὶς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔπαισε τὰς ἑργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὁνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. "Αμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὔτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἴδού, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει. . . ποῖον; τὸν ἔχθρόν του Καραϊσκάκην. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεῖ· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προϋπαντῷ δ Ζαΐμης ἔρχομενον: «Ἡ π α τ ρ ᴵ S », τῷ λέγει, « ἀ π α ι τ ε ᶻ ». «Τὴν ἀ π α ι τ ε ᶻ », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὅποιος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπράν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὅποιαν τὸν ἐπρόκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικήν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἑλληνες, ἐπίστης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

"Η πρᾶξις αὔτη, ἀκροαταί, δὲν είναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας πάσης εύγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; 'Αλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εύρισκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ιστορικοῦ ἀνδρός!

"Αν καὶ ὡς Ἑλλην καὶ ὡς ἀνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὕτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὕτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. "Οχι· τὰ δάκρυα είναι διὰ τοὺς θυητούς, δὲν είναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι είναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τῶν τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τῶν ἐλευθέρων!

"Οταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος των Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ιστορία, τελοῦντες ἕορτὴν μᾶλλον ἡ κη-

δείαν· ὅλοι ἡσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλάς των στολισμένας μὲ τῆς χαρᾶς τούς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδείαν, ἀν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατήφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἔνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἡ ὁποία τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη, δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἀν καὶ φαίνεται γήϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὕτε λύπη, οὕτε θρῆνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι »

Σπυρ. Τρικούπης

2. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

‘Η Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ιερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν ‘Αγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ “Ολυμπίος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας ‘Ἐλλήνων ἀρματολῶν. ‘Η δημοτικὴ ποίησις ἔρρεαν τὰ ώραιότατα τῶν ἀνθέων της εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. “Οταν ποτὲ γραφῆ πλήρης ἡ ιστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδιούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο-Ζήδρου :

Παρακαλῶ τὴν συντροφιὰ καὶ ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνοιαστοῦν τὸ σπύτι μου, τὴ δόλια μου γνναίκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού ’ναι μικρὸ καὶ ἀνήλικο καὶ ἀπὸ κλεφτιὰ δὲν ξέρει...

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους προ-
μάχους τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὃν ἔκαστος ἤδυνατο νὰ προστήσῃ
εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος.

τριῶ μερῷ περιπατησιὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιὰ δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ
τὸν μετὰ χάριτος ἡνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου
ἡρωϊσμοῦ γλαφυρὰν εὔσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρόφην ψυ-
χογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

ἐκάλεσε τὴν κλεφτονιά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῖρο ψυχοπαΐδι.

Ολοὶ πηγαίνοντες κέρασμα κοιάρια μὲ κοινούντα
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωτανὸ ἄλαρι.

Θὰ ἥτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρ-
ματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι
συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπέρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐν-
διόδιότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἡπείρῳ
ἀρχῶν ὁ Ἀληπασάς ἔθεώρει ὑθριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρμα-
τολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάν-
τησις τοῦ Λιάκου :

—Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη,
πρῶτος νὰ εἰσ' ἀρματολός, δερβέραγας νὰ γίνης.
Κι αὐτῆρος ἀποκοινωθῆκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.
—Οσο γαί ὁ Λιάκος ζωτανός, πασά δὲρ προσκυνάει
πασά 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.

Ἄρκείτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς
ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγο-
νός, διτ, ἐνῷ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἤσαν
μόνον πέντε, δ Ὁλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενά καὶ ἡ Μη-
λιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὔξηθέντα εἰς δέκα.

Άλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ
ἔνεσπειρον τὸν τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμα-
χοι τῆς ἑθνικῆς ίδεας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μα-
κράν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἥδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας

γόνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ύπογράψαντες διὰ τοῦ ἴδιου αὐτῶν αἴματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλήν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ο Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἔννοηθῇ ἀνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μυηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

“Οτε δὲ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησούμενου μεγάλου ὑπέρ ἀπελευθερώσεως ἀγώνος, εὑρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Ούδ' εἶναι ἀπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννη Ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρις αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὃν τινες μάλιστα ἥσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλαι δ' ἄλλως ἥσαν αἱ μετὰ τῆς Αὔστριας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκραστίας. Καὶ ἐλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἔχεται πάθη ὃ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀβᾶ Βαρθελεμύ* καὶ ὁ Ἡθικὸς Τρίπονος τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ ἐλληνικὴ ἐφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ἀσμάτων ἔμελλε νὰ ἐκτυπωθῇ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

‘Οποία δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννη φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εύθὺς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ὅτε θεωρούμενοι ὡς ὑπόπτοι ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρώην καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρων Ἀργέντη, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθείρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' δλίγας δ' ήμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὑποπτοι, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουὴλ, ἐτῶν εἰκοσι τεσσάρων, ἀγαμος φοιτητής τῆς Ιατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμηνοεύθεντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἀγαμος, ἐτῶν είκοσι δύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντίνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ δὲ μὲν τελευταῖος, ὃν ὑπήκοος Αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἔξωρίσθη, φυγών εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δὲ εἰς Λειψίαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὅγδοηκοντα καὶ ἔξι, ὡς πρόξενος τῆς ἡδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δὲ υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ Ὀλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἐλένης Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δὲ ἔξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν Αὐστριακοί ὑπήκοοι, καὶ δὲ Κωνσταντίνος Δούκας, ὁστις, ὃν ὑπήκοος Ρώσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἔνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἔξηκοντα καὶ ἔνος.

Ἄλλὰ δὲν ἐσώθησαν δύοις ἑκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὃσοι ἦσαν ὑπήκοοι Τούρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, διτὶ οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτούς, διτὶ ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἀρεστὴ εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίσουσα αὐτούς εἰς αὐτήν, ἀν εὑρίσκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. 'Αλλ' οἱ εὔτολμοι ἑκεῖνοι νεανίαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προστηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ὀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἑκεῖνοι πατριῶται, δὲν τὰ σχέδια καὶ διθύριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἔξαψει τὸ φρόνημα, δὲν ἥθελοσαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὁραῖς τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτήν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἥθελησεν δὲ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἑκεῖνον, μεθ' οὐ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῆ δὲ Παναγιώτης Ἐμμανουὴλ, διτὶ αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει τούτων τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ὑπήκοον τῶν ἄλλων ἑταίρων, συγκινῶν καὶ

συγκινούμενος ; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἡδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παιζόντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικοὺς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἔκεινου τοῦ ὀνειρευμένου 'Ἐλλάδα ἐλευθέραν' ;

Πῶς ἡδύναντο νὰ λησμονήσωσί ποτε ὁ 'Ιωάννης Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Τουρούντζιας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἥν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χειρά αὐτῶν ἐν τινι καφενείῳ καὶ ἐν τινι πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἀτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων ;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἔκεινων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδίᾳ ἡδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτήν.

'Ιδού δι' ὅποιών εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχήν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

'Ολιγώτερον εὐσθενής εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς 'Ἐλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ 'Αργέντη, ὅτι ηγάπηθε νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πιεσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δὲ καὶ ὅτι ἔξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἀδισχυρίζεται ὁ 'Αμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχῃ αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτήν ὁ πρεσβύτερος 'Ιωάννης, ὁ φοιτητής τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν 'Ελλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὄφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς 'Ἐλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, κα-

θότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ύπο τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἔχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθενεστάτου Μακεδόνος πρὸς τὴν μεγάλην ὁμοιογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἵδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυριαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῆ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἔγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἔζήτει καὶ ἔλαβεν ὡρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννη τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρωῖαν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννη ἀστυνομίας ὁκτὼ δεσμίους. Ἡσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλής, οἱ Χίοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἡπειρώτης Ιατρός Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεύς Θεοχάρης Τουρούντζιας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἔφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίνον. Τὴν δὲ ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἔφθασαν τὴν 28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ύπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην* Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδεῖξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγήν.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Scheritz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννη ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἔντης :

«Ο καϊμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐκ Κωνσταντινούπολεως φιρμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι

τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φιρμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτώ καθειργμένων Ἐλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἀπαντεῖς ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους».

‘Η βραχεῖα ἀλλ’ ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθόν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι’ αἰγλῆς ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ’ αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ’ αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνας. Καὶ ὅταν ἐπικλώσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρα Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστορίας ἀδελφούς Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

«Λόγοι καὶ ἀρθρα»

Σπ. Λάμπρος

3. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

‘Ο διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἀλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν δοσμανικὴν κυριαρχίαν, ἐτέρα οὐ μικρὰ ἔξικολοι θησεῖν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικήν. “Οθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διετυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

‘Ο δυτικὸς βίος ἥρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθὺς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐτοὶ αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινούπολει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ό Μανουὴλ Κομνηνὸς ὡμοίαζε τῇ ἀλη-

θεία πολὺ μᾶλλον ιππότης μεσαιωνικός ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐλληνισμοῦ. Πάρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν διπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ιπποτῶν καὶ φύκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὡστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὅποια κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἔκεινην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἐτερος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἥτο σκεῦος ὅλως ἴδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίαιταν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ιππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαταις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκική δίαιτα ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἐλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐλῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ιπποτικοὶ ἄγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Αλλὰ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῷ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἐλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνθα οἱ Φράγκοι ἥρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλειότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ιονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ δύλιγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἥτο ἄρα δυνατὸν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὅποιους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανούς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἔκεινην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτύρησιν, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φάνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας είναι τὰ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα Χρονικὰ τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων. Καθὼς ὅμως ἡξεύρει ἥδη ὁ ἀναγνώ-

στης, τὰ χρονικὰ ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ "Ἐλληνος γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ "Ἐλληνος γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔκεινο κείμενον, τὸ ἀποπινέον ςώὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφὴν εἰς τὴν τότε ἐλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωσδήποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἕργον ἐπείσακτον ἢ ὡς προϊὸν τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἐλληνικὰς χώρας, ἵσως ἥθελε δῶσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φάγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὡστε ἔξελιπτεν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσσασα.

Ἀναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὕτος ἴσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὀλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διετυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικὰ ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὃν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλειότερα κατάκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἕργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν Ἐρωτόκριτον; "Αν ἡ παροῦσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαινσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετούσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρον, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἐνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὥκειώθη πρὸ τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὡστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὗτω ὁ Ἐρωτόκριτος, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἥθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἔξελληνίσθη, ὡστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἱπποτικοὺς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικὰ φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ πρόμνημο-

νευθέντα ἔτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιᾶς*, τῆς Ἄξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιᾶς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἄμα καὶ ἀφέλειαν, ἔχαψιν ἄμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἐμπνευσιν τοῦ ἐλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἵπποτικῆς κομψοπρεπείας.

Δέν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὕτε περὶ τὴν Ἐρωφίλην τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη, οὕτε περὶ ἔτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥπτον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινας στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν Ἔνδυμοφρην Βοσκοπούλαν τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων Νικολάου Λοιμωτικοῦ; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὅποιών συμβαίνουσι τὰ ιστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιούς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. "Οσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἀν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἔτοι ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικήν καὶ τὴν ἴταλικήν φιλολογίαν. Ὁλιγώτερον γνωστὸς εἶναι ὁ Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ· καὶ ἐν τούτοις ὁ Ἀπόκοπος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὅποια δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὕτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὕτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετήριδα κοινῶς ὄμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνήρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ Ἀπόκοπος κατάβασις εἰς Ἀδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσί τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχήν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐνθυμιζούσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θείαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὅμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς ἐλληνικῆς ἡπείρου ποίησιν.

Ούδεν ἔττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἢ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικήν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸ μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς Ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦτο τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16η ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος* ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἐσκουριάλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἀμα καὶ οἰκοδομήματα. "Οτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἔξελιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὁπωσοῦν λόγων μετέχοντες Ἑλληνές τε καὶ Ἐνετοί, καθά εἴδομεν, ἀναγκαίως ἔπαισε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ιθαγενοῦς ἡμῶν βίου, ἔξαιρέσει μόνης τῆς Ἐπτανήσου, ὅπου ἔξηκολούθησαν νὰ παράγωνται λόγου ἄξια τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

‘Ο ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὄσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἵσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλήν Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς Ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἐνετίας φροντιστήριον, ἐκεὶ ἥρχισε παῖς ὃν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἐνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἐνετίαν ἐλληνικῷ ναῷ τῇ 25η Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνον λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτήν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐπίκλησις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ὅνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ὀληθές ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ δλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιεπέστερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὡστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεύτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἅγιου Νικολάου τὸν Περὶ ἀγάπης λόγον, ἐν τῷ ὅποιῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων

τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἐρινύν τῆς διχονοίας.

“Ἐπεσεν, ἐπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένων τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; ”Οχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὃχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὃχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκατάβαλεν ὁργὴ θεῖκή....., ἐπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπον εἶναι ὁ στῦλος τῶν βασιλειῶν».

Καὶ ἔξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικήν ὀρετήν ἀμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἐνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργείῳ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρων ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. “Οτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιόνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ’ ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἔξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τὶς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὑμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ποιήσεως;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὅψη,
ποὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

’Απ’ τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἐλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὡ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Μήπως ὁ ὑμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσούτων ἀλλών, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἑτέρου ‘Επτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως, τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ

καθ' ἑκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδούς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

'Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἔδιστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἑκείνας στροφάς. 'Ως ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἑκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἥλεγχαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἔδιστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ δόνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸς ἔαυτὸν ὄμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ ἵταλισμοῦ συνδυασθέντος ἐλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὔτην δὲ περίοδον καὶ παίδευσιν ἀνῆκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαρᾶς καὶ ὁ Μαρίνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετρούπολιν τὸ κολοσσιαῖον βάθρον ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρχαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρωτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

«Ἴστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Ἑθνους», τ. 4

Κων. Παπαδημήσιον

4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

ΦΑΩΣΩΦΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΑΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Οἱ χρόνοι κατά τοὺς ὅποιους ἔζησεν ὁ Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, πού ὀδηγεῖ στούς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στά διακόσια ἔτη, πού μεσολαβοῦν ἀπὸ τό 1358 ἕως τό 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματωθεῖ ἡ ἔξιδος ἀπό τό μεσαίωνα καὶ νά ἀναμορφωθεῖ ἐπάνω σὲ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός... Κατά τό διάστημα τῶν δύο οἰώνων πού ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς: «Ἡ 'Αναγέννηση...' ቩ 'Αναγέννηση δεσπόζεται ἀπό τήν τάση νά δημιουργήσει κάτι τό νέο. Στήν ἐκζήτησή της αὐτή

ώθεῖται ἀπό τή συναίσθηση ὅτι τό παρόν δέν τήν ίκανοποιεῖ. ‘Ο πολιτισμός τοῦ μεσαιώνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νά ἀνταποκριθεῖ πρός τήν νέες ἀνάγκες καί ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς...’ Απορρίπτουν γενικά ὅλες τής ἀξίες, πού ἵσχυαν κατά τό μεσαιώνα, τή μεσαιωνική ἐπιστήμη, τή μεσαιωνική παράδοση, τή μεσαιωνική τέχνη...

‘Ο Πλήθων ἔζοῦσε ἐντονα τό βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, πού σημειώνεται κατά τούς χρόνους τῆς ’Αναγεννήσεως. ‘Η κρίση πού ἔχείμαζε τότε τόν πολιτικό βίο τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνικοῦ γένευς, ἥταν ἐντονα αἰσθητή στήν ψυχή του. ‘Η ἀγωνία τῆς πάλης πού διεξῆγε τό γένος τῶν ’Ἐλλήνων πρός τούς Τούρκους καί τούς Λατίνους, ἥταν κάτι πού εἶχε συναίσθανθεῖ πολύ πρώιμα.

Πληροφορίες σχετικές μᾶς δίνουν ή ἐπιστολή πρός τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένη στά 1414, τό ύπομνημα πρός τόν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στά 1416, καί τό ύπομνημα πρός τόν Μανουήλ Παλαιολόγο, γραμμένο κατά τό 1418. ‘Ο Πλήθων βλέπει καθαρά τό μέγεθος τοῦ κινδύνου πού ἀπειλεῖ τό γένος καί προτείνει μέτρα γιά τή σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιά τά ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεται γενική ὀργανωτική ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά· κοινή κτήση τῆς γῆς καί διαίρεση τῶν πολιτῶν σέ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μέ τής ύποδείξεις πού εἶχε κάμει δί Πλάτων στήν «Πολιτεία» του.

Κατανοεῖ τή σπουδαιότητα πού ἔχει γιά τή συντήρηση τοῦ κράτους ή ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τά μισθοφορικά στρατεύματα καί ζητεῖ τήν ὀργάνωση στρατοῦ ἀπό κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἔξυγίανση τοῦ νομίσματος, περιορισμό εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγή ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρός ἔξαγόμενα ἐντόπια εἰδῆ, ἐπιβολή προστατευτικῶν δασμῶν καί φορολογικές διευκολύνσεις γιά τήν εἰσαγωγή χρησίμων εἰδῶν...

Μέ πραγματική στρατηγική καί πολιτική ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τή σημασία πού εἶχε γιό τήν ἐπιβίωση τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ή Πελοπόννησος :

“Αλλ’ εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἄν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὖσα τηλικαίτη δόμοῦ καὶ ἡπειρος ή αἰνὴ καὶ παρέχονσα τοῖς ἔνοι-

κοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἰ̄ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. "Ωστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἀν ρᾳδίως πρός τὴν διατεῖν¹· δηλαδή:

('Αλλά σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς δισφαλείας, ἀπό ποιά χώρα δέν είναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα είναι ἡ ἔδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἥπειρος καί δίνει τῇ δυνατότητα στούς κατοίκους της, ὅταν κατά κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τά δρυμητήριά της, νά ἀποκρούσουν μέ ἐλάχιστη προπαρασκευή τόν ἔχθρο πού θά ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τήν εὐκαιρία νά κάνουν οἱ κάτοικοι της ἐκστρατείες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. "Ωστε θά ἡμποροῦν εὔκολα νά γίνονται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας).

'Ο Πλήθων σίσθανεται βαθύτατα ιήν ιστορική συνέχεια τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. 'Η Πελοπόννησος είναι γι' αὐτόν χώρα πού διατηρήθηκε πάντοτε Ἑλληνική· "'Εσμεν γάρ οὖν, δὸν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, "Ἑλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. "Ἑλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν εἰ̄ τις ἄλλη οἰκειοτέρα χώρα, οὐδέ μᾶλλον προσήκουσα ἡ Πελοπόννησός τε καὶ δση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχής, τῶν τε αδ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τήν χώραν "Ἑλληνες ἀει οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτουπερ ἀνθρωποι διαμνημονεύοντιν, οὐδένων ἄλλων προερωκηκότων.

('Εμεῖς, ἐπάνω στούς δποίους εἰσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε "Ἑλληνες κατά τήν καταγωγή, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλώσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Είναι ἀδύνατο νά εῦρει κανείς μιάν ἄλλη χώρα, πού νά είναι περισσότερο οίκεια καὶ συγγενική στούς "Ἑλληνες ἀπό τήν Πελοπόννησο, καθώς καὶ ἀπό τό τμῆμα τῆς Εύρωπης πού γειτονεύει μέ τήν Πελοπόννησο καὶ ἀπό τά νησιά πού γειτονεύουν πρός αὐτή. Γιατί είναι φανερό δτι οἱ "Ἑλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτή τή χώρα, ἀπό τόν καιρό πού ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρίς προηγουμένως νά ἔχει κατοικήσει μέσα σ' αὐτή κανένας ἄλλος λαός).

Οι σχετικές μέ τήν ὄργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν δτι ἔχει τήν ίκανότητα νά ἐκτιμᾷ τήν πράγμα-

1. 'Γπόμνημα πρός τῶν Μανουήλ.

τική κατάσταση τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τή σημασία πού ἔχει γιά τό κράτος ἡ στρατιωτική ἀνασύνταξη καὶ ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, πού προσιδιάζουν γενικά στή νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τήν οὐτοπιστική* πτήση τῆς φαντασίας καὶ τή ρεαλιστική* ματιά. Ἡ πολιτική του ὁξυδέρκεια τόν βοηθεῖ νά ἀντιληφθεῖ ὅτι τό ἑλληνικό γένος δέν εἶχε τίποτε νά ὠφεληθεῖ ἀπό τούς Λατίνους. Οἱ περιποίησεις καὶ οἱ τιμές, πού ἐπροθυμοποιήθηκαν νά τοῦ προσφέρουν κατά τό ἔτος 1438 στή Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατά τό διάστημα τῆς συνόδου γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δέν τόν ἐπηρέασαν καθόλου.

"Αν γιά τή Δυτική Εύρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως είναι ἐποχή πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιά τό ἑλληνικό γένος είναι ἐποχή τραγικῆς ἀγωνίας. Τό ἑλληνικό κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμή είναι ἀναγκασμένο νά προασπίζει τήν ὑπαρξή του διεξάγοντας ἀγῶνες καὶ πρός τή δύση καὶ πρός τήν ἀνατολή. Τά ἑκατό χρόνια ἀπό τό 1350 - 1453, μέσα στά δόποια ζεῖ καὶ δρᾶ ὁ Πλήθων, είναι γιά τό ἑλληνικό γένος ὁ κρισιμότατος αἰώνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοί τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἔνα μόνο ἀποτελεσματικό ὄπλο ἔμενε γιά τό ἔθνος, ἡ πνευματική ἀναμόρφωσή του. Μέ ἀκλόνητη πίστη στήν πνευματική ἀποστολή τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στό ιστορικό παρελθόν, γιά νά ἀντλήσουν ἀπ' αὐτό καινούρια δύναμη.

"Οταν ὁ Πλήθων ὄνομάζει τούς Τούρκους Παροπαμισάδας* καὶ τούς ταυτίζει μέ τούς παλαιούς Πέρσας, μέσα στήν ψυχή του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τό Γένος νά ἐπαναλάβει τά τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στούς ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τή συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρός τούς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. Οἱ Παροπαμισάδαι τό πάλαι ὅντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνουν Ἑλλήνων ἐπιβούλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μέν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηργημένων εἰσπράττουσιν, "Ἑλληνας ὅντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τήν δύναμιν κεκτημένοι ἡ ἡμεῖς τά ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν". (Αὔτοί, δη-

λαδή οι Τούρκοι, πού είναι ώς πρός τήν παλαιά τους καταγωγή Παροπαμισάδαι, έπειδή δ 'Αλέξανδρος ό νιός τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζί μέ αὐτόν "Ελληνες τούς ἐπιβουλεύθηκαν καὶ τούς ἐνίκησαν, σέ ἔναν ἀγώνα, πού ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσεως πού ἐπιχείρησαν τότε πρός τή χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἐπειτα ἀπό πολύν καιρό, πολύ μεγαλύτερες τιμωρίες γιά ἐκδίκηση, γιά τά παθήματα πού ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σέ μᾶς, πού είμαστε "Ελληνες. "Εχουν τώρα αύτοί δύναμη πολύ μεγαλύτερη ἀπό τή δική μας, καὶ κάθε φορά σκέπτονται τήν ἔξοντωσή μας). (Ὑπομν. πρός Θεόδωρον). Δὲν είναι τύχαιο τό γεγονός ὅτι δ Πλήθων ἀποφάσισε νά ἔγκατασταθεῖ στήν Πελοπόννησο. Στήν ἀπόφασή του αύτή πρέπει νά τόν ὕθησε μιά ρεαλιστική ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Είχε ἀντιληφθεῖ ὅτι ἀπ' ἑκεῖ ἥταν δυνατό νά γίνει ἔξορμηση γιά τήν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιά τήν ίδιωτική ζωή τοῦ Πλήθωνος δέν ἔχουν περισωθεῖ πληροφορίες. "Ολος του δ βίος ἥταν ἀφιερωμένος στήν ἔξυπηρέτηση τῶν κοινῶν. Τό ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νά τοποθετηθεῖ μεταξύ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητή γιά τή χρονολογία τῆς ἔγκαταστάσεώς του στήν Πελοπόννησο δέν μᾶς ἔχει παραδοθεῖ. 'Από συνδυασμό γεγονότων καταλήγουν οἱ ιστορικοί νά τοποθετήσουν τήν ἄφιξή του στό Μιστρά γύρω στά 1414. 'Ιστορικά βεβαιωμένη είναι ἡ στενή του σχέση μέ τούς Παλαιολόγους, πού τόν ἐτίμησαν μέ δωρεές («διὰ τὸ ὑψός τῆς· ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὃν δ Θεός αὐτῷ ἐδωρήσατο»).

Τό σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τό ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχή του στή σύνοδο γιά τήν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν κατά τό 1438 καὶ ίδιαίτερα ἡ διατριβή του κατά τό ἴδιο ἔτος στή Φλωρεντία. 'Η ἐπιδημία του στήν ιταλική αύτή πόλη είναι γεγονός πού ἔχει σημασία γιά τήν πνευματική ἐξέλιξη τοῦ δυτικοῦ εύρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιά πρώτη φορά μέ τήν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται δ δυτικός κόσμος σέ γνήσια ἐπαφή μέ τήν πλατωνική φιλοσοφία. 'Ο Ἰδιος δ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ιταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μέ τή συγγραφή τῆς πραγματείας του «Περί ὃν δ 'Αριστοτέλης πρός Πλάτωνα διαφέρεται», πού ἐγράφηκε τήν ἐποχή ἑκείνη στή Φλωρεντία. 'Άλλα ἀκόμη σημαντικότερο γιά τήν πνευματική ιστορία

τῆς Δυτικῆς Εύρωπης είναι τό γεγονός τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μέτο δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμᾶς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτήν ὀφείλεται ἡ ἰδρυση τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, πού ἔγινε κατά τό 1470 ἀπό τὸν Cosimo. Ἡ σχετική μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπό τό γνωστό μεταφραστή τοῦ Πλωτίνου καὶ νεοπλατωνικό Ἰταλό φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στόν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν «Ἐννεάδων» γράφει ὁ Ἰταλός σοφός τά ἀκόλουθα: «Ο μέγας Κόσμο... κατά τὸν καιρὸν, πού ἐγίνονταν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ Αἰτίων κατά πρωτοβούλιαν τὸν Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τὸν Ἐλλῆνα φιλόσοφο, πού εἶχε ὄνομα Γεμιστός καὶ παρόντομο Πλίθων καὶ ἦταν ἔνας ἄλλος Πλάτων, πολὺ συχνά τὸν εἶχε ἀκροασθεῖ νά μιλεῖ γιά τὰ Πλατωνικά μυστήρια. Ἀπό τό διάθερμο (ἀπό ἐνθουσιασμό) στόμα τοῦ τόσο πολὺ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευσθεῖ, ὥστε νά συλλάβει ἀπό τότε στό βαθύ τοῦ στοχασμό κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπό νά τὴν ἰδρύσει σέ κατάλληλη εὐκαιρίᾳ». Ἐτοι ἡ μεγαλεπήβουλη σκέψη τοῦ Πλάτωνος γιά τὴν ἰδρυση ἐνός κρατικοῦ ἰδρύματος ἀφιερωμένου στήν ἐπιστημονική ἔρευνα ἔριχνε στερεές ρίζες μέ τή μεσολάβηση τοῦ Πλήθωνος στό ἵταλικό ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινή Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τό πρότυπο, γιά νά ἰδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ἰδρύματα. Μέ τὴν ἰδρυσή τους κατανικήθηκε τό συντηρητικό πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιά τὴν ἐπιστημονική ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δέν ἔφερε κανένα εὔνοϊκό ἀποτέλεσμα γιά τό Ἑλληνικό γένος. Ὁ Πλήθων ἔξαναγύρισε στήν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τή διδασκαλική καὶ συγγραφική του δράση.

Τά ἰδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο είναι νά τόν ἀναγνωρίζουν γιά πατέρα τους. Τό Ἑλληνικό γένος χρεωστεῖ σ' αὐτόν τό ἔξαναζωντάνεμα σέ μιά τραγική στιγμή τῆς ἔθνικῆς του αὐτογνωσίας. Είναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ζῆλος του γιά τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τόν ἔκαμε νά παραγνωρίσει τή σημασία πού εἶχε γιά τό λαό τῶν Ἑλλήνων τό χριστιανικό βίωμα. Στήν ἐκτροπή του ὅμως αὐτή τόν ὥθησε ἡ συναίσθηση τῆς ἀγωνίας ἐμπρός στή δύσκολη ἱστορική συγκυρία. Εἶχε τή σύνεση νά σκεπάζει μέ τόν πέπλο τῆς σιωπῆς τά τολμηρά ἀναμορφωτικά του σχέδια καὶ νά παρέχει τή ζωή του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. Ἄξιος ἐπαινέτης του ὁ μαθητής

του καρδινάλιος Βησσαρίων*, έκφράζοντας τόν πόνο πού αἰσθάνθηκε τό Γένος γιά το θάνατό του, τόν κατατάσσει στόν ούράνιο χῶρο συγχορευτή τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικόν τοῖς Ὁλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα Ἱακών». Και μέτην καρδιά γεμάτη ἀπό σεβασμό καί εὐλάβεια συνθέτει τό ἀκόλουθό ἐγκωμιαστικό ἐπίγραμμα:

Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας· θεοιδέας Ἐλλάς
προῦχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
Ἄλλὰ Γεμιστός, ὃσον Φαέθων ἀστρον παραλλάσσει,
τότον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κρατάει.

(Πολλούς θεόμορφους ἄνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἐλλάς, πού προεξέχουν κατά τή σοφία καί τίς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστός ὅμως ὑπερέχει ἀπό τούς ἄλλους κατά τά δύο, ὃσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπό τά ἄστρα).

Περιοδικό «Νέα Ἐστία» 1953 ('Ανατύπωση
ἀπό τὸν Κ.Δ. Γεωργούλη, «Ἀλεθητικά καὶ φιλοσο-
φικά μελετήματα», Ἀθῆναι 1964, σσ. 131-147)

Κ. Δ. Γεωργούλης

5. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ο λαὸς δι μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἴστορίαν του κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ δρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν δρῶν τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης του».

Πόσην ἀλήθειαν ἔγκλείει ἡ ἀποφθεγματική αὐτή ρῆσις τοῦ Γάλλου ιστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν δόποιαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν «Ιστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους» ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ιστορικὸς Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα πού ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ «Ἐλλήνες».

Ἡ «Ἑλληνικὴ ἔθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἔθνικὴν ιστορίαν, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνῶσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας περάξεις, πού ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αύτή, ή ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἔθνική συνείδησις, ἕκαμε νὰ βλαστήσουν· εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλεύματα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὡρῶν τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὁκτωβρίου, εἰς τὸ δόπιον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν «νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα».

Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις ἄναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν δόπιαν ἀθρόα προσῆλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ «ώκυπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του δ Πύρρος, ἔγγυωμένη καὶ δρκιζομένη ὅτι «οὐ καταισχυνεῖ τὰ ὅπλα τὰ ἰερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσεν εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ὄλλοι Ἀριστεῖδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσαρεσκείας, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἔθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντῷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθείς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ «ἀπὸ τῆς Ἐσπέρας προφαινόμεθα νέφη», ἐξεφώνησε τὸν Αὔγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, «μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἑλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸν πάντες καὶ συμπλέκοντες τάς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαλλούντες, δύναντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτυιβόμενοι συσσώζειν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις».

Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἔθνικὴ ψυχή, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναίᾳ καὶ εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συνδρομάς καὶ εἰς τὰς εἰδῆ καὶ κοσμήματα δωρεάς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεάς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὄποιαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ

κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῆ ἔξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἥτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν του βίον τὸ Ἐλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπτείας καὶ διεξήγαγε πολλούς ἄγωνας, τραχεῖς καὶ σκληρούς. Ὁ ἄγων εἰς τὸν ὅποιον ἡναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τώρα οὐδενὸς θὰ εἴναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἀλλ—ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἴδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρνησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποὺ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰώνων τοὺς ἰδίους ἔχθρους καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, δμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἃν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὁρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρύσσωμεν τὰς ἑφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἔκλεισθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινός μας ἄγων, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Περιοδικὸν «Νέα Ἔστία», 1940

Σ. Β. Κονυγέας

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἡταν ἐκεῖνος, πού, παιδί, χάιδευε τά ὅπλα τά ἔτοιμασμένα γιά μιάν ἐπανάσταση.

Ἡταν ἐκεῖνος, πού γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἐνός ἀτιμου πολέμου.

Πολλούς, πού δέν ἦταν ἐπίσημοι, τούς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τούς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικά χρήματα γιά ὅπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στούς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τούς μίλησε· τούς εἶπε, πότε μέ φωτιά μεγάλη, πότε μέ ψύχρα γινωμένη ἀπό μεγάλη κούραση, τούς εἶπε γιά τή Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιός τοῦ βα-

στιλιᾶ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τόν ἄκουε, οἱ πολιτικοί ἦταν ἀνή-
ξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἔξον ἂν κατά λάθος ἔνας εἶχε ψυχή ἐλληνική μέσα
του, καὶ οἱ πατριῶτες ἀπιστοί. Εἶδε ἀνθρώπους πού φοβοῦνταν καὶ
ἄλλους πού δέν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δέν ἤξεραν καὶ ἄλλους πού
δέν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους πού κάν δέν ἄκουαν, καὶ κάποιους
σιχαμένους πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σέ μιάν ἀπέραντη νύστα.

“Ομως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τούς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τούς μίλη-
σε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νά τούς μιλήσουν, ὥσπου πείστηκαν μερικοί νά
κάμουν μιάν ἑταίρεια, γιά νά δοκιμάσουν νά στείλουν στή Μακεδονία
ἀνθρώπους νά ἴδοῦν. ”Εστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τόν Παῦλο.
”Αραγε ἔφεζε σέ κανενός τά σωθικά ἡ ἐλπίδα πώς ἵσως νά μήν ξανα-
γυρίσουν πιά;

’Αλλά ἔτοιμάστηκαν γοργά καὶ πῆγαν, καὶ οὔτε Τοῦρκοι τούς
ἐπιασαν οὔτε Βούλγαροι τούς σκότωσαν, ἀν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν
παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στήν ἄμοιρη χώρα. Είδαν ἐκεῖνο πού
ἔλεγε ὁ Παῦλος, πώς μποροῦσε δηλαδή νά γίνει δουλειά στή Μακεδο-
νία καὶ πώς λαχταροῦσαν νά δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιά νά πολε-
μήσουν τούς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αύτοί τούς γέλασαν
καὶ κακόπαθαν τά χωριά.

Αύτά πού είδαν ἤρθαν καὶ τά εἰπαν σ' ἐκείνους πού τούς ἔστει-
λαν. Μαζί τους ὅμως ἤρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν
στενόκαρδων. Κανένα ἐμπόδιο, καμιά δυσκολία δέν ἄφησαν πού νά
μήν ἔστησαν κατάντικρα στή θέληση τού Παύλου ἐκεῖνοι πού κατά-
λαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πώς ἦταν ἀνάγκη καὶ μποροῦσε νά γίνει
κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις : «Δημοκόποι, μακεδο-
νοκόποι, ἐκμεταλλευταί τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι».

’Επειδή ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ
Παῦλος ἀποφάσισε νά δώσει ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τόν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπόν φορά βγῆκε στή Μακεδονία γιά νά προετοιμάσει
τελειωτικά τά πράγματα. Συνεννοήθηκε μέ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἥβρε τα-
χυδρόμους, δόδηγούς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικά παιδιά, παλι-
κάρια, καὶ γύρισε πίσω γιά νά ἔτοιμάσει καὶ τά ἄλλα καὶ νά βεβαιω-
θεῖ ἄν ἀπό τήν ‘Ελλάδα θά τόν ἀφήσουν ἡ δέ θά τόν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλά τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς
νά στείλουν ἀμέσως νά τόν ὑποστηρίξουν. ”Αραγε φύτρωσε πάλι στά
σωθικά κανενός καμιά ἐλπίδα πώς μόνος ἀνάμεσα στούς Τούρκους

καί σέ Βουλγάρους δέ θά βαστιοῦνταν πολύν καιρό κι ἔτσι θά ἡσύχαζε δέ κόσμος ἀπ' αὐτόν τόν ἀκράτητο; Τούς δύο τούς ἀρχηγούς τούς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπό τά σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του: «'Αναλαμβάνω αὐτόν τόν ἀγώνα μέ δλην μου τήν ψυχήν καί μέ τήν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω». "Αλλοτε ὅμως τόν συνέπαιρνε δέ διαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιά τή γυναίκα του καί τά παιδιά του: «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μήν ἀνησυχεῖς, θά περάσει γρήγορα καί αὐτό...» Ολους τούς πόνους θά τούς συνηθίσω πρίν φθάσω ἐκεῖ... Διά σέ καί τά παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν δόποιαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Καί πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καί ποῦ κανένα δάκρυ καί ἀμέσως μιά Μεγάλη Ἰδέα καί ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντά στά σύνορα φόρεσε τά ροῦχα καί τά ὅπλα τοῦ πτολέμου καί πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στά παλικάρια του, δέ Μίκης Ζέζας*. Τούς κάλεσε καί τούς εἶπε λόγια ζεστά καί φωτεινά γιά τούς Μακεδόνες, πού ύποφέρνουν τόσα ἀπό τούς Βουλγάρους καί γιά τό τί πρέπει νά κάμουν νά τούς σώσουν ἀπό τά βάσανα· τούς ἔξήγησε καί πῶς θέλει νά φέρνονται μαζί του καί ἀναμεταξύ τους. 'Ενθουσιάστηκαν, πολλοί δάκρυσαν καί ὅλοι φώναξαν «ζήτω». 'Αμέσως πρόσταξε τόν δόηγό νά πάγει μπροστά· αὐτός τόν ἀκολούθησε καί οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπό κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὡς τή γραμμή καί ἐκεῖ περίμεναν τή νύχτα· ἀμα ἥρθε, ἔκαμαν τό σταυρό τους καί πέρασαν τά σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καί ἀνήφορος, δάση καί λαγκάδια καί ρεματιές θεοσκότεινα καί ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι καί ὕστερα ἀπό ἄλλες τόσες δρόμο, κατά τό πρωΐ, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἔναν τούρκικο σταθμό πάλι στά σύνορα. Κρύβονται τήν ἡμέρα καί τή νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τά μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καί πέτρες πού κατακόβουν τά πόδια. 'Ο ἔνας δόηγός μιά μέρα φεύγει κρυφά· δέ ἄλλος δέν ξέρει τό δρόμο· καί δέ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρίν ξεκινήσουν. 'Απαντοῦν βλάχους, καί ἄλλους μέ τό καλό, ἄλλους μέ τό κακό, τούς βάζει δέ ἀρχηγός καί δόηγοῦν τό σῶμα. Βλέπει πώς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νά κουράζονται· οὔτε μιάν ὥρα δέν περπάτησαν σέ δρόμο πατημένο καί ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καί δάση· τά δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπό τήν κακοτοπιά καί τά γόνατά τους φριχτά πονοῦσαν, καί δέ δόηγός δέν ἤξερε οὔτε

κάν τή δημοσιά πού πάγει στή Σαμαρίνα· μερικοί, άπό τή θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν ἔναν τόν ἄφησαν σ' ἐνδῆς βλάχου στάντ, νά γιατρευτεῖ. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μέ τή βία σχεδόν ἔπαιρναν ἀπό τίς στάνες καί συχνά ἔμεναν χωρίς· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλές ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τούς ἐλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, πού τούς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιά φορά πώς τά βάσανά τους δέν τούς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο - 'Αντρουλής γυρίζει καί λέγει:

—'Ο καπτεάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νά μήν ἔχει τίς δυνάμεις μας, μά ἔχει ψυχή πιό δυνατή ἀπό μᾶς· αὐτή τόνε βαστᾶ.

"Ο, τι δεῖ τοῦ θυμίζει πάντα τό σπίτι καί τά παιδιά του. "Ἐνας βοσκός, πού πήραν γιά ὀδηγό, τούς εἶπε νά κόψουν δαδί ἀπό ἔνα πεῦκο καί ν' ἀνάψουν δαυλιά· πήρε καί ὁ Παῦλος ἔνα καί τοῦ ἤρνε μονομιᾶς στό νοῦ ἔνας περίπατος στήν Κηφισιά μέ τά παιδιά του, μιά μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἔνα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾶ ἡ πονεμένη του ψυχή, ἀν θά ξαναδεῖ ποτέ τέτοιες εύτυχισμένες μέρες.

"Ολη νύχτα περπατοῦν στό βουνό καί, ἅμα κατά τό πρωΐ ἐφθασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν μ' ἔνα κρύο δυνατό. Μόλις ἔπινησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πώς ἔνα ἀπό τά καλά παιδιά του ἐλειπεῖ· ἔστειλαν ἄλλους νά τό γυρέψουν, ἄλλα δέν τό ἦβραν καί προχώρησαν. Τήν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, πού βαστᾶ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχή πάντα πέφτει παγωμένη, καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. "Ἐλειψε καί τό ψωμί, ἄλλα ἡ πείνα δουλεύει χωρίς νά λείψει τό θάρρος. «'Ως πρόγευμα ἔχω ἔνα μικρό τεμάχιον ἄρτου, τό ὄποιον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τήν σρεξιν. 'Ο 'Αντρουλής μέ ἐρωτᾶ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τό φαγητόν μου». Μερικές φορές κόντεψαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τούρκων. "Άλλες φορές ἀκούν σκυλιῶν γαβγίσματα καί ἀνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπό μέσα ἀπό τά κλαριά, πού τούς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατά τή μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοί Βούλγαροι.

"Υστερα ἀπό τούς Βουλγάρους ἤρθαν ἕκεινοι πού ὁ λαός τούς πρόσμενε μέ λαχτάρα. "Υστερα ἀπό τήν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἔκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει, ούδέ φαρμακώνει, ἔκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστο-

μίζει, έκείνη πού μ' ἔνα καλό λόγο μαγεύει καί φωτίζει, καί τή φεγγιοβολή της ἀκολουθοῦν καί σκοτώνονται γι' αὐτήν οἱ ἄνθρωποι ἀπό λατρεία.

"Ερχονται ἀπό χωριά ἄντρες πού θέλουν νά τόν βοηθήσουν ἀλλοι ὅμως φιβοῦνται ἀκόμα μήν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι τόσες φορές τούς ἀφησαν στή μέση οἱ Ἑλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μά χαμήλωναν ἀπό προφύλαξη τά μάτια νά μή δοῦν καί σφαλοῦσαν τήν καρδιά νά μήν ἀκούσουν τόν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μήν ἀκολουθήσουν. Καί σά νά τρόμαξε τό παλικάρι, ὅταν εἰδε πώς μόνο μέ τόν τρόμο θά μποροῦσε νά τούς ξετρομάξει ἀπό τούς Βουλγάρους. Δέν ἦξερε πῶς θανατώνουν, αὐτός πού πονοῦσε κι ἔνα μαμούνι νά ἔβλεπε νά σκότωναν, κι ἔνα σκύλο νά χτυποῦσαν. Καί τυραννίέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει· θυμᾶται πώς ὁ ἕδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τά παιδιά ἔκείνων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δέν ἦξερε νά ἐκδικηθεῖ σέ ἄλλους ἐπάνω γιά ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καί σωστή νά ἥταν ἡ τιμωρία καί δίκια, τοῦ φαινόταν ἀσκημη, γιατί δέν ἦξερε ἀν εἰχεῖ δικαίωμα αὐτός νά τιμωρήσει· γιά τέτοια δουλειά δέν ἥταν καμάρενός δέν ἥταν δήμιος. Καί ὅμως εἶπε: γιά τήν πατρίδα μου καί αὐτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ἔνός βουνοῦ φανερώθηκε τή χαραυγή ὁ Ζήσης μέ τά ἔννιά παλικάρια του, πού ὡς τήν ὥρα ἔκείνη ἔμενε κρυμμένος στό χωριό ἀπό τό φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπό τόν Καπετάν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτόν ἤθελαν νά ξεπαστρέψουν. "Αμα εἰδε τόν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, πούν ἔχω πλάτες, θά τού: πάρει ὁ διάβολος», καί τούς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στό λημέρι, σ' ἔνα δάσος ἀπό ὅξες, κοντά στό χωριό του. Τυλίχτηκαν στίς κάπες τους, πού είχαν γίνει μολύβι ἀπό τή βροχή, καί πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα ἀπό τρεῖς δώρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπό τό νερό πού ἥταν στά τσαρούχια τους μέσα. "Ἐφαγαν λίγο ψωμί, σά λάσπη γινωμένο ἀπό τή βροχή, ὕσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στό χωριό νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καί κρασί· τούς ἀφησε καί ἄναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνή καταχνιά ἔκρυψε τόν καπνό· αὐτή ἡ φωτιά ἥταν ἡ μεγαλύτερη χαρά ἀφότου ἔφυγαν. ἀπό τήν 'Ελλαδα. 'Εκεὶ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τούς φιλοῦν σά σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νά
βροῦν καί νά σκοτώσουν τούς δολοφόνους ἐνός παπᾶ· καί πάλι γρά-
φει στή γυναίκα του δ Παῦλος: «Δέν θά λησμονήσω ποτέ πόσον ὑπέ-
φερα σήμερον τό ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἡρώτων τόν ἑαυτόν μου, ἐὰν
εἶχον δικαίωμα ἔγώ νά συλλάβω οίονδήποτε ἀνθρωπον, ὁσονδήποτε
κακούργος καί ἄν είναι, νά τόν τραβήξω ἀπό τήν οἰκογένειάν του καί
νά τόν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπήντων, ὅχι, ὅχι!... Μά τήν ἀλήθεια,
πολύ θά ἀγαπῶ καί τήν πατρίδα καί τό γένος, διότι, ἄν καί ὑποφέ-
ρω, ἄν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνη ἐκεῖνο τό ὅποιον ἀπεφασίσθη».

΄Αλλά ἐκείνη τή φορά δέν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπό
τούς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καί τό παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί
ἀναστίνει· καλεὶ μπροστά του τούς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἕνα σπί-
τι μαζί με τούς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σά χριστιανός,
στούς χωριανούς καί τούς ὀνομάζει ἀδελφούς καί τούς λέγει γιά τήν
ἐκκλησία καί τόν πατριάρχη, γιά τήν πατρίδα καί γιά τούς Βουλγά-
ρους δολοφόνους. «Ολοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν. «Υστερα ἄλλαξε
ἀπότομα καί τόν καί ὅψη καί μέ πάθος φοβερίζει τούς δύο δολοφόνους
καί τούς δηλώνει πώς ήταν καταδικασμένοι νά σκοτωθοῦν γιά ὅλα τά
κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τό βράδυ ήταν νά διαταχθεῖ καί ἐκτελεσθεῖ
ό θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τήν τιμωρία γιά νά τούς δώσει
καιρό νά μετανιώσουν. Καί ἀγάλι - ἀγάλι επειτα ἐλαττώνοντας τήν
ὅρμή τούς συμβούλεψε καί αὐτούς σάν ἀδελφούς καί τούς εἶπε πώς
εἶναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἄν μάθει ποτέ πώς
ἔξακολουθοῦν τή φριχτή δουλειά πού ἔμαθαν στή Βουλγαρία, νά ξέ-
ρουν πώς θά τούς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οἱ δύο μέ κλάματα τού
φιλοῦσαν ἀπό εὐγνωμοσύνη τά χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πώς μέ
τή βία τούς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Προτοῦ φύγει
ἔδωσε στούς δημογέροντες χρήματα νά μοιραστοῦν στή φτωχολογιά
τού χωριοῦ καί γιατρικά γιά μερικούς ἀρρώστους.

΄Από χωριό σέ χωριό πήγαινε καί ὄρμήνευ τούς χωριανούς καί
φοβερίζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πού μποροῦσαν νά τά βα-
στάξουν καί νά τά φυλάξουν καί ἔδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά γιά
κάθε δουλειά καί διάταξε νά ξεπαστρέψουν κακούς Βουλγάρους. «Ο
ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

΄Εναν καπετάνιο του, τόν Εύθυμη, μέ εἴκοσι παιδιά τόν ἔστειλε
ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιά νά κάμει τά ίδια· καί πιάστηκε ὁ

Εύθυμης μιά μέρα μέ δύγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καί πλήγωσε δεκαπέντε χωρίς νά πάθει κανείς τίποτε άπό τούς είκοσι δικούς του. "Έφευγαν κρυφά γιά νά γλιτώσουν κάπιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, πού ἄκουσαν τί γίνουνταν τριγύρω τους." Ομως ἀκόμα φοβοῦνταν τούς Βουλγάρους τά κακότυχα τά χωριά.

"Ἐνας νές φαρμακοποιός, ἀπό τούς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δέ βάσταξε, μόνο πῆγε καί περίμενε τόν Παῦλο σ' ἔνα χωριό· είκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νά τόν ἰδεῖ νά ἔρθει καί ἄμα ἥρθε τόν ἀκολούθησε. 'Αλλά μιά μέρα φάνηκαν οι Τοῦρκοι καί τά παιδιά τοῦ Παύλου πῆραν ν' ἀνέβουν τή δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτός ἐρχόταν τελευταῖος, γιατί δέ βιαζόταν νά κρύβεται καί μπροστά του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἑκεῖνος, πού ἀσυνήθιστος στόν ἀνήφορο καί στό βάρος τῆς κάπτας μόλις περπατοῦσε. 'Ο Παῦλος τόν ἐγκαρδίωνε καί τόν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οι Τοῦρκοι ἀπό κάτω ἔριχναν πυκνές μπαταριές κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδή ἤταν κοντύτερα ἀπό τούς ἄλλους.

Κόντευαν νά φτάσουν οι δυό τους σ' ἔνα κορφοβούνι, πού θά τούς σκέπταζε, ὅταν ἔνα βόλι παίρνει τό νέον καί πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

'Ο Παῦλος τόν τραβᾶ ἀπό τό χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπό πάνω τους βροχή τά βόλια, καί σέρνοντας τόν φέρνει ὡς τήν κορυφή καί τήν προσπερνᾶ. Τότε κράζει τούς ἄλλους νά ἔρθουν νά βοηθήσουν τό λαβωμένο· ἑκεῖνοι δέν καταλαβαίνουν ἵσως, δέν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινός τρέχει καί μαζί μέ τόν ἀρχηγό σηκώνουν τό νέο, τόν μεταφέρουν σέ μιά σύδεντρη λαγκάδα καί τόν κρύβουν καλά μέσ στά χαμόκλαδα.

Γιατρικά ὁ ἀρχηγός δέν ἔχει νά τοῦ ἀφήσει· τοῦ λέει μονάχα·
—Κάμε κουράγιο καί θά ἔρθω πίσω.

Μέ τό Λαμπρινό προβαίνουν πάλι· οι Τοῦρκοι δέν προχωροῦν ἀλλά καί δέν παύουν τίς τουφεκιές. Καταχνιά κατεβαίνει μεγάλη ἀπό τό βουνό καί σκεπτάζει κείνους πού φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγός τούς μαλώνει γιά τή βία τους. Εἶχε σκοπό νά κατεβεῖ ἀργότερα νά περιμαζέψει τόν πληγωμένο, ἀλλά κατά τό βράδυ γυναῖκες τούς λένε πώς ὁ στρατός ἔμεινε κάτω στό χωριό καί ἔβαλε σκοπούς. Τίς παράγγειλε ὁ ἀρχηγός νά πᾶν νά βροῦν τόν πληγωμένο καί νά τόν περιποιηθοῦν· καί μέ τά παιδιά του αὐτός ἔφυγε γοργά γιά νά τοῦ

στείλει ἀπ' ἄλλοῦ βοήθεια. 'Ο νέος ξεψύχησε μές στά χαμόκλαδα. 'Ο χειμώνας ἡρχουνταν βαρύς ἀπό πάνω. 'Από τήν Ἑλλάδα ἀφήνουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρίς βοήθεια, ἐνῶ τούς παρακαλεῖ κάθε μέρα νά τοῦ στείλουν καί τούς ἀρχηγούς πού τοῦ ἔταξαν, καί τά ὅπλα, γιατί βλέπει πώς ἔνας ἀνθρωπός, καί σιδερένιος ἀν εἰναι, μόνος δέν μπορεῖ νά τά προφτάσει δλα. Κάποτε, πρίν ἔρθει, πίστευε πώς στό χέρι του ἥταν νά κάμει ὅ,τι ἔπρεπε νά γίνει. 'Η κούραση πλακώνει πού καί ποῦ τήν ψυχή του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου είναι ἡ θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καί τά γράμματα ἀπό κεῖ, πού τόν ἐγκαρδιώνουν. Καί γράφει τῆς γυναικός του σ' ἔνα ἀπό τά τελευταία του γράμματα:

«Πότε σᾶς συλλογίζουμαι καί σᾶς ἐπιθυμῶ μέ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι είμαι ἐνθουσιασμένος καί αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὀπωσδήποτε πάντοτε πάσχων, τόσον πολύ ἡθικῶς, ὃστε λησμονῶ τούς σωματικούς κόπους καί πόνους».

Καί κάποτε στήν ἄπονη μοναξιά πού βρίσκεται, σά νά προβλέπει τό θάνατο. "Ενα ἄστρο στόν οὐρανό είναι τό μόνο πράγμα πού ἀπόμεινε νά μποροῦν τήν ἴδια στιγμή νά βλέπουν καί οἱ ἀγαπημένοι του καί νά τόν πείθει πῶς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτόν στόν ἴδιον κόσμο.

Μιά βραδιά ἔφθασσαν σ' ἔνα χωριό μουσκεμένοι ἀπό τή βροχή καί κατακουρασμένοι ἀπό μακρύ καί δύσκολο δρόμο. 'Ο ἀρχηγός μοίρασε τά παιδιά του σέ μερικά σπίτια γιά νά στεγνώσουν καί νά κοιμηθοῦν καλά· καί ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἔνα σπίτι μέ τέσσερεις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τό σπιτονοικούρη ἀν ἤξερε πού βρίσκουνταν ἐκείνη τήν ἡμέρα ὁ καπετάν Εὔθυμης, καί ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πώς ἥταν στό Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νά βροῦν κανέναν ἀνθρωπό νά στείλουν μέ γράμμα στό Ζέλοβο. "Εφεραν δυό χωριανούς καί ἔγραψε ὁ ἀρχηγός τό γράμμα στόν Εύθυμη λέγοντάς του νά ἔρθει, ὡς ἔξω ἀπό τή Στάτιστα τήν ἄλλη μέρα γιά ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοί πῆραν τό γράμμα κι ἔφυγαν. Τό πρωί ἥρθαν χωριάτες νά δοῦν τόν καπετάνιο· τούς ρώτησε γιά τό χωριό, γιά τίς δουλειές τους καί ἀν περνᾶ στρατός ἀπό κεῖ· ἀποκρίθηκαν πώς στρατός μένει σ' ἔνα ἄλλο χωριό μακρύτερα. "Επειτα παράγγειλε νά ἐτοιμάσουν ἔνα σφαχτό καί νά τό μοιράσουν στά σπίτια πού ἔμεναν τά παιδιά· στό δικό του τραπέζι· κράτησε δυό προεστούς νά φάγουν μαζί· τό ἀπόγευμα πῆγαν οἱ δυό

αύτοί χωριανοί νά μηνύσουν καί τούς ἄλλους νά ἔρθουν καί αύτοί κατά τό βράδυ νά τούς μιλήσει ὁ καπετάνιος.

"Εξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρά καί λέει πώς μιά γριά εἶδε στρατό στό δρόμο ἀπό τό Κονομπλάτι.

— "Ε, θά περάσει, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σέ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναίκα καί λέγει πώς ὁ στρατός ζύγωσε στό χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στά παράθυρα καί εἶδαν στρατιῶτες μέσα στό χωριό σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγός μηνᾶ στά καταλύματα νά είναι ἔτοιμοι, μά νά μήν κουνηθεῖ κανένας.

"Ἐπειτα ἀπό λίγα λεπτά ἔρχονται δυό γυναῖκες καί λέγουν πώς ὁ στρατός τράβηξε κατά τόν ἀπάνω μαχαλά καί, ἀν θέλουν, νά φύγουν.

"Ἐρχονται καί ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπό τά καταλύματα καί ρωτοῦν τί νά κάμουν, νά φύγουν; νά πυροβολήσουν; 'Ο ἀρχηγός τούς μήνυσε νά μήν πυροβολήσει κανείς χωρίς νά διατάξει αὐτός, τίποτε νά μήν κάμουν παρά νά μένουν στή θέση τους. "Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καί λέγουν πώς ὁ στρατός κατεβαίνει πρός τά κάτω. 'Ο ἀρχηγός εἶχε πιάσει τό παράθυρο μ' ἐνα χωριανό καί κοίταζε· εἶδε μερικούς στρατιῶτες πού πήγαιναν στό ἀντικρινό κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νά χτυποῦν μέ τούς κόπανους στήν πόρτα, τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλά καμιάν ἀπάντηση δέν ἔλαβαν· ἄρχισαν νά χτυποῦν δυνατότερα, φωμάζοντας: Νά κάψουμε τό σπίτι.

Σηκώνει ὁ ἀρχηγός τό τουφέκι του καί πυροβολεῖ· ὁ χωριανός πού ἦταν κοντά του τραβᾶ καί αὐτός· ἄρχιζουν καί ἀπό τό ἀντικρινό κατάλυμα νά πυροβολοῦν. Οἱ Τούρκοι σκόρπισαν· πιάνουν ॐως θέσεις καί πυροβολοῦν καί αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοί κόπηκαν· ὁ ἀρχηγός μέ τούς δικούς του κατεβαίνει κάτω στήν αύλή τοῦ σπιτιοῦ καί μπαίνουν σ' ἐνα μικρό στάβλο, γιατί ἐπάνω δέν ἦταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στήν πόρτα καί βλέπει ἐνα στρατιώτη πού ἔρχεται κατά τήν αύλή· τραβᾶ, καί ὁ στρατιώτης πέφτει· ἐνα ἀπό τά παλικάρια του βγαίνει καί παίρνει τό τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

"Ἀρχισε νά νυχτώνει· ὁ ἀρχηγός προσεχτικά βγαίνει ἔξω μέ δυό ἀπό τά παιδιά του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μιά τουφεκιά καί ὑστερα μιά φωνή:

— Μέ χτύπησαν, παιδιά.

"Ηρχουνταν πίσω ὁ ἀρχηγός κατά τό στάβλο· μπῆκε μέσα· καί

κάθισε σέ κάτι δχυρα. Φώναξε ἔνα ἀπό τούς συντρόφους του καί βγάζοντας ἀπό τό λαιμό τό σταυρό πού φοροῦσε, εἶπε:

—Νά τό δώσεις στή γυναίκα μου· καί τό τουφέκι στό γιό μου· νά πεῖς ὅτι τό καθῆκον μου τό ἔκαμα.

Ξεζώστηκε κι ἐπεσαν λίρες ἀπό τό κεμέρι του πού τό εἶχε τρυπήσει τό βόλι, φάνηκαν αἷματα, ἀρχισαν πόνοι καί ἔλεγε:

—Σκοτῶστε με, βρέ παιδιά· πῶς θά μ' ἀφῆστε στούς Τούρκους;

“Οσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα· ὅταν τόν συνέπαιρνε φοβερός ὁ πόνος, σχεδόν βογκοῦσε καί ἔλεγε:

—Πονῶ, σκοτῶστε με . . .

Καί πάλι:

—Σκοτῶστε με . . .

Καί ἄλλοτε ὀνόμαζε τά παιδιά του.

‘Ο σύντροφος, πού εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε:

—Καπετάνιε, δέ σ’ ἀφήνουμε στούς Τούρκους.

Καί ἔσκυψε καί τόν φίλησε στό στόμα· τά χεῖλη του ἦταν ψυχρά.

Καί πάλι τόν συνεπήρων οἱ πόνοι δυνατοί κι ἔλεγε ὅλο πιό σιγανά.

—Πονῶ, σκοτῶστε με . . .

Δέν μποροῦσε πιά νά κουνηθεῖ ἀπό τή θέση του· οὕτε τά παιδιά του δέν ὀνόμαζε τώρα· ὥσπου δέν ἀκούστηκε πιά φωνή. . .

«Μάρτυρων καί Ἡρώων αἷμα»

“Ιων Δραγούμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(’Α π ο σ π ἄ σ μ α τ α)

Σ’ ἔνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὥρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπό τή φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στόν πολύ παλιό καί γνώριμο γιαλό κάτω ἀπό μιά δρύ μεγάλη, πού τά φύλλα της τ’ ἀναδεύει ὁ μπάτης * δροσερός καί μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα πού τρεμολάμπει σά φόρεμα βασιλικό φασμένο μέ χρυσαφένια ἄστρα, καί μαγνητίζομαι. ’Αριστερά κοιτάζω, θάλασσα πού στολίζεται μέ ζεστά μαβιά χρώματα. . . Κοιτάζω ἐπειτα πρώτη φορά προσεχτικά, πέρα στά δεξιά, καί ἀγνωστεύω, ο’ αύτή τή γνωστή ἀπό τά παλιά τά χρόνια καί πολυαγαπημένη θάλασσα, ἐνός ψηλοῦ νησιοῦ μορφή εὐγενική, πού τό

δνομά του ἀπό τά παλιά τά χρόνια τό ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σά μουσική. Τό εἶχα ἀκουστά κι ἐγώ καὶ στό χάρτη τό εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρώτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νά μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νά νιώθω αἰώνια μέτην ἴδια ἐνταση τήν τωρινή εύτυχία. Καὶ ὑστερα θέλω νά φωνάξω τήν εύτυχία μου, νά τῆς δώσω μορφή αἰώνια, ἀφοῦ δέν δύναμαι νά τήν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στά σωθικά μου. Καὶ ὅμως δέν μπορῶ νά δώσω μορφή στό αἰσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχός μου τήν ὁριμασμένη εύτυχία μου ἀναταράζοντάς την μέ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

"Αλλη μέρα, σταχτερό ἀπόγεμα, σέ ξένα ἀκρογιάλια. "Ηταν συνηφιά καὶ στάθηκα στήν ἀκροθαλασσιά κοιτάζοντας τή φουσκωμένη θάλασσα, καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σάν νά ἥθελε νά μέ πάρει. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, πού μέ παίρνει κάθε πού νιώθω πώς είμαι μόνος στόν κόσμο καὶ δέν μπορῶ νά διακρίνω κανένα δεσμό μου μέ κανέναν ἀνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἵσως καμιά φορά ἡ γῆ, πού στριφογυρίζει στό χάος ξεμοναχιασμένη ἀπό τ' ἄλλα σώματα, πού καὶ αὐτά στριφογυρίζουν μέσα στό χάος, χωρίς κανένας δεσμός νά τά συνδέει ἀναμεταξύ τους. Καὶ είμαι τότε ξεριζωμένος ἀπό τήν κοινωνία καὶ γίνομαι πράμα χαμένο στόν κόσμο καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ἥθελα κάποια φωνή ἀγαπημένη νά μοῦ λέει:

—Καὶ ἂν εἰσ' ἐσύ ἔρημος στόν κόσμο, είμαι κι ἐγώ μόνος ἔρχομαι μαζί.

Μά κεīνο τ' ἀπόγεμα τό σταχτερότατο δέν ἄκουγα καμιά φωνή καὶ πῆρα τόν ἵσιο δρόμο μου πάλι καὶ περπάτησα στήν ἀκροθαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι ἀγάλι λύπη.

* * *

"Ενα χειμωνιάτικο πρωί σηκώθηκα μέ τόν ἥλιο καὶ κοίταξα κατά τή θάλασσα. Τό νησί ἥταν κάτασπρο ὡς κάτω καὶ ἡ ἀμμουδιά ἥταν κι αύτή χιονισμένη. Καὶ εἶδα πρώτη φορά, ἀπό τή ζεστασιά τοῦ ἥλιου, τή θάλασσα πού ὅχνιζε ἥσυχα.

Ή ἴδια, μέ τή νοτιά, τίς περασμένες, ἔριξε καὶ σύντριψε στά βράχια τοῦ κάβου ἔνα τρικάταρτο καράβι καὶ ἔπνιξε τούς ἀνθρώπους. Δέ βρίσκεις λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τήν ἡμέρα ἀκουσα μιάν δμιλία στό λιμάνι:

- Τί γίνεται δι Κρανιδιώτης;
- Δέν είναι πιά καπτετάνιος.
- Γιατί; Δέν ἔχει πιά καράβι;
- Τό χει τό καράβι του, μά πίνει καί τόν κάνανε ναύτη ἀπό καπτετάνιο.

—Ομως ἔχει καλή καρδιά δι Κρανιδιώτης είναι καί παλικάρι.

- Τί τά θές; Ή θάλασσα δέν παίζει.

Βέβαια ή θάλασσα δέν παίζει. Μπορεῖ δι Κρανιδιώτης νά ἔχει ἄδολη καρδιά καί νά είναι καί παλικάρι, μά ή θάλασσα δέ δέχεται πιωμένους καπτετάνιους ἀμα βαλθούν στό πιοτό, αύτή τούς βάζει στή θέση πού τούς ταιριάζει, καί ἀπό καπτετάνιους τούς κάνει ναῦτες ἡ τούς πνίγει μέ τό καράβι τους. Ἡ τάν τόσο αύστηρή καί ἀλύγιστη καί ή πατρίδα . . .

Μέ τρικυμία ταξιδεύω πρός κάποιον τόπο· φυσομανᾶ δι βοριάς καί ἀφρισμένες είναι οί κορφές τῶν κυμάτων. Στό κατάστρωμα περπατῶ καί βλέπω ἥσυχα τήν αἰώνια θάλασσα καί σχεδόν μέ παίρνει δι ἄγριος δι βοριάς καί λάμπει ἔνα ἀστρο. Είμαι κι ἐγώ ἔνα ὅν σάν τά ἄλλα, ἵσος μέ τό ἀστρο, μέ τή θάλασσα καί μέ τόν ἀγέρα, μοναχικός σάν αὐτά, ἐλεύτερος καί νικητής. Τίποτε δέ φοβοῦμαι καί τίποτε δέ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στό κατάστρωμα γελώντας, ἐπειδή χορεύουν γελώντας καί τά κύματα. Τρελάθηκε ή θάλασσα, τρελάθηκα κι ἐγώ. Κι ἐγώ σήμερα νίκησα τή θάλασσα. Ἔνα δειλινό πέρασε τό πλοϊο μου ἀνάμεσα στά γνώριμα νησιά. Πέρα, στό συννεφιασμένον ούρανό, μόλις διακρίνεται ἔνα σκοταδιασμένο νησί, πού τό γνωρίζω.

“Α, καί νά ἥμουν ἔκει πάνω!

* * *

Μέ καλοκαιρία ξαναπέρασε τό πλοϊο μου ἀπό τά ἴδια τά νησιά, καί τό νησί αύτό, πού τό είδα σκοταδιασμένο τό χειμώνα, τό δέρνουν ἀπαλά τώρα δι θαλασσινός ἀέρας καί τά νερά, τό λούζει δι ἥλιος, καί τό λιόγερμα ἵσκιώνουν οί ρεματιές καί φωτίζονται οί ξέρεις, οί ράχες, μενεχεδένιες. Λαχταρᾶ πάλι δι ψυχή μου νά πάει κοντά στό νησί καί νά τό χαϊδέψει. Λαχταρῶ τήν πρώτη ὥρα πού θά πατήσω τό πόδι μου στό νησί, καί τήν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σά θύμηση, θά μού ἔρθει δι μυρωδιά τῶν χορταριῶν του καί τοῦ χώματος.

Καί είναι τό νησί ζωντανός βράχος ζωσμένος ἀπό πολλή θάλασσα.

«Σαμοθράκη»

Ιων Λραγούμης

3. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 'Ο χτωβρίου)

“Ητανε νύχτα θεοσκότεινη. “Ενα όλομαυρο, πελώριο σύννεφο μέ φιθερή κοιλιά σερνότανε πάνω στή φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιά τρυπίτσα γιά νά ξεφύγει τό βλέμμα πρός τόν ούρανό, οὔτ' ἔνα ἀστέρι, οὔτ' ἔνα φῶς. Ἀπό τή μικρή, θαλασσόπληκτη αύτή ξέρα πού κατοικοῦμε, ύψωθη ξαφνικά, ἔσχισε τά σκοτάδια καί χάραξε πύρινη κι όλοφωτη τροχιά ἔνας ἐκπληκτικός πύραυλος. Τό «ΟΧΙ» τής ‘Ελλάδος στόν εἰσβολέα. ‘Εκατομμύρια μάτια σηκώθηκαν κατά τό θόλο, πού δ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τό στερέωμα· ἐκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μοζεμένες, ἀνάβιλεψαν μέ λαχτάρα. Καί τά παγερά δεσμά τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καί τά στήθη ἄρχισαν ν' ἀναστίνουν.

‘Η εύρωπαική ἀνθρωπότης εἶχεν ὡς τά τώρα, στήν ίστορία της, πολλές στιγμές μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αύτό πού όνομάζουμε πρόοδο, ἡθικές πρό πάντων κατακτήσεις, ἡθική ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δέν πάει οὔτε μ' εύθειά, οὔτε μέ καμπύλη: είναι μιά τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σέ φοιβερά Ναδίρ*, γιά νά τιναχθεῖ ἔπειτα στά πιό ἀπίστευτα Ζενίθ*. ‘Ο σημερινός ξεπεσμός τοῦ ἀνθρώπου είναι ἀπό τούς πιό θλιβερούς. ‘Ο ύλισμός, πού ἀλώνιζε τήν Εύρωπη ἐπί δεκαετίες, είχε μπολιάσει βαθιά τίς ψυχές, είχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, είχε διαλύσει κάθε γεννατίο αἰσθημα, είχε διαποτίσει τά πνεύματα, είχε ναρκώσει κάθε δυνατή σκέψη καί είχε καλλιεργήσει μιά φρενιασμένη τάση πρός τή φιλοζωία καί τήν ἀπόλαυση. Μέ μιά λέξη: είχε προετοιμάσει τούς λαούς γιά τή σκλαβιά. Πουθενά δέν μπόρεσε νά σταθεῖ ὅρθια ἡ ψυχή, ν' ἀντιτάξει τήν ἡρωική θέληση, τήν ἀπόφαση τής θυσίας, στό ἀτσάλι τής μηχανοκινήτου βίας.

“Εθνη πού τά πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τό ἔνα μετά τό ἄλλο, σάν τά πιό ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού τά θεωρούσαμε ἀνίκητα,

συντρίφτηκαν σάν ἀθύρματα· χῶρες, πού τίς νομίζαμε λαμπρά προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τούς εἶχαμε γιά εὐγενεῖς καί ὑπερήφανους, δοκίμασαν τίς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καί τούς ἀπαισιότερους ἔξευτελισμούς. Ἀπό τίς χιονισμένες περιοχές τῆς Σκανδιναυίας κι ἀπό τή Βαλτική ὡς τίς ήλιολουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καί νά γυρίσετε τό μάτι, δέν ἀντικρίζετε παρά τή σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτή τήν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τόν κόσμο, τινάχτηκε, γιά νά διαλύσει τά σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἐλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τό φῶς του ἔρχεται ἀπό πολύ μακριά. "Ἐρχεται ἀπό τούς Μαραθῶνες καί τίς Σαλαμίνες, πού σήκωσαν κατά τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητας τόν ἡρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. "Ἐρχεται ἀπό τίς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τά κύματα τῶν Ἀράβων. "Ἐρχεται ἀπό τό Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τό μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σέ μιά Εύρωπη ἀντιδραστική, σκλαβωμένη, σάν τή σημερινή. Είναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώνεται σ' ὅλες τίς ἐπικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπό τό δικό μας ἔθνος — γιά νά δείξει στόν κόσμο τό δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτός φωτίστηκε μιά φορά, τό τέλος δέν μπορεῖ νά είναι ἀμφίβολο: οἱ ἀλυσίδες θά σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθεῖ στό φυσικό στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τήν ἐλευθερία.

Ἐφημερίδα «Ἐστία», 1940

Σπύρος Μελάς

4. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ο Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἥτις εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ Γύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἐλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωσις αὕτη σημαίνει ὅτι ἐν τῇ μικρῷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαιότερον ἦν ἐν πάσῃ Ἐλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἦν μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἔξωτερικὴν ἀφορμήν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομήν, ἦν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νά ἀφιερωθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ο Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Είναι δὲ περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἄμα, ὅτι πάντες σχε-

δὸν οἱ Ἑλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὁπωσδήποτε ὄνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδεύσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὔρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφὴν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχήν των καὶ τὴν εὐφάνταστον διάνοιάν των, ἐξήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐξήτει ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἵκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὄθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἔξοχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εύφυίαν καὶ τὴν ροπὴν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ο Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρισίμους καὶ πολυταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλλιτεχνικῆς, ὅτε ἡρχισε νὰ διασταλεύηται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδῶλα, ἀτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετήριας ἐλάτρευσεν ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσει τελείως καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθές ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἀλληληστασίας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς ὁμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλῃ μὲν μορφὴν κλασσικῆς ἴδαινικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποίει τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὁρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἥσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἀτινα ἡνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ δλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθές τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

‘Ο Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὄπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὅχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπυρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, ἔχει καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἕκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο δὲ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητής, διὰ τὴν ἄκρων δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἡγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὅχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εῖδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεσταὶ μεθυγραφικῆς* εὔφυιας, δι’ ᾧ συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν·καλλιτεχνικὸν ὅμιλον.

‘Η ἔξωσις τοῦ “Οθωνος” ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος ἀτυχημάτων. Στερηθεὶς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὕτι φιλόπατρις ὁμογενῆς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισόδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. “Αμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα καὶ διεδόθη ἡ εἰδησις αὐτῇ εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἔκσομησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὄλων τῶν δωματίων καὶ ἔργαστηρίων εἶχε γραφῆ μὲ μεγάλα γράμματα δὲ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἀτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἔξετέλεσεν, ἥσαν ἴστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ‘Ελληνικὴν ἴστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὡς οὐκ ὀλίγα ἔξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἰδέας καὶ κατὰ τὴν ἔκτελεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειρα-

φετηθείς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἡκολούθησε τὰς ἴδιας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἕργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἴδιοφυΐας του.

‘Η καλλιτεχνική σημασία τοῦ Λύτρα ἀρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητής τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

‘Ο Λύτρας εἶναι ό μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὃστις ἀφιέρωσεν ἄπασαν αὐτοῦ τὴν εύφυίαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικήν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ ‘Ἑλληνικοῦ’ Εθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ὀγκόπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ως ἀληθῆς ὅμως naturaliste, ὃστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἵσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ὀψύχου ἰδανικότητος. Η φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. ‘Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εύαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦ τίνος κύκλου, ἀλλ’ ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικά ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ’ οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμέναι κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ Μελλόνυμφος, τὸ Αὐγὸν τοῦ Πάσχα, ἡ Ὁρφανή, τὰ Κάλανδα, τὸ Μαγειρεῖον καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ ‘Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὕτινος σχὶ μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οίονει τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἴδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικήν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ’ ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἐκφρασις εἶναι ἡ μόνη

ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὔρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαιτέραν μαγείαν ἢ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδῶς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, αἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ᾽ ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατήν.

Οὐδὲν ἦττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὅψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπάς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἐγγονος εἶναι εἰκόνες μεσταὶ λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὀλόκληρον παρῳχμένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικὸν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

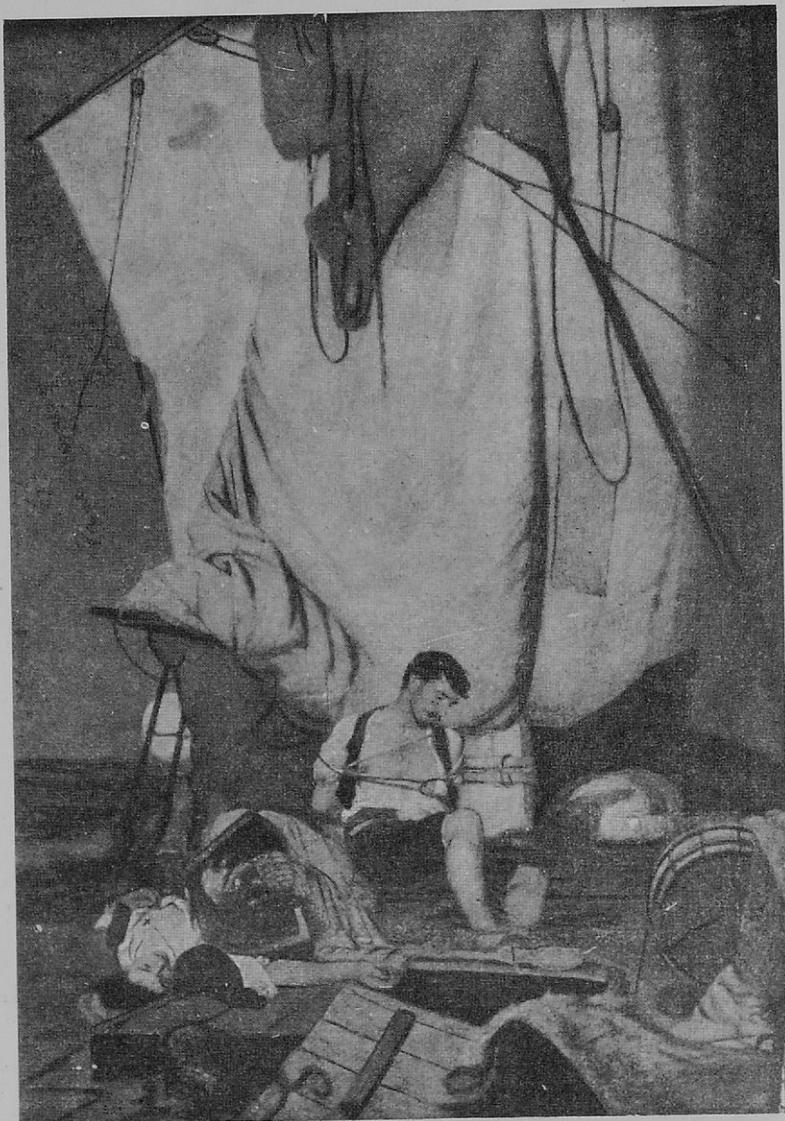
Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὅχι μόνον ποιητικῆς εὐαίσθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητής καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἔναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου «Τὰ μετὰ τὴν πειστείαν», ὁ σπουδαιότατος τοῦ είδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι,

λόγω ἐπιβολῆς, «*H Κλεμμένη*». Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ήμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ἰδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἐλληνίς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οίκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὁδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἄτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἰδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενώτερον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τούρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὅψιν νεαρὸς ζείμπεκης, ὃν καθιστᾶ ἀπεχθέστερον ἡ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παιζῶν τὸ σύνηθες μουσικὸν ὅργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνιδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεποιθώς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν θελγήτρων του. Παρ’ αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρων Τούρκος, ὃστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπήτου ὕφους καὶ μετά τίνος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζείμπεκην, ἀναμιμησκόμενος τοὺς ἥρωικούς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρὰ αὔτη καὶ περικαλλῆς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἵτια τῆς θλίψεώς της γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ὄλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζείμπεκη συσπειρᾶται αἱθίψιψ τις, ὃστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἐνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἵτιαν τῆς πληγῆς του. ‘Οποίου εἴδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἡ τις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαίσιας μορφῆς του ὑποτυποῦται. ’Εν γένει δὲ ὁ αἱθίψιψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνος.

Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἔτερος Τούρκος παρασκευάζων τὰ ὄπλα, πρὸς προσεχῆ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινής κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὔτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὄπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνει ταύτη ἔχομεν

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν

Η Κυριακήνη

Νικηφόρος Λύτρας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τῆς ἀπαγωγῆς ἐκβάσιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν «*Κλεμμένην*» ‘Ελληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

‘Η εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα είναι μεστή δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὅποιον ἔξελεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. ‘Η παράστασις αὐτὴ καθ’ ἐσυτήν είναι ἐν ἀπλοῦ ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερὸν, ὅπερ ὅμως, ἔνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὄλης ἰδέας, καθιστᾶ τὴν ἐκ τῆς παρατάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικήν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα είναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ’ ἣς ἐκφράζεται ἑκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. ‘Ιστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. ‘Οχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατήν, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μετάγουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. ‘Η αὕτη δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἔξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι’ ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσον καὶ ρυθμίζον τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἔξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ἰδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

‘Ο τρόπος δ’ οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου είναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ’ ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὀπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Piloty, ἔχει ὅμως καὶ ἴδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στερούνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς είναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὅχι πολὺ πειστικός. ‘Αποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγια πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζῃ ἑκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἴδιοφυίας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητας τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς ἔξοχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. 'Ο "Ελλην καλλιτέχνης ως προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἔξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἡθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὄσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἡθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. 'Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ "Οθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακείῳ), πρὸς ᾧν τὴν ἡθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. 'Απαράμιλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπής σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιθαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθὺ ποιητικὸν αἰσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζούμενων, οἵτινες ὅχι μόνον τὴν νέαν 'Ελλάδα ὀλοψύχως ἡγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὥν ὁ Λύτρας ἡδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εύρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εύδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προύτιμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὥν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερώσῃ τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὅχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν 'Ελλάδι καλλιτεχνίας διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὀπωσδήποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι "Ελληνες ἐμυήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιεροῦμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὅχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν τὸν 'Ελλήνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ᾧ δὲ καλλιτέχνης ζῆται ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιοτικάς δυσχερείας, εὔκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἴσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὅμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασῶσῃ ἀμείωτον καὶ ἀσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θείαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἡσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσεν ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἄπας δὲ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὅχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ δόμα τὰ πάντα βλέπει.

Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες καλλιτέχναι εἶξιργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

"Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἥθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἐργα των ἄριστα ὅχι μόνον εἰς τοὺς θυητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ δόμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ δόμα αὐτὸν καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροῦ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θυητῶν τὸ δόμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλώττει ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικό «Ἐστία» 1893, σ. 152 κ.έξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφούλης

5. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μέ τὴν πλατύγυρη ψάθα της, (.) .) ξαπλωμένη στὴν ἀκροθαλασσιά, λιάζεται. 'Από πότες; Ποιός ξέρει! 'Απ' τὴν αὐγή τῆς Δημιουργίας. 'Από τότες εἶναι τεντωμένη στὴν ἀμμουδιά καὶ λιάζεται.

"Ηπιανε αἰῶνες τὰ μαλλιά της φῶς καὶ χρύσισαν, κι ἀπό τό πολύ θαλασσή πού 'χεν δλοένα ἀντικρύ της κοιτάζοντας τὰ πέλαγα, βαφτήκανε τὰ μάτια της, τὰ μάτια της τὰ παιδικά, τὰ με-

γάλα άνοιγμένα. Καράβια μέ πανιά, μέ μηχανές, μέ φωνές, πλένε μέσα σέ κείνα τά μάτια. Κι δλα ἀρμενίζουνε, κι δλα δείχνουνε σίγουρα πώς θά φτάξουνε στά λιμάνια.

Φορτωμένα πραμάτια, πηγαινόρχουνται ἀπό τή Δύση στήν 'Ανατολή κι ἀπ' τήν 'Ανατολή στή Δύση.

Πηγαινόρχουνται μά πάντα καημός τους στέκει, τούτη ἡ πατρίδα ἡ γαλανή, (...), πού δέν ἔχει δάση γιά νά γεράσει καί νά στοιχειωθεῖ ἀπ' τούς βαριούς τούς ἵσκιους, πάρεξ δι μπάτης νύχτα μέρα δροσερεύει τά φυλλοκάρδια της, λύνοντας τά μαράζια ἀπό τά μάγουλά της. Τούτης τῆς πατρίδας δι καημός δέν είναι σάν τόν καημό τοῦ σπιτιοῦ καί τοῦ γυρισμοῦ, στή φαμίλια καί τήν ἀγάπη. Μόν' είναι κύμα πού σέ σπρώχνει μαλακά ἀπό φυσικά δύναμη, νά στρέφεις, δλο νά στρέφεις πίσω στά λιμάνια της, γιά νά ξελυθεῖς ἀπό τό νόστο πού σέ πλακώνει, νά τινάξεις ἀπό πάνω σου τό χιόνι τῆς ἔνιτιᾶς.

Καβάλα σ' ἔνα πρεβάζι τ' ούρανοῦ μιά μέρα, ἔνας ξανθός θεός παίζοντας τή χρυσή του λύρα, ἀποκαρώθηκε χαζεύοντας ἔνα κοπάδι ἄσπρους ταύρους, ἔτσι, πού γλίστρησεν ἡ λύρα ἀπό τά χέρια του, κι ἐπεσε στά χάη. Γκρεμό σέ γκρεμό, ἀπό βουνοσύγνεφα κατρακυλώντας, βύθισε στή θάλασσα. Μιά θάλασσα ἀνάμεσα σέ δυό μεγάλες στεριές.

Κι ἐπιασεν ἡ λύρα σάν τό χρυσό τόν κύκνο νά πλέει, νά πλέει, ὅσο πού ἔφταξεν σέ κάτι βράχια γιομάτα κοχλίδια στριφτά, καί δεντράκια ἀπό κνικάτα κοράλια.

Μά τά κοράλια μιᾶς κι ἔχουνε μπράτσα, ἔχουνε καί χέρια κλαδιά καί μποροῦνε νά πιάνουνε στ' ἀλήθεια ὅ,τι τ' ἀγγίξει. Ἐτσι χουφτιάσανε ἀπ' τίς χορδές τή λύρα τοῦ ξανθοῦ θεοῦ καί τήν ἐσφίξανε γερά στά δάχτυλά τους τά κοκαλένια.

Κι ἡ λύρα πού ἥτανε μαγεμένη, πού ἥτανε γιομάτη ἀπ' τούς παλμούς τοῦ θεϊκοῦ τραγουδιοῦ, εύθύς π' ἀκούμπησε σέ στέρεο πράμα, ἀρχίνησε ἀπό μοναχή της ν' ἀναδίνει ούρανιος ἥχους.

Κι ἀντήχησε γιά πρώτη φορά πάνω ἀπό τ' ἀνεσκεμένα βράχια φωνή, φωνή μελωδική ν' ἀπλώνεται, νά λαλάει καί νά καλεῖ τούς ἀνέμους, τά ζωντανά, τά πέλαγα.

Ἄκούσανε οἱ ἄνεμοι καί μέρεψεν ἡ ἀναμαλλιασμένη μουσούδα τους, κι ἀπό κοντά τά πέλαγα μαλάκωσαν τά μουγγρητά τόνυς ν' ἀφουγκραστοῦνε κι αύτά τή μελωδία.

Τρέξανε καί τά θεριά, πατεῖς με πατῶ σε, νά μάθουνε ποῦθε
ἀνάβρυε κεῖνος δι βόγγος δι γλυκός πού τούς ἐμούδιαζε τά σωθικά
καί παράλυε τήν ἀγριάδα τῆς δύναμής τους.

Σκουντουφλώντας κι ἀναμασκαλιάζοντας κορφή σέ κορφή τά
βουνά, νάσου κι ἡ γριά Στεριά ἀγκομαχούσα.

Κατρακυλοῦσε ἀπ' τό Βοριά στό Νότο κι ὅσο ἐκοντοζύγωνε τόν
τόπο ἀπ' ὅπου φυσοῦσεν ἡ λαλιά, ξανάνιωνε τό σουφρωμένο της
πρόσωπο.

Τά δασά της φρύδια ξεσγούρευαν κι ἔπιασε κάτι νά γλυκαίνει
καί νά σπαράζει στούς κόρφους της, κάτι σάν φτερούγα πουλιοῦ.
Τραβηγμένη, ὁδηγημένη ὅλο καί πιό μερωμένα, ὅλο καί πιό κοντά
ἀπ' τή φωνή, ἔφταξεν σέ μιά θάλασσα. Μά ἡ θάλασσα τούτη δέν
ἡτανε σάν ἑκεῖνες πού γνώριζεν ἡ στεριά. Τή βρῆκε νά γελάει δίχως
φουρτοῦνες, ντυμένη γαλανά. Τήν εἶδε νά πέφτουνε ἀπ' τ' ἀνοιχτά
της χείλη πλεξάνες τά σμαραγδιά τά μαργαριτάρια, νά καταλάμπει ὁ
ὅριζοντας. Καί τότες ἀνοιξεν ἡ στεριά λιγωμένη τά χέρια καί ξάπλωσε
μέ χίλια μπράτσα ὅσο βαθύτερα μποροῦσε, γιά νά προφτάσει νά τήν
ἀγκαλιαστεῖ, ν' ἀκουμπήσει πάνω της, νά μορώξει. Τσίτωσε ὁρθά
καί τά μυριάδες κοχυλάκια της αὐτία ν' ἀκούει, κι ἀπ' τό πολύ πού
ἄκουε δύμορφοτέντωσε τό κορμί της σ' ἀπειρες ξαπλωματιές. Κι ἥρθε
κι ἐσείστη, κι ἐλικνίστη κι ἐκινήθη σ' ἀγκαλιές καί συμπλέγματα
téτοια, πού σέ καμιάν ἄλλη χώρα δέ θά ὦθει τό μάτι ν' ἀναπταυτεῖ.
Γιατί δλοῦθε ἡ ἀγάπη, θυγατέρα γνήσια τῆς ἀρμονίας ἀπλωσε
νοικοκυρούλα τό ἀβρό της χέρι καί καλογύρισεν δεξιά ζερβά ὅλα τά
γκρεμάνα τοῦ μετώπου τῆς γριᾶς στέρνας. Κοντυλόγραψε λόφους
καί βουνά νά πέφτουνε χυτά, μερωμένα, φιλάρισε τ' ἀκατάστατα
ἀγριόμαλλά της, τά κούρεψε, κι ἔφτιασε ἔτσι τά μικρά μοσκοβιλημένα
πευκόδασα πού δέν χάνεται κανείς μέσα σ' αὔτά καθώς γίνεται στά
φοιβερά στοιχειωμένα ἐλατόδασα τῆς Εύρωπης. "Υστερα τῆς ἔβαψε μέ
παπαροῦνε τά μάγουλα καί τά χείλη κι ἀπλωσε στό ξεσουφρω-
μένο πιά πρόσωπο μιά πούντρα ἀπό χίλια ἀνάμιχτα χρώματα καμ-
πίσιων λουλουδιῶν. Κι ἀσηκώθηκεν γύρους γύρους ἡ εύωδιά ν'
ἀναδίνεται ἀπό τή γῆς αὔτη, κι ὅλο ἀνέβαινε πυρωμένη ἀπό τόν ἥλιο,
κι ὑψώθη πύργος φωτεινός ἀγέρινος, εύωδιασμένος.

Τά μελίσσια, ἀκυβέρνητα μπουλούκια ἵσαμε τότες, τόν εἴδανε ἀπό
μακρά καί σαλπίσανε συναγερμό. Χιλιάδες στρατιές ἀπό τά πέρατα

τῆς οἰκουμένης κινήσανε νά φτάξουνε τό μοσκομυρισμένο τόπο. Κι ἥρθανε καί φωλιάσανε στίς κουφάλες τῶν βουνῶν κι ἐκεῖ μέσα σέ θάμνους ἀπό θυμάρια χτίσανε τίς μεγαλύτερες μελισσοφάμπτρικες, ὄνομαστές στά πέρατα τῆς γῆς γιά τό μέλι πού 'ναι κεχριμπαρένιο, λαμπτικωτό, μυρουδάτο.

Κι ἐνῶ τά μελίσσια, κι ὅλα τά ἡμερα ζωύφια καί ζωντανά μαζωχτήκανε στή χώρα ἑκείνη, ἀποτραβήχτηκαν τ' ἀνήμερα θεριά κατά τό βοριά, γιατί δέν εἶχανε ποῦ νά κρυφτοῦνε σ' ἔνα τέτοιον παραδομένο γυμνό τόπο, χωρίς γκρεμούς καί φαράγκια, χωρίς δάση καί χειμάρρια ὄρμητικά, χωρίς βογγητά ἀπό ἀγέρηδες δυνατούς τῆς ξηρᾶς καί τῆς θάλασσας, βογγητά πού θά σκεπάζανε τά μουκανητά τους.

Ἐτσι γεννήθηκε, ἔτσι σιγά σιγά μεγάλωσε, διαμορφώθηκε, ἔτσι μαθήτεψε μέσα σέ ἡμερα γλυκοπρόσωπα στοιχειά, ἔτσι σπούδαζε κι ἀγωνίστηκε τόν ἀγώνα τῆς ζωῆς ἢ πατρίδα.

Τώρα, τό νά πιάσεις νά παραστήσεις καταλεπτῶς τά καθέκαστα, δόσα συνέβησαν ἀπό ἀνθρώπους κι ἀπό ἐποχές στήν πατρίδα αὐτή μέσα στή σύνθεση τῆς ιστορίας, είναι σά νά καταπιαστεῖς ν' ἀνεμαζώξεις κουκί κουκί τόν ἄμμο τῆς θάλασσας. Κι ἂν τ' ἀποφασίζεις, μηδέ χῶρο τόσο μεγάλο θέ νά 'βρεις νά τόνε στριμώξεις, μηδέ ζωές ζωῶν θά ἔξουσιάζεις σάν ἀνθρωπος πού είσαι, γιά νά τίς μεροκαματιάσεις.

Γιά τοῦτο δέν θά σοῦ πῶ ἔδω πράματα ἀπ' τά σκολειά δασκαλεμένα, μέ σειρά πού τήν ἔχουνε χιλιοειπωμένη σοφοί μελετήτες ξενόγλωσσοι κι όμογλωσσοι σ' ὅλες τίς ἄλλες χῶρες καί τίς ἐποχές.

Γιατί δόσοι πού κατοικοῦνε τούτη τή σφαίρα, ἀπό στόμα σέ στόμα, τά χιλιομιλημένα τῆς ἀντρείας καί τῆς ψυχῆς κατορθώματά της, θρύλους τά ζώθηκαν μέ τά σπαθιά, σέ πάσαν περίσταση ἀξιούσηνης.

‘Ολοῦθε τῆς γῆς ἔχουνε μείνει στημένα τά φλάμπουρα τῆς περηφάνιας, τοῦ πνεύματος, τῆς παλικαρίας, γιά νά δείχνουνε ἀκατάλυτα στούς αἰῶνες τί μπόι καί τί σχέδιο ἔχει ἢ ἀρετή τῶν ἀντριωμένων, τό μέτρο τοῦ νοῦ, ἢ φλόγα τῆς καρδιᾶς. Νά τά θωροῦν οἱ λαοί, νά προσπαθοῦνε νά τά φτάξουν.

Μά ὅποιος ἔχει τό δῶρο τό θεϊκό στά στήθια του, δέ βολει νά κοιμᾶται ἥσυχος καί μετρημένος. Μηδέ τά ἔργατά του ὅλα, τῆς ἐγκράτειας καί τῆς σωφροσύνης θά λογαριαστοῦν.

‘Η φωτιά ᔁχει φλόγες νά πρόπηδοῦνε, ᔁχει καί στάχτη νά κατακοθίζει, ἔνα βουναλάκι θράκα γκρίζα, μουντή.

Οἱ φλόγες τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας σηκώθηκαν ἀψηλά στά μετέωρα καί μείνανε ἐκεῖ φλογισμένο ἀκατάλυτο στεφάνι γιά δόξα τοῦ ἀνθρώπου.

«Γιά μιά ζωγραφιά καί γιά ἔνα σκύλο»

Μαρία Περ. Ράλλη

6. ΚΟΡΦΕΣ

Μήνα Δεκέμβρη, ὁ καιρός ὁ χιονιστής μέ σύννεφα καί βοριά χτυπᾶ κατάμουστρα τόν Ἀλέξη, πού μ' ἔνα γνώριμό του ἀνεβαίνει ἀπό κάποιο μονοπάτι μενιδιάτικο τήν Ὁζιά τή χιονισμένη. Ἀνεβαίνουν ὁ ἔνας ἀκολουθώντας τόν ἄλλο κι ὁ Ἀλέξης είναι μπροστά. Είναι καινούργια μέρη· ἀπ' αὐτό τό δρόμο πρώτη φορά ἔρχονται· ψηλότερα θά μποῦν μέσα στά σύννεφα· πῶς θά βρεῖ τήν κορυφή, δέν ξέρει. Καί ἔλεγε μέσα του ὁ Ἀλέξης.

—Γιατί γυρεύομε καί καλά τίς κορυφές; Ἀλλιῶς τή γυρεύει αὐτός, ἀλλιῶς ἔγω· γιατί είναι μαζί μου; Θά πάμε μέσα στά σύννεφα καί δέν πειράζει, ἀν χαθοῦμε· μυρίζουν τά πεῦκα καί οἱ κουμαριές καί τά ρείκια τά μικρά, πού στολισμένα μέ τό χρῶμα τῆς ντροπῆς ξέρουν τόσα πράγματα καί ἀναδίνουν μυρωδιά ἐλαφρύτατη καί γλυκόπικρη.

—Θά φτάσομε στά σύννεφα· νά μιά κλεισούρα! ἀπό δῶ πρέπει νά γυρέψουμε τό μονοπάτι, πού θά μᾶς πάει.

—Θά πάμε στήν κορυφή.

—Ἐδῶ ἀρχίζουν τά ἔλατα, πού τ' ἀσπρίζει ἀπό μιά μεριά μονάχα ἡ πάχνη, καί τόν κορμό καί τά φύλλα. Πράσινο λειβάδι σκοτεινό...

—Ἐπρεπε ἐδῶ νά ᔁχουν ἔξοχές οἱ Ἀθηναίοι καί νά ῥχονται τό καλοκαίρι μέ σιδερόδρομο δόνοτωτο.

—Νάι, οἱ Ἀθηναίοι· ἀρκετά τούς βλέπω στή χώρα μέσα. Τί τούς φέρνει ἐδῶ μαζί του αὐτός; Σά μανιτάρια μυρίζουν τά σύννεφα, πού μέ διαπερνοῦ ὡς στά κόκαλα καί τσούζει τό κρύο.

‘Ακούγεται μιά βρύση πού τρέχει. Τί ᔁγινε τό μονοπάτι; ἀπό δῶ πηγαίνει ἡ ἀπό κει; “Ἐνα ἐκκλησιδάκι βρίσκεται μέσα στήν καταχνιά,

ή "Αγια Τριάδα· ἀπό κεῖ ἔρχεται τό νερό· ἐνα πλατάνι δίχως φύλλα καὶ ἔνα πρινάρι δεντρωμένο εἶναι κοντά στήν ἐκκλησιά.

—Θ' ἀνεβοῦμε ἀπό δῶ κι ὅπου βγοῦμε.

΄Ανεβαίνουν μιά δύσκολη ράχη μέ πέτρες, χωρίς μονοπάτι, ἀνάμεσα σέ πολλά ἔλατα καὶ φτάνουν σέ μιά κορυφή. Τίποτε δέ φαίνεται γύρω.

—Είναι ἡ κορυφή; ρωτᾶ ὁ σύντροφος τοῦ Ἀλέξη.

—Ναι.

—Τότε θά καθίσω νά φάγω.

Είναι σύννεφα καί βοριάς μαζί, πού μέ κεντοῦν δέρνοντας τό παγωμένο πρόσωπό μου μέ κρύο καὶ ύγρασία· τά κόκαλά μου είναι νοτισμένα καί, καθώς ἀνεβαίνει τή ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ χυμίζει κατεπάνω μου, πνίγει τήν ἀναπνοή μου δὲ βοριάς ἀδιάκοπα. Τυλιγούντάς με ἀπό παντοῦ καὶ τή βαθιά της στάχτη τραβώντας ἡ καταχνιά μέ ραντίζει κι ἡ παγωνιά ἀσπρίζει τά μαῦρα ἔλατα. Περνοῦν ἀχώριστα καί περνώντας σφυροῦν ἀτέλειωτα τά σύννεφα κι δὲ βοριάς. Τίποτε δέ βλέπω γύρω. Μά τό σκοτάδι ἔσανοίγει, φωτίζεται ἡ συννεφιά καὶ σκίζεται. Μόλις χωρίστηκε ἀπό τό βοριά, τήν κυνήγησε αύτός κατά τή νοτιά καί σωριάστηκε στή θάλασσα πάνω τῆς Αἴγινας. Τί γρήγορα πλύθηκε δὲ οὐρανός, δὲ ἥλιος ἔλιωσε τήν πάχνη καὶ στά νιόγεννα χορτάρια οἱ ἀχτίδες του ἀνάβουν ἀμέτρητα καὶ ἔφτάχρωμα λυχνάρια.

—Ή κορυφή εἶναι πάρα πέρα ἔκει, βλέπεις; Σήκω νά πᾶμε.

—Γιατί μέ εἶπες πώς εἶναι δῶ;

—Σέ εἶπα πώς εἶναι δῶ, γιά νά φᾶς, μέ τήν ἡσυχία σου. Κουρελιασμένα μερικά σύννεφα περνοῦν ἀκόμα καὶ φεύγουν. Τώρα χυμίζει κατεπάνω μου μονάχος καί, κατάξερος, σάν τό διαμάντι κόβει δὲ βοριάς. Άνεβαίνουν πάλι μιά ράχη κι ἔπειτα μιάν ἄλλη πιό δύσκολη, ἀπό τά κοφτερά βράχια, καὶ πού ἔχει λιγοστά τά ἔλατα. Τά χιόνια ἔλαφρότατα εἶναι πεσμένα χάμω καὶ γεμίζουν τίς γούβες καὶ τά ἀδειανά μέρη ἀνάμεσα στίς πέτρες. Ἐδῶ εἶναι ἡ κορυφή. Λαλοῦνε μαζί ὅλες οἱ χορδές μέσ στό δργανο, λαλοῦνε σάν τά σχοινιά τοῦ καραβιοῦ πού μαϊστράλι βογγάει μέσα τους. Σβήστηκαν τ' ἀδύνατα τά δνειρά τοῦ κόπου. Φῶς βλέπω κι ἔκταση μεγάλη. Νά μείνω πάντα δῶ, νά βλέπω πάντα κάτω· νά χαράζεται στά σωθικά μου βαθιά κι δάγκλι ἀγάλι καὶ δίχως γά κουράζεται δέ πόνος μιᾶς δίψας, πού δέν ᔹχει ἀρ-

κετό νερό νά ξεδιψάσει ὅλη. Τό χιόνι, σά νά μήν κοτᾶ νά κατέβει χαμηλότερα, κάθισε ἐλαφρά στά κορφοβιούνια. Κάμποι μεγάλοι, και ράχες καί θάλασσες κράζουν ὄνόματα γνωστά: λέν πώς ἔκει βρίσκονται τά παλιά τά χώματα. Βασιλικότερη κι ἀπό τοῦ ἄιτοῦ ἡ ματιά μου πετάει ἀπό πάνω ἀπό τήν Ἑλλάδα ὅλη καί ποθεὶ νά τήν ἀδράξει. Ἀπογεματιανά χρώματα, συχάστε λίγο, μή σπιρουνίζετε τόν πόθο μου τόν τρίσβαθο γιά τά περασμένα πού μέ καίει, ω μεστωμένα χρώματα, πού στάζετε βαριά, βαριά σταλαγματιές μ' ἔξαρετη ούσια, μαραίνετε τήν τωρινή μου δύναμη καί τήν ἐρχόμενη. Πῶς ἥθελα νά σᾶς δημιουργήσω, γιά νά σᾶς βγάλω ἀπό μέσα μου, νά σᾶς πετάξω ἔξω, ἑλληνικά βουνά, ἑλληνικά βουνά, καί σᾶς, τά βράχια καί τά δέντρα καί τόν ἀγέρα: ἑλληνικά βουνά καί σένα, ἥλιε, πού ζεστάινεις με καί, ρίχνοντας ὀχτίδες ύστερνές, ἀνάβεις ἀμέτρητα κι ἐφτάχρωμα λυχνάρια μέσ στά χόρτα τά βρεμένα.

«Τό μονοπάτι»

*Ιων Δραγούμης

7. Η ΜΑΝΑ ΜΟΥ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Θάλασσα! *“Ω στοιχείο γεμάτο μυστήριο! Φοβερό μαζί κι ἀγαπημένο!* Τραβᾶς τόν ἄνθρωπο, σάν νά είσαι μαγνήτης! *‘Ο βαθύς κι αἰώνιος βόγγος σου νανουρίζει τήν ψυχή μας, γεμάτος μυστηριώδεις κι ἀνεξιχνίαστες φωνές!*

Από τήν πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας ἡ θάλασσα ἤτανε ὅπως είναι σήμερα, καί θά ‘ναι ἡ ἴδια ὡς τή συντέλεια τοῦ κόσμου. Δέν θ’ ἀλλάξει καθόλου ὀλότελα. Πρίν νά πλαστεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπάνω στή γῆ, αὐτά τά ἴδια τά νερά βοιγγούσανε κι ἀφρίζανε μέσα στόν ἔρημο τόν κόσμο, κάτω ἀπό τόν ἔρημον ούρανό, τά ἴδια κύματα ξεσπούσανε καταπάνω στίς ἔρημες στεριές, πού δέν ύπηρχε ἀκόμα ἀπάνω τους καμιά ζωή, μήτε ζῶο, μήτε ἄνθρωπος, μήτε μαμούνι. Τά νερά ὅμως τῆς θάλασσας ἤτανε γεμάτα ἀπό πλήθος πλάσματα, μ’ ὅλο πού ἀπάνω σ’ αὐτή δέν ἀρμένιζε τίποτα. Μοναχά ὁ ἥλιος τήν κοντάριζε μέ τίς πυρωμένες σαγίτες του ἀπό τήν ὥρα πού ἔβγαινε ὡς τήν ὥρα πού βουτούσε πίσω ἀπό τό ἔρημο πέλαγο, κατά τό βασίλεμα, καί τό φεγγάρι πλανιότανε ἀπό πάνω της, βουβό, λυπημένο, σάν κομμένο

κεφάλι, δίχως αίμα, ρίχνοντας ἀπάνω στ' ἀτελείωτα νερά της τό
ύδραργυρένιο κρύο φῶς του.

‘Ο ἀνθρωπος, αὐτό τό ἀκατακάθιστο τέρας, ἀλλάζει ὀλοένα τή
ὄψη τῆς στεριάς, τήν καταπατᾶ, τήν ἔξουσιάζει. Μά τή θάλασσα,
μέ δλα πού σοφίζεται, μέ δλα πού βρίσκει τό μυαλό του, δέν μπορεῖ
νά τῆς κάνει τίποτα. ‘Η ὄψη της ἀπομένει ἀνάλλαχτη, ἀμόλευτη,
ὅπως ἦταν τότε πού «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὑδάτος».
ὅπως λέγει ἡ ‘Αγία Γραφή. Κανένας δέν μπορεῖ νά τήν ἔξουσιάσει,
κι αὐτό πού λέγει ὁ ἀνθρωπος ἔξουσία ἀπάνω στή θάλασσα, είναι μιά
ἔξουσία ψεύτικη, ξεγέλασμα τῆς ἀλαζονείας του. Τά μεγάλα παπό-
ρια του μπορεῖ νά ταξιδεύουνε σέ κάθε μέρος της, μά μόλις περάσει
τό κάθε πλεούμενο, πού σκίζει τό νερό της, αὐτό πάλι κλείνει καὶ
σβήνει πίσ’ ἀπό τό τιμόνι του τ’ αὐλάκι πού χάραξε γιά μιά στιγμή,
ἡ μικρή πληγή πού ἀνοιξε ἀπάνω στό παρθένο τό κορμί της σφαλᾶ
καὶ γιατρεύεται στή στιγμή, χωρίς ν’ ἀπομένει σημάδι δλότελα.
Τά υπερωκεάνια καὶ τίς πλεούμενες πολιτείες τίς ἔχει γιά μπαί-
γνια, τ’ ἀφήνει καὶ πηγαινοέρχουνται ἀπάνω της, ώς πού νά θυμώ-
σει καὶ νά τά καταπιεῖ. Ποιός θά ἔξουσιάσει τή φοιβερή ἀβυσσο;
Ποιός μπορεῖ ν’ ἀλλάξει κατά τό θέλημά του ἔνα πράγμα πού ἀλ-
λάζει ὀλοένα τό ἵδιο ἀπό τόν ἐαυτό του, ἀπομένοντας αἰώνια ἀπά-
τητο, ἀσκλάβωτο, ἀνέγγιχτο, ἀμόλευτο, δπως ἐβγῆκε ἀπό τά χέρια
τοῦ Θεοῦ; Στοιχεῖο ἀγιασμένο, ἀσπιλο!

‘Η θάλασσα είναι ἡ αἰώνια πατρίδα τῆς ἐλευθερίας. Γι’ αὐτό,
σάν τή βλέπει δ ἀνθρωπος, νιώθει νά φτερουγίζει μέσα του τούτη ἡ
θεϊκή πνοή. ‘Ο ποιητής Κάλβος γράφει πώς ἡ ἐλευθερία είναι κόρη
τοῦ Ὁκεανοῦ, καὶ πώς τοῦ ἐλεγε τούτα τά λόγια:

’Ωκεανέ, πατέρα
τῶν χορῶν ἀθανάτων,
ἄκουσον τήν φωνὴν μου,
καὶ τῆς ψυχῆς μου τέλεσον
τὸν μέγαν πόθον.

*Ἐνδοξον θρόνον είχον
εἰς τήν ‘Ελλάδα. τύραννοι
πρὸ πολλοῦ τὸν κρατοῦσι.

σήμερον σὺ βοήθησον,
δός μου τὸν θρόνον.

“Οταν τούς ἀνοίτους
φεύγω θνητούς, μὲ δέχονται
αἱ πατρικαὶ σου ἀγκάλαι·
ἡ ἐλπὶς μου εἰς τὴν ἀγάπην σου
στηρίζεται ὅλη.

‘Ο Δαβίδ παρομοιάζει τῇ φωνῇ τοῦ Θεοῦ σάν το μούγκρισμα τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας. Μά καὶ τήν είρήνη, τίποτα δέν μπορεῖ νά τήν παραστήσει τόσο καλά, ὅσο ἡ γαληνεμένη θάλασσα. Κι ὅλες οἱ ὄψεις πού παίρνει αὐτό τό μυστηριώδες στοιχεῖο, ἔχουνε ἀνταπόκριση μέ τήν κάθε κατάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐγώ τή νιώθω βαθιά τή θάλασσα, γιατί γεννήθηκα κοντά της, καλύτερα μάλιστα πρέπει νά πῶ πώς γεννήθηκα μέσα της. Κι ὅπως ἀγαπᾶ κανένας καί πονᾶ τή μητέρα του, πού τόν βάσταξε στήν κοιλιά της, ἔτσι κι ἐγώ ὀγαπῶ καί πονῶ τή θάλασσα σάν μητέρα μου.

‘Η βαθιά μουσική πού βγαίνει ἀπό τά κύματά της μέ νανούρισε στήν κούνια μου. ’Αναθράφηκα καί μεγάλωσα μέσα στούς ἀρμυρούς ἀφρούς της, δαρμένος ἀπό τούς ἀνέμους πού φυσούσανε ἀπό τό πέλαγο. Τά θαλασσοπούλια κράζανε ἀπό πάνω μου μέ τή βραχνή φωνή τους, κι ἡτανε οἱ πρῶτοι φίλοι καί συντρόφοι μου. Μέ τίς βάρκες θαλασσοπνιγόμουνα, κι ὁ μπαρμπα-Ρόγκος στάθηκε ὁ δάσκαλός μου στά καραβίσια, στό πῶς κυβερνιέται ἔνα πλεούμενο, τί λογῆς μανοῦθρες πρέπει νά κάνει κανένας σέ κάθε περίσταση, στά πανιά, στό φουντάρισμα, στό ἀνέβασμα τῆς ἄγκουρας, τί ὄνομα ἔχει τό κάθετι ἀπάνω στή σκάφη καί στήν ἀρματωσιά, μ’ ἔμαθε νά κόβω πανιά, νά τά γραντολογῶ, νά σκαρώνω βάρκα, μ’ ἔναν λόγο μοῦ δίδαξε καταλεπτῶς ὅλα ὅσα πρέπει νά ξέρει ἔνας θαλασσινός, καί τό καθένα ἀπάνω στήν πράξη, «μ’ ἔπραξε καλά», ὅπως ἔλεγε ὁ ἴδιος ὁ μπαρμπα-Ρόγκος, Θεός σχωρέο’τον!

Σάν μεγάλωσα, τόν περισσότερο καιρό μου τόν περνοῦσα στή θάλασσα, πρό πάντων τό καλοκαίρι.

Χαιρόμουνα σάν φυσοῦσε φρέσκος ἀγέρας. ’Αγαποῦσα τό βοριά πού σήκωνε μεγάλα κύματα καί τά σφεντόνιζε ἀπάνω στά βρά-

χια, ἀπό τή βορινή μεριά τοῦ νησιοῦ μου. Κατά κείνο τό μέρος εἶχε ἔναν δυό κάβους καί πολλές μύτες, καί τά νερά ἦταν βαθιά κι ἀπότομα - «κρεμάμενα», ὅπως λένε οἱ θαλασσινοί. Ἀνάμεσα εἶχε καί κάτι μικρές ἀμμουδιές καί μικρές σπηλιές, πού ἀντιβουτίζανε ἀπό τό βογγυητό τῆς ἀγριεμένης θάλασσας.

Ἐπεφτα στό νερό πού μοσκοβιούσε ἄρμύρα, πήγαινα στόν πάτο, κι ἀνέβαινα σάν σαγίτα. Τ' αὐτιά μου, πού τά 'νιωθα βουλωμένα ἔκει κάτω, καί βουτίζανε ἀπό τό νερό πού ἔσκιζα, μόλις ἀνέβαινα ἀπάνω τά χτυποῦσε ἀξαφνα τό μουγκρητό τῆς θάλασσας, πού μ' ἔκανε νά χαίρουμαι σάν τό δέλφινα. Κολυμποῦσα ὀλομόναχος, ὡρες πολλές, ἔβαζα τό κεφάλι μου μπροστά καί πήγαινα καταπάνω στά κύματα, πού μέ σκεπάζανε μέ ἀφρούς καί μ' ἀνεβοκατεβάζανε. "Αμα ἔβλεπα νά 'ρχεται καμιά μεγάλη θάλασσα στεφανωμένη μέ πολύ ἀφρό, τήν περίμενα καί, σάν ἔφτανε μπροστά μου, ἔδινα μιά καί χωνόμουνα μέσα στό γαλαζοπράσινο νερό της πού φέγγιζε σάν νεροκρούσταλλο. Τό νερόβουνο μέ κουκούλωνε γιά μιά στιγμή, μούγκριζε ἀπό πάνω μου καί τραβοῦσε κατά τήν ἀκροθαλασσιά. Μαῦρα φύκια πλέχανε ἀπάνω στά δροσερά νερά, γυαλιστερά σάν κορδέλες ἀπό λουστρίνι.

Σάν ἔφτανα ἀνοιχτά, ἐπεφτα ἀνάσκελος, μέ τήν πλάτη κατά τό πέλαγο, ἀπ' ὅπου φυσοῦσε ὁ ἀγέρας, καί μέ τό πρόσωπο γυρισμένο κατά τή ξηρά. Οἱ θάλασσες μ' ἀνεβοκατεβάζανε, κι ἐγώ ἔβλεπα τό πανόραμα. Ἐδῶ κι ἔκει μαῦρες ζέρες βγάζανε τίς ἀγριες κεφαλές τους ἀπό τήν ἀβυσσο, κι ὑστέρα πάλι τίς χώνανε μέσα στό νερό. Τά μεγάλα κύματα τίς σκεπάζανε ὀλότελα, ἄλλα μικρότερα ἀφήνανε ἀπ' ὅξω τήν κορφή τους, καί, σάν περνούσανε, τρέχανε ἀπό πάνω τους τά νερά καί γυαλοκοπούσανε στόν ἥλιο.

Αύτές οἱ ζέρες βρισκόντανε, ὅπως είναι πάντα, ἀνοιχτά ἀπό τούς κάβους κι ἀπό τίς μύτες, πού ἀπάνω τους χτυπούσανε οἱ θάλασσες καί τινάζανε τ' ἀφρισμένα νερά τους κάμπτοσα μπόγια ψηλά. Κάποιες ἀπό κείνες τίς μύτες ἦταν ψηλές σάν τήν πλώρη τοῦ παποριοῦ, ἄλλες πάλι ἦταν μπάσες, κι ἡ μιά ἔμοιαζε μέ κροκόδειλα, ἡ ἄλλη μέ γουρούνι, ἡ ἄλλη μέ καμήλα. Μιά ἀπ' αύτές ἦταν μιά ἵσια πλάκα, κι ἀπάνω της στεκότανε, σάν βαλμένος ζεπίτηδες, ἔνας στρογγυλός βράχος, κατάμαυρος σάν πίσσα, ἴδιος μέ μιάν ἀράπικη κεφάλα. Αύτός ἔτρωγε τήν πιό μεγάλη μπόρα ἀπό τό κουτούλισμα πού κάνανε ἀπά-

νω του τ' ἀγριεμένα κριάρια τοῦ πελάγου, πού τά σαλαγοῦσε ὁ γερό - τσομπάνος, δικυρ-Βοριάς.

Ἐκεῖ πού κολυμποῦσα ἀνάσκελος, γύριζα κι ἔβλεπτα ἀπό πάνω μου καί τά θαλασσοπούλια, πού κράζανε κάπου κάπου καί σφυρίζανε, βουτώντας, μέσα στό δρόσο τῶν νερῶν. Οἱ σταλαγματίες ἀπό τά ποδάρια τους πολλές φορές πέφτανε στό πρόσωπό μου. Χαιρόμουνα μαζί τους ἐκείνο τό παντηγύρι, ἤμουνα σάν μεθυσμένος μέσα στά κατακάθαρα νερά πού παφλάζανε δλόγυρά μου. Ἡ δυνατή μυρουδιά τους γέμιζε τόν ἀγέρα. Κάπου κάπου κατάπινα καί καμιά γουλιά, κι ἀρμύριζε τό στόμα μου.

*Αφηνα τό κορμί μου νά τό σπρώχνουνε τά κύματα κατά τήν ἀκρογιαλιά. Σιγά-σιγά πήγαινα γιαλό. "Αρχίζα νά ξεχωρίζω τόν πάτο ἀπό κάτω μου. Τά νερά πρασινίζανε σάν σμαράγδι. Καταλάβαινα πώς μ' ἀναστκώνανε ὅπως κυλούσανε, σέρνοντας κι ἐμένα μαζί τους, ὡς πού τά ποδάρια μου ἀγγίζανε στόν πάτο, κι ἔβγαινα ὅξω.

Πολλές φορές, ἔπαιρνα ἔνα μαχαίρι κι ἔβγαζα στρείδια, μύδια, καλόγυνωμες, φοῦσκες, ἔπιανα καί κανένα καβούρι. Τί ητανε κείνη ἥ μοσκοβολιά πού βγάζανε! Πεθαμένον ἀνασταίνανε!

"Οπως ἤμουνα γυμνός, πήγαινα καί ξάπλωνα ἀπάνω στά στοιβιασμένα κοχύλια, καί καθόμουνα μπρούμυτος πολλές ώρες, κοιτάζοντας τήν ἀγαπημένη μου τή θάλασσα, πού μέ καλούσε πάλι κοντά της. Τά κύματά της μουγκρίζανε δλοένα, σφυρίζανε, φωνάζανε, γελούσανε, μουρμουρίζανε, τραγουδάγανε, ἀλαλάζανε, πανηγυρίζανε.

'Εκεῖ πού κοίταζα αὐτό τό ὀχόρταστο θέαμα, ἔχωνα τά χέρια μου καί τά ποδάρια μου μέσα στόν σωρό τά κοχλίδια. Τί θησαυρός! Θαυμάζα τήν ἐμορφιά πού εἶχανε κείνα τά μικρά στρουμπούλια, μέ τί τέχνη τά 'πλαστε τό χέρι τοῦ Θεοῦ! 'Έξον ἀπό τό ἐμορφο σκέδιο πού είχε τό καθένα, ητανε πλουμισμένο καί μέ διάφορα πλουμίδια, καφετιά, τριανταφυλλιά, μαῦρα, πράσινα, παρδαλισμένα, ψιλοζωγραφισμένα, πλουμισμένα μέ μιά τέχνη ἔξαίσια, μικρά καί μεγάλα. Χιλιάδες! Κι ητανε σωριασμένα σέ κείνη τήν ἀγρια ἐρημιά, ξεχασμένα, χωρίς νά τά ξέρει κανένας.

*Ἐβαζα τά ροῦχά μου, κι ἐμπαινα σέ καμιά σπηλιά. *Ἀν τύχαινε κι είχε μπει νερό στ' αὐτί μου, ἔπαιρνα κανένα πλαστύ βότσαλο, πλάγιαζα τό κεφάλι μου, κολλώντας το στ' αὐτί μου, ὕστερα μ' ἔνα

ἄλλο βότσαλο χτυποῦσα ἐλαφρά τό πλατύ βότσαλο, κι ἔτρεχε τό νερό καὶ ἔβούλωνε τ' αὐτί μου.

Ξάπλωνα, κι ὁ ἀχός τῆς θάλασσας μ' ἀποκοίμιζε.

Στόν ὑπνο μου ἔβλεπα πώς ἡμουνα καπετάνιος κι ἀρμένιζα μέ φουρτούνα, κι ὅλο ὄρτσάριζα, γιά νά καβατζάρω ἔναν κάβο, καὶ δὲν τά κατάφερνα, καὶ βασανιζόμουνα νά πάρω βόλτα.

"Υστερ' ἄλλαζε μονομιᾶς τ' ὄνειρο, καὶ βρισκόμουνα μέ τόν Ροβινσόνα μέσα στήν καλύβα του. "Ητανε ὅπως τόν ἤξερα, μέ μαῦρα γένια καὶ μακριά μουστάκια, φοροῦσε κάτι ροῦχα ἀπό προβιά, ἔνα καπέλο σάν χωνί, κι εἶχε κοντά του τήν καραμπίνα του καὶ τό παρασόλι του. Παραπέρα, καθότανε σταυροπόδι, ὁ Παρασκευάς, μαῦρος σάν τό κατράμι κι ὀλόγυμνος, κι ἔπλεκε ἔνα καλάθι. 'Ο παπαγάλος ἦτανε γαντζωμένος ἀπάνω σ' ἔνα ξύλο, καὶ μοῦ φώναζε: «Καλῶς ὅρισε! Καλῶς ὅρισε! 'Απ' ὅξω ἦτανε κακοκαιριά, κι ἀκουγότανε ἡ βουή τῆς θάλασσας: «Χού! Χού! Χά! Μπού! Μπού! Μπού! Ρού! *Α! Χά! Χά! Μάς-ἀ-Φουέρρα! Μάς-ἀ-Φουέρρα!...»

Ξυπνιοῦσα, κι ἀκουγα ἀκόμα αὐτά τά βογγητά. Μοναχά ὁ Ροβινσόνας κι ὁ Παρασκευάς είχανε φύγει.

«Ἐργα» τ. Α'

Φώτης Κόντογλου

8. Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

Τό πόδι ἀπόψε τό νιώθω πολύ καλύτερα.

Μοῦ 'ρχεται νά σηκωθῶ σιγά σιγά, νά προχωρέσω μέσα στό σιωπηλό χαράκωμα. Είναι πολύ παράξενο τό χαράκωμα μέ τόσο φῶς. Φέγγει σά μέρα καὶ ὅμως δέν ἔχει φόβο. Τό φεγγαρόφωτο ἀπό μακριά, σά δέν ἀντιλαμπίζει σέ γυαλιστερό μέταλλο, δέν ξεσκεπάζει τίποτα. Μπορῶ τό λοιπόν νά περπατῶ λεύτερα κάτω ἀπό τόν ἀχνό πέπλο του πού προστατεύει σάν ἀσημί σκοτάδι.

Γιά μιά στιγμή πάλι μοῦ περνᾶ ἡ ἰδέα πώς ἔτούτη ἡ μοναξιά είναι ἀληθινή. Πώς τάχα σηκώθηκαν ὅλοι καὶ φύγανε καὶ μ' ἀφησαν μονάχον, ὀλομόναχον ἐδῶ πάνω. Τότες μιά κρυάδα περνᾶ, λεπίδι, τήν καρδιά μου. Θά προτιμοῦσα νά ξέρω πώς ζοῦνε γύρω μου κρυμένοι ἀνθρῶποι, κι ἀς ἦτανε μόνο δχτροί.

Προχώρεσα ὡς τήν ἄκρη τοῦ χαρακώματος τοῦ λόχου μας. "Ως

τήν ἔβγαση τῶν συρματοπλεγμάτων. Ἐκεῖ εἶναι μιά μυστική πόρτα πού σφαλνᾶ μ' ἔνα ἀδράχτι δόπλισμένο μέ ἀγκαθωτό σύρμα. Ἐπειδή τό μέρος είναι ἔνα νταμάρι ὅλο πέτρα καί δέ σκάβεται, σήκωσαν ἔνα προκάλυμμα μέ γεώσακους. Τά τσουβάλια αὐτά κείτουντ' ἐδῶ χρόνον καιρό ἔτσι. Θά φάγαν ὑγρασίες, βροχάδες, χιόνια καί ἥλιους. Ἡρθαν καί σάπισαν ἀπό τά νερά, δέ ἥλιος τά τσουρούφλισε καί τά 'καψε. Τραβῶ τό δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει ἡ λινάτσα. Σάν τά ξεθαμμένα ροῦχα τῶν πεθαμένων πού ξεφτάνε, σταχτωμένα, μέ τό πρῶτο ἄγγιγμα. Είναι τσουβαλάκια φουσκωμένα κάργα, ὅπως τά πρωτογένεισαν. Ἀλλα πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοαδειανά. Κάτου ἀπό τό δυνατό φεγγάρι μοιάζουν μέ ψωφίμια σκυλιών, ἄλλα πρισμένα κι ἄλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα μέ τάξη τό 'να πάνου στ' ἄλλο.

'Από δῶ τό θέαμα θά 'ναι πιό δύμορφο. Τώρα τό κρυμμένο ποτάμι ἀκούγεται καλύτερα δπως φωνάζει μακριά, μέσ ἀπό τή βαθιά κοίτη του. Θέλω νά βγάλω τό κεφάλι ψηλά ἀπό τό προπέτασμα, νά ἰδῶ πέρα. "Αν μπορούσα μάλιστα θά καβαλίκευα τό χαράκωμα. Ἀκουμπῶ τό μπαστούνι στό τοίχωμα, στηκώνουμαι στή μύτη τῆς ἀρβύλας τοῦ γεροῦ μου ποδιοῦ καί γαντζώνω τά δάχτυλα στούς γεώσακους πού 'ναι πάνω πάνω. "Ενας ἀπ' αὐτούς λιώνει μεμιᾶς κι ἀδειάζει τόν ἄμμο του πάνω μου. Λοιπόν τότες ἔγινε μιάν ἀποκάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αύτό τό σακί, χαμήλωσε ἡ καμπούρα του καί ξεσκέπασε στά μάτια μου μιά μικρήν εύτυχία. "Αχ, μοῦ 'καμε τόσο καλό στήν ψυχή, λίγο ἀκόμα καί θά πατοῦσα μιά τσιριξιά χαρᾶς.

"Ηταν ἔνα λουλούδι ἔκει! Συλλογίσου. "Ἐνα λουλούδι εἶχε φυτρώσει ἔκει μέσα στούς σαπτρακιασμένους γεώσακους. Καί μοῦ ξεφανερώθηκε ἔτσι ξαφνικά τούτη τή νύχτα πού 'ναι γιομάτη θάματα. Ἀπόμεινα νά τό βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' ἄγγισα μέ χτυποκάρδι, δπως ἀγγίζεις ἔνα βρέφος στό μάγουλο. Είναι μιά παπαρούνα. Μιά τόση δά μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ἀνοιγμένη σάν μικρή βελουδένια φούχτα. "Αν μπορούσε νά τή χαρεῖ κανένας μέσα στό φῶς τοῦ ἥλιου, θά 'βλεπε πώς ἡταν ἀλικη, μ' ἔναν μαύρο σταυρό στήν καρδιά, μέ μιά τούφα μαβιές βλεφαρίδες στή μέση. Είναι θραψερό λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα καί γεροσύνη. Τό τσουνί του είναι ντούρο καί χνουδάτο. "Εχει κι ἔνα κόμπο πού δέν ἀνοίξε ἀκόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτά μέσα στήν πράσινη φασκιά του καί περιμένει τήν ὥρα του. Μά δέν θ' ἀργήσει ν' ἀνοίξει κι αὐτός. Καί θά 'ναι δυό

λουλούδια τότες! Δυό λουλούδια μέσα στό περιβόλι τοῦ θανάτου. Αίστανουμαι συγκινημένος ξαφνικά ώς τά κατάβαθα τῆς ψυχῆς. Άκουμπω πάνω στό προπέτασμα σάν νά κουράστηκα ξαφνικά πολύ. Άπο μέσα μου ἀναβρύζουν δάκρυα ἀπολυτρωτικά. Στέκουμαι ἔτσι πολλήν ώρα, μέ τό κεφάλι ὅλο χώματα, ἀκουμπισμένο στά σαπισμένα σακιά. Μέ δυό δάχτυλα λαφριά, προσεχτικά, ἀγγίζω τή παπαρούνα. Ξαφνικά μέ γεμίζει μιά ἔγνοια, μιά ζωηρή ἀνησυχία πώς κάτι μπορεῖ νά πάθει τοῦτο τό λουλούδι, πού μ' αὐτό μοῦ ἀποκαλύφτηκε ἀπόψε ό Θεός. Παίρνω τότες στή ράχη ἓνα γερό τσουβάλι (δαγκάνω τά χείλια ἀπό τήν ξαφνική σουβλιά τοῦ ποδιοῦ), καί τ' ἀκουμπω μέ προφύλαξη μπροστά στό λουλούδι. Ἔτσι λέω θά 'ναι πάλι κρυμμένο γιά σλους τούς ἄλλους. Χαμογελῶ πονηρά. Κατόπι σηκώνουμαι ξανά στά νύχια κι ἀπλώνω τό μπράτσο ἔξω. Ναι. Τό ἀγγισα λοιπόν πάλι! Τρεμουλιάζω ἀπό εύτυχία. Νιώθω τά τρυφερά πέταλα στίς ρῶγες τῶν δαχτύλων. Είναι μιά ἀνεπάντεχη χαρά τῆς ἀφῆς(...) Φίλησα τίς ρῶγες τῶν δαχτύλω μου. Είπα σιγά σιγά:

—Καληνύχτα... καληνύχτα καί νά 'σαι βλογημένη.

Γύρισα γλήγορα στ' ἀμπρί. "Ας μποροῦσα νά κάμω μιά μεγάλη φωταψία... Νά κρεμάσω παντοῦ σημαίες καί στεφάνια! "Αναψα στό λυχνάρι τέσσερα φιτίλια καί τώρα πασχίζω νά τή χωρέσω ἐδῶ, μέσα σέ μιά τόσο μικρή γούβα, μιά τόσο μεγάλη χαρά. 'Η ψυχή μου χορεύει σάν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελῶ ξαπλωμένος ἀνάσκελα. Κάτι τραγουδάει μέσα μου. Τ' ἀφουγκράζουμαι. Είναι ἓνα παιδιάτικο τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό...

"Η Ζωή ἐν τάφῳ"

Στράτης Μυριβήλης

9. ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ 1942

Εἶχε πέσει κείνα τά χρόνια συφορά μεγάλη στή χώρα τῶν 'Ελλήνων. Ζοῦσαν ἥσυχοι καί μέ εἰρήνη οἱ ἀνθρωποι τή δύσκολη ζωή τῶν βουνῶν καί τῶν θαλασσῶν τους, τίποτα δέ γυρεύανε ἀπ' τούς ἄλλους, ὅταν ὁ κακός γείτονας τούς κήρυξε τόν πόλεμο κι ἔστειλε τά φουστάτα του νά ρημάξουν τή χώρα. Τότες ὁ λαός πού εἶδε τό ἀδικο ξεστικώθηκε, παλικάρια, γυναίκες καί γερόντοι ἀφησαν τή γῆ καί τή θάλασσα καί τράβηξαν στά βουνά νά μποδίσουν τό κούρσεμα τῆς

πατρίδας. Πολεμούσανε μῆνες καὶ μῆνες. Ἡταν βαροχειμωνιά, καὶ στά φαράγγια τῆς Πίνδος οἱ ἀνέμοι βουίζανε, τό χίονι στοιβαζόταν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ξεπαγιάζανε. Ἀπ' τὸ πολύ τὸ κρύο πληγιάσανε τὰ κορμιά τῶν παλικαριῶν, ἄλλους τούς κόψανε τό χέρι, ἄλλους τούς κόψανε τό ποδάρι. "Ομως νά τό βάλουνε κάπου δέ λέγανε. "Ετσι ντροπιάστηκε τότες ἀπ' τό λαό τῶν Ἑλλήνων ὁ κακός γείτονας, καὶ θά τόν ρίχνανε οἱ "Ἑλληνες στή θάλασσα, ἃν ἄλλος ὀχτρός πιό φοβερός καὶ πιό ἀντίχριστος δέ ριχνότανε ἄναντρα πάνου στούς φουκαράδες πού πολεμούσανε γιά πατρίδα καὶ λευτεριά. Κι οἱ "Ἑλληνες πιά δέ βαστάξαν καὶ λυγίσαν. Τά φουσάτα τῶν ὀχτρῶν μπῆκαν στή χώρα, ὑποτάχτηκε ὁ λαός τῶν Ἑλλήνων, καὶ στόν Ἱερό Βράχο τῶν προγόνων του σηκώθηκε σαντάρδο μισητό.

Τότες ἦρθε ἡ μεγάλη πείνα. Οἱ ὀχτροί πήρανε ὁ, τι ἔδινε καὶ δέν ἔδινε ἡ γῆ, ρημάξανε τόν τόπο. Γυμνοί καὶ σκελετωμένοι οἱ "Ἑλληνες, τά παιδιά καὶ οἱ γερόντοι καὶ οἱ γυναικες γυρίζαν γυρεύοντας νά βρούνε σκουπίδια τοῦ δρόμου νά τά φᾶνε. Μαλώνανε ποιός νά πρωταρπάξει τήν ἀθλια τούτη θροφή, πέφτανε τσακισμένοι μέσ στό δρόμο καὶ πεθαίνανε. Τόπο δέν είχε νά τούς θάψουνε, γιατί τά κοιμητήρια γεμίσανε, τούς θάβανε πολλούς μαζί σέ μεγάλους λάκκους. Στά λιμάνια οἱ ψαράδες μπαίνανε μέσ στίς βάρκες τους, τυλιγόταν στίς κάπες τους καὶ πεθαίναν. Πάνω τους, στό γαλάζιο ούρανό, πλέανε οἱ ἀσπροί γλάροι. Ἀπ' τά νησιά τοῦ Αίγαιου οἱ δεσποτάδες στέλνανε μηνύματα στήν Πρωτεύουσα, στόν ἀρχιερέα. «Στεῖλε μας ψωμί καὶ νεκροσέντουκα, τοῦ γράφανε. Τί θ' ἀπογίνει τό ποιμνιό μας, πρωθιεράρχη;»

"Ετσι πέρασε ὁ χειμώνας καὶ ἦρθε ἡ ἀνοιξη, τό ἔτος 1942. Τήν ἀνοιξη, ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, οἱ "Ἑλληνες τιμοῦνε τήν Ἑλευθερία. Στά καλά χρόνια σέρνανε τίς σημαῖες στά σπίτια τους, βάζανε τά καλά τους ροῦχα, οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν παίζανε, καὶ στή Μητρόπολη ἔκανε δοξολογία ὁ ἀρχιεπίσκοπος φορώντας τά χρυσά του ἄμφια καὶ τριγυρισμένος ἀπό δεσποτάδες καὶ προεστούς.

Σάν ξημέρωσε ἡ 25 Μαρτίου 1942, οἱ ὀχτροί πού δυνάστευαν καὶ ξεκλήριζαν τή χώρα τῶν Ἑλλήνων εἴπαν μέ τό νοῦ τους πώς ἔτσι πεινασμένος λαός θά καθήσει ἥσυχα, ἐπειδή θά 'χει ξεχάσει σήγουρα, εἴπαν, πατρίδα καὶ λευτεριά.

"Ομως δέν ξέρανε καλά τούς σκλάβους τους, γιατί δέν ξέρανε ἀπό

πόσο παλιά χρόνια ζεί μέσα τους τό πάθος γιά τήν ξερή τους γη, γιά τά γυμνά νησιά τους, γιά τή δόξα τῶν πατεράδων καί τῶν παπ-πούδων τους.

Ἐτοι ἔγινε στίς 25 Μαρτίου τοῦ 1942: 'Ο πεινασμένος λαός τῶν σκλέβων βγῆκε στούς δρόμους τῆς Πρωτεύουσας καί τράβηξε σιωπηλά στή Μητρόπολη. Στά πρόσωπα δέν ἔλαμπε, ὅπως στούς καλούς χρόνους, ἡ χαρά, λύπη καί πίκρα καί συντριβή είχαν τά πρόσωπα. "Ομως στά μάτια ἀστραφτε ἡ πίστη, ἡ ἀδάμαστη θέληση, ἡ λατρεία τῆς λευτεριᾶς. Ἡταν γυναῖκες ντυμένες στά μαῦρα, μητέρες τοῦ πένθους, χῆρες καί ὄρφανά, ἥταν γερόντοι. Ἡταν, ἀτέλειωτη θεωρία, καί οἱ λαβωμένοι πολεμιστές.: "Αλλοι ἔχοντας κομμένα τά ποδάρια περπατοῦσαν στά δεκανίκια, ἄλλους τούς σέρνανε μέσ στά καροτσάκια Ἐλληνίδες, κορίτσια μέ ἀσπρες μπλοῦζες καί μέ κόκκινο σταυρό στό κεφάλι. "Ολο τοῦτο τό πλῆθος μπῆκε στήν ἐκκλησιά, δόξασε τό Θεό καί τόν παρακάλεσε νά σκύψει νά δεῖ τά βάσανα πού πέσανε στή χώρα τῶν Ἐλλήνων, νά τούς λυπηθεῖ καί νά γίνει ἥλεος. "Υστερα ψάλανε τροπάρια τοῦ πένθους, κάμανε μνημόσυνο γιά τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων, τῶν παλικαριῶν, πού σκοτώθηκαν στά χιονισμένα βουνά τῆς Πίνδους καί τῶν ἄλλων πού τούς πῆρε ἡ πείνα τό χειμώνα τοῦ 1941.

Κι ἀφοῦ ὅλα αὐτά γινήκανε, ὁ λαός βγῆκε ὅξω νά πάει λουλούδια στόν τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη. Κάτου ἀπ' τό παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεὶ εἶναι ὁ Τάφος. Ἐκεὶ ἔχουν ἀποθέσει τά κόκαλα ἐνός παλικαριοῦ πού σκοτώθηκε στόν πόλεμο, καί πού τ' ὅνομά του χάθηκε καί δέν τομαθε κανένας. Εἶναι ὁ τόπος περισσά ώραϊος, ἀπό πάνου εἶναι ὁ οὐρανός γαλάζιος, ἔχουν βάλει καί μιά πλάκα στόν Τάφο σκαλισμένη μέ παράστασες ἀρχαῖες.

'Ο λαός ἄρχισε νά πορεύεται πρός τόν Τάφο. Πήγαιναν πρῶτα οἱ λαβωμένοι πολεμιστές πάνου στά καροτσάκια τους, ύστερα οἱ μαυροφορεμένες γυναῖκες, ύστερα τό ἄλλο πλῆθος. Οἱ καταχτητές αὐτά βλέποντας, φοβήθηκαν καί εἶπαν: «Τοῦτοι θά κάνουνε κίνημα», καί πρόσταξαν νά σκορπίσει τό πλῆθος. Στήσανε κανόνια καί ἄρματα καί καβαλαρέους καί πεζούρα πολλή, καί εἶπαν:

«Μήν κάνετε πώς περνᾶτε, γιατί θά χτυπήσουμε!»

Μιά στιγμή ἔγινε μέσ στό λαό ἓνα σούσουρο, μά μονομιᾶς πέρασε ὁ φόβος. Σ' ὅλα τά μάτια ἡ ἀπόφαση ἀστραψε:

«Όχι! Είναι ό Τάφος τοῦ σκοτωμένου μας παλικαριοῦ, είναι ό Τάφος τῶν παιδιῶν μας! Θά πᾶμε στόν Τάφο γιά νά τιμήσουμε τά παλικάρια μας πού σκοτώθηκαν γιά τήν 'Ελλάδα!».

Κι ἄρχισαν νά βαδίζουν.

Οἱ ἀρματωμένοι δχτροὶ φωνάξανε τότες:

«Μήν κάνετε ἄλλο! Θά ρίξουμε!».

Μά ό λαός όλοένα πορευόταν. 'Αργά. 'Αργά. Οἱ δχτροὶ χαζιρέψων τ' ἄρματα. Τά στήσαν καταπάνου στό λαό. 'Ο λαός όλοένα πορευόταν. "Ωσπου φτάσανε κοντά ό ἔνας μέ τόν ἄλλο. 'Ηταν πιά φανερό πώς ή ὥρα ἡρθε.

Τότες ἔγινε σιωπή θανάτου. Φύλλο νά 'πεφτε δέ θ' ἀκουγόταν. "Οταν, ἀκούστηκε ή πρώτη μπαταριά. Οἱ στρατιῶτες ρίχνανε στό πλῆθος.

"Εγινε κακό μεγάλο. Οἱ γυναῖκες καί οἱ γερόντοι ἄρχισαν νά φωνάζουν ἀπελπισμένα :

«'Ωχου, πού μᾶς σκοτώνουν ἀνυπεράσπιστους! »'Ωχου, πού μᾶς σκοτώνουνε, γυναῖκες ἀνήμπορες κι ἔρημες!».

Οἱ στρατιῶτες όλοένα ρίχνανε, καί ή σαστισμάρα πού ἔπεσε στό λαό ἡταν μεγάλη. "Ομως τότες, στή δύσκολη ὥρα, πετιέται μιά 'Ελληνίδα μέ μαῦρα μαλλιάς καί μέ μαῦρα μάτια. 'Ηταν κόρη τῆς 'Αττικῆς.

«'Αδέρφια, μή δειλιάζετε! φωνάζει. 'Ελατε μαζί μου, ἀδέρφια!»

"Ολοι τότες εἶδαν :

'Η κόρη ἄρχισε νά βαδίζει. Πλάϊ της ἡταν ἔνας σακατεμένος πολεμιστής πού πορευόταν. 'Η κόρη τόν ἔσερνε ἀπ' τό χέρι, κι αὐτός τήν ἀκολουθοῦσε κοιτάζοντας πάντα ψηλά στόν ούρανό. 'Ηταν ἔνα χλωμό παλικάρι, προχωρούσανε κι οι δυό τους ἵσια, περήφανα, κι ἡταν σά νά περπατοῦσε τή Μοίρα τῆς 'Ελλάδας.

"Ἄξαφνα ἀκούστηκε ή φωνή τοῦ παλικαριοῦ. Μιλοῦσε στούς δχτρούς καί τούς ἔλεγε: «Είμαι τυφλός! Είμαι τυφλός!» Κι όλοένα πήγαινε μπροστά ό τυφλός τραυματίας, ἀπό πάνω του τό γαλάζιο χρῶμα τ' ούρανοῦ τῆς 'Ελλάδας τόν τύλιγε, τύλιγε καί τά μαῦρα μαλλιά τῆς κόρης τῆς 'Αττικῆς.

"Εγινε τότες τό θάμα:

Μπροστά στό τυφλό παλικάρι πού πήγαινε πρός τό θάνατο, μπροστά στό νέο κορίτσι πού τό όδηγοῦσε, μπροστά στή Μοίρα τοῦ περήφανου τόπου, τό ἀφρισμένο θεριό πού ξερνοῦσε φωτιά καί

σίδερο δείλιασε. Οἱ πρῶτοι στρατιῶτες ἀποτραβήχτηκαν σά νά βλέπανε φάντασμα, οἱ ἄλλοι οἱ στρατιῶτες ὅλοι τρέμοντας κάνανε πίσω. Κι ἀπό τό δρόμο πού ἄνοιξαν, ὁ λαός χύθηκε σηκώνοντας στούς ὕδους σκοτωμένους, κραυγάζοντας καὶ ὀλολύζοντας. "Ετσι φτάσανε ἵσαμε τή μεγάλη πλαστέα πού 'ναι κάτου ἀπ' τό παλιό Βασιλικό Παλάτι, ἐκεῖ πού ὁ τόπος είναι περισσά ώραῖος. Μπροστά στόν Τάφο τοῦ Νεκροῦ Στρατιώτη ὁ λαός ἀπόθεσε τούς νέους νεκρούς κι ὑστερα γονάτισε. "Ετσι γονατιστοί, γερόντοι, γυναικες, νέοι καὶ παιδιά τραγουδήσανε τόν "Υμνο στήν Ἐλευθερία. Είναι ἔνα παλιό τραγούδι πού λέει πώς ὅλα γύρω ἥταν σιωπηλά γιατί τά 'σκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τά πλάκωνε ἡ σκλαβιά. "Εκλαψε ὁ λαός, θυμήθηκε τούς προγόνους του, ἔβαλε λουλούδια πάνου στό μαρμαρένιο Τάφο, κι ὑστερα σηκώνοντας στόν ὅμο τούς σκοτωμένους πῆγε νά τούς θάψει.

"Ομως πολύ αἷμα είχε τρέξει ἀπ' τίς λαβωματιές τους, ἔσταξε πάνου στίς πέτρες τῆς Πλατέας, καὶ γιά πολύν καιρό δέν ἔβγαινε.

«"Ωρα Πολέμου»

'Ηλιας Βενέζης

10. Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

"Ἐνα γεγονός πού ξαφνικά, μέσα στό ζόφο τῆς διπλῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς, ἡλέκτρισε τήν ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀθήνας καὶ ξεσήκωσε τήν ψυχή της σ' ἔνα θαυμάσιο ξέσπασμα ὀμαδικῆς ἔξαρσης καὶ πίστης ἥταν ἡ κηδεία τοῦ Κωστή Παλαμᾶ. Ο θάνατός τού ἥταν φυσιολογικός· δέν είχε καμιά συνάρτηση μέ τήν πολεμική κατάσταση. Καί, ώστόσο, τό λείψανο τοῦ ἔθνικοῦ ποιητῆ φάνταζε τότε, στά μάτια μας, σάν ἐντονότατο ἔμβλημα τῆς ἔθνικῆς μας ἀντίστασης καὶ τῆς μεγάλης κοινῆς μας λαχτάρας τῆς ἐλευθερίας.

Στίς 27 Φεβρουαρίου 1943, τό πρωί, μάθαμε πώς ὁ Παλαμᾶς είχε πεθάνει τήν προηγούμενη νύχτα, σέ ἡλικία ὀγδόντα τεσσάρω χρονῶ. Τό μεσημέρι πῆγα στό σπίτι του, στήν Πλάκα, κι είδα τό νεκρό πού τόν είχαν ξαπλωμένο σ' ἔνα ντιβάνι, στή μικρή του βιβλιοθήκη. Ἡταν ντυμένος στά μαῦρα καὶ σκεπασμένος μέ ἀνθισμένα κλαδιά ἀμυγδαλιᾶς. Ἡταν, θά ἔλεγε κανείς, ἀκόμα μικρότερος ἀπ' ὅ, τι ξέραμε, σάν τά λείψανα τῶν ἀγίων. Στήν κάμαρα αὐτή στεκότανε

μόνος του ό Στράτης Μυριβήλης πού, μόλις μπήκα, γύρισε καί μοῦ εἶπε: «Κοίταξε τί γλύκα πού ἔχει αύτό τό πρόσωπο!» Κι ήταν πράγματι ἔξαιρετικά γλυκιά ἡ μορφή του, γεμάτη ἀπέραντη πατρική ἀγάπη. Τό ἀπόγεμα ἔνιωσα τήν ἀνάγκη νά ξαναπάω νά τήν ξαναδῶ. "Εμεινα τότε κάμποση ώρα, μέ τόν Κατσίμπαλη καί ἄλλους φίλους. Είχαν ἀνάψει κεριά κοντά στό νεκρό, χωρίς ἄλλο φῶς. Νόμιζες πώς ἔβλεπτες μπροστά σου πεθαμένο μισόν αἰώνα ἐλληνικῆς ζωῆς.

Ἐκεῖ, δ Παλαμᾶς, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, μοῦ φάνηκε Βυζαντινός, βγαλμένος ἀπό τά βάθη τοῦ βυζαντινοῦ Μεσαίωνα, ἄνθρωπος τῆς μεγάλης, τῆς πολύδοξης καί σοφῆς Ρωμανίας, βαθύτατα Βυζαντινός στό αἷμα του καί στήν ψυχή του, στή φυλετική καί στήν πνευματική του καταγωγή. Τό πιστεύω σταθερά πώς, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν πολυμέρεια καί τίς ἀντιφάσεις τοῦ πνεύματός του, ὁ κεντρικός, ὁ βαθύτερος πυρήνας τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας ἦταν βυζαντινός. Τό ἴδιο ἐκεῖνο ἀπόγεμα, ἡ Ναυσικά Παλαμᾶ μοῦ διηγήθηκε ἔνα ἐπεισόδιο πού μοῦ φάνεται τώρα χαρακτηριστικό. Δυό ώρες πρίν ἀπό τό θάνατο, δηλαδή κατά τή μιά μετά τά μεσάνυχτα ἀκουσε, μέσα στόν ὑπνο της, μιά βυζαντινή ψαλμωδία. Ξύπνησε, πῆγε στήν κάμαρα τοῦ πατέρα της καί τόν ἥβρε νά ψέλνει κοιμισμένος. Τοῦ μίλησε, μά δέν τήν ἀκουσε κι ἔξακολούθησε νά ψέλνει.

Ἡ Κηδεία ἔγινε τήν Κυριακή 28 Φεβρουαρίου, στίς 11 τό πρωί, στήν ἐκκλησία τοῦ Α' Νεκροταφείου, ὅπου μαζεύτηκε πλήθος πολύ. Χοροστάτησε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός πού μίλησε ώραϊα, μέ πατριωτική συγκίνηση. "Υστερα, στάθηκε κοντά στό φέρετρο ὁ Ἀγγελος Σικελιανός καί ἀπάγγειλε τό γνωστό του ποίημα: 'Ηχῆστε οἱ σάλπιγγες! πού τό είχε γράψει τήν προηγούμενη νύχτα. Τό εἶπε μέ φωνή βροντερή, μέσα σέ λυγιμούς πού ἔβγαιναν ἀπ' τό πλήθος. "Ήταν σοθαρά ἀρρωστος κι οἱ γιατροί του τοῦ είχαν ἀπαγορέψει αὐστηρά κάθε κούραση καί κάθε ἔξοδο, μά κανείς δέν μπόρεσε νά τόν πείσει νά πειθαρχήσει στή σύστασή τους. "Ἐνιωθε πώς κάποιο ἀνώτερο χρέος τόν καλοῦσε ἐκεῖ. Τρίτος μίλησε ὁ Σωτήρης Σκίπης, ἀπαγγέλλοντας ἔνα ποίημα πού περιείχε στίχους πολύ τολμηρούς καί ἐπικινδυνούς γιά τόν ποιητή τους τή στιγμή ἐκείνη. 'Αξίζει νά σημειωθεῖ πώς παρακολουθούσαν τήν κηδεία ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τῆς Γερμανίας καί τῆς Ἰταλίας.

Σάν τελείωσε ἡ ἀκολουθία, ὁ Σικελιανός ἀπομάκρυνε τούς νεκρο-

θάφτες καί κάλεσε ὄσους ἦταν κοντύτερα νά σηκώσουν τό φέρετρο, σηκώνοντας αὐτός πρῶτος. Τόν εἶδα νά περνᾶ κοντά μου ἀσπρός καί ὀνειροπαρμένος, σάν ύπνοβάτης. Ἀκουσα τότε τή Μαρίκα Κοτοπούλη νά λέει: «Είναι ὁ Σικελιανός πού θάβει τόν Παλαμᾶ!» Κι αὐτή ή ἴδεα τήν τάραζε, σά νά περιεῖχε ἔνα συγκλονιστικό συμβολισμό.

Ο τάφος, καθώς είναι γνωστό, βρίσκεται ἔξω ἀπό τό παλαιό νεκροταφεῖο, σέ μέρος ἀνοιχτό, μέ θέα πρός τήν Ἀθήνα καί τήν Ἀκρόπολη. Ἡταν ὅμορφη μέρα, ἡλιόλουστη. Μαζεύτηκε ἐκεī ὅλο τό πλῆθος πού ἦταν στήν ἐκκλησία, καθώς καί τό πλῆθος πού είχε μείνει ἀπ' ἔξω, σέ διάφορα ἐπίπεδα, ἀνάμεσα στά μάρμαρα καί στίς πρασινάδες, γιατί τό κοιμητήρι, στό σημεῖο ἐκεī νο, είναι σάν κῆποι κρεμαστοί. "Όταν τελείωσε ἡ ταφή, ἥρθαν στρατιῶτες Γερμανοί καί Ἰταλοί καί κατάθεσαν στεφάνους, ἐνῶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τούς χαιρετοῦσαν μέ τρόπο φασιστικό. Τότε, χωρίς κανένα σύνθημα, καμιά προηγούμενη συνεννόηση, ὅλο ἐκεīνο τό πλῆθος ἄρχισε νά τραγουδᾶ τόν ἑθνικό ύμνο μ' ἔνα πάθος καί μιάν ἔνταση, πού δέν φαντάζομαι κανείς πού ἦταν ἐκεī νά τόν ἄκουσε ἀλλη φορά στή ζωή του νά τραγουδιέται ἔτσι. Καί σάν τελείωσε κι ὁ ύμνος, ἀπό παντού ἀκούστηκαν οἱ φωνές: «Ζήτω ἡ 'Ελλάδα! Ζήτω ἡ ἐλευθερία!» Κι ὅλες αὐτές οἱ αὐθόρμητες πράξεις θαρροῦσε κανείς πώς ύπτακούανε σ' ἔναν ποιητικό ρυθμό.

Κατεβήκαμε πρός τή σκλαβωμένη Ἀθήνα μας, πού τή σκίαζαν ἀπ' τήν Ἀκρόπολη οἱ σημαίες τῶν κατακτητῶν, μέ ψυχή περήφανη καί χαρούμενη. Νιώθαμε τήν 'Ελλάδα ἐλεύθερη καί νικηφόρα, μέσα στή συμφορά της. Τέτοια ἦταν ἡ δύναμη τού ποιητῆ πού είχαμε κηδέψει καί πού μᾶς φαινότανε τώρα περισσότερο ἀπό πάντα ζωντανός.

«Πνευματική πορεία»

Γιωργος Θεοτοκας

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. Η ΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, είπεν ό παπα-Νάρκισσος, άφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ό ὑπνος γλυκὰ γλυκά. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσῃς ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὕτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιὰ νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθαρίσῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἔξεχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἑστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἔκεινο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἑστιατόριον καὶ αἴθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα τῶν, τέσσαρες ξύλιναι καθέκλαι καὶ εἰς φάσινος καναπὲς ἥσαν τὰ μόνα ἔπιπλά του. Ὁ καναπὲς ἦτο ἄντικρυ τῆς ἑστίας. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὑαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαρίας, παριστῶσα τὴν ἀφιξιν τοῦ βασιλέως Ὀθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκώδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπης μικρὸς διπλωμένος εἰς τέσσαρα. Τὸν τοίχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἐτέρα λιθογραφία, ἀνευ πλαισίου αὔτη, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, ὃχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἀποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλωσ, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότου ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἔκεινο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὅποιών τὰ φύλλα ἥσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἔχωρίζετο δριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὅποιών τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ

εἰσήρχετο δι’ αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπᾶ - Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφεν ἕκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνη τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἔξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ’ ὀλίγα λεπτὰ ἡγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἔξεδιπλωσε, τὸν ἥπλωσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῷ ἡ παπαδία ἔξηκολούθει ἐν σιωπῇ - τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπᾶ - Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπτασιν τὴν μεσημβριάν τῆς Κυριακῆς ἔκείνης. Ἡτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἔξημερώματα. Ἐν ἐλλείψει ἄλλου ιερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σύνηθες τὸν ὅρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἔξακριβωσιν τῶν δρίων ἐνὸς ἐκεὶ ἀγροῦ του, τοῦ δποίου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθείς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιον του ἐπισήμως, ἀλλ’ ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρός, δὲ καύσων ὑπερβολικός. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδία ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ’ ὁ πεινασμένος παπᾶς τὸ εὔρεν ἔξαρτετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἵσως πρὸς αὐξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ο μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἔξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικήν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδίας, τοποθετούστης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπητας, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὑπνον.

Μὲν ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ιερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθή του γενειάς μόλις ὑπέκρυψε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρ-

μόσυνον μυστικόν. Ἡ παπταδιὰ τὸ ἔξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἴπη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καί, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσαι βαθμηδὸν μορφὴν ὀνέιρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελώδει διειλίζει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εύτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλῆν τιμὴν νὰ γίνη Ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῆ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο Ἱερεῖς, πρὸς ἑξυπηρέτησιν τῆς ἴδιοκτήτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἀλλ’ ὁ προκάτοχος τοῦ Νάρκισσου, καὶ θεῖος του, ἦτο κατ’ ἑξαρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσε τὴν νεωτέραν αὔτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὄρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς της θὰ γίνη Ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὸ μέλλων Ἱερεύς παιγνίδια του ἥσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ, πρώτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια πα π ἀ καὶ μ α μ ἄ, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κ ύ ρ i ε Ἐ λ ἐ η σ ο ν. Μόλις ἤδυνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θείου του Ἱερουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδαξεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὦρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὁκτωήχου*. Ἄλλη ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζειν ὄρμὰς τοῦ μικροῦ Ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας ἄλλου εἴδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπέρ τὸ δέον ζωηρούς μετὰ συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθών εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἔξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἔξαμβληνη ἡ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἀνδρὸν ἰδιώτευε γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμα-

θοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἄρκουντα ὅπως ζήσῃ ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τούτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. 'Ο Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἔγινοι οὐθησε στὰ μαθήματά του ὃχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς "Ανδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ιδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

'Εντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιον του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ, εἰς διάκονον, ὅτε ἥλθεν εἰς "Ανδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολίται του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς. 'Ητο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα ιερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χείρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. 'Ο πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲν τὴν εὐχήν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὔρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέστει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὡρισμένη. 'Έκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν 'Αρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς "Ανδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτὼ ἐτῶν ἀπουσίαν εὗρε τὴν 'Αρετούλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὥρασίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττο ὥραιόττος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. 'Ο συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ηύλογησε τὸν γάμον, ἔχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς "Ανδρον.

Πρὸ τριῶν ἥδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεύς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχήν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριον τῶν μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὄφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροί του προεμήνυον εὐκαρπίαν, αἱ

πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἡλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπι-
θυμήσῃ; Καὶ ὅμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε
μία μεγάλη καὶ διαρκής ἀνησυχία. ‘Οἱερές παραμυθεῖ τοὺς ψυχορ-
ραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκρούς! Τοὺς νεκρούς! ’Ιδού ἡ σκέ-
ψις, ἡ ὁποία τὸν ἔβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιὰ ἐμαύριζε
τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὁρίζοντα τοῦ βίου του.

‘Ο τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν
ἔτι, ν’ ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του.
’Αληθῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδείας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον Ἱερέων
πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνα-
το νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του
εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς; ’Άλλ’ ὅμως εὑρίσκε πάντοτε τὸν τρόπον
νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὅμματα εἰς τὴν
λαμπάδα ἥ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἔκρατει, κρυπτόμενος τὸ
κατὰ δύναμιν ὅπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων δημητίκων του, ποτὲ δὲν ἀνύ-
ψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἀπνούν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίον, ποτὲ
δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξιάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσ-
κλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἔξ
ἥς ἀπεχωρίσθη ἥ ψυχή.

’Άλλ’ ὅμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος Ἱερέος, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς
τῆς ἀποσύνθεσεως τὴν ἐπαφήν; ’Ησθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ
ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. ’Εξωμολόγησε πρὸς τὸν Δε-
σπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρεύθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπε-
κάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ’ ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέ-
πληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς
καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά
του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἱερέως παρὰ τὴν
κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. ’Ο Νάρ-
κισσος ἐπείσθη. ’Ἐπείσθη, ἀλλ’ ὁ φόβος δὲν ἔξελιπτεν. ’Ἐπὶ τρεῖς ἥδη
μῆνας, ὄψέποτε ἤρχετο τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται
φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμα-
σίαν, ἀλλ’ ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἥ
μὴ ἐμφάνσις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τώρα, ἐνῷ κατέβαινε
γλυκὺς ὁ ὑπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξύ τῶν εὐφρέστων εἰκόνων,
ὅσαι ἐπλανῶντο ως σκιαὶ ὄνειρων ἐνώπιον του, ἀνεμειγνύοντο καὶ
σκηναὶ ὁδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἔξομολογήσεως.

Αλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὗται ἔθοιλώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ή χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ή παρειὰ ἔβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἴσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ύγιής ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν τῆς καὶ βαίνουσα ἀκροποδητή, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα τῆς, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστὴν ἐστίαν σκαμνίον, ἥνοιξε τὸ δέμα καὶ ἤπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἡσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὅποια ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῆ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἔβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὅποιαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἴσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἔξετασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ἡχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπείκον εἰς πίεσιν χειρὸς ὀθούσης ἔξωθεν ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἥνοιχθη κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἀφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χείλη, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στῆθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιόν φέσι του περιέδεε μασδήλιον βαμβακερόν, τοῦ ὅποιου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὅπισθεν πρὸς προφύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὄφθαλμοί του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιάς ὄφρūς.

Οἱ διρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τούς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὕμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλάθιον σκεπασμένον μὲ φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιὰ ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀψοφητὶ πρὸς τὴν θύραν. . .
—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐψιθύρισεν. Ὁ παπᾶς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρων προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὕτος τὸν ἥχον τῆς βραγχώδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἰναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει; τί τὸν θέλει;

—Δὲν τὸν θέλω ἔγω, δόξα σοι ὁ Θεός! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον! Ὁ λεπρός! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της — τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἔξασκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του — καὶ τὴν ἀπόστασιν ἔως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον — καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν, ἡ παπαδιά, μὴ εύρισκουσα ἄλλας λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

‘Οἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὑπνον του, ἀλλ’ αἱ αἰσθήσεις του ἔμενον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἴδεαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἀνευ σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἰδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναικά του προσαγορεύουσαν τὸν γερο-Θανάσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . Ἀλλ’ ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεύτερον τῆς συζύγου του «Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀκύπνισαν ἐντελῶς.

Ανέκυψε τὴν κεφαλήν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένας ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ βλέμματα προστηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χείλη ἡμιανοικτά, ἔμενεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἔσκεπτετο ἄραγε; “Οχι δὲν ἐσκέπτετο. ἀλλ’ ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινήν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἵδῃ τί ἐστι λεπρός. Ἔφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ’ ἀπορίας τὴν κεφαλήν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρῆγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔψυγε

δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερί-
μενον μακράν τῆς καλύβης . . .

—Νὰ μὲ συμπαθήσῃς, παπά μου, εἴπεν ὁ γερο - Θανάσης. Σ' ἔξυ-
πνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρὸς καὶ σὲ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρό-
μος ἔως ἑκεῖ. "Ισως δὲν τὸν προφθάσῃς.

'Ο παπα-Νάρκισσος ἡγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον, τὸ καλυμμαύχι
καὶ τὸ ράσον μου.

"Υπήκουσεν ἑκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζη-
τηθέντα. -

—Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θω-
πευτικῶς.

—"Οχι, ὅχι, εἶπεν ὁ γερο - Θανάσης. Πηγαίνω νὰ εῦρω κτῆμα κι ἔρ-
χομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθης μαζί μου; Ἡρώτησεν ὁ ἰερεύς.

—Καὶ βέβαια.

'Ο γέρων ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς εὔρεσιν κτήματος, ὡς
όνομάζουν εὐφήμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ιδέ, ἔλεγεν ὁ ἰερεύς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῷ ἔνιπτε τὰς χεῖ-
ρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. 'Ιδε· ὁ γερο-Θανάσης εἶδε
τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἑκεῖ καὶ εἶναι πρόθυ-
μος νὰ κάμη πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί; Χάριν φιλανθρωπίας.
Κι ἔγώ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομα-
χητὸν ἐνὸς χριστιανοῦ; Θὰ διστάσω, ἐνῷ πρόκειται περὶ ἐκτελέ-
σεως τοῦ καθήκοντός μου ;

'Η παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ
ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὕτη
πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄν-
δρα της, ἑκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφα-
λῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ
ἔξηλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιὰ τῆς ἐκκλησίας.

'Η οἰκία τοῦ ἰερέως ἕκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς
πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς τῆς ὅποιας τὰ πλευρὰ κατεῖ-
χον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ
μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς 'Υπαπαντῆς, κτήριον

παλάιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπεράνω τῶν πέριξ ταπειῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινεν ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὠραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἤτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ Ἱερέως. Ὁ γερο-Θανάστης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἔχαιρέτα ὁ Ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

—Καλημέρα, κύρι Γιάννη.

—Ωρα καλή, κυρά Θάναινα.

—Ἡ εὐχὴ σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι’ ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ’ ὁ παπᾶς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἦνοιχε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος καὶ τὸ εύχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του, περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς δθόνης καὶ ἔῃλθεν.

Ἐκλειει μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ Ἱερεὺς προέβη εἰς προϋπάντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρων χωρικὸς παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἥδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὔσεβεῖς χωρικοί, γνωρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ Ἱερεὺς, ἐσταυροκοποῦντο ἐνῷ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενεν ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὄφθαλμούς της. Μειδίαμα εὐφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἥθελησε ν’ ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χείλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν, ἐνῷ τὸν ἥτενιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὄποιον ἔχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ,

καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδίαμα τῆς παταδιᾶς ἐσβέσθη ἄμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων τῆς.

Οὐδόμος ἔγκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελῶνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὃπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοήν ὀρέος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἥδη ἀργοὺς ἴστιοφόρους τροχούς των. Ἐκεῖθεν ἡ πλοῦτο εύρὺ ὁροπέδιον κατωφερές, ἀπολῆγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἥτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ γερο-Θανάστης καὶ τὸ κτῆμα τοῦ ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηγέναντο τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί, ἔηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἔχωριζον ἑκατέρωθεν τοὺς ἀμπελῶνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελῶνας ἀγροὶ θερισθέντες ἥδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλινεῖς βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανὴ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἡτο ἀληθῶς ὥραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ’ ὁ ἵερεὺς δὲν τὸ ἔβλεπεν. Ὁ νοῦς του ἥτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὅποίους ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάστη εἶχαν κατ’ ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θέα τῆς συζύγου του, εἴχον διπωσδήποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἔρημίαν τῆς ἔξοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὅποιαν ἐφαίνετο ἐπιτείνων διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῷ ὁ ἥλιος ἔκαιε τοὺς ὄμοις του, εἰκόνες ἀπαίσιοι ἔξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὄφθαλμῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ’ ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἔφοβεῖτο, ἔφοβεῖτο ὁ δυστυχής!

Δέν εἰσέτι ὀμιλήσει, ἀλλ’ οὐδ’ ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε τὴν σιωπήν. "Οτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εύρωστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἀρμοδίαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἥλι-

κίαν τοῦ γερο-Θανάστη. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. Ἡκουσε τὸν γέροντα ὅπισθέν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στήθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικὸς ἐπέστησε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

—Τί ἔπαθες, παπά μου; Τί στέκεις;

—Θὰ κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

—Καλέ, τί λόγος! Νὰ καθίσω ἔγώ καὶ νὰ περιπατήσῃς ἐσύ!

—Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

—Ἐγώ κουρασμένος! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἔννοια σου! Ποῦ ἡκούσθη νὰ περιπατῇ ὁ παπᾶς μὲ τὰ ἄγια καὶ νὰ πηγαίνῃ ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρός!

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπείκων εἰς τὴν ἡθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ο s, ἐπανέλαβε ζωρῶς τὴν πορείαν. Ἀλλ' ὁ Ἱερεὺς ἔχαλίνωσε τὴν ὄρμήν του διὰ ν' ἀκολουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρων καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

—Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν; Τί λέγεις;

—Τί νὰ σοῦ πῶ; Ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

—Πῶς τὸν ἀφησες; Πῶς ἥτο;

—Πῶς νὰ εἴναι; Ὁσάν τὸν προφθάσωμεν ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἥθελε νὰ μάθῃ ὁ Ἱερεὺς! Πῶς εἶναι ὁ ἀνθρωπὸς, ὅταν ψυχομαχῇ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δέν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὅποιον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδη. Ἡλπίζειν ὅτι ἡ ἔκ τῶν προτέρων περιγραφὴ ἥθελεν ἔξοικειώσει αὐτὸν πρὸς ὅ, τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἰσθήμα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενές αἰσθήμα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὅποιαν ὁ γέρων ώμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ψυχορραγοῦντα λεπρόν, ἐπηγύσανον τὴν ἐνδόμυχον τοῦ Ἱερέως ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

—Διατί ἤλθες μαζί μου; ἥρωτησε μετά τινα σιωπήν. Διὰ νὰ μὲ συντροφεύσῃς;

—Καὶ διὰ τοῦτο. Ἀλλ' ὅχι τόσον διὰ τοῦτο, ὃσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπά μου, νὰ τὸν μεταλάβης καὶ ἐπειτα νὰ φύγης. Ἐγώ θὰ μείνω. “Ολην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος

καὶ μόνος, ἃς ἔχῃ ἔνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῷ ἀποθνήσκει,
ό κακόμοιρος!

—Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. ‘Ο Θεὸς νὰ
σ’ εὐλογήσῃ! ’Αλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἴδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἔκτε-
λέσω ἐγώ. ’Εγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

’Εξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. ‘Η ὁδὸς δὲν ἐφράσ-
σετο πλέον ἑκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων
καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια.
’Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ’ ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ
λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ Ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ
τὴν σκιάν της τούς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἑτῶν τούς κλώνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ
Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε
ἐτῶν κατώκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιάν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος,
μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος
προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἀνευ ἐλπίδος, ἀνευ παρη-
γορίας, ἀνευ σκοποῦ. ’Ορφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτα-
τος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ όμοχώριοί του τὸν ἡνάγκασαν νὰ
ὑποβληθῆ ἐις ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντη-
ρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς
νήσου. ‘Ο γερο-Θανάσης, τοῦ δόποίου οἱ ὀλίγοι ὄγροι ἔκειντο πέραν
τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομα-
διαίας προμηθείας ἄρτου. ’Αλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθό-
της τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. ’Εβοήθει τὸν ἄσθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν
καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖα του,
προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλάς. ”Εμενε συνομιλῶν μὲ τὸν
ἀσθενῆ, ἔξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθές νόσημά
του. Καὶ τὸν ἐπερίμενον ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι
τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. ’Ο γερο-Θανάσης ἤτο ὁ μόνος σύνδεσμος
μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὔδεις ἄλλος τὸν ἐπλησταζεν.
’Εὰν χωρικός τις διέβαινεν ἐκεῖθεν, τὸν προστηγόρευεν ἐνίστε μακρό-
θεν, ἔναπέθετεν ἵσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του,
ἄλλ’ οὔδεις ἐτόλμα νὰ τὸν ἵδη καὶ τὸν ὄμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

‘Ο περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν.’ Απέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὄγκωδεις, ἐν εἰδεί παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εῖσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέζευσεν ὁ παπα - Νάρκισσος. ‘Ο γερο - Θανάσης ἔδεσε διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. ‘Οἱενὸς τὸν παρηκολούθει. Μετ’ ὅλιγα βήματα ὁ χωρικὸς ἐστράφη.

—Κάθισε ὅλιγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπά μου, νὰ ἴδω πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

‘Οἱενὸς ὑπήκουσε σιωπῶν. ‘Ἐλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὅλιγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλήν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενεν ὄρθιος τὸν γέροντα. ‘Ητο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἀμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχήν του. — ‘Ω! ἐὰν ὁ γέρων ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται! — ‘Αλλ’ ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμόν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἔξ ύψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ λαβών ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸ εὔχολόγιον ἥρχισε ν’ ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὠραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

‘Ανεγίγνωσκε καὶ ὅμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ ὁ γερο-Θανάσης; ‘Ηθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ’ εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. ‘Ηθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

‘Ἐπὶ τέλους ὁ γέρων ἐξῆλθε τῆς καλύβης. ‘Οἱενὸς τὸν ἤτενισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— ‘Ητον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνὴ του. ‘Ἐλαμψαν τὰ σβησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. ‘Ελα, παπά, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβης.

‘Οἱενὸς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εῖσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἄγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. ‘Η ωχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχήν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρίν, δὲν ἐδίσταζε

πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμούς τῆς δειλίας ἡ συναίσθησις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

“Οτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἡκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. ‘Ο ἱερεὺς μὲν τὸν ἔνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἐστρεψε τὴν κεφαλήν. ‘Η ξανθή του κόμη ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

—Παπά μου, μὴ ἔγγίστης τὸ μανδήλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. ‘Εκεῖνος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἰδῆς.

—Καλά, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθης μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω. Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

‘Ο γερο - Θανάστης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εῖσοδον καὶ ἐπερίμενεν. “Εμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἔκει. ‘Ηπόρει πῶς ὁ ἱερεὺς οὕτε φαίνεται οὕτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγη πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα πάραπονος τὴν διαταγὴν. ‘Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῆν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὔωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὑψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εύτυχής, ἐνῷ δὲπρός ἀπέθησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἴφνης ὁ γέρων χωρικὸς ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλαφρόν. ‘Εστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ἱερέως. ‘Ηγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

—Τί σου ἥλθε νὰ κάμης, τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά;

—Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἥλθα ἔως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπάς;

—Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.

—Ζῇ ἢ ἀπέθανε;

—Ο, τι καὶ ἂν σου πῶ σὲ γελῶ.

—Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῆς;

—Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

‘Η παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἐπειτα ἐπανέλαβε μετά τινος ἀνησυχίας.

—Θὰ νυκτωθῆτε ἐδῶ.

—Δὲν πειράζει. ἔχει φεγγάρι. Μόνον ἔσύ, τι ἥθελες νὰ ἔλθης;

—”Έφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

—Τί τὸ ἔφερες; Μὴ εἶναι κρύον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;

—”Ισως χρειασθῇ, εἴπεν ἡ παπαδιά.

Μετά τινα σκέψιν ὁ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

—Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;

—Ξένρω κι ἔγω; Ἀρρώστια εἶναι. “Οποιος φυλάγει τὰ ροῦχα του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εῖσοδον τοῦ περιβόλου.

—Κάθισ’ ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.

—”Οχι, δὲν ἔκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;

—Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπάς.

‘Η παπαδιὰ ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. ‘Ανὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην· ἡ ἀνησυχία ἔζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπόν της. ‘Ο γέρων τὴν ἐλυπήθη, ἢ συνεμερίζετο ίσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

—Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγά-σιγά νὰ ᴵδῶ.

‘Επροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὕδατα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. “Οτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. ‘Ο ἰερεὺς ἔλεγέ τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἦδύνατο ν’ ἀκούσῃ ὁ γέρων. “Εκψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ ὕδατα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προσηγόρευε. ‘Η λευκὴ ὁθόνη, διὰ τῆς ὅποιας ὁ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

‘Ο χωρικὸς ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εῖσοδον.

‘Η παπαδιὰ ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὁφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφήν του.

—Τί εἰδες; ἡρώτησε.

—Τίποτε.

Κατ’ ἔκεινην τὴν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βήματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἔφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψωμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὔχολόγιον καὶ τὸ ἀρτοφόριον. ‘Εβάδιζε μὲ ὄρθιαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλήν, μὲ τὸ βλέμμα ἥρεμον, ἐνῷ ἔσειεν ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. ‘Εφαίνετο ἄλλος ἥδη ἄνθρωπος!

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκεῖνοι δὲν ἔκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηγόθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὅμιλήσῃ.

—Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ Ἱερεὺς.

‘Ο γερο-Θανάσας καὶ ἡ παπαδιά ἕκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

—Ἄριον τὸ πρωὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἔξηκολούθησεν.

‘Η φωνή του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἥκουσεν ὄμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἥκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς δόφθαλμούς της. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὗτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχήν του.

—Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα; Ἡρώτησεν ὁ γερο-Θανάστης.

—Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωὶ.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὸ ράσον:

—Καλὰ ἕκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἷς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ Ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

«Διηγήματα»

Δημήτριος Βικέλας

2. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

A'.

“Οταν τὸ πρωτάκουσα, ἡμουν παιδί στά σπάργανα. Καὶ σάν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιά κεῖνο, μέ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τό γιούσουρι, τό ἀντρειωμένο γιούσουρι, πού βρίσκεται στόν κόρφο τοῦ Βόλου! Τό γιούσουρι πού ὅρες ψηλώνει καὶ θεριένει ὡς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὥρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μέ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μέ τίς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίματα*. Κάτω στό νησί μας τό ἔχουν μόλογο*! Γενιά σέ γενιά τό παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπό πατέρα σέ παιδί, ἀπό παιδί σέ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστό πάντα, σκληρό σά σίδερο, δυνατό σά λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σά στοιχειό.

*Ἐκεῖνοι πού τό πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπό τή θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι πού ὀνειρεύτηκαν νά τό κόψουν, κοιμοῦνται

ἀξύπνητα στή γῆ ἢ καί στά βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι πού πῆγαν γυρεύοντάς το, δέ δευτέρωσαν τό σκοπό τους. "Εχει, σοῦ λένε, κατιτί πλάνο κι ἐπίβουλο καί ἀλλάζει χρώματα καί ἀλλάζει σχήματα καί γλιστρᾶ σά χέλι καί θεμελιώνεται σάν πύργος καί φωσφορίζει σάν ὠκεανόψαρο, πού λύνεται τό σῶμα μέ τό πρῶτο ἀντίκρισμα.

"Ἐγώ, ἀπό μικρός πού τό ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτί παράξενο. Φόβος καί μαζί πεῖσμα. Καλά, ἔλεγα, ό διπίθαμος Ἀράπης*, πού ρουφᾶ τά πέλαγα καί φράζει τά ποτάμια μονάχα μέ τά γένια του. Καλά, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδελφή, πού γυρίζει τή θάλασσα καί στό πικρό ἄκουσμα βουλιάζει τά πλεούμενα σύψυχα μέ τήν οὐρά της. Καλά κι ό Ἀριστος* πού σκοτώνει τά θεριά καί τά βουνά γκρεμίζει καί ξεριζώνει ρουπάκια* μέ τό κοντάρι του. Μά ἔνα δέντρο ἔκει, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καί νά κάνει τόσα θάματα! Μπά, ντροπή μας!

"Ακουα τούς ἄντρες, λεβεντοθρεμένους, καί νά μιλοῦν γι' αύτό μέ τόσο σεβασμό, σά νά μιλοῦσαν γιά τό Τρισυπόστατο. Τί διάβολο! Ἐκεῖνοι μιά φορά ἔβαλαν τά στήθη τους ἐμπρός στό κανόνι τοῦ Τούρκου! Πήδηξαν μέ ἀναμμένο δαυλί στίς μπαρουταποθήκες του! Εἰδαν τό θάνατο χίλιες φορές, καί δέν τόλμησαν νά ξεριζώσουν ἔνα δεντρί! Δέν μπόρουσα νά τό χωνέψω.

— Δέ μοῦ λέσ, πατέρα; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αύτό τό γιούσουρι;

— Ξύλο, παιδί μου, σάν καί τ' ἀλλα θαλασσόξυλο. Ἀν θέλεις νά τό μάθεις, σύρε νά ἰδεῖς τήν πίπτα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τό ἀρμάρι, βρίσκω τήν πίπτα του. Μιά πίπτα χοντρή καί μεγάλη, μέ ρόζους, μαύρη - κατάμαυρη, σάν ἔβενος*.

— Μπά! τοῦτο εἶναι τό γιούσουρι; τό κόβουν λοιπόν;

— Τό κόβουν, λέει; Ἀφοῦ τό χεις στά χέρια σου! Ἔκοψα πῆχες, ὅταν ἥμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δέν πᾶς λοιπόν νά κόψεις καί τό γιούσουρι τοῦ Βόλου; Πέτρωσε εύθύς τό χαμόγελο στά χείλη του· σοβαρεύτηκε τό πρόσωπό του. Γύρισε καί μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σά νά ἔλειπε ό νοῦς ἀπό τό κεφάλι του.

— "Α! εἶπε. Τό γιούσουρι τοῦ Βόλου δέν εἶναι τό ἴδιο. Πήγα μιά φορά κι ἔγω. Μά λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τή μάνα σου.

— Ἀφοῦ κόβεται!....

— Κόβεται, ὅταν είναι μικρό. Κάτω στή Μπαρμπαριά* είναι δάση δόλακερα. Ἐκεῖ πού ψαρεύουν τό σφουγγάρι, ἀρπάζουν καί κάνα κλαρί. Ἐτσι κλεφτά, στήν ὥρα πού κοιμᾶται. "Αμα ὅμως ξυπνήσει, δέν τό κόβει οὕτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

— Τό γιούσουρι τοῦ Βόλου δέν κοιμᾶται;

— Κοιμᾶται, μπορεῖ νά κάμει δίχως ὑπνο; Μά ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά! Ζει μέ τούς αἰῶνες. Ποιός ξέρει ἀπό πότε; Νά ίδεις τῶν παλαβῶν τά κόκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του!....

Καί τό βλέμμα του κάπως δειλό στυλώθηκε ἀπάνω σέ μιά στάμνα, πού ἔστεκε σπασμένη στήν αὐλή· τό μέτωπό του σούφρωσε καί κέρωσε, λέσι κι ἔβλεπτε ὄχια νά προβάλλει ἀπό κεῖ.

— 'Εσύ, πατέρα, πῶς πῆγες! Μέ τή μηχανή; ξαναρώτησα.

— "Οχι, μέ τήν πέτρα*, σάν τους Καλυμνιῶτες. Ποῦ μηχανές στόν καιρό μας!

— 'Εγώ σά μεγαλώσω, θά πάω νά τό κόψω· εἶπα μέ πεῖσμα.

'Ενόμιζα πῶς θά ἔλεγε ὄχι· πῶς θά φρόντιζε μέ χήλια - δύο νά μ' ἐμποδίσει· πῶς θά μοῦ διηγόταν ιστορίες τρομερές γιά ν' ἀπελπιστῶ. Τίποτα! Μιά στιγμή μέ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπό τά πόδια ώς τήν κορφή, σά νά μετροῦσε τό ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλά· σά μεγαλώσεις, νά πᾶς· εἶπε μέ τήν πρώτη του ἀπάθεια. Τώρα πού είσαι μικρός, σύρε νά μάθεις τή θάλασσα.

B'.

Πῆγα κι ἔμαθα τή θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἔπειτα ναύτης. Είδα φουρτοῦνες, χιονίες, ἀγριοκαίρια. Πῆγα καί μέ σφουγγαράδικα στή Μπαρμπαριά. Μά καί ναυτόπουλο καί ναύτης καί σφουγγαράς, δέν ἔχασα τό στοιχειωμένο γιούσουρι καί τό λόγο πού ἔδωκα στόν πατέρα μου. Μαζί μέ τό κορμί μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα μου, σά νά τόν είχα στό αἷμα μου. 'Εγώ ήθελα νά κόψω τό γιούσουρι, στήν ἀνάγκη νά τό ξεριζώσω καί νά τό σύρω πίσω ἀπό τό κατίκι στό νησί μας. Θά τό ξάπλωνα στήν ἀμμουδιά θρασίμι* καί θά ἔβανα διαλαλητή νά διαλαλήσει σέ δλη τή χώρα: «'Εβγάτε, χωριανοί, νά ίδείτε τό μέγια θάμα! Τό στοιχειό τής θάλασσας νικήθηκε ἀπό τοῦ νησιοῦ μας τό στοιχειό, τόν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τά βουνά! 'Εβγάτε, χωριανοί, νά ίδείτε καί νά είπείτε!.....» Θά ἔτρεχε ἀμέσως μελίσσι ὁ λαός· θά ἔβλεπταν οί θαλασσογέννητοι καί θά σταυ-

φοκοπούνταν· θά ἔβλεπταν οἱ γυναῖκες καὶ θά τρόμαζαν· τά παλικάρια καὶ θά ζηλοφθονοῦσαν! Θά δοξαζόμουν στό νησί.

Κι ἔνας τρόμος μυστικός, μιά λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τήν ψυχή μου, μήν προλάβει ἄλλος καὶ ἀρπάξει τή δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται; Ἄλλα πάλι ἡσύχαζα μέ τήν ίδεα πώς ἄλλος ἀξιότερός μου δέν ήταν δυνατό νά γεννηθεῖ. Καὶ ἀκόμη πίστεψα, πώς τό δεντρί ἐκεῖνο δέν θά καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεὶ στόν ἀνήλιαστο θρόνο του, παρά γιά νά γίνει μιά μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἔκλεισα τά είκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τό σφουγγάρι μέ τή μηχανή τοῦ καπτετάν Στραπάτσου στήν Ἔγριπο.* Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καὶ στόν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπάξα τόν καιρό.

-Τί λέσ, καπτετάνιε ; Κάνουμε τήν ἀπόπειρα ;

-Ποιά ;

-Πᾶμε νά κόψουμε τό γιούσουρι ;

Γέλασε δ καπτετάν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἑγώ. Δέν τολμοῦσα νά κάνω τό σοβαρό.

-Τί λέσ ; μοῦ κάνει· είσαι στά σύγκαλά σου η νά στείλω γιά τόν παπά ; Ἀμή ! Πήγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δέν ἔκαμαν τίποτα καὶ θά κάνουμε ἐμεῖς ;

-Γιατί ὅχι ; Εἴμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; Ἐπειτα — ἄκου νά σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μέ τήν πέτρα.* Μιά βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νά κάμουν μέ μιά βουτιά ;

-Μωρέ, κοίτα νά βγάλουμε τό καρβέλι καὶ ἀφησε τά ὄνειρα ! μοῦ λέει τέλος δ καπτετάνιος.

Δέν ἀπελπίστηκα. Θά τόν καταφέρω στό Ὁστερο, σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τόν κατάφερα μιά Κυριακή πού δέν ψαρεύαμε.

-Τί λέσ, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

-Μωρέ, ποῦ νά πᾶμε ;

-Γιά τό γιούσουρι.

-Καὶ ποιός θά βουτήξει ;

-Ἐγώ βουτάω· γι' αὐτό ρωτᾶς ;

Πήγαμε τέλος. Κοιτάζω μέ τό γυαλί* στόν πάτο· πουθενά γιούσουρι ! Φέρνω μιά βόλτα, δυό, τρεῖς· τίποτα ! Ἀρχισα ν' ἀπελπίζομαι. Μιάν ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τό ἀνά-

σταινα στή φαντασία μου τό έβλεπα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τό νικούσα, καί τώρα νά βγαίνουν όλα ψέματα ! Δέν μπορούσα νά τό ύποφέρω. Κάπου έπρεπε νό ύπάρχει, κάπου νά τό συναντήσω, θές κάτω στούς βυθούς, θές πέρα στό άκρογιάλι, θές άπάνω στά σύγνεφα. Νά τό συναντήσω, νά μετρηθῶ μαζί του κι ας μέ καταλύσει. [“]Ας κρεμαστοῦν καί τά δικά μου κόκαλα άπάνω του όπως καί τῶν δλλων παλαβῶν. [“]Οχι όμως νά μήν τό γνωρίσω ποτέ στή ζωή μου ! Τότε γιατί έζησα τόσον καιρό, γιατί έγινα είκοσά-χρονος, γιατί έμαθα τή θάλασσα, γιατί άνασκαλισα τούς βυθούς ; Μονάχα γιά τό καρβέλι ;

—Τραβάτε γιά τό λιμάνι· τραβάτε νά πιοῦμε καί καμιά· είπε δ καπτεάνιος βαριεστισμένος. Οι γερόντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ίδρωτας μέ πήρε. [“]Αρχισαν νά θολώνουν τά μάτια μου.

—Καπτεάνιε, τοῦ λέω, έχε ύπομονή. Νά φέρουμε μιά βόλτα πάλι.

Ούτε κείνος όμως, ούτε οί λαμνοκόποι μέ άκουαν. Τό καίκι γύρισε κι έψυγε γιά τό λιμάνι βαριεστισμένο κι έκείνο. [“]Εγώ κρεμασμένος στήν κουπαστή^{*}, δέν έπιασα νά κοιτάζω ζερβόδεξα μέ καρδιοχτύπι μεγάλο, σάν νά ζητοῦσα τής μάνας μου τά κόκαλα. Μάταια όμως ! Τό νερό πρασινογάλαζο έφτανε ως κάτω καί μοῦ έδειχνε ξερά τά φύκια· δχτους έδω άπόκρημνους, έκει άμμόστρωτες άπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακά γιά τίς νεράδες. Τό γιούσουρι όμως δχι¹ κανένα σημάδι γιά τ’ όνειρεμένο μου δεντρί. [“]Ελεγα ν’ άφήσω τό γυαλί καί νά ξαπλωθῶ στό κατάστρωμα. [“]Άλλα τήν ίδια στιγμή θολό σύγνεφο ίσκιωσε μπροστά μου· πίσω έμεινε σά νά διάβηκε φάλαινα.

—Στόπ ! φωνάζω· σταθεῖτε !

Στάθηκε τό καίκι, γύρισε πίσω στά νερά του καί είδαμε όλοι σά χιλιόχρονη βελανιδιά νά κάθεται στόν πάγκο*. Δέν ήταν λοιπόν ψέμα, δέν ήταν παραμύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τό λάζο* στή ζώση μου, ένα τσεκούρι στό χέρι καί βουτῶ κάτω. Μά καθώς σήκωσα τά μάτια, σύγκρυ μ’ έπιασε. Καλά τό έλεγαν οι γέροντές μας. Τί ίδι διπίθαμος [‘]Αράπης ! Τί Γοργόνα καί τί [‘]Αριστος ! Τούτο είναι τό θάμασμα ! ! Οι ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τό μάρμαρο, έμπαινων στίς σχισμές, άγκαλιαζαν τ’ άγκωνάρια, γάντζωναν τίς ποδιές

του, ἔνα σῶμα, θαρρεῖς, καί μιά δύναμη. Ἀπάνω ὁρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μέροζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστούς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὅργιές ψήλωνε. Καὶ ἀπό κεῖ κλαδιά καὶ ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτά κι ὀλόισια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλά καὶ χαμηλά, λέσ κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν δλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μέ τὸ δίχτυ τους. Ὁλόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σά γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ Ἐλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπό τὸ μαρμαρένιο βάθυρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσο, κρύα καὶ ἀπατη.*

Τῇβρα τὸ δέντρο στόν ὑπνο του. Μά καὶ στόν ἔύπνο νά τό ἔβρισκα, τό ἴδιο ἔκανε. "Αν ἤταν ν' ἀρπάξω ἔνα κλαδί καὶ νά βγω ἀπάνω, καλά. Μά ἐγώ ἥθελα νά τό κόψω σύρριζα. Γιά τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἔκαμα τό σταυρό μου, ξάμωσα τό τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατάφερα τήν πρώτη. Ξύπνησε "Οφις . . . Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἔνας σίφουνας, ἔνας χτύπος, ἔνα κακό, λέσ καὶ χύθηκαν δλα τά ρέματα ἐπάνω μου. Τό νερό χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπό τήν ἄβυσσο κι ἔχασα τά πάντα. Ἔκατσα χαμηλά, ἀρπάχτηκα σ' ἔνα ρίζωμα νά μή μέ σύρουν. Καὶ εἰδα δξαφνα τούς ρόζους τούς κλειστούς νά γλαυκοπαίζουν σά μάτια ἀράπικα καὶ νά χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στά κλαδιά τά λευκοπράσινα εἰδα νά κρέμονται τά σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, πού τόλμησαν νά τά βάλουν μαζί του, Στό βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ἔχωριστό. Καὶ δέν ἤταν ἀλλος παρά τά κόκκαλα πού δέρνονταν μεταξύ τους, καὶ τά γυμνά ποδάρια λάχτιζαν μέ πεῖσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σά νά τούς ἔλεγαν :

—Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἀπάνω μοῦ τσιμπαὶ ὁ καπετάνιος :

—Ἐλα τώρα. Ἐλα καὶ δέ θά κάμεις τίποτα.

Δέ θά κάνω τίποτα ! Κι ἐγώ τό κατάλαβα. Μά καὶ μέ τί μούτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τό στοιχείο τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; "Α, δχι' ἀν δέν κατέβαινα, καλά' μά τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουνας, σηκώνω τό τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μέ ὅλη μου τή δύναμη. Πέτρα νά χτύπαγα τό λιγότερο θά ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δέν ἀνοιχε. Ἀντί νά πάει μέσα τό τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυό πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σά νά χτυποῦσα σέ λάστιχο. Πρέπει νά τό ξεριζώσω πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπάω ἀπάνω :

—Ρίχτε μου τό λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τό σύνεργο. Ρίχνω πέρα τό τσεκούρι καὶ ἀδράχνω τό λοστό. Ἀρχίζω τίς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγώ δέν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὥρες περνοῦσαν, κι ἐγώ μέ τό λοστό στό χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νά πάρω ἀνάσσα ἥ καὶ νά ρίξω γύρω καμιά ματιά. Μποροῦσε τό σκυλόψαρο νά ριχτεῖ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

—Ρίχτε μου τή γούμενα.*

—Μωρ' ἔλα πάνω τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιά σένα τή θές τή γούμενα ; Ἐχουμε καὶ ψιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω θά σοῦ κόψω τόν ἀέρα !

—Κόβεις τόν ἀέρα, μά σχίζω τό λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. Ἡ έχασες πώς ἔχω τό λάζο μαζί μου ;

Τά χρειάστηκε ὁ καπετάν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τή γούμενα. Πιάνω ἀπό μακριά καὶ θηλυκώνων καλά τόν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στό ἄλλο πλευρό καὶ ἀρχίζω πάλι μέ τό λοστό τίς ρίζες. Ἐκείνο δώστου καὶ γλαικόπαιζε τά μάτια, σά νά ἥθελε νά μέ μαγνητίσει. Ἐσειόταν καὶ τάραζε σάν ψάρι· τά κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε - κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νά μέ συλλάβουν. Μά ποῦ νά μέ συλλάβουν ! Καί ἀν δέν ἥξερα καθόλου τά δολερά παιγνίδια του, κι ἀν δέν εἶχα ἀκούσει τά καμώματά του, τά σκέλεθρα πού ἐβλεπα σφηνωμένα ψηλά ἥταν ἀρκετά νά μοῦ δείξουν τόν κίντυνο. Σέ κάθε του ἀνακλάδισμα στρείδι κολλοῦσα στά πλευρά τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καί ὁ λοστός, ἀψύς*, ἔνα μέ τό ἄλλο τ' ἀντιρίμματα* τά ἔβγαζε ἀπό τά θαλάμια τους, τά χώριζε ἀπό τήν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι ἄλλες φορές μέ σκλῆθρες ἀπό χάλαρα,* μέ φόρτωμα ἀπό κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πώς ἀρχισε νά λασκάρει. Ἐχανε τό στήριγμά του.

—Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μέ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τήν πρώτη ἀνάσσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκρυ τό Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σάν ἀπό λουλάκι. Τά χωριά του ἀσπριζαν στίς πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στό Βόλο ἀναβαν τά φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, δλοπόρφυρος ἀπό τό ἡλιοβασίλεμα, ἔβγαζε ἔνα ἔνα, τρεμόφεγγα τ'

άστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πώς ξανάζησα, όταν είδα μπρός μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιά στιγμή καί τό γιούσουρι καί τούς κόπους μου καί τή δόξα μου ἀκόμη.

—Τί ἀπόκαμες ; ρωτάει ό καπετάν Στραπάτσος.

—Τώρα θά ἴδεις, τοῦ λέω πηδώντας ἀπάνω. "Ελα, παιδιά! τά κουπιά σας. Τό δέντρο θά τό σύρουμε στό νησί ἀπόψε.

Μωρέ, τί λέσ ! Δέν ἔπαθες τίποτα ; Δέ σ' ἄγγιξε τό στοιχειό ;

Καί ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μέ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τά κρέατά μου, κινοῦν τά μπράτσα μου καί ἀκόμα δέν πιστεύουν πώς είμαι γερός.

—Μά τραβᾶτε, παιδιά· λέω· τό δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στά κουπιά· τραβοῦν μέ δύναμη. Ναί ! 'Αντί νά σύρει μπροστά, πίσω πήγαινε τό καίκι μας.

—Μωρέ, μᾶς γελᾶς· λέει ό καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογάς πώς ἔκοψες τό γιούσουρι ;

—Μά τόν 'Αι - Νικόλα, τό 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νά τ' ἀποκόψω, γιά νά μέ πλακώσει ἀπό κάτω ; Δυό τραβήγματα θέλει καί θά 'ρθει μέ τίς ρίζες του.

'Αρχίζουμε πάλι τό τράβηγμα. Κάπου μιά ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. "Ακουες τούς σκαφμούς κι ἐτριζούσολον. Πείσμα ἔπιασε τούς ναύτες καί ἀντρειεύονταν σάν ξωτικά. 'Ο καπετάν Στραπάτσος ξετρελαμένος ἀπό χαρά καί περηφάνια, ψυχή ἔδινε σέ δλους μέ τίς φωνές του :

—'Ω - ώ . . . 'Ω - ώ ! . . . Γειά σας, παλικάρια ! "Ισα, λιοντάρια μου ! . . . Ντροπή μας ! Μωρέ, ίσα, τίγρηδες ! . . .

Καί τά παλικάρια, τά λιοντάρια, οι τίγρηδες ἔχωναν βαθιά τό κουπί καί τό ἔπαιρναν πίσω μέ τόση δύναμη, πού ἔλεγες τώρα θά γίνει σύψαλα. Τέλος βαθύ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανό κύμα καταπάνω μας. Τό καίκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. 'Αμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νά πιάνει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τόν κόρφο. "Ηταν τό γιούσουρι.

—Νά ίδω ! κι ἔγω νά ίδω ! . . .

Τρέχουν ὅλοι στήν πρύμνη νά γνωρίσουν τό στοιχειό. Τό βλέπουν καί σταυροκοπιοῦνται φοβισμένοι.

1. 'Η παράδοση ἀναφέρεται σέ ἐποχή πρίν ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας.

— Έμπρός ! λέω στόν καπετάν Στραπάτσο. Νά τό βγάλουμε δύω τώρα, πού νύχτωσε, πρίν τό νοιώσουν καί μᾶς τό πάρουν οι Τούρκοι.

Γ'.

Μόλις βγήκαμε άπό τόν κόρφο, Γοργόνα όργισμένη μᾶς άπάντησε ή Νοτιά. «Ο ουρανός ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τά σύνορά του.» Αδης τό σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τό κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τούς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κάτασπρο, θαμπό καί ὅχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καί τί ἀτια ! Τί φῶκες καί τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καί ἀλάλαζαν στό σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἀρχισα. Δέν ἦταν θάλασσα ἐκείνη· ἦταν θυμός καί πεῖσμα, κατάρα καί χολή, φαρμάκι τῆς ἀβυσσού.

“Ομως τίποτα. Τό γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια πού ἔστρωνε ή πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τό ἄκουα νά δέρνεται κάποτε καί νά ρουχνίζει,* σά ζωντανό πού παίρνει ἀνήφορο. Ντροπή τό εἶχε πώς νικήθη, καί πάσχιζε μέ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγεῖ. Μά ποιός τό ἄφηνε ; Μέσα στό ἄγριο πέλαγο μιά ξεχώριζα ταρναριστή φωνή, τή φωνή τοῦ διαλαλητῆ· ἔνα γνώριζα αἰσθημα, τό θάμασμα τῶν γερόντων μας.

—Νά λεβεντονίος !

Μέ τό χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τό νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μά τρία γερά. Τά μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στό κουπί. Τά πρόσωπα σούρωναν· τά μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τό μέτωπο· ἀσπρισαν τά κατάμαυρα μαλλιά, σά νά κύλισαν στογός* τά χρόνια ἐπάνω μας. ‘Ο καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στόν μπάγκο, ἔμοιαζε πτῶμα. Οι λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τά κουπιά, σά μηχανές πού κάνουν ἀναίσθητα τό ἔργο τους. Μόνος ἐγώ ἔξακολουθοῦσα νά λάμνω σωστά. Ήθε μάλιστα πολλές φορές πού τούς πῆρα. Μά τί νά κάμω κι ἐγώ ; Περισσότερος ἦταν ό πόθος παρά ή δύναμή μου. Τό κύμα ἐπίμενε νά ψηλώνει ἀκόμα, νά λιχνίζει* καί νά μᾶς βρέχει καί νά μᾶς κλυδωνίζει φοβερά.

Τέλος ρόδισε ή ἀνατολή, φάνηκε ό ἥλιος. Φάνηκαν βουρκώμενες οἱ στεριές, θολό τό πέλαγος, φιλόξενο τό νησί μας ἀντίκρυ.

— “Αλα*, παιδιά, καί φτάσαμε ! φώναξα.

Καί πηδῶ στήν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλά τό λιμάνι, νά ίδω τήν ἀμμουδιά, ὅπου θά τό ρίξω θρασίμι.* Τό καίκι πέταξε μέσα, δυό χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στόν ἄμμο. Τρέχω στήν πρύμνη καί ἀδράζω* τή γούμενα. 'Οιμέ!! Σχοινί κομματιασμένο κρατῶ μόνο στά χέρια μου !

Τί ἔγινε τό ἀκαρπο δενδρί ; . . . Κάτω βρίσκεται στόν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στό θεόχιστο πάγκο του, μέ τίς λεπιδωτές ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τόν κορμό, κλαδιά καί παρακλάδια του περαδῶθε, λές καί πάσχει νά κλείσει ὅλα στό δίχτυ του. 'Ακόμα τό παραδίνουν γενιά σέ γενιά οί ναῦτες καί πάει ἀπό πατέρα σέ παιδί, ἀπό παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστό πάντα, σκληρό σάν σίδερο, δυνατό σά λέοντας, ψυχωμένο καί ἀθάνατο σάν στοιχείο.

Κι ἔγώ, δ Γιάννης δ Γκάμαρος, ἐβδομηντάρης κι ἑτοιμόρροπος τώρα, δέ θαλασσοδέρνομαι παρά γιά τό καρβέλι !

«Λόγια τῆς Πλώρης» 1899

'Ανδρέας Καρκαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τό ἀμάρτημα πού θά διηγηθῶ ἔχει γίνει στήν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρίν ἐλευτερωθεῖ ἀπό τόν τούρκικο ζυγό.

Ἡ Κόνιτσα είναι ἡ πλιό βορινή ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καί πρωτεύουσα τῶν «μαστοροχωριῶν», δηλαδή τῆς ἐπαρχίας πού βγάζει τούς πλιότερους χτίστες τῆς Ἐλλάδας — γιατί οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς «μαστόροι» ὅχι μόνον στήν Ἡπειρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλην τήν χέρση Ἐλλάδα.

Τόν καιρό τῆς Τσουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι "Ελληνα μητροπολίτη. Εἶχε καμιά ἔξακασσαριά σπίτια, τά λίγο πλιότερα ἐλληνικά καί τά λίγο λιγότερα τούρκικα ἡ τό σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω - κάτω, μέ ὅψη πλιότερο χωριοῦ παρά πόλης. 'Αλλ' οἱ Τσουρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοί στήν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τόν ἀλλον κόσμο, θεωροῦσαν τότε τήν Κόνιτσα πόλη καί τά Γιάννινα χωριό κι ἔλεγαν κομπαστικά :

—Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπάς* !

Τό ίδιο έλεγαν κι οι Μετσοβίτες γιά τό Μέτσοβό τους, όλλα δέν γνωρίζομε ιστορικώς, αν οι Μετσοβίτες τό πήραν αύτό άπό τους Κονιτσιώτες ή οι Κονιτσιώτες άπό τους Μετσοβίτες, γιατί κι αύτοί έλεγαν:

—Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς !

Πρίν άπό διακόσια χρόνια, ή Κόνιτσα δέν ήταν πρωτεύουσα έπαρχίας, κι ούτε καϊμακάμη είχε, ούτε άρχιερέα, κι ούτε Τούρκο στά σπλάχνα της. Τότε ίσως νά ήταν μικρότερη καί νά μήν ήταν «κασαμπάς», άλλ' ήταν χριστιανικό χωριό άπό τήν μιάν ἄκρη ώς τήν ἄλλη, πέρα καί πέρα. Ἐπειδή ὅμως τούς χριστιανούς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τούς πίεζαν πολύ καί τούς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, πού ηταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ύπτόφερναν πολύ οἱ ἀνθρωποι, άλλά βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στήν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἀν ύπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιά μέρα πέρασαν ἀπό τήν Κόνιτσα καμιά σαρανταριά Λεσκοβικινοί Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρός τά Ζαγοροχώρια γιά πλιατσκολόϊ, κι ἐπειδή τό ποτάμι τῆς Κόνιτσας δέν είχε τό γεφύρι πόχει στήμερα κι ηταν πολύ κατεβασμένο ἀπό τίς βροχές, δέν μπόρεσαν νά τό περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νά μείνουν στήν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιά μέρα, δυό μέρες, τρεῖς μέρες μές στήν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τά καλύτερα φαγητά καί τά καλύτερα κρασιά, άλλά βλέποντας στό τέλος ὅτι τό ποτάμι ὅλο καί κατέβαζε καί δέ θά μποροῦσαν νά περάσουν εὔκολα γιά τά Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νά πλιατσκολογήσουν τήν Κόνιτσα καί νά γυρίσουν γλήγορα στά σπίτια τους φορτωμένοι. Ἀλλ' οἱ Κονιτσιώτες ἀντιστάθηκαν καί μέ ξύλα καί μέ λιθάρια καί μ' ὅ,τι ἀρματα είχαν, καί τούς σκότωσαν ὅλους.

Αύτό ὅμως θά ἐπέφερνε τήν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ἀμα θά μαθεύονταν στό Λεσκοβίκι τό φονικό πού χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιώτες, γιά νά γλιτώσουν τήν καταστροφή καί τόν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφά τόν σιέχη* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τές ἔξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καί τούρκεψαν ὅλοι ! Κι ὅταν ὑστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διάκήρυξε ὁ σιέχης πώς ὅ,τι είχαν κάνει οἱ Κονιτσιώτες ώς χριστιανοί, ηταν λησμονημένο καί συμπαθισμένο, τώρα πού ἔγιναν Τούρκοι, κι ἀν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοί νά πάρουν τό αἷμα τους ἀπό τους Κονιτσιώ-

τες, θά είχαν νά κάνουν μ' ἔκεινον καί μ' όλο τό Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγά τους καί δέν ταράχτηκαν πλιά.

Γενόμενοι δῆμοις Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφά, ὡς ἔνα διάστημα δυό γενεῶν, τή χριστιανικότητά τους καί χωρίς νά χαλάσουν τές ἐκκλησίες τους, ἢ νά τές μεταβάλουν σέ τζαμιά, ἔχτισαν ἴδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλά λίγο - λίγο, μέ τόν καιρό, ἀπόγιναν Τοῦρκοι, καί μοναχά διατήρησαν ἀπό γενεά σέ γενεά τόν σεβασμό πρός κάθε χριστιανικό ἀγιωτικό καί πρός τούς παπάδες μας καί φέρνονταν ἥπια πρός τούς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπόν σ' ἐποχή πού δέν ὑπῆρχαν γιατροί, ὅχι μόνον στήν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καί στά ξακουστά Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροί ἦταν οἱ παπάδες μέ τή «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καί χριστιανοί καί μωαμεθανοί ἔτρεχαν στές ἐκκλησίες καί στούς παπάδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τά τελευταῖα τή χριστιανική τους συνήθεια νά προστρέχουν στές ἐκκλησίες μας καί στούς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὅχι στά τζαμιά τους καί στούς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι λοιπόν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καί πρόσφεραν λάδια, κηριά καί λαμπάδες στές ἐκκλησίες, παράγγελναν λειτουργιές καί προσφορές καί προσκαλοῦσαν παπάδες στά σπίτια τους καί τούς διάβαζαν εὐκές καί παρακλῆσες γιά νά γένουν καλά. Γι' αὐτό κι ἀπ' ὅλους τούς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὅχι μόνον δέ μισοῦσαν τούς χριστιανούς, ἀλλά καί τούς ἀγαποῦσαν καί τούς προστάτευαν καί τούς βοηθοῦσαν. Αύτοί προσκάλεσαν ἀπό διάφορα χωριά χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στήν Κόνιτσα, τούς ἔχτισαν σπίτια, τούς βοήθησαν, κι ὅλιγο κατ' ὅλιγον ἔφτασαν ἀπό πενήντα χρόνια καί πλιότερο τά σπίτια τά χριστιανικά νά γένουν πλιότερα ἀπό τά τούρκικα, καί Τοῦρκοι καί Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αύτή ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καί Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τές μέρες πού ῥθε ὁ σουλτάν Χαμίτης στόν αὐτοκρατορικό θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπό τότε, ὅπως καί σ' ὅλην τήν ἄλλη Τουρκιά, ἀλλαξαν καί στήν Κόνιτσα τά πράγματα. Ἡ κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονική περιωπή, κι δέ μισαλλόδοξος μουσουλμανικός φανατισμός στό κατακόρυφο. Ἀλλ' τί μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἔκεινον τόν Τοῦρκο, πού θά καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ

λαμπάδες σ' έκκλησιά, ή ότι προσκάλεσε παπά στό σπίτι του γιά θεραπευτικό διάβασμα! Άμεσως τζουρλάλι* ότι δέν ήταν γνήσιος καί σωστός μουσουλμάνος, καί τό λιγότερο πού 'χε νά πάθει, θά ήταν έξορία στή Συρία ή στήν Αραπιά!

'Άλλα κι οί παπάδες κιντύνευαν νά τιμωρηθοῦν αύστηρά ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση, ἀν καταγγέλλονταν ότι ἐλάβαιναν ἀπό μουσουλμάνο λάδι, κηρί ή λαμπάδες γιά τήν έκκλησιά, ή πήγαιναν νά διαβάσουν παρακλήσεις στά τουρκόσπιτα. Γι' αύτό κι δι μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τούς διάταξε νά μήν ἔχουν πλιά, σάν καί πρίν, καμιά σχέση μέ τά τουρκόσπιτα, γιατ' ήταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία νά δίνουν «τὰ ἄγια τοῖς κυσὶ»— στά σκυλιά· κι ότι ἄν μάθαινε στό έξῆς ότι ἔνας παπάς μπήκε σέ τουρκικό σπίτι, κρυφά ή φανερά, θά τόν ἔκανε ἀργό «πάστης ιεροπραξίας». Έτσι τραβήχτηκαν οί παπάδες ἀπό τά τουρκόσπιτα, κι αύτό βάσταξε γιά κάμποσον καιρό. 'Άλλ' οί Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, πού ήταν συνηθισμένες, μ' ὅλην τήν ἐγκατάσταση ἔκει ἐπιστημόνων γιατρῶν, νά προστρέχουν, καί στήν παραμικρότερη ἀρρώστια, στούς παπάδες καί στές έκκλησίες, προτιμοῦσαν νά πεθαίνουν καλύτερα, παρά νά δέχονται γιατρό καί νά πάρουν γιατρικά. Κανένας ὅμως παπάς δέν δέχονται πλιά νά πάει σέ τουρκικό σπίτι, οὔτε νά δεχθεῖ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καί τή μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία καί τήν τιμωρία κι ἀπό τόν ἀρχιερέα κι ἀπό τήν τουρκική ἀρχή, τό χειρότερο. 'Άλλ' ή παντοδύναμη βία δέν τ' ἄκουε αύτά καί τά ύπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στό σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἔνας Τούρκος καί τοῦ λέγει:

—Νά κοπιάσεις, παπά - Γιώργη, στό σπίτι μου, πολύ σέ παρακαλῶ, νά μοῦ διαβάσεις μία εὐκή στή γυναίκα μου, γιατί ἔχει δυό μέρες μέ τούς πόνους καί δέν μπορεῖ νά γεννήσει δικόμα.

—'Άλλα, εύλογημένε... (Φτοῦ! φτοῦ! τόν θεοκατάρατο τόν 'Αγαρηνό*!; εἴπε μέσα του ό παπα - Γιώργης, γιατί ὀνόμασε «εύλογημένον» τόν ἀλλόπιστον Τούρκο)... 'Άλλα, ἀγά μου, φοβούμαι νά 'ρθω, γιατί θά τό μάθει δι καϊμακάμης καί θά μέ κάνει έξορία! Δέν ἔρχομαι! Πήγαινε στήν εὐκή τοῦ Θε... (Φτοῦ! φτοῦ! πάλε τόν θεοκατάρατο τόν 'Αγαρηνό!, ξανάειπε πάλε ἀπό μέστα του ό

παπάς). Πήγαινε στό καλό, άγά μου ! Πήγαινε στό καλό ! Μή μέ πάρεις στό λαιμό σου !

Βλέποντας ό τούρκος τήν έπιμονη ἄρνηση τοῦ παπᾶ, ἔφυγε, ἀλλά σέ λίγο ξαναγύρισε καί τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θά ’ρθεις, παπά ! Ἀλλιώτικα δέ γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναίκα μου ! Δέν μπορεῖ νά γεννήσει καί φωνάζει: «Φέρτε μου τόν παπα - Γιώργη, πού μέ γλίτωσε καί στήν ἀλλη μου γέννα μέ τό διάβασμά του !».

—Σέ λυποῦμαι πολύ, άγά μου, μ’ αὐτά πού μοῦ λέσ, ἀλλά δέν μπορῶ νά ’ρθω... Φοβοῦμαι, σοῦ εἴπα, τόν καϊμακάμη... .

Τότε ό τούρκος βγάζει μί’ ἀστραφτερή μαχαίρα καί τοῦ λέει :

—Τή γλέπεις αὐτήν, παπά ; Ή ἔρχεσαι, ἡ στήν ἔχωσα στά στήθια !

Καί πετοῦσαν τά μάτια του φωτιές. Τί νά ’κανε τότε ό καημένος ό παπα - Γιώργης ;

’Απ’ τή μιὰ μεριάς ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία, πού θά πετοῦσαν τ’ ἄγια στά σκυλιά, (τοῖς κυσί), δπως εἶχε εἰπεῖ ό μητροπολίτης, κι ἀπό τήν ἀλλη δό φόβος μήν τό μάθει κι δο καϊμακάμης κι δο μητροπολίτης ! Ἐμπρός βαθύ καί πίσω ρέμα. Ἀλλά καί «παπάς δεμένος γράφει καί ξεγράφει». Κι ἔτσι θέλοντας καί μή, πῆρε τό εὔχολόγι του, τό πετραχήλι του, ἔνα κηρί καί λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τόν τούρκο, τρέμοντας ἀπό τό φόβο του. Φτάνωντας στό τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὡ τοῦ θάματος, ὕστερ’ ἀπό μισή ὥρα γέννησε ἡ τούρκισσα !

’Από στόμα σέ στόμα, κρυφά - κρυφά, τό ‘μαθαν ὅλες οι τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δέν μποροῦσε νά γεννήσει, προσκάλεσε τόν παπα - Γιώργη νά τή διαβάσει, καί μόλις τή διάβασε, γέννησε μιά χαρά... .

Κι ἔλεγαν οι τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλό διάβασμα ἔχει ό παπα - Γιώργη ! “Αμα διαβάσει, πιάνει ἀμέσως τό διάβασμά του !

—Βαλλαΐ*, εἶναι ἄγιος ἄνθρωπος ! Διαβάζει καί τόν ἀκούει δο Θεός !

—Τί πειράζει πού εἶναι χριστιανός ; Τόν ἀγαπάει δο Θεός καί τόν ἔχει στό χουσμέτι* του. ‘Ο Θεός ἔπλασε καί τούς τούρκους καί τούς χριστιανούς. “Ολους παιδιά του μᾶς ἔχει... .

—Νοικοκύρτης εἶναι κι δποιον θέλει πταίρει στό χουσμέτι του.

—Πόσοι τούρκοι εἶναι πού παίρουν χριστιανούς στή δούλεψή τους καί δέν παίρνουν τούρκους. ”Ετσι κι δο Θεός - προσκυνοῦμε

τ' ὄνομά του — ἔχει πάρει τόν παπα - Γιώργη ἀπό τόν τόπο μας.

Κι ἔτσι ό παπα - Γιώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τό τουρκογυναικαρείο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπό τές Τούρκισσες στούς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καί στούς γονέους τους.

‘Ο παπα - Γιώργης μπαινόβγαινε τές νύχτες στά τουρκόσπιτα «γιά διάβασμα» καί δέν τόν μαρτυροῦσε κανένας στόν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἔνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καί δέν μποροῦσαν νά τόν κάνουν καλά οἱ γιατροί. Κιντύνευε καί σώνονταν μέρα μέ τήν ήμέρα. Μιά χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὄνομαστοῦ Σιαχίν - μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς είπε μιά μέρα:

— Καημένη, Χατιτζέ χανούμ! Δέν φωνάζεις τόν παπα - Γιώργη νά σοῦ διαβάσει τό παιδί σου νά γένει καλά;

— Τί λές αὐτοῦ, Χανούμ ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, πού δέν ἦταν Κονιτσιώτισσα καί δέν πίστευε στά χριστιανικά ἀγιωτικά. Πῶς είναι δυνατό νά κάνει καλά τό παιδί μου τό διάβασμα ἐνός γκιασούρη;

— Ἀκου με, Χανούμ ἐφέντη! τῆς είπε πάλε ἐκείνη. ‘Αν θέλεις νά γένει τό παιδί σου καλά, νά πάρεις τόν παπα - Γιώργη νά σοῦ τό διαβάσει....

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἵσως καί μήνας, καί τό παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὅχι μόνον δέν γένονταν καλά μέ τά γιατρικά τῶν γιατρῶν, ἀλλά καί χειροτέρευε. Τότε, στήν ἀπελπισιά της, μιά βραδιά, κρυφά ἀπό τόν ἄντρα της, προσκάλεσε τόν παπα - Γιώργη καί τό διάβασε. Τ' ἄρρωστο παιδί, ἐφτά ὀχτώ χρονῶν παλικαράκι, αἰστάνθηκε ἔνα ἐσωτερικό κλονισμό στήν ἐμφάνιση τοῦ παπᾶ καί στές προφυλάξεις πού μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιά νά μπει κρυφά διαπάση τή νύχτα στό διαμέρισμά της, κι ἀρχισε νά τρέμει. ‘Ο παπα - Γιώργης τό καθησύχασε μέ ήμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τήν παράκληση, τό θυμιάτισε μέ μοσχολίβανο, τό σταύρωσε μέ τόν Τίμιο Σταυρό καί φεύγοντας είπε στήν καϊμακάμαινα:

— Ή δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὅχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἀμαρτωλοῦ, θά κάνει καλά τό παιδί σου....

Καθώς τό είπε ό παπα - Γιώργης, ἔτσι κι ἔγινε. ‘Από κείνη τή νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καί σέ λίγες μέρες ἔγινε καλά!

"Εμαθε κι ό καϊμακάμης τήν αίτια τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικός μουσουλμάνος — γιατί δέν ἤταν Κονιτσιώτης — καὶ δέν ἀγαποῦσε τούς Χριστιανούς, φώναξε κρυφά τόν παπα-Γιώργη καὶ τόδωκε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τήν ἄδεια νά διαβάζει ἐλεύτερα στά τούρκικα τά σπίτια, ἀλλά μέ μεγάλη προσοχή νά μήν τό μάθει ἡ ἀστυνομία ἡ κανένας χαφίές*, γιατί τότε, ώς καϊμακάμης, θά ἤταν ὑποχρεωμένος νά τόν καταδιώξει.

'Αλλά δέν μπορεῖ νά μείνει γιά πολύ κρυφό ἔνα πράγμα πού τό ξέρουν πολλοί. Τά πολλά τά λάδια, τά πολλά τά κηριά κι οι πολλές καὶ χοντρές λαμπάδες πού πήγαινε ὁ παπα - Γιώργης στήν ἐκκλησιά, χωρίς νά φανερώνει ἀπό ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τήν ὑπόνοια στούς ἄλλους παπάδες καὶ στούς ἐφορευτιρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα - Γιώργης βρίσκονταν σέ σχέσεις μέ τουρκόσπιτα καὶ διάζε κρυφοπαρακλῆσες σέ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἀν δχι ἀπό κακία, ἀλλ' ἀπό καθῆκον, νά καταγγείλουν τό πράγμα στόν μητροπολίτη.

'Ο μητροπολίτης, μή ὅντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μέ τά ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εύρισκόμενος στήν Κόνιτσα, δέν είχε τήν ἀπαίτούμενη ἀντίληψη ώς πρός τό ζήτημα τοῦτο, ἀν κι ίκανός ιεράρχης κατά τ' ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπα - Γιώργης διάβαζε παρακλῆσες σέ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τόν ἔκανε ἀργό «πάσσης ιεροπραξίας» ἐπ' ἀόριστον!

Σάν ἀστροπέλεκας κακός ἔπεσε στό κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἄδικη αὐτή καταδίκη καὶ θέλησε νά δικαιολογηθεῖ στόν μητροπολίτη, ἀλλά ποῦ νά τόν ἀκούσει ἔκεινος! Είχε γίνει θηρίο!

'Ο παπα - Γιώργης ἤταν καλός χριστιανός κι ὑπόμενε μέ χριστιανική ὑπομονή τήν ἀδικία πού τοῦ 'χε κάνει ὁ μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τή χριστιανική κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρίν, ὅλοι οι παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στά τούρκικα σπίτια, τώρα βρέθηκε νά θεωρηθεῖ αύτό «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα - Γιώργη.

'Η «μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἀμαρτία» τοῦ παπα - Γιώργη ἀρχισε ἀπό λίγο - λίγο νά μεγαλώνει, σάν τήν ψείρα τοῦ παραμυθιοῦ, πού δέν τήν χωροῦσε ούτε τό σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφά ὁ κόσμος, γιά νά μήν τούς ἀκοῦν οἱ Τούρκοι:

— Διαβάζει εύκές καὶ παρακλῆσες στά τούρκικα τά σπίτια!
'Ακοῦς ἔκει ὁ τραγογένης!

— Δέν είν 'αυτό μονάχα.... άλλα μπαίνει καί διαβάζει καί στά τζαμιά!....

— 'Εγώ ξέρω ότι μνημόνευε στήν προσκομιδή κι όνόματα: Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, όλες τές Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εύχονταν μέσα στήν έκκλησιά «ύπέρ ύγειας καί ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν» τῶν ἀλλοπίστων!

— "Ολα ἔκεινα τά πολλά κηριά κι ὅλες ἔκεινες οἱ μεγάλες λαμπάδες στήν έκκλησιά, πού θέλουν χρόνια νά καγοῦν, είναι τούρκικα τάματα!"

— Τί ἀνακατεύονται οἱ Τοῦρκοι στά δικά μας τ' ἀγιωτικά καί τά θρησκευτικά; 'Εμεῖς δέν ἀνακατεύόμαστε στά δικά τους.... "Αν ἀναγνωρίζουν τή θρησκεία μας ώς ἀνώτερη ἀπό τή δική τους, ἂς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἡταν κι οἱ παπποῦδες τους ὄλοτε!"

— Τόν ἀθέοφοβο τόν παπα - Γιώργη! 'Ακοῦς νά μᾶς κάνει τήν έκκλησιά μισοτούρκικη !

Μήν μπορώντας πλιά νά δικαιολογηθεῖ ὁ παπα - Γιώργης, δέν ἔβρισκε ἔλεος στή συνείδηση κανενός χριστιανοῦ. "Ως τότε ζοῦσε τό σπίτι του μέ τήν ἐφημερία του καί μέ τό πετραχήλι, καί τώρα τά 'χανε καί τά δυό! "Εχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τό ψωμί ἀπό τό στόμα του! Τί νά γένει; Τί νά κάνει; Μόνον στό Πατριαρχεῖο μποροῦσε νά κλαυτεῖ καί νά βρεῖ τό δίκιο του, ἀλλά δέν ἡταν τόσο εὔκολο νά πάει ἀπό τήν Κόνιτσα στήν Πόλη, στό Πατριαρχεῖο. 'Αλλά κι ἄν μποροῦσε νά πάει, θά καταδέχονταν νά τόν ἀκούσει ὁ Πατριάρχης ἢ νά διαβάσει τήν ἀναφορά του; Κι ἔκανε ύπομονή.

— «'Ο ύπομείνας σωθήσεται», ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τήν εὐαγγελική ρήση, κι εἶχε τήν ἐλπίδα στό Θεό καί στό δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ κατημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπό τήν ήμέρα πού τοῦ 'χε ἀφαιρέσει τό πετραχήλι ὁ μητροπολίτης; "Ενας Θεός τό 'ξερε! Καί τό χειρότερο, πού ἡταν ἀναγκασμένος νά πονάει καί νά μήν μπορεῖ νά πεῖ τί τόν πονάει καί ποῦ τόν πονάει! »"Αν σέ βαρέσει ὁ κατής, ποῦ θά πᾶς νά κριθεῖς;» λέγει μιά παροιμία. "Αν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τήν τιμωρία του, καί μάλιστα ὁ καιμακάμης, πού 'χε ὅλη τή δύναμη τῆς ἔξουσίας στά χέρια του, θά τά 'χε ἄσκημα ὁ μητροπολίτης μέ τήν τούρκικη διοίκηση.... Δέν θά τοῦ 'λεγε ἡ διοίκηση «γιατί ἔκανες ἀργό τόν παπα-Γιώργη;», ἀλλ' εἶχε δλα 'τά μέσα νά τοῦ φέρει τόσα ἐμπόδια καί προσκόμματα στήν ύπηρεσία

του, ώστε ν' ἀναγκασθεῖ νά φύγει ἀπό τήν Κόνιτσα τό γληγορότερο. Τό εὔκολότερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μποροῦσε καί νά τόν κατηγορήσει στό ‘Υπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννοημένος μέ τό Ἑλληνικό κομιτάτο καί τότε ἀλίμονό του! Αὐτή ἡ κατάσταση βάσταξε κάμποσους μῆνες, πόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τό ψωμοκάρβελό του ἀπό μακριά, καί τοῦ φαίνονταν ως χαμένη κι ἄφταστη εύτυχία, ὅταν κατά θείαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ μητροπολίτης στήν Ανατολή κι ἔρχονταν νέος μητροπολίτης.

‘Ως φωτεινή ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αύτή ἡ εἰδηση μέσα στό φοβερό σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς πού βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπα-Γιώργης. ’Αλλ’ ἂν εἶχε κι ὁ νέος μητροπολίτης τήν ἴδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θά γένονταν τότε; Δέν θά τοῦ ’μενε τίποτε ἄλλο τότε, παρά νά πέσει στό ποτάμι πού περνοῦσε μπροστά ἀπό τήν Κόνιτσα καί νά πνιγεῖ!

Προσπαθοῦσε νά δικαιολογήσει τήν καταδίκη του ἀπό μέρος τοῦ μητροπολίτη καί δέν μποροῦσε νά παραδεχτεῖ ὅτι ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὔκες καί παρακλήσεις στά τουρκόσπιτα. ’Αλλ’ αύτό ὑψωνε πλιότερο τό γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καί ταπείνωνε τό τζαμί καί στή συνείδηση τῶν Τούρκων καί στή συνείδηση τῶν Χριστιανῶν! Τό ἀντίθετο θά ἦταν κακό, ἂν τόν προσκαλοῦσαν οἱ Τούρκοι νά πάει κι ἀρνιόνταν νά πάει, ἢ ἂν δέχονταν στό σπίτι του χότζα νά τοῦ διαβάζει ἐκεῖνος τούρκικες εὔκες καί ντουάδες. Τά διαβάσματα πόκανε αύτός δέν εἶχαν ως σκοπό νά κάνουν τούς Χριστιανούς Τούρκους, ἀλλά τούς Τούρκους Χριστιανούς. Καί στό κάτω κάτω δέν ἐπιζητοῦσε αύτός νά πηγαίνει νά διαβάζει στά τούρκικα τά σπίτια, ἀλλά προσκαλόνταν, κι ἂν ἥθελε ν' ἀρνηθεῖ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας! Οἱ Τούρκοι πρόστρεχαν στό ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὅχι αύτός στό ἔλεος τῆς τούρκικης. Καί συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τά «ύπέρ» καί τά «κατά», ἔφτανε στό συμπέρασμα νά ἐλπίζει ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τήν ἀπολογία του καί δέν θά τοῦ ’βρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θά τόν λυπιόνταν καί θά τοῦ ’δινε τό πετραχήλι του καί τήν ἐνορία του.

“Υστερα ἀπό κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης εἶχε φτάσει στά Γιάννινα καί τό ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θά ἦταν στήν Κόνιτσα.

Μιά ζέστη καί μιά κρύο τοῦ 'ρθε τοῦ παπα - Γιώργη ἡ εῖδηση τοῦ ἔρχομοῦ τοῦ μητροπολίτη. "Ηθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιά νά 'χει τόν καιρό νά σκεφτεῖ βαθύτερα πῶς ἐπρεπε ν' ἀπολογηθεῖ καλύτερα. 'Άλλ' ἀφοῦ οὕτως ή̄ ἀλλως θά 'ρχονταν τό Σάββατο ό μητροπολίτης, καλῶς νά 'ρχονταν.

Τέλος, ό μητροπολίτης ἔφτασε τό Σάββατο στήν Κόνιτσα μέτιμητική συνοδεία τριῶν - τεσσάρων καβαλαράιων χωροφυλάκων ἀπό τά Γιάννινα, κατά τά συνηθισμένα. "Ολος ό χριστιανικός κόσμος τῆς Κόνιτσας καί τῶν περιχώρων μέ τόν πρωτοσύγκελλο καί τούς παπάδες «έπι κεφαλῆς», τόν δέχτηκε μισή ὥρα μακριά ἀπό τή χώρα. Παρακολούθησε ἀπό μακριά κι ό παπα - Γιώργης τή μητροπολιτική ὑποδοχή σάν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μήν τοῦ γίνει καμιά ἀποδοκιμασία, κι ἥταν σάν νά πῆγε καί σάν νά μήν πῆγε στήν ύποδοχή.

* * *

"Υστερα ἀπό τόν ἔρχομό τοῦ μητροπολίτη στήν Κόνιτσα, πρόβαλε τό σπουδαῖο ζήτημα στόν παπα-Γιώργη: τό νά παρουσιαστεῖ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νά παρουσιαστεῖ καί τί νά εἰπεῖ καί πάλι δείλιαζε. Τή μιά στιγμή τ' ἀποφάσιζε νά παρουσιαστεῖ σήμερα καί τήν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὔριο. Αύτή ή διβουλία βάσταξε ἀπάνω - κάτω δυό βδομάδες, καί θά βαστοῦσε ποιός ξέρει πόσο, ἃν μιά μέρα δέν ἐπέβαλνε στόν ἑαυτό του νά πάγει, καί γιά νά μήν τ' ἀναβάλει πάλε, σάν πρίν, ὀρκίστηκε στήν ιεροσύνη του καί στό πετραχήλι του νά πάγει χωρίς ἄλλο ἐκείνην τήν ήμέρα. Κι ἔτσι, μιά καί δυό καί στήν μητρόπολη! "Η τοῦ ὕψους ή τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στόν μητροπολίτη, τοῦ 'κανε τήν ἀπαιτούμενη μετάνοια μέ γονυκλισία καί τοῦ φίλησε τό χέρι.

- Ποιός είσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπό ποῦ είσαι; τόν ρώτησε ό μητροπολίτης μέ πατρικό ψόφι, πού δέν ὅμοιαζε καθόλου μέ τό συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

- Είμαι ό παπα - Γιώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπό τήν Κόνιτσα, ἀπάντησε ό παπα-Γιώργης.

- Ποιός παπα - Γιώργης; ξαναρώτησε ό μητροπολίτης δέν σ' εἶδα καμιά μέρα ἐδῶ.... Μήπως ἔλειπες; Ποῦ ἐφημερεύεις;

- 'Ἐφημέρευα, ἀλλά δέν ἐφημερεύω πλιά....

- Καί γιατί;

— Γιατί μ' έχει κάνει ό μητροπολίτης άργό άπό «πάσης ιεροπραξίας».

— Καί γιατί; Μήπως έκανες κανένα μεγάλο άμάρτημα;

— .....

— Πέ μου τί άμάρτημα έκανες, κι αν δέν είναι πολύ μεγάλο, κι αν δέν άντιβαίνει πολύ στούς κανόνες της ιεροσύνης καί της θρησκείας μας, θά σου φανώ έπιεικής, αν δείξεις τήν άπαιτούμενη μετάνοια.

— Τό άμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, άποκριθηκε ό παπα-Γιώργης, μεγάλο ή μικρό δέν ξέρω, είναι ότι προσκαλούμουν άπό διάφορα τουρκόσπιτα έδω μέσα στήν Κόνιτσα, όταν είχαν κανέναν άρρωστο, καί τούς διάβαζα εύκες καί παρακλήσεις γιά νά γένει καλά... Αύτό, Δεσπότη μου, ήταν παλιό συνήθιο έδω πέρα.... "Ολοι οι παπάδες διάβαζαν στά τουρκόσπιτα καί δέν είναι παρά λίγος καιρός που μᾶς τό άπαγόρευσε ό μητροπολίτης. Καί μήπως ήθελα, δεσπότη μου, νά πηγαίνω; Μ' έπαιρναν «διά της βίας»....μέ μιά τέτοια μαχαίρα στό χέρι!

Κι έκανε τή σχετική χειρονομία, γιά νά δείξει τό μέγεθος της μαχαίρας.

— Αύτό είναι όλο κι όλο τό άμάρτημά σου, που σ' έκανε άργόν ό μητροπολίτης;

— Αύτό, δεσπότη μου, καί μόνο....

— Στήν ιεροσύνη σου! Αύτό καί μόνον ήταν;

— Στήν ιεροσύνη μου, δεσπότη μου, καί στό πετραχήλι μου! Αύτό καί μόνον ήταν!.....

— Άπο σήμερα, τού είπεν ό μητροπολίτης, συγκινημένος άπό τήν παλιά συνήθεια τῶν Τούρκων της Κόνιτσας νά προσκαλοῦν παπάδες στά σπίτια τους, γιά νά τούς διαβάζουν, όταν άρρωστούσαν, που μάθαινε γιά πρώτη φορά άπό τόν καταδικασμένον παπα - Γιώργην, είσαι άπαλλαγμένος άπό τήν άδικη τιμωρία σου. Πάρε τό πετραχήλι σου, διάβαζε εύκες καί παρακλήσεις όσες μπορέσεις στά τούρκικα τά σπίτια, καί τήν έρχομενη Κυριακή νά ρθεις νά λειτουργήσεις μαζί μου στή Μητρόπολη.

'Ο παπα-Γιώργης μπήκε δειλός σπουργίτης στή Μητρόπολη καί βγήκε άιτός! Φουρντουλούσε* καί δέν πατούσε στή γῆ άπό τή χαρά του κι άπό τή δόξα του.

Τό βράδυ έκείνης της ήμέρας προσκάλεσε ό μητροπολίτης όλους

τούς παπάδες τῆς Κόνιτσας καί τούς εἶπε ὅτι θά 'κανε «ἀργό πάσης ιεροπραξίας» ἐκεῖνον τὸν παπά, πού θ' ἀρνιόνταν νά διαβάσει εὔκες καί παράκλησες στά τουρκόσπιτα!

Αὐτός ό μητροπολίτης ἦταν ό περιώνυμος μέγας μητροπολίτης Ιωαννίνων, ό Σπυρίδωνας!

«'Από τά χρόνια τῆς σκλαβιάς»

Χρήστος Χριστοβασίλης

4. ΕΤΣΙ Η ΤΑΝΕ

— Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα είναι μέρα πίσημη! Τι φυλᾶς τό στρῶμα καί βογκᾶς! "Όλο βογκᾶς, κι όλο μαλώνεις..... σώνει πιά! "Εβγα νά ίδεις! "Ελα ν' ἀλλάξεις καί νά βγεις στήν ἀγορά. 'Ο κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα - Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητούδι ζωρό, καθώς μπήκε στό σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό 'ξερε ό παππούς πώς ἦταν ή τρανή Παραμονή, τῆς "Εξοδος ή μέρα. "Αχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναρθεῖ — μήτε ό Θεός νά δώσει!

Τό 'ξερε ό παππούς, κι αύτό ἀπό μέρες κι ἀπό νύχτες συλλογιότανε. 'Ο πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Καί τήν περίμενε τή μέρα αύτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μιά φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἐκεῖ, νά πάλι τό τρελόπταιδο μπροστά του. "Αφησε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνει πειρασμός καί πάλι.

— Ακόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχώνα θά μοῦ γίνεις αύτοῦ πέρα; 'Απόλυσε κι ή ἐκκλησία!

— Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος είμαι, δέν μπορῶ νά σηκωθῶ. 'Εδω ἀσε με νά σήπτομαι....

— Τί εἶπες; Δέν ἀκοῦσ! Περνάει ή "Εξοδο!

Αὐτός ό λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ή βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφή τρεμούλα τοῦ χυσε στά σωτικά· ό νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— "Εφτασα! Τ' ἀρματά μου!

'Ορθός τινάχτηκε σάν παλικάρι. 'Ανάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγῆκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ: Τό κανόνι καί τό ντουφέκι γεμίζει ὅλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος

πολύς στήν ἀγορά. "Όλοι ντυμένοι τά καλά τους. "Όλοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν!

'Ο λαός παίζει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αὐτό στό χρόνο μιά φορά. Θέλει νά ζωντανέψει πάλι τή μεγάλη είκόνα, ἔτσι γιά νά ίδει πῶς ήταν — κι ὁ γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἀγγόνι στής λιτανείας τήν ούρά κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στούς τάφους ἔφτασαν. 'Εκεī χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἔναν πού βγάνει λόγο· μά δ λόγος εἰν' ἀτέλειωτος. 'Ο γέρος ἀκούει, καὶ δέν καταλαβαίνει. 'Ακούει καὶ καρτερεῖ· σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ.....

— 'Ορέ, δέν ήταν ἔτσι! κράζει μέ δυναστή φωνή.

"Αφησε στή μέση τή γιορτή καὶ πῆρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' ἀγγόνι δέ μιλεῖ. "Αξαφνα σταματάει. 'Εκεī κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. "Ένας τυφλός χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγής παίζει τή λύρα του καὶ τραγουδεῖ. Λέει τό τραγούδι τό θλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ.

'Ορθός ὁ γέρος, ἀσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τά μάτια του. Κλαίει ἡσυχα, καὶ δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγούδι.

— Νά, ὁρέ, ἔτσι ήταν!

Αὐτό εἶπε μονάχα. Καὶ γύρισε στό σπίτι του καὶ στόν καημό του.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «ΑΕΡΑΣ»

Λέξη μαγική, πού δέ σημαίνει σχεδόν τίποτε καὶ ὅμως τά σημαίνει ὄλα. Τρεῖς συλλαβές πού βγῆκαν μιάν ἡμέρα ἀπό τά χείλη ἑνός ἀπλοϊκοῦ, ἐκεī στά βουνά τῆς Ἡπείρου, ὅταν εἴδε νά σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπό τό κεφάλι του καὶ νά μήν παθαίνει τίποτε κανείς, καὶ ἔκαμαν ἔπειτα τό γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος! Τήν πῆρε ἡ δόξα μαζί μέ τά φτερά της καὶ γύρισε ὄλους τούς κάμπους καὶ ὄλα τά βουνά καὶ τά λαγκάδια. "Οπου αἷμα, ἐκεī κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη

θά ἔβγαινε ἀπό τά στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλά σάν ὅμος ἐπινίκιος. Σήμερα δέν ύπαρχει χωριό, δέν βρίσκεται σπίτι ἡ καλύβι πού νά μήν ἀντηχεῖ μέσα.

Γιά τόν πολύ κόσμον δέν ἔχει καθαρό νόημα, καί ὅμως εἶναι γε-
μάτη ἀπό νόημα γιά ὅσους ἔζησαν τούς δυό πολέμους, καί ὅμως ἔχει
νόημα γιά κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καί ἄλλαζε σημασία γιά τό
καθετί.

*Ἐπεφταν οἱ ὁβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τά κεφάλια τους;
»Α ἐ ρ α σ!« τούς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριά ἀπ' δ, τι ἔπρεπε, καί χτυποῦσαν πίσω
ἐκεῖ στά μετόπισθεν καί ἔκαναν ἄνω κάτω τά ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα;
Γύριζαν οἱ μαχηταί μένα μειδίαμα εἰρωνείας, καί βλέποντας τήν
ταραχή, τό σκόρπισμα καί τή φυγή, »Ἄέρας!« πάλι τούς ἐφώναζαν.

Καμιά ἀπ' ἐκείνες πού φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στή
δευτέρα γραμμή, ἐκεῖ πού κάθονταν οἱ ἄλλοι ἔνοιαστοι μακριά ἀπό
τόν κίνδυνο. Αύτοί σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καί ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι,
τρομαγμένοι. Τότε μ' ἔνα χαμόγελο εἰρωνικό στά χείλη ἐκείνοι πού
πολεμοῦσαν στήν πρώτη γραμμή ἄφηναν νά τούς ξεφύγει ἔνα βροντό-
φωνο: »Ἄέρας!«

Μία φορά ἔνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τούς λίγους, πού ὅταν
βροντοῦσε τό κανόνι γινόταν ἄφαντος, καί μόλις ἔπαιε ἔβγαινε ἐμπρός
καί ἄρχιζε λόγια καί συμβουλές, πῆρε κι αὐτός τό μερίδιό του ἀπό
τόν »Ἄέρα», γεμάτο ἀπό καυστική εἰρωνεία. »Ενας »Ἄέρας!« δυνατός
τόν ἀκολουθοῦσε κάθε φορά πού ἄνοιγε τό στόμα του, ὕσπου ἔξαφα-
νίσθηκε πιά γιά πάντα.

»Ενας ἄλλος, ἀπό ἐκείνους τούς πολλούς πού ζοῦσαν νύχτα μέρα
μαζί μέ τά παλικάρια, πού μοίραζε τήν γαλέτα μαζί τους, καί κοι-
μόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτούς μέσα στόν κίνδυνο, χτυπήθηκε
μιά μέρα βαριά. Τόν κουβάλησαν μέ τό πόδι σπασμένο. Μερικοί,
ἀνήσυχοι, τόν περιτριγύρισαν. Ἄλλ' αὐτός σφίγγοντας τά χείλη
του γιά νά μή φωνάξει ἀπό τόν πόνο, χαμογέλασε καί τούς φώναξε
δυνατά:

— Δέν εἶναι τίποτα, παιδιά. »Ἄέρας!«.

— »Ἄέρας!« τοῦ φώναξαν κι ἐκείνοι, καί τράβηξαν πηδώντας
πάλι στήν πρώτη γραμμή.

*Άλλη μιά μέρα, ἔνας ἀπό ἐκείνους τούς ἡρωϊκούς ἀξιωματικούς

τοῦ πεζικοῦ, πού βρίσκονταν πάντοτε μέ τό σπαθί στό χέρι μπροστά, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει ἡ ἴδια λέξη. "Ηταν μία ἀπό τίς μέρες ἐκεῖνες τίς λίγες πού ἀντικρίσαμε μερικά ἀτυχήματα. "Ολοι οἱ στρατοί, καὶ οἱ πιό ἐνδοξοί, ἔχουν πάθει ὅμοια σέ μερικές στιγμές. 'Ολόγυρα μετροῦσαν τούς νεκρούς, μάζευαν τούς πληγωμένους. Τό αἷμα εἶχε χυθεῖ ἄφθονα καὶ ἀνώφελα. Δέν εἴχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δέν εἴχαμε κατορθώσει τίποτε. Τό παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καὶ εἶδε τό τάγμα του ἔξαντλημένο, μισό. Εἰδε δὴ τήν πομπή ἀπό τούς νεκρούς, δὴ τή σωρεία ἀπό τούς τραυματίες, δὴ τό πλῆθος ἀπό τούς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπό πίσω μέ τό κεφάλι σκυρτό καὶ τά μάτια χαμηλά. Εἰδε τά αἷματα, τούς χαμένους κόπους, τίς μάταιες ἡρωικές προσπάθειες, εἰδε τόν ἔχθρο ἐκεῖ ἀντίκρυ νά κρατεῖ τίς θέσεις του, περήφανος καὶ ἐπίμονος, καὶ τότε, ἀφοῦ χτύπησε τό σπαθί του δυό - τρεῖς φορές μέ λύσσα ἐπάνω σ' ἔνα βράχο, κοίταξε τά παλικάρια του μέ μάτια φλογισμένα ἀπό μανία καὶ λύπη μαζί καὶ τούς φώναξε:

— «Αέρας» σήμερα! «Αέρας» καὶ σέ μένα καὶ σέ σᾶς καὶ σέ ὅλους μας!

*Ετοι σέ δλες τίς στιγμές τῆς δόξας, μέσα σέ δλες τίς μεγάλες καὶ ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἥταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρίς νόημα, τό ποίημα τῆς μάχης καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στίς πίκρες καὶ στίς ἀτυχίες. Λέξη¹ πού ἀντηχεῖ ἀκόμα σέ δλες τίς χαράδρες, πού πετα ἀκόμα πάνω ἀπό τούς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπό τούς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη πού φοβέριζε τόν ἔχθρο, πού τόν ἀκολουθοῦσε στή φυγή του. Λέξη πού ἀντίκρισε μέ τό γέλιο κι αὐτή τή χολέρα καὶ τήν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρός στίς ὄβιδες, μέσα σέ βροχή ἀπό σφαῖρες, πού κοιμόνταν μαζί μέ τήν πείνα, πού ρυπνοῦσαν μέ τήν παγωνιά, πού χαιρετοῦσαν τό θάνατο καὶ τούς νεκρούς πού περνοῦσαν, πού είρωνεύονταν τόν κάθε δειλό καὶ ἀνέβαζαν στόν ούρανό τό κάθε παλικάρι — αὐτά τά πέντε γράμματα δέν θά λησμονηθοῦν ποτέ! 'Αέρας καὶ τά βόλια! 'Αέρας καὶ ἡ πείνα καὶ τοῦ ἥλιου τά χτυπήματα καὶ ἡ παγωνιά καὶ οἱ πλη-

1. 'Η λέξη «Αέρας», ἡ δποία κατά τόν 'Ιταλοελληνικό πόλεμο τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει καὶ προϊστορία στά ἴδια βουνά τῆς 'Αλβανίας.

γές καί ὁ θάνατος. 'Αέρας καί τ' ἀδέρφια τά σκοτωμένα. 'Αέρας καί τά ὄρφανά καί τά σπίτια πού ἐρημώθηκαν καί ἔκλεισαν γιά πάντα. 'Αέρας καί οἱ νεκροί καί τό αἷμα! 'Αέρας καί οἱ τάφοι! "Ολα γ' αὐτούς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καί τό μόνο πού δέν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους, πού τήν ἔκαναν μεγάλη καί δυνατή μέ τόν ἀέρα τους.

'Εφημερίδα «Εστία».

N. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. Π Ο Ν Ο Σ Ψ Υ Χ Η Σ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμο αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς "Ἐλληνες. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἔπιπλον τὸ ὄνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

'Εγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὄφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτούς παράγοντας. Τὰ μισά μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ, τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισά μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνῶσται φίλοι.

—Μοῦ δανείζεις, καημένε, κανένα βιβλίο νὰ περνάω τὴν ώρα μου;

—Πολύ εὐχαριστώς, φίλε μου. Τί εἰδος βιβλίον θέλεις;

—"Ο, τι καὶ νὰ είναι! Μοῦ είναι ἀδιάφορον.

'Ο "Ἐλλην φιλαναγνῶστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξ ίσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνήθη κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἔμμαρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὔτα τὰ βιβλία, ποὺ δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιὰ φορά; Μοῦ εἴπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὅποια ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου! τῆς εἶπα. 'Αλλὰ ταξίδι είναι αὐτό, βλέπεις. Ποιός ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο! 'Υπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια!

'Ωμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχά μου βιβλία δὲν ἔγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὡκεανούς

έχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευ-
μένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν του. Καὶ ἔξακολουθῶ
νὰ ζῷ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιός ξέρει! Καὶ ὁ Ροβιν-
σών εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοὶ του τὸν ἐθεωροῦσαν χα-
μένον. "Εξαφνα ἔνα εύσπλαχνικό κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον
γῆν. 'Αλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς; Πόσους ἐνίαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ
Πηνελόπη; 'Εξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν
ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ
κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς της;

"Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα,
ἔκει ποὺ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν ναυα-
γῶν. "Ολοὶ διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγῳδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώ-
μικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. 'Απὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἔξω-
φυλλο. 'Απὸ τὸν ἄλλον τὰ μισά του φύλλα. "Άλλος εἶναι γεμάτος
λαδίες, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγγιερίου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς
καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, ποὺ είκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι
κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ
τὸ σπερματόστο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὅποιου
εἶχεν ἀποσπασθῆ. 'Ο τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον
βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύ-
νηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἔκεινο τὸ βιβλίο. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον.
"Εβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα
σπερματόστο . . .

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῷα καὶ τὰ βιβλία
εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῷα οὔτε βιβλία. 'Αποτελοῦν
έναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς!

*Εφημερίδα «Ἐστία».

Παῦλος Νιοβάρας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμική ἀνταπόχριση)

'Επιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὅποιον ἐπισκέφθημεν χθές,
βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἔχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι

νὰ σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὅποια, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον ἔβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἡ ὅποια δὲν ἀπέβλεπτε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὅποια ἐληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν της σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς ἵταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ ἵταλικὸν στρατηγεῖον μετανοήσαν, διότι ἀφῆκεν ὅπίσω του τὰς ὄχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὅποιαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μολίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ώρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν ὁρέων, ἴδιως δὲ εἰναι ἐξαιρετικῶς ὄχυρὰ ἡ μεταξὺ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνά ὑφοῦνται εἰς μέγα ὑψος, καθώς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Οταν πρὸ ἔβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τυμάτα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἥλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὅπισθοφυλακὴν τοῦ ἔχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις ἵταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπταν ὅχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὄχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωπούς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων ἐλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιούμενων ἀπὸ πλαγιοφυλακάς εἰς τὰ ἑκατέρωθεν ὄχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει ἵταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἡρχισεν οὔτως ἡ μάχη, ἡ ὅποια διαρκέσασα ἐπὶ ἐπτὰ ἡμέρας καὶ νύχτας καὶ φέρουσα τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὄχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὅρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὄρμὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἡρωϊσμὸς τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθαστος συντονισμὸς ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὄμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἓνα πρὸς ἔνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἔχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὄργανωθῆ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένήν μέθοδον, ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων,

πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετὸν ἄρμέ.

Σημειώτεον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἔκει τόσον ισχυρῶς Ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἥσαν τὰ ἴδια, τὰ ὅποια εἶχον πανικοβληθῆναι εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαί μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲν κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲν ἀεροπλάνα. Ἰσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτή, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὅποια ἔπειτε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἔξεγῇ τὴν ἔξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὅποιαι ἥσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὡστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμός της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὔτως, ἡ περιοχὴ πέριξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἔγινε θέατρον ἑθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὅποιους ἔθαυματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιουτοτρόπως, ὀλίγον κατ’ ὀλίγον καὶ ἐφ’ ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἥρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν. ἐνῷ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἰδικοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψῦχος δριμὺ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιὼν ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ’ ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὔτως ἔληξε μὲν περίλαμπτρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὅποια δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ισχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Σπύρος Μελᾶς

‘Εφημερίδα «Καθημερινή».

4. Ω ΣΕΝΕ

‘Η ἀρχαία Σπάρτη δέν πέθανε. Ξαναζεῖ στά ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τά νέα στενά τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινός καὶ Νυμφαία· ἔχουν τά δύνματα ὅλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τά ἡρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καί δείχνουν, ὅτι ἡ γενιά τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διά μέσου τόσων χιλιάδων ἐπῶν, τούς ὑπεραξίους ἀπογόνους της. Εἶχαμε καὶ στή νεώτερή μας ιστορία πράξεις ἀφαντάστου ἡρωισμοῦ, τό Σούλι, τό Κούγκι, τό Ἀρκάδι, τό Μεσολόγγι. Ἄλλα στή νωπή αὐτή σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, δὲ “Ἐλληνας ἀποθέωνται. Δέν εἶναι μόνον ὅτι τά ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τή φοβερή ἐπίθεση ἀπέιρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ισχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὅπλισμένου μέ τήν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ’ ἀφθονα καὶ τελειότατα βαριά πυροβόλα, τά θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ’ ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τούς ἀλεξιπτωτιστάς. Εἶναι πρό πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιάται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρίς καμιά ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τό τοῦ ἥξεραν ὅτι θά πεθάνουν μέχρι ἐνός.” Ελαβαν αὐτή τή διαταγή:

— ‘Η πατρίδα θέλει τή ζωή σας. “Οποιος ἀπό σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακές μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νά φύγει.

Ἄλλα δέν ἐκινήθη κανείς. “Ολοι ἐπῆραν τήν ἀπόφαση νά πεθάνουν γιά τήν δόξα τῆς αἰώνιας Ἐλλάδος, γιά τήν τιμή τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων καὶ γιά νά καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τόν ἐχθρό. ”Ετσι πιολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτά τά παλικάρια, ἐλληνική λεβεντιά χωρίς ταίρι στόν κόσμο, ψυχές ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, πού ύψωνουν ὡς τά οὐράνια τήν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἔξαίρουν τήν ἥθική του φύση καὶ δείχνουν τή θεϊκή καταγωγή. ”Ετσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτά τ’ ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιά νά γράψουν μέ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στήν καρδιά τῶν ἐπερχομένων τό σηνομα Ἐλλάς, πατρίς, χρέος, τιμή. Καί νά δείξουν στή φοβισμένη ἀνθρωπότητα τό μόνο δρόμο τοῦ λυτρώμοῦ — τό δρόμο τῆς θυσίας.

‘Εκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τά ὄχυρά τους γίνονται ρημάδια, τούς τά παίρνουν, τά ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμό τά ματωμένα στήθη

τους, πέφτουν ἔνας - ἔνας ἐκεῖ πού ἐτάχθησαν, μέ τ' ὄνομα τῆς Ἐλλάδος στά χείλη. Ἐλάτε, χωρίς θρήνους, νά σκεπάσουμε τά κορμιά τους μέ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, πού ὑπεράσπισαν μέ θεῖκή δρμή. Καί στούς τάφους των ἃς ξαναγράψουμε τό παλιό ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

Ὦ ξένε, πές στούς "Ἐλληνες,
ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
πιστοί στό θέλημά τους!

Ἐφημερίδα «Ἐστία», 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— "Οταν ἀντικρίσεις τόν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὁρθή στό δεξί σου χέρι τή λαμπάδα.

— Τήν ἀσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καί τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τήν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στούς κόμπους τῶν λιγνῶν της δαχτύλων.

— Τό φῶς της ἑρόδισε τῶν προγόνων μας τό βυζαντινό πρόσωπο καί κυνήγησε τό σκοτάδι μέσ στίς ρεματιές τῶν ρυτίδων τους καί στά σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στή ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπό ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστά σέ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αύτοὶ σοῦ παράδωκαν τή λαμπάδα, γιά νά τή φυλάξεις ἀπ' τούς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, πού τήν ἔκλεισες μέσ στή σιωπή σου, καταφρονώντας — οιμέ — τή νιότη σου καί τή στοργή μας, προχώρησε στό Δημιουργό μπροστά καί στήσε τό θρίαμβο τῆς φλόγας σου!

«Πεζοί Ρυθμοί»

Ζαχαρίας Παπαγεωργίου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ – ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἐξετάζοντας τό περιεχόμενο τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτη, δό Ροΐδης ἀποφαίνεται ὅτι ἔχοντας αὐτός ζήσει σέ ἐποχή στερημένη ἀπό μεγάλα ίδαινα καὶ ἀντιποιητική, προτίμησε νά ἀνατρέξει στήν παλαιότερη ἐποχή τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, πού ἐνσαρκώνουν τόν πανελλήνιο πόθο γιά τὴν Ἐλευθερία.

... Ὅπολειπεται ἥδη νά ἔξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικήν ἐποψιν τό ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκον» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὸς, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἐσπευδεν δὲν ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκό τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν δὲ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερά.

Ο μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζώου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὑπερβαίνῃ χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ἀλμάτων, ἀτιναδὲν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. Ο ἀτακτος οὗτος καὶ ὅντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δὲ ὑδρόποτος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἔτερου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὄπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραῖα ταῦτα πρόγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουσιν

ούτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὡραίαν σκηνογραφίαν τρέμουσαν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μέν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινητούσης λίμνης. ‘Ως ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ’ ἑαυτὴν ἐναργής καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος των ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιόφως, ἐν φῷ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἔγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείστα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἥθελον φανῆ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίστε ψυχρά. ‘Αλλ’ ὡς δὲ “Ο φυαν*, δὲ ”Αρνιμ*, δὲ ”Εδγάρδος Πόοου* καὶ οἱ ἄλλοι ἔξοχοι μαγγανευταί, οὕτω καὶ δὲ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἴνδαλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι’ ὄφθαλμῶν ἐγρηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὀνείρῳ. ‘Απίθανα δὲ ὀνείρατα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν δόσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἔχυπνήσῃ. Καὶ τότε ὅμως δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὅνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ’ ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπρόξενει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ’ ἡμᾶς ὅμολογοῦμεν ἀνερυθριάστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βιωῶντες νεκροί» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρεύοντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, δὲ Θανάσης Βάγιας* τοῦ Βαλαωρίτου, δὲ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ δὲ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενοῦσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῆγος, οἷον ἡσθανόμεθα παῖδες ὅντες, ἀν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

‘Αλλ’ οὐδὲ παρ’ αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὅμως ἄδικον ἥθελεν εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

έλειψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἵσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὔγενίου Ντελακρούα^{*} καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόια^{*} παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἀν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωήν, οὕτε ἐπὶ ἵσων σκελῶν ἥθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὕτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὄφθαλμούς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ρούβι^{s*} εἴναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμα^{b*} οὐ η^{c*} πυραμίδες ὁστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἣν εύρεθη ποτε "Ἡρόας τοραστός"^{d*} στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Ούγκο, τοῦ "Ιμερόμα^{e*} καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ^{f*} καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἀπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἐμφυτος τῷ "Ελληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ούγκο, καὶ ἀντὶ ὀρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ "Ομηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἀσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἴναι ἡ πρώτη στροφὴ τοῦ «Μηνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλᾶ:

"Οργωνε ὁ Χάρος, οὐργωνε τὴν γῆ ποὺ τόνε τρέμει.
Τ' αδλάκια τον εἴναι μνήματα, τὰ μαῆρα τον τὰ βόδια
φυσομαροῦν στὸ κέντημα τῆς ἀσπλαχνῆς βουκέντρως.

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

"Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβήσανε τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
"Η μάνα σφίγγει τὸ παιδί βαθιά στὴν ἀγκαλιά της,
γυναὶ εἴναι χρόνοι δάστυζοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάση.

Τοιαύτη καὶ ὄλοκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις πρέπει ἵσως νὰ είναι τελευταία :

Κάμει στεφάνια στὸ νεκρό, ποὺ ἐκτεύονται, πλατάνονν,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεψυχήσουν πηγαδούν.
Λέει καὶ τὸ κύρια τὴν νεκρὴν σὰ τίφη τον ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο τον γιοττάζει...

Ούχι βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἰσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος:

Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰ ἀνήλικο παιδάκι,
μὲ δακρυσμένῳ βλέφαρῳ, μ' ἀπόχρυφῃ ἐλπίδᾳ,
ο δύστυχος ἐκοίταξα τὴν καταχνὶα τῆς Πίνδου
μοῦ ἐφαίνετο πῶς ἥτανε καπνὸς ἀπὸ τονφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του!

‘Ως τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν ‘Ἐπτανησίων, ἔχει ἐνίστε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. ‘Ἐν τῷ τρίτῳ ἄσματι τῆς «Φροσύνης» παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὔθυμων Λιάρη πηδών*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοκυλούντων νεοκότους κεφαλάς. ‘Ἐνῷος οὕτω παίζουσι οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

Ποιὸ κεφαλὲς περσότερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γιὰ νὰ τὲς βάλῃ ἐπανωτές νὰ κτίσῃ πυραμίδα·
ποιὸ δέρνει τῶς σιντρόφους του μὲ σκοτωμένου χέρι.

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἑλεμημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπτουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τόνε διώχρουν σκούζοντας: «Ψῆσε τὸ νὰ χορτάσης!»

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο:

O Pisa, vituperio delle genti!¹

‘Ο δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἐλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἥθελεν ἀνακράξει:

Γιάννινα, μαδρα Γιάννινα, πῶς σᾶς βαστάει ὁ κόσμος!

. . . . .

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἵσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον

1. *Ω Ηίζα, ὅνειδος τοῦ ἔθνους.

έμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἔναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὑψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰδαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς «Φροσύνης» δικαιοῦται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκὸς εἰς τὴν γενεὰν τῶν μεγαλοστόμων ἀοιδῶν.

Αν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικὸν οὔτε κάν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἡδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν «Φθινοπωρίων», „ἀφ' ἑτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἰσθήμα τοῦ μεγαλορήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὕτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκὸς εἶναι ἔξ ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἐσπερίας ὁ ἐλάχιστα παθῶν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νεμεται σήμερον πᾶσαν ὅντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος Ἰσως βασανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἐλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν Ἰσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολούθως: «Ο Βουεχιτ περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμὸν (nevrosisme), τοῦ ὅποιου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί. . . Αἰσθάνομαι ὅσι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ καθ' ἔαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμὴ ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμὴ παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὀργανισμός μου πάσχη δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως. . .».

Καὶ πρὸ τῆς ἔξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἡσθάνθημεν ἀναγιγνώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἡσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἡχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἴκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς «Φροσύνης», ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἀνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὁπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ «Οσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχά-

βαν χρόνους πολλούς καὶ μῆνας, οὕτως ἡθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἥμισυν τούλαχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὀνείρῳ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἤλθεν ἡ Μοῦσα του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἀπαξ μόνον ἡ πυγμὴ του¹.

Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τίνος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῆται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ὀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνωνται ὅλοι. "Αν ἀκμαία ἔμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῆτις τις ἔθνικὸς ποιητής, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἀν ὅμως ἀπαίτηται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ήμεις τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἀν ἔλλείπη ἀπό τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

«Κριτικαὶ μελέται»

Ἐμμανουὴλ Ροΐδης

2. Η ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΛΑΣΤΙΚΗ

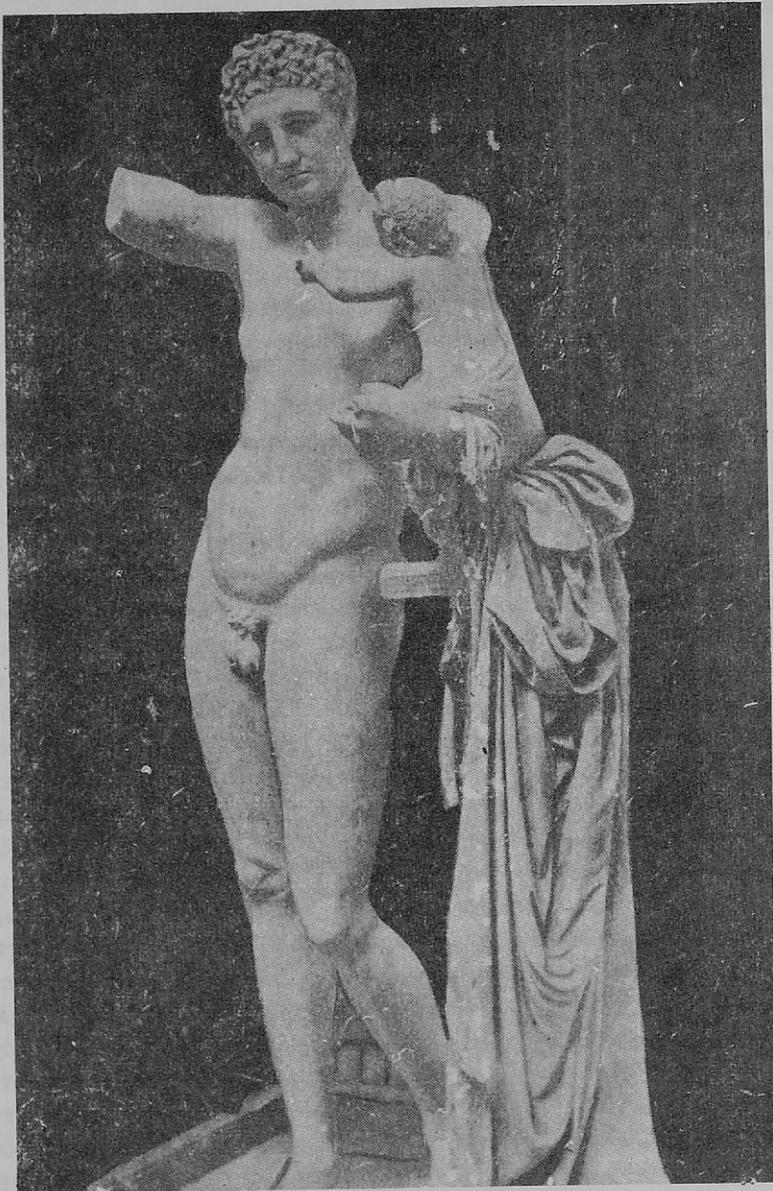
Νά συγκρίνομε τίς διάφορες περιόδους τῆς τέχνης μεταξύ τους, για νά βγάλομε συμπεράσματα γιά τήν ἀξία ἡ τήν ἀπαξία μιᾶς περιόδου σχετικά μέ μιάν ἄλλη, είναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος, για νά μήν καταλάβομε τίποτε καί νά φτάσομε στό παράλογο καὶ στό γελοϊο. Πρίν ἀπό καμιά τριανταριά χρόνια ἥμαστε ὑποχρεωμένοι νά υπερασπίζομε τήν ἀρχαϊκή τέχνη ἐναντίον ἐκείνων πού ἔχοντας ἀφετηρία τήν κλασική περίοδο ἔβρισκαν τήν ἀρχαϊκή ἐνδιαφέρουσα μόνο ἐπειδή ἦταν ἡ προετοιμασία τῆς κλασικῆς «τελειότητας» ἢ ἔβλεπαν σ' αὐτή μόνο τή χάρη τοῦ ἄγουρου καὶ τῆς ἀπειρίας. Δέν είναι ὅμως λιγότερο κωμικό, δταν είμαστε ὑποχρεωμένοι σήμερα, πολλές φορές, νά υπερασπίζομε τήν κλασική τέχνη ἐναντίον

1. Ὅπαινιγμός σέ θηλιβερό ἐπεισόδιο τοῦ Βαλαωρίτη, ὅταν ἦταν βουλευτής, στήν αἴθουσα συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μέ τούς βουλευτές Κεφαλληνίας ἀδελφούς, Ἰακωβάτους.

κάποιων φανατικῶν νεοφύτιστων τοῦ πρωτογονισμοῦ πού τά αἰσθητήριά τους ἔχουν τόσο ἀμβλυνθεῖ, ώστε μόνο ἀπό ὡμές ἐκδηλώσεις - ἔξωτερικεύσεις δέχονται αἰσθητική συγκίνηση καὶ βρίσκουν τά περισσότερο διακριτικά καὶ περισσότερο συνειδητά μέσα τῆς κλαστικῆς τέχνης ψυχρά. Θά μποροῦσαν νά ἔχουν δίκαιο, ἀν κατηγοροῦσαν τό ἔνα ἢ τό ἄλλο κλασικό ἔργο ως κατώτερο — ἀλλά θά ἔπρεπε νά ἀποδείξουν ὅτι εἶναι κατώτερο στήν ποιότητα· σέ καμιά περίπτωση δέν μπορεῖ νά εἶναι κατώτερο, ἐπειδή εἶναι κλασικό. Κι ἐδῶ μᾶς δείχνουν τό σωστό δρόμο οἱ σύγχρονοι πραγματικοί καλλιτέχνες πού συγκινοῦνται παντοῦ ὅπου συναντήσουν τήν ποιότητα, χωρίς νά σκοτίζονται σέ ποιό εἶδος τῆς τέχνης ἀνήκει. Παράδειγμα ζακουστό δ Picasso, πού μᾶς φανερώνει μέ τά ἔργα του, καὶ μάλιστα δχι μόνο μέ τά κλασικίζοντα, πόσο συγκινεῖται ἀπό τήν ποιότητα τῆς γραμμῆς τοῦ κλασικοῦ ἐλληνικοῦ σχεδίου.

Ἡ περίοδος τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, πού οἱ κατοπινοί αἰῶνες τήν δύναμασαν κλασική, ἀρχίζει στά χρόνια τῶν περσικῶν πολέμων, γύρω στά 480 π.Χ., πιάνει δλόκληρο σχεδόν τόν 5ον καὶ τόν 4ον αἱ. π.Χ. Ἀνταποκρίνεται ὅμως περισσότερο στά πράγματα, ἀν ξεχωρίσομε τήν κλασικότητα τοῦ 5ου αἱ. ἀπό τήν ἄλλη τοῦ 4ου, μολονότι, βέβαια, τομή πραγματική δέν ύπάρχει. Τήν πρώτη περίοδο τῆς κλασικότητας τή λαμπρύνουν μορφές, ὅπως ὁ μεγάλος ἀνώνυμος καλλιτέχνης τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός στήν Ὄλυμπίᾳ, ὁ μοναδικός Φειδίας, ὁ Πολύκλειτος καὶ οἱ μαθητές του. Ἀλλά καὶ ἡ δεύτερη περίοδος, δ 4ος αἱ., γέννησε σπουδαῖς μορφές ὅπως ὁ Πραξιτέλης, ὁ Σκόπτας, ὁ Λεωχάρης καὶ ἄλλοι, γιά νά κλείσει — καί μαζί του ὅλη ἡ ἐλληνική κλασικότητα — μέ τήν καταπληκτική μορφή τοῦ Λυσίππου.

Ἡ ούσια τῆς μεταβολῆς πού μεταμόρφωσε τήν ἀρχαϊκή ἐλληνική τέχνη σέ κλασική βρίσκεται σέ τοῦτο: ὅπως τό δείχνουν διάφορα σημάδια στό τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαϊκοί είχαν αἰσθανθεῖ ὅτι ἀνάμεσα στήν ἀπαίτηση γιά ἀκεραιότητα καὶ τάξη στά στοιχεία τῆς φόρμας — ἰδιότητες πού τόσο ἐκαλλιέργησε ἡ ἀρχαϊκή τέχνη — καὶ στήν ἀπαίτηση γιά κίνηση ύπάρχει ἔνας κρυφός ἀνταγωνισμός: μόνο θυσιάζοντας ἔνα ποσοστό τῆς πρώτης μποροῦσαν νά πετύχουν καλύτερα τή δεύτερη. Τή στιγμή πού ἀποτολμοῦν τή θυσία αὐτή, ἀνάμεσα στά 490 - 480 π.Χ., γεννιέται ὁ κλασι-

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΗ

κός ρυθμός. Καί στή μεταβολή αύτή βρίσκονται οἱ γερές ρίζες δλόκλητης τῆς νεώτερης εύρωπαϊκῆς τέχνης. Χειροπιαστό σημάδι τῆς μεταβολῆς εἰναι ἡ κορμοστασιά καὶ ἡ ἔκφραστη, πού στό βάθος εἶναι τό ſδιο πράγμα. Ἡ ἀρχαϊκὴ κορμοστασιά εἶναι σχεδόν ισόρροπη, τὸ βάρος μοιράζεται σχεδόν ἵσια στὰ δυό σκέλη. Ἡ κλασικὴ κορμοστασιά εἶναι ἀντίρροπη ἢ ἀμφίρροπη, τὸ σῶμα μπορεῖ νά ρίξει περισσότερο βάρος στή μιά πλευρά, ἄρα λιγότερο στήν ἄλλη, νά πατήσει γερότερα στό ἐνα πόδι, ἄρα νά ἐλαφρώσει τό ἄλλο: εἶναι ἡ στάση πού οἱ Ἰταλοί τῆς Ἀναγέννησης ὀνόμασαν κοντραπόστο. Τήν εύδαιμονία τῆς ἀρχαϊκῆς ἀκεραιότητας τήν ἀποτελείωνε τό ἀλησμόνητο ἀρχαϊκὸ χαμόγελο· τήν κλασικὴ θωριά τή σφραγίζει μιά σοβαρότητα, μιά σεμνότητα, μιά συγκέντρωση πρός τό ἐσωτερικό πού φαίνεται σχεδόν σάν βαρυθυμία. Τό πνευματικό ἔδαφος ὅπου ἔχει τίς ρίζες τῆς καὶ βυζαίνει δυνάμεις ἡ κλασικὴ μορφή θά τό συλλάβομε καλύτερα, μόνον ἀν συμβουλευθοῦμε τήν ἀττική τραγωδία.

Ἡ κλασικὴ τέχνη κορυφώνεται στό Φειδία. Λέγοντας κορύφωση δέν ἐννοοῦμε μεγαλύτερη τελειότητα τῆς τέχνης· εἴδαμε ὅτι δέν βαθμολογοῦνται μέ τόσο ἀπλοϊκό τρόπο οἱ περίοδοι τῆς τέχνης. Ἐννοοῦμε ὅτι ἡ βούληση τῶν ἀνθρώπων τῆς κλασικῆς περιόδου ἔκφράζεται στήν τέχνη τοῦ Φειδία μέ μοναδική πληρότητα, συνέπεια καὶ καθαρότητα. Μέ τόν Φειδία βρίσκομε διατυπωμένη αὐθεντικά τή βαθύτατη ούσια τῆς κλασικῆς τέχνης: ἐκεῖνο τό μοναδικό κράμα θαυμασμοῦ γιά τόν ἀνθρωπό καὶ συμπόνιας γιά τήν ἀνεπάρκειά του· τό μέτρημα τῆς μοίρας του μέ τούς νόμους τοῦ κόσμου καὶ τό αἴσθημα ὅτι αύτή ἡ μοίρα καὶ αύτό τό μέτρημα ἀποτελοῦν τήν ἀξία καὶ τήν δύμορφιά τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει ὅμως, γιά νά κρίνομε τή φόρμα τῆς τέχνης του καὶ νά μποῦμε στό νόημά της, νά διορθώσομε τά ἐλαττώματα τῶν ρωμαϊκῶν ἀντιγράφων τῶν ἐργῶν του μέ τήν πρωτότυπη τέχνη τοῦ Παρθενῶνός, ὅπου, ἀν εἶναι δύσκολο νά ξεχωρίσομε τό χέρι του, αἰσθανόμαστε ὅμως παντοῦ τόν ἀνασασμό του. Καί οἱ πιό «τέλειες» μορφές τοῦ Φειδία δέν εἶναι ποτέ ψυχρές, γιατί διακρίνομε, στή φόρμα τους νά πέφτει ἐπάνω σάν ἵσκιος ἡ ἔγνοια τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου, καὶ αἰσθανόμαστε μέσα μας ἔνα νυγμό. Πρώτη στήν ιστορία ἡ Ἑλληνική τέχνη αἰσθάνθηκε ἔτσι τήν ἀνθρωπιά καὶ τής ἔδωσε μορφή. Αύτό τό ἀπόχτημα ὁ Ἑλληνοχριστιανικός πολιτισμός καὶ ἡ τέχνη του δέν τό ξέχασαν ποτέ ἐντελῶς.

‘Η δεύτερη φάση τής κλασικότητας, ό 4ος αι., άναπτυσσει περισσότερο δυνάμεις και τάσεις, όπως τό πάθος, ή χάρη, ή όνειρική ρέμβη, που ύπαρχουν διεσ πήδη στή Φειδιακή τέχνη, άλλα σέ αύθόρμητη και αύτονόητη ισορρόπηση μέ διεσ τίς διλλεις, ένω ό 4ος αι. τίς άναπτυσσει πιο μονόπλευρα. Πρέπει όμως, γιά νά μήν άδικήσομε τόν 4ον αι., νά θυμόμαστε πάντα διει αύτός άκριβως είναι τό μεγαλύτερο θύμα τοῦ ρωμαϊκοῦ κλασικισμοῦ. Τόν 4ον αι. άγάπησε μέ πάθος και αύτόν ένόθενος περισσότερο ό κλασικισμός τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, τόσο πού ἔκαμε δυσκολότερη σέ μᾶς τήν αϊσθηση και τήν άναγνώριση τοῦ πότε και πόσο ή ψυχική και πνευματική ούσια βρῆκε φόρμα ταιριαστή ή παράταιρη. Πρέπει κι έδω νά διορθώνομε διλλένα τά δολερά στοιχεῖα τῶν ύστεροτέρων άντιγράφων μέ τίς αύθεντικές μεγάλες δημιουργίες τοῦ 4ον αι., όπως είναι τά γλυπτά τοῦ Μαυσωλείου τής ‘Αλικαρνανασσοῦ ή μερικά ἐπιτύμβια άναγλυφα.

Τή φάση αύτή τήν κλείνει ό μεγάλος Λύσιππος, άλλα άνοιγει ταυτόχρονα μιά καινούργια. Θά άρχισε νά έργαζεται άπάνω κάτω στά ίδια χρόνια μέ τόν Πραξιτέλη, άρχισε δηλαδή ώς κλασικός. ’Αλλά στά τελευταία ἔργα του, προπάντων στόν περίφημο ’Αποξύόμενο, ή δυνατή ίδιοφυΐα του κάνει ένα τολμηρότατο βῆμα και άπελευθερώνει νέες δυνάμεις, πού άναπτυσσονται μέ συνέπεια και πληρότητα στήν έλληνιστική ἐποχή. Γι’ αύτό δίκαια τόν είπαν πατέρα τής έλληνιστικῆς τέχνης, μέ τήν έννοια πού ἔχουν πει και τό Μιχαηλάγγελο πατέρα τοῦ μπαρόκου.

“Αρχαία Τέχνη”

Χρήστος Καρούζος

3. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Παλιό τό θέμα. ’Από τότε πού ό Σιμωνίδης «τήν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσαγορεύει, τήν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν» ή σχέση τής ποίησης μέ τίς είκοστικές τέχνες έχει έξετασθεῖ άπό διεσ τής πλευρές. ’Αλλά μέ τή ρήση τοῦ Πλούταρχου πώς «ἄλλη και τρόποις μιμήσεως διαφέρουσι» ως τήν έκδοση τοῦ Λαοκόοντα τοῦ Λέσσιγκ, τά σύνορα τής ζωγραφικῆς και τής ποίησης, ύστερα άπό άλλεπάλληλες μετατοπίσεις, έχουν πιά σταθεροποιηθεῖ. Είναι

πιά ἔξασφαλισμένα ἀπό τίς ἡμεριαλιστικές τάσεις τοῦ ζωγράφου καὶ τοῦ γλύπτη πού μέ τήν ἀλληγορία καὶ τή «φιλολογική» τέχνη πήγαινε νά κατακτήσει ἐδάφη τῆς ποίησης, καὶ τοῦ λογοτέχνη πού προσπαθοῦσε νά ζωγραφίσει μέ λέξεις. «Ολες, δύμως, οἱ σχετικές μελέτες ἀναφέρονταν στήν ἀρχαία τέχνη, στήν τέχνη τῆς Ἀναγέννησης καὶ γενικά σέ ρεαλιστικές ροπές καὶ δέν ἀφοροῦν οὔτε τίς νεώτερες καλλιτεχνικές σχολές οὔτε τίς τέχνες πού ἀργότερα μελετήθηκαν καὶ ἀποκαταστάθηκαν στήν συνείδηση τοῦ φιλότεχνου κοινοῦ. Νομίζω πώς ἡ σχέση τῆς ποίησης μέ τήν ἀνεικονική τέχνη τοποθετεῖται σέ μιάν ἐντελῶς διαφορετική βάση. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ μέ τίς πρωτόγονες τέχνες καθώς καὶ μέ τίς τέχνες τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Μιά γιαπωνέζικη ἐστάμπα ἡ μιά πέρσικη μικρογραφία παρουσιάζουν καινούργια στοιχεῖα ἐπαφῆς μέ τή ποίηση τῆς ἐποχῆς τους. Τά ἀφηγηματικά στοιχεῖα π.χ. μιᾶς πέρσικης μικρογραφίας, ἡ ἐνσωμάτωση στίχων στό ἔργο, ὁ τρόπος τῆς γραφῆς τους πού τούς ἀφομοιώνει μέ τά ὅλλα ζωγραφικά καὶ διακοσμητικά στοιχεῖα τοῦ ἔργου, δημιουργοῦν νέα προβλήματα. Σήμερα θά ξαναδοῦμε τό θέμα ἀπό τήν πλευρά τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Βέβαια ὅλη ἡ «ύλη» καὶ ὅλοι οἱ «τρόποι μιμήσεως» τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ κι ὅλοι τῆς λαϊκῆς τέχνης. «Ομως καὶ τά δύο ἐκφράζουν τόν ἵδιο λαό στήν ἵδια ιστορική περίοδο. «Ομοιαί εἶναι καὶ ἡ κατεργασία τῆς πρώτης ψλης τους. 'Ο στίχος πού βγαίνει ἀπό τόν ποιητάρη στό πανηγύρι τοῦ χωριοῦ, ἀπό στόμα σέ στόμα ὑφίσταται μιάν ἀργή δμαδική κατεργασία πού τόν στρογγυλεύει, τόν προσαρμόζει στούς κοινούς ἐκφραστικούς τύπους καὶ τοῦ δίνει τόν ὑπερατομικό χαρακτήρα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τόν παντρεύει καὶ μέ παλιότερες δοκιμασμένες ἐκφράσεις. 'Ο Κ. Θ. Δημαρᾶς, στήν 'Ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας σημειώνει μερικές τέτοιες ἐκφράσεις: τρία πουλάκια κάθονται — ἀκόμα δ λόγος ἔστεκε — πολύ τοῦ κακοφάνη. Καὶ τά διακοσμητικά θέματα τῆς λαϊκῆς τέχνης ἀπό χέρι σέ χέρι ὑφίστανται τήν ἵδια δμαδική κατεργασία, προσαρμόζονται στίς κοινές ὅπτικές συνήθειες καὶ μέ τίς μικρές ἀνώνυμες προσφορές τοῦ παράλληλη μέ τε μοτικοῦ στίχου. Κι αὐτά συντίθενται μέ παλιότερα θέματα. Τά χνάρχαια διακοσμητικά σχήματα καὶ μορφές κοινημάτων ἀντιστοιχοῦν μέ τούς πανάρχαιους μύθους καὶ τά μορ-

φοιογικά στοιχεῖα πού σώζονται μέσα στά δημοτικά μας τραγούδια.
 Ή Αγγελική Χατζηπιχάλη βρῆκε σέ γεωμετρικά θέματα τῆς τέχνης
 τῶν Σαρακατσάνων ἀναλογία μέ εύρήματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς.

* * *

Στήν προσωπογραφία τοῦ Ρήγα ἀπό τό λαϊκό ζωγράφο Θανάση Παγώνη σημειώσαμε τήν ἀναλογία πού ύπάρχει μεταξύ τοῦ στίχου «πόχει τό μάτι σάν έλια, τό φύρδι σά γαϊτάνι» καί τῆς ζωγραφικῆς ἀπόδοσης τοῦ μαύρου ματιοῦ καί τοῦ γραμμένου φρυδιοῦ. Στίς τοιχογραφίες τοῦ 'Αι Λαυρέντη ὁ ρυθμός τοῦ στίχου μεταφέρθηκε στή ζωγραφιά. Τό στοιχεῖο τοῦ θαυμασμοῦ ύπαρχει καί στό δημοτικό τραγούδι καί στή λαϊκή τέχνη. Σ' ὅλα τά παραδείγματα αὐτά ύπαρχουν ἀναλογίες ἀνάμεσα στά δύο εἰδη τῆς λαϊκῆς ἔκφρασης, τό τραγούδι καί τίς είκαστικές τέχνες. Σήμερα θά προστεθοῦν δύο, ἀπό τά πάμπολλα, παραδείγματα ὅπου οἱ λαϊκοὶ λιθογλύπτες λέσ καί πήρανε αύτούσιο τό στίχο καί τόν μετέφεραν στό μάρμαρο.

Στή Ρούμελη είναι ἔνα δεντρό¹
 πλατύφυλλο καί δροσερό
 πόχει στή ρίζα κρύο νερό
 καί στή κορφή χρυσό σταυρό

λέει ἔνα ρουμελιώτικο καί μοραΐτικο δημοτικό τραγούδι πού δημοσίευσε ὁ "Αγις Θέρος στά «Τραγούδια τῶν 'Ελλήνων». Ή ἀφύσικη εἰκόνα τοῦ δέντρου μέ τό σταυρό στήν κορφή, θεμιτή στό στίχο φαίνεται τελείως ἀκατάλληλη γιά είκαστική ἀναπαράσταση. Κι ὅμως ἔνα τέτοιο παράξενο δέντρο φυτρώνει στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ στήν ἐκκλησία τοῦ 'Αι - Γιώργη τῆς Ζαγορᾶς. Είναι ἔνα ψηλόλιγνο κυπαρίσσι, μέ τή συνηθισμένη ἀπλοποιημένη λαϊκή ἀπόδοση, πού στηρίζεται σέ τριγωνική βάση. Ή κορυφή του καταλήγει σέ μεγάλο σταυρό πού τόν χρυσίζει μέ τίς ἀχτίδες του ἔνας λαμπρός ἥλιος. Τό ἔργο πλαισιώνεται ἀπό ἀπλό κόσμημα μέ πλεχτά ἡμικύκλια.

'Από τήν ἴδια συλλογή τοῦ "Αγι Θέρου μεταφέρω τούς τελευταίους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Εύγενούλας.

Τά πήραν τά βαριόμοιρα καί πᾶνε νάν τά θάψουν,
 τά πῆγαν καί τά ρίξανε στῆς ἐκκλησιᾶς τό λάκκο.
 Μά ὅταν τά κατεβάζανε μέσα στό ἴδιο μνῆμα,

κλαίγανε ξένοι καί δικοί, κλαίγανε κι οι παπάδες !
 Στόν ένα βγῆκε καλαμιά, στόν ἄλλο κυπαρίσσι.
 Βοριάς φυσάει τά κλαριά, σκύβουνε καί φιλιοῦνται.
 Γιά ίδες τα τά λιγόζωα, τά λιγοζωϊσμένα,
 πού δέν φιλοῦνταν ζωντανά, φιλοῦνται πεθαμένα !

Σ' ένα ἀγκωνάρι τής Παναγίας Μακρινίτσας, ένα κυπαρίσσι καί μιά καλαμιά σκύβουν καί φιλοῦνται μέ τήν ίδια θλιμμένη τρυφερότητα πού ἐκφράζουν οἱ στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶναι καταπληκτικό τό πῶς κατάφερε ὁ ἄγνωστος λαϊκός λιθογλύφος νά δώσει στή γραμμή του τόση ἀγνότητα καί εύγένεια.

‘Ο Βοριάς τοῦ τραγουδιοῦ εὔκολα μπορεῖ νά κάνει τά δέντρα νά σκύβει τό ένα πρός τό ἄλλο καί νά φιλοῦνται. ‘Ο Βοριάς, ὅμως, τοῦ γλύπτη ἐπρεπε νά ἔχει πολλή τέχνη, γιά νά μᾶς πείσει πώς τά δυό δέντρα δέν ἔγερναν πρός τήν κατεύθυνση τῆς φορᾶς του ἀλλά ἔσμιγαν τίς κορφές τους σέ τρυφερόν ἀσπασμό. ’Από τό μάρμαρο τής Μακρινίτσας ἀκούγεται γλυκό καί σιγανό τό παράπονο τῆς Εύγενούλας καί τοῦ καλοῦ της, δλων τῶν βαριόμοιρων καί λιγοζωϊσμένων πού δέν πρόλαβαν νά χαροῦν τή ζωή. ’Ας εὐλογοῦμε τόν ποιητάρη τοῦ Μωριά καί τό λιθογλύφο τοῦ Πηλίου πού τούς χάρισαν μέ τή τέχνη τους, ὅ, τι τούς ἀρνήθηκεν ἡ ζωή κι ἔκαμαν δικό μας τό παράπονο τῶν ἀδικοσκοτωμένων νιάτων. Τό ἔργο ἔμεινε μισοτελειωμένο, ίσως ἐπειδή ὁ λιθογλύφος δέ πρόλαβε τούς χτιστάδες.

* * *

Τά δύο παραπάνω παραδείγματα δείχνουν μέ τρόπο ἐντυπωσιακό τό στενό σύνδεσμο τής λαϊκῆς τέχνης μέ τό δημοτικό τραγούδι. “Ενα ἀκόμα στοιχεῖο εἶναι ἡ προσωποποίηση. Τά δυό βουνά, δ ’Ολυμπος κι δ ’Κίσσαβος, πού μαλώνουν στό δημοτικό τραγούδι ἔχουν τό ἀντίστοιχό τους στόν προσωποποιημένο Σαρακηνό – ἀδεντρο βράχο τοῦ Πηλίου – πού ζωγράφισε δ ’Θεόφιλος στό σπίτι τοῦ Γιάννη Κοντοῦ στήν ’Ανακασιά. Χωρίς νά παρασυρόμαστε σέ ἐπικίνδυνες γενικεύσεις, πρέπει νά ἐπισημάνουμε τά σημεῖα ἐπαφῆς τους. ’Η ὑπερβολική εἰδίκευση τῶν μελετητῶν πάει νά χωρίσει τήν παράδοση σέ στεγανά διαμερίσματα. ’Ο φιλόλογος λαογράφος θεωρεῖ Terra Incognita τή ζωγραφική καί τή γλυπτική. ’Ο μελετητής τῆς

λαϊκῆς τέχνης αίσθάνεται ύποχρέωση νά ἀγνοεῖ τά προβλήματα τῆς μελέτης τῶν μνημείων τοῦ λόγου. Ζωγραφική, γλυπτική, τραγούδι, μουσική, χορός, ἀρχιτεκτονική, πολεοδομία, ύφανση, μεταλλοτεχνία, ἔθιμο, κέντημα, είναι στοιχεῖα ἐνός ἐνιαίου πολιτισμού. Καιρός είναι νά ἀρχίσει ἡ συγκριτική μελέτη, για νά ἀποκατασταθεῖ ἡ συνείδηση τῆς ἐνότητας τοῦ νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

«Μικρά μελετήματα»

Κίτσος Α. Μακρῆς

4. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

‘Απόσπασμα διαλέξεως «Περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως»

. . . Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἴδιαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἔνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἰγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. ‘Ο ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του είναι ἀτεχνος, γυμνός, πρωτογενῆς· ἀν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. ’Αλλ’ ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ζηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγήν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἀτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ἄσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

‘Ως πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμε, γὰρ βλέποντες κλαδιά,
νὰ φεύγονται ἀπ’ τὸν κόσμο γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνωμε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιᾶς ὕδας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακῆ.

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζὲ Δελιλή* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προϊὸν τῶν νεωτέρων χρόνων. “Αν κανεὶς ζυγίστη μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἔθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πόλλα ἐμπνευσμένον δχι μόνον ἀπὸ τὴν ἴδεαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἔσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θά ἡδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητῇ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὡραίου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχύν καὶ πᾶσαν εὔμορφίαν, ἀνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου, πρὸς τὴν ἀγνήν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εύρυτερον.

Καὶ τί περιέργον! Ἡ ποίησις αὐτῇ, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἴδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε κāν νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἡ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἀνθη καὶ ψιμύθια, ἡ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπόν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστική, τόσῳ εἶναι ἔθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέρων τῆς φιλοπαίγμονος καὶ ψοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπείων ἀπομιμήσεων, οἱ ὁποῖαι φάίνονται ἀντικρύ της ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εύρειαν τώρα καὶ ὑψηλήν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἑκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τείχη τῆς Ιεριχοῦ. Καὶ διαβλέπομεν τώρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὁρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωήν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρίν· ἀέρα γεμί-

1. Ο Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσώπειους μάθους, ὁ δεύτερος δέ ποιήματα, ποὺ ὑμνοῦν γενικά τὸ κρασί καὶ τὴν χαρά (ἀναχρεόντεια).

ζουν οι πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῷ μὲν ὅλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν:

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότο καὶ βοριά,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ χονμε μιὰ καρδιά.
Στὴν πίστη τον καθένας ἐλεύθερος νὰ ξῆ,
στὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζί.
Ως πότε ὀφρικάλος* σὲ ξένους βασιλεῖς;
Ἐλα νὰ γένης στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθῇ
ἢ νὰ κρεμάσῃ φούντα γιὰ ξένου στὸ σπαθί.

Εἶναι δλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἵδεας ἀπὸ ἑκείνας αἱ ὄποιαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὀνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἶναι αὔτοὶ ἐν τῇ ὀλότητι αὐτῶν μία ἵδεα, ἢ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἑκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν: ἢ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἀρμονιῶν ὀνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρου εἶναι ἢ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ δόσμα τὸ μεταχειρίζεται ώς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὅπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὁστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ώς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. «Ο ἀνθρώπινος λόγος», εἶπεν ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, «ἐν τῇ ζέσει τῆς ὁργῆς του καθίσταται μουσικός». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς δόσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεως του ἡ ὄρμὴ τὸ ἔξαίρουν εἰς ποίημα. «Ολην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μυήσῃ καὶ νὰ τὴν ὅπλισῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὅλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέρων ἐλληνικὴν πολιτείαν.

Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί.
Ἀράπηδες καὶ ἄσπροι μὲ μιὰ κοινὴ δρμή,
γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσουμε σπαθί,
πάws εἴμαστ' ἀντρειωμένοι παντοῦ νὰ ξακουσθῇ.
Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς πότε στές σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά;
Μαυροβούνιοι καπλάνια*, Ὁλύμπου σταυραετοί,
καὶ Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιὰ ψυχή.

«Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», 1897

Κωστής Παλαμᾶς

5. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

....Τί σημασία ᔁχει τώρα ή πραγματικότης γιά τόν ζωγράφο, που αἰσθάνεται ότι είναι ἐντελῶς κύριος τῆς τέχνης του, που ᔁχει τή δύναμη νά ἐκφράσει ό,τι γειμίζει τήν καρδιά του καί τό πνεῦμα του, νά ἔξωτερικεύσει όλο τόν ἔσωτερικό του κόσμο, τῶν σκέψεων καί τῶν αἰσθημάτων; 'Ο κόσμος του αὐτός είναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δέν είναι πιά ή γῆ μέ τίς περιορισμένες διαστάσεις της, μέ τούς συγκεκριμένους ὄριζοντές της. Στά τελευταία του ἔργα ό ἀνθρώπος παύει νά είναι τό μέτρο καί ό όρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τό ἀπειρο, τό σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρός μας. 'Ο ζωγράφος μέ τό μαγικό χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει ὀλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στό ἀνύπαρκτο, στό δνειρο, στόν ὄραματισμό.

Μέ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καί χωρίς κανένα δισταγμό ό καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ό,τι δέν είναι ἀπαραίτητο, ό,τι δέν είναι ούσιωδες, ό,τι δέν είναι ίδεα καί δρμᾶ ἀσυγκράτητος πρός τό ἀπειρο. 'Η γῆ νικήθηκε. "Ολες οἱ ἐπιθυμίες, όλη ή προσπάθειά του είναι νά ὑψωθεῖ πιά πρός τόν ούρανό. Οἱ ἄγιοι που ζωγραφίζει δέν είναι πιά ἀνθρωποι· τό σῶμα των είναι μόνο ἀσήμαντο ἔξωτερικό περίβλημα, τό πνεῦμα είναι τό πᾶν. Καί τό πνεῦμα αὐτό τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπό τήν ἔλξη τοῦ ούρανοῦ.

'Αποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιατί τά σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δέν ἔχουν τίς φυσικές ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλά είναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δέν μποροῦν νά καταλάβουν ότι δ Γκρέκο δέν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλά πνεύματα, που είναι στήν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπό τό ἀνθρώπινο περίβλημα. Δέν ἀγνοεῖ τούς κανόνες τῆς τέχνης, δέν ἔξέχασε τήν ἀνατομία του δ Θεοτοκόπουλος· ἀλλά οἱ κανόνες αὐτοί, που είναι ἀπαραίτητοι ἀμα πρόκειται νά ζωγραφίσει κανέις ἀνθρώπους, δέν χρειάζονται γιά τά πνεύματα, γιά τίς ψυχρές αὔτες καί δύμως τόσο ζωντανές εἰκόνες τῆς ψυχῆς, που ζητεῖ νά ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τά γήινα δεσμά, νά καθαρισθεῖ ἀπό κάθε ρύπο, νά ἀνεβεῖ στά ούρανια.

Οἱ Ἀγγελοί του, ὑπέροχες μορφές χωρίς κανένα σχεδόν ἀνθρωπομορφισμό, είναι περισσότερο πνευματικοί ἀκόμη. Οἱ Ἀγγελοί

πού στήν τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νά είναι μόνο ἔνα μετριότατο διακοσμητικό στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολύ σπουδαιότερο ἀπάνω στά ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ό συμβολισμός τῆς ἴδεας, πού, ὅπως λέει ἔνας Ἐθραῖος σοφός, είναι ό "Ἀγγελος πού στέλνει ό Θεός στούς ἀνθρώπους.

Στόν ύπεργειο αὐτό κόσμο ζεῖ πιά ό Δομήνικος· αὐτός είναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιά πώς ἔξω ἀπό τὸν Θεό, τό Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δέν είναι πραγματικό. Τὸν κόσμο αὐτὸν μεταφέρει στά ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μέ τὸ δικό του φῶς, πού τόσῳ τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. 'Ο κόσμος αὐτός τὸν κάνει νά ξε- χνάει τὶς ταπεινές στενοχώριες τῆς γῆς, τὶς ἀρρώστιες του πού ὅλο καὶ αὐξάνουν, τὶς οἰκονομικές δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τή ζήλια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

Στήν τελευταία αὐτή περίοδο τῆς τέχνης του, στά τελευταϊα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἀν ἀπό νοσταλγία ἡ βαθιά πεποί- θηση, ό Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τό σύνδεσμό του μέ τή βυζαντινή τέχνη. 'Η τελετουργική αὐστηρότης, τό ύπερ- μετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὡχρότης τῶν προσώ- πων, τό πνεῦμα ἐκεῖνο, μέ μιά λέξη, πού προδίδει τὴν ἐσωτερική ὑπαρξη, τὴν ἀνθρώπινη ψυχή· ὅλα αὐτά είναι στοιχεῖα πού θυμᾶται ό Θεοτοκόπουλος ἀπό τά χρόνια πού ἐμαθήτευε στή βυζαντινή τέχνη· ὅλα αὐτά είναι στοιχεῖα, πού τόν βοηθοῦν γιά τήν ἀπόδοση τῶν ὁνείρων καὶ τῶν δραματισμῶν του.

'Η ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μέ τό ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσῳ ἐθαύ- μαζε, παιδάκι ἀκόμη, στό μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν* τοῦ Κάστρου*, τόν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζει τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαῖῶν». 'Από τίς παλιές ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τή στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκό- μη καὶ τή στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στόν Ἰησοῦ. 'Αλλά ὅ, τι γενέες καὶ γενέες βυζαντινῶν ζωγράφων δέν κα- τόρθωσαν νά ἀποδώσουν — τόν βαθύ σπαραγμό τῆς. τραγικό- τερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ ό Θεάνθρωπος ἔχασε τό θάρρος του καὶ «ῆταν ἡ ψυχή του περίλυπος μέχρι θανάτου»· — τό κατορθώνει ό γηρασμένος, ό κουρασμένος "Ελλην τοῦ Τολέ-

ΠΡΟΣΕΛΥΧΗ ΣΤΟ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΩΝ

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Greco)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δο.* "Ολα στόν πίνακα αύτόν, ὅπου ἡ περιφρόνηση στούς ἀνατομικούς κανόνες φθάνει στό ύπέρτατο σημεῖο, μᾶς δίνουν τήν ἐντύπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, πού γονατίζει δίπλα στούς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινός "Ἄγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτός ἀπάνω σέ σύννεφα πιό ἄγρια καὶ ἀπό τούς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρύς καὶ γεμάτος ἀπό τρομερούς ἐφιάλτες ὑπνος πού κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τό μελαγχολικό μισοφέγγαρο, πού μέσα ἀπό τά σύννεφα φωτίζει τή γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τά καχεκτικά λουλούδια....

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρήτης»

'Αχιλλεύς Κύρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὄνομάσσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αύτὴ τὰ πτερά·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοὺ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχήν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτὲ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
βαθὺν ὠκεανόν,
ὅπου φυσάει μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
πνιγομένων θνητῶν·
καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἥκουσε
παραπονοῦντα;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
ἐφύτευσας τῆς δόξης
εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
ὡς Ἐλλάς, καὶ καλεῖσαι
μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
ἐκβάς ὁ λέων πληγώνει,
σκοτώνει, διασκορπίζει
τολμηρῶν κυνηγῶν
πλῆθος Ἀράβων.

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
τὸ νερὸν ὑπερήφανον
τοῦ χειμάρρου κυλίεται,
καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
βοσκοὶ καὶ ζῷα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὔγην
ἔξαπλώνετ' ὁ "Ηλιος,
καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
ἀπὸ τὸν μέγαν "Ολυμπον
πάντα ἔξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
ἔχουσεν ὁ Ἀράξης*,
ἀλλά, ὡς ἀσπὶς Ἐλλάδος,
σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
τριακοσίων Λακώνων,
ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εῦφραινε μὲ τὸ ἀθάνατον
μέτρον τῆς Ἀχαΐδας
χήρας ὁ θεῖος "Ομηρος
καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
(ἀείμνηστος, θαιμάστιος
ζῆλος), καὶ τ' αἷμα ἔχύσατε
διὰ τὴν Ἐλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸ σίδηρον
γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου :
ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον
εἰς τὸν ἄγῶνα;

16.

Φοβερόν, μυστρὸν
θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
Οὐθωμανέ, τί μένεις ;
τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ’ ἡ ὥρα· φύγε,
ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
ἀραβικὴν φοράδα·
νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν ‘Υμηττὸν
ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
φύλλον ἱερὸν στολίζει
τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναικες, γέροντες
— ἔλληνικὰ θηρία —
φιλοῦσιν, ἀποσπάουσι
τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
τὰς κεφαλάς των.

20.

Ανέβα τὴν ἀράβιον,
 Οθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμνισον·
 ἐλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμψιν τῶν ὄργάνων
 ἀρειμανίων ἔδε·
 ἄκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ή ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἥλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεῖς προγόνους μας
 ἃς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίσῃ ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἐὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικᾷ;

24.

Τί τρέμεις; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Οθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

Ὦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
γίνονται καὶ πατρίδος
καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
ἄξια τὰ ἔθνη.

«Ἡ Λύρα»

'Ανδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφιδρὸς ὁ ἀέρας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελλαῖδος· φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
μουσικὰ μέτρα.

2.

'Αφροντίστων ποιμένων
στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
ἢ πανηγυριζόντων
νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων.
μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
τὴν σήμερον ἑορτάζεται
εἰς τὴν Ἐλλάδα· ὁ ἄγγελος
χορεύει τοῦ πολέμου·
δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ύψηλοί, διαβόητοι,
βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς καταβαίνουσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχου
πηδάουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ἔσμα.

6.

«Μακράν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὅνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρῶμα ».

7.

Ούτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόνταν
καὶ τ' ἄντρα. . . "Ω, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσύ ὁποὺ τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου,
καὶ ὃς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου;

9.

«Λείπει ό καιρός. "Αν έχης
έλαφρά τά ποδάρια,
καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
τρέξε καὶ σὺ μ' ἔμένα·
μᾶς φεύγει ἡ ὥρα».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνήν σου.
‘Οδήγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
τῷρα ὑπὸ τὰ πατήματα
συχνά, φεύγουν ὅπιστω
σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
νερά, βαθέα λαγκάδια,
ἔρημα μονοπάτια,
δάση, βουνά, χωράφια
φεύγουν ὅπιστω. . .

α' Η Λύρα

'Ανδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(‘Ασμα δεύτερο)

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοί στοῦ βράχου τά στεφάνια,
ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινός στόν ἐγκρεμό τοῦ Κόντρου.*
Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
ἡ μάντρα γιά τά πρόβατα, μιά δεκαριά κυβέρτια*,
πλατύς, καθάριος ὀβθορός* ζωσμένος διπλολίθι*,
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνός ὁ νύλακας,* τό μύρτο,
τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή,* κι ὅπου ἄπλωνε ἔνας φράξος*
τά δροσερά κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
μ' ἔνα φτακοίλι* καρπερό καί μ' ἔνα βοϊδομάτη*
εἰν' τό βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

νάχαιρεται τήθαλασσα, πιού όσο πλατύτερ' είναι τόσο σοῦ κλέφτει τήν καρδιά, τόσο τό νοῦ σοῦ πνίγει. Τήν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζει, χίλιες ὅψεις, πότε νά γλείφει τό γιαλό προσκυνημένη δούλα καί πότε νά τόν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη, μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καί μ' ἀφρισμένο στόμα. Κι ἥταν ἡ ἔρμη ἐλληνική! Κι ὑπόφερνε νά νιώθει τά φράγκικα τά κάτεργα* τή ράχη της νά δργώνουν καί νά τῆς δέρνει τά πλευρά μέ τά κουπιά του όξένος!

.....

"Ηρθε στήν Κόκκινη 'Εκκλησιά* ἔξήντα χρόνους πίσω ἔνας σοφός καλόγερος, φευγάτος ἀπί τήν Πόλη κι ἔμειν' ἔκει κι ἀσκήτευε. Τόν ἔκραζαν Νικήτα.

"Ηξερε γράμματα πολλά κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου μέ δόρκια καί μέ βότανα τά χίλια μύρια πάθη. Στό πρόσταγμά του τά κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες, ἀπό τά πρόβατα ό χαμός, ἀπό τά γίδια ό ἵσκιος.* Τόν ἐλατρεῦαν τά χωριά κι ό Φωτεινός, ὅπού τ' αν στό μοναστήρι δόκιμος καί τόν ἀκολουθοῦσε, ὅταν τόν ἔστελναν νά βγει γιά διακονιά τριγύρω ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ιστορίες ἀπό τόν ἄγιον ἀσκητή, πιού τοῦ 'χανε κεντήσει τό λογισμό του τόν δόκνο καί τή σκουριά ξεπλύναν, ὅπού ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτά τά στεῖρα χρόνια.

.....

'Εκεῖνος τοῦ 'πε, μιά φορά πιού βρέθηκαν μονάχοι νά κάθονται ἀπολείτουργα στό πέτρινο πεζούλι, τοῦ 'Αι-Λιᾶ στήν 'Εγκλουνθήν, τήν περασμένη δόξα καί τ' ἄμετρα τά βάσανα τοῦ δύστυχού του Γένους. Τοῦ 'πε τό πῶς ἀνάμεσα σέ τρίβολα κι ἀγκάθια μιά μέρα ἔθέλησε ό Θεός νά σπείρει ἔνα λουλούδι, δόπού 'χε χίλιες ὄμορφιές καί χίλιες εύωδίες κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καί πρόβαλε δροσάτο δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε, καί τήν ψυχήν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δέν εἶχε ἀνάκαρα* κρυφά ν' ἀναστενάζει,
τή ζέστανε, τή στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τήν ἔμαθε πῶς νά πετᾶ. Καί τό λουλούδι ἔκεινο,
πόπρεπε νά 'ν' ἀμάραντο, τό βάφτισαν 'Ε λ λ ἀ δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἔκειν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
πού μ' ἔναν Ξέρξη βασιλιά ἐχύθηκαν νά φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τό λούλουδο: Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ύπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τόν κόσμο.

Τοῦ 'πε πώς ἔξεφύτρωσαν ἀδελφικές ἀμάχες,
πού ἐφτεῖραν σάρκα καί ψυχή καί πώς ἐμπῆκε σφήνα
στοῦ δένδρου τήν πεντάνοιχτη τή χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἄνοιξε ἀγιάστρευτη τομή γιά νά μπορεῖ καθένας
νά μπήγει τό πελέκι του καί νά χωρίζει σχίζες.

Τόδεις' ἔκει παράμερα τή Σάλτενη,* τόν Κόρφο*
καί τοῦ 'πε πώς ἐσμίξανε καί πώς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αύτό τό στένωμα γιά τή σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυό πολεμάρχοι φοβεροί καί πώς ὁ νικημένος
ἀπό δυό λάμψεις, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τή ματιά κι ἔνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τήν ὁμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
Καί τοῦ 'πε πώς ὁ νικητής, γιά νά φυλάξει πάντα
τή δόξα του δλοζώντανη καί τή χρυσή του μοίρα,
ἔξεθεμέλιωσε σκληρά χῶρες, χωριά καί τάφους
κι ἔχτισε τή Νικόπολη, κουφάρι μέ κουφάρια,
σύντριμμα μέ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμός ὁ χτίστης.

'Από τά τότε σκέπασε κάμπους, βουνά καί κύμα
θολούρα μαύρη καί πυκνή γιά τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
τόν ύπνο δέν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τό μνῆμα,
παρά ροχάλιασμα βαθύ καί τ' ἀσπλαχνο τοῦ χρόνου
τό δαγκωνάρι, πού ἄλεθε τή νεκρωμένη πλάστη
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μέ τήν παλιά τή σκόνη.

Τοῦ 'πε πώς ἔνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, τήν πρώτη μέρα πού ἄδραξε στά χέρια τήν κορόνα, ἔξανοιξ' δτι ἐπόνω της πηχτή πηχτή σάν αἷμα τήν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καί θά τήν ἔτρωγε ὅλη, ἀν δέν τῆς ἔδιδε βαφή καί βάφτισμα καί χρίσμα τή λάμψη τῆς Ἀνατολῆς, τό φῶς τοῦ Σταυρωμέθου καί τοῦ Βοσπόρου τά νερά. Καί πάραυτα φυτρώνει στό πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τά κύματά μας τό Κράτος τό Βυζαντινό, πόζησε χίλια χρόνια χωρίς ἔνα ξανάσασμα, ξεπαθωμένο πάντα, για νά κρατεῖ τήν ἄβυσσο, πού μούγκριζε νά πνίξει τήν Δύση τήν ὀχάριστη. Κι ὡστόσο μιάν αὐγή Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοί μέ προδοσιά, μ' ἀπάτη τοῦ φόρεσαν τά σίδερα, τοῦ σάλεψαν τή ρίζα καί τό κατάκοψαν σκληρά σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

"Υστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρευε λίγο λίγο σάν πλάτανος πού πάλιωσε καί βλέπει κάθε μέρα κατάξεροι νά πέφτουνε οἱ κλῶνοι του ἔνας ἔνας μέ κάθε βαρυχειμωνιά, καί πού δέν συγκρατιέται, γιατ' ἔχει κούφια τήν καρδιά, παρά μέ λίγη φλούδα.

Τά γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι' ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου δλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὔτούς τούς τάφους, δλον αὐτόν τόν ξεπεσμό, ὅλην αὐτήν τήν νέκρα, ἔμενε σάν παράλυτος καί γιά νά διώξει ὁ μαῦρος τήν καταχνιά, πού πλάκωνε τήν ἄκακη ψυχή του, ἔφευγε τόν ἀπέραντο, τόν πεθαμένο κόσμο καί γύρευε παρηγοριά στά κατορθώματά του, πού 'ταν ἀκόμα ζωντανά· κι' ἐστύλωνε τό μάτι μ' ἀνέκφραστη κρυφή χαρά στοῦ Καλαβροῦ* τά πλάγια, στή λαγκαδιά τῆς Μέλισσας, στίς Σπαθαριές, στόν Κάπρο, στά χίλια τά λημέρια του, καί τότε, ἀναπαμένος, ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μέσ στό σακούλι, ἔβαν' ἐμπρός τά βόδια του κι ἔτρεχε στό χωράφι.

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν είναι διαβατάρικο πουλί, πού γιά μιά μέρα
σχίζει τά νέφη καί περνᾶ γοργό σάν τόν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τήν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρίς ἀστροπελέκι,
δέν είναι νεκροθάλασσα, βουή χωρίς σεισμό·
νιώθω γιά σέ πατρίδα μου στά σπλάχνα χαλασμό.

«Ἐργα»

⁷Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ !

Τό σονέτο αὐτό ἀπευθύνει ὁ ποιητής πρός τήν ἀδελφή του πού ἥταν
καὶ αὐτή χήρα καὶ ἀτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἔδιος. Εἶχαν ἀπομείνει οἱ δύο,
χαροκαμένοι καὶ ἀκληροί, μέ βαθύ τόν πόνο τῆς μοναξιᾶς στή ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιός παρακάτω ξέρει
γιά μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τό βιβλίο !
Ποίός πρῶτος θέ νά πάει στ' ἀνήλια μέρη,
ποιός μόνος του θά μείνει ἀπό τούς δύο ;

«Ἄν, οἱ μαῦροι, νά ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρό θέλημα θεῖο,
τό χέρι ἐνός τ' ἀλλου ἃς βαστάει τό χέρι,
ῶς νά τ' ἀκούσει ἀναίσθητο καί κρύο.

Μιά τέτοια χάρη — ἃς μή ζηλέψουμ' ἄλλη —
στή λαύρα, πού βαθιά μᾶς ἔχει κάψει,
είναι, ἀδελφή, παρηγοριά μεγάλη.

«Ἄχ ! τήν ἡμέρα ὅπου καί τούτη πάψει,
ἄν ἔνα μόνο δάκρυ ὁ κόσμος βγάλει,
τό ζωντανό, ὅχι τόν ἄλλο, ἃς κλάψει.

«Μικρά Ταξίδια»

Γεράσιμος Μαρκορᾶς

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου ἔφωλιασε μελίσσι,
γέρικη ἐλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού ἀκόμα σέ τυλίγει
σά νά ’θελε νά σέ νεκροστολίσει.

Καί τό κάθε πουλάκι στό μεθύσι
τῆς ἀγάπης πιπίζοντας ἀνοίγει
στό κλαρί σου ἐρωτιάρικο κυνήγι,
στό κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίσει.

„Ω, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτικιά βοή πού κάνουν,
όλοζώντανης νιότης ὁμορφάδες,
πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν
ω, νά μποροῦσαν ἔτσι νά πεθαίνουν
καί ἄλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

—’Αρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες ;
Γυναῖκες διώχνει μιά συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. «”Έχω ἔνα ἀνίψι, τόν Εύκλεα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα ’Ολυμπιονίκες.

Νά μ’ ἀφήσετε πρέπει, ‘Ελλανοδίκες,
κι ἐγώ νά καμαρώσω μέσ στά ὡραῖα
κορμιδ, πού γιά τ’ ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές ἀντρίκειες.

Μέ τές ἄλλες γυναῖκες δέν είμαι ὅμοια·
στόν αἰώνα τό σόι μου θά φαντάζει
μέ τῆς ἀντρειᾶς τ’ ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τό δοξάζει
σέ ἀστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ῦμνος χρυσός τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου».

«Τά ’Ἐργα», ’Αλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ό δηλιος σ' ὅλη του τή χάρη
κι ἀπό λάμψη τόν κόσμο πλημμυρίζει·
μές στό χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
ἀπό βόδια θωρεῖς νά τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾶς περήφανο μοσχάρι
στό πράσινο σιτάρι νά βαδίζει,
ἐν' ἄλλο ἐκεī γυρμένο στό χορτάρι,
καί τό πλατύ ρουθούνι νά καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τή γῆ
κι ὑψωμένες στόν ὥλιο λαμπυρίζουν.
Στόν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τά σπίτια νά καπνίζουν,
ἄλλο πλιά δέ γρικᾶς τή χαραυγή,
παρά τά βόδια ἀγάλι νά μουγκρίζουν.

«Απαντά»

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Όταν, ὡς Ναέ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
ώς μετέωρον ὥρατον
εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
μὲ τοῦ Φοίβου τὰς ἀκτῖνας παίζης τὰς ἑσπερινάς,

καὶ αἱ στίλβουσαι γλυφαί σου ὡς νὰ ἔλαβον ψυχήν,
ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
καὶ συστρέφωνται καὶ ζῶσι,
καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχήν,

σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαι τις χρυσῆ,
μήπως εἶσαι τις γλυκεῖα
χρόνου ἄλλου ὄπτασία,
κι ἡ ψυχή μου τρέμει αἴφνης, μὴ ἐξαλειφθῆσι καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσῳ μένεις ἔκει ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἔχάθη,
ἡτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι ἀθανάτου ἀλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
καὶ πᾶν ἔξοχον καὶ θεῖον
πνεῦμα διαφρέσιον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανός,
πλήρης ἔλαμπτε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἄστρων σὺ ἔκείνων ἥσουν ὁ αὔγερινός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄψοφον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας ὅλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
λείψανα μεμονωμένα,
στήλην μίαν, ναὸν ἔνα,
ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουν τῆς ἐρήμου τὰ πτηνά.

«Ἡ Βάρβιτος»

Iωάννης Καρασούτσας

10. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου.
χλωάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπτρὰ ἔκει, ἀλλὰ ὠραίας
μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἔκει ἀνθούσας πασχαλέας,
αἴτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

”Αρωμα τί χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὄδόν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἔκει, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὔρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὄδὸν ἑκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὄδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἔξοχῆς ναΐσκος.
 Κι ἐνῷ ’Αθῆναι ὁ μικρὸς ἑκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εύρισκεται αὐτῶν, δὲν εἰν’ ἔκει ’Αθῆναι.
 Εἰς τὰς ὡραίας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὑψοῖ τὴν ὄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανούς ὡραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν. . . ἢ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροῖς ἢ ρόδον ’Απριλίου.
 ”Ενίοτε, ᾁσμ’ ἀφελές ἀκούεις ἔκει βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβόν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσαν παρθένον.
 Θαρρεῖς πάως εἰν’ ἔκει αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 ”Αν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὅχι καμελίας!
 Δέν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπῆ φυτὰ δημοκρατίας.
 ”Οπου βασιλικός, ἔκει κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ’ ὁσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγύς του καθημένη. . .
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χείρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἔκει καλεῖται ἀμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.
 Εἰν’ ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνη,
 καὶ τῆς ἀργίας ἀγνωστος εἰσέτ’ ἢ καταισχύνη.
 Μέγα συμβάν εἰς τὴν ὄδὸν τὴν ἥρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχά της χρονικὰ πολλάκις ἴστορεῖται,
 ὃν πλανηθέν τι ὅχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
 μόλις ἢ ἀμαξα φανῇ καὶ μόλις ἔκει φθάσῃ

ξανθάς παρθένους θὰ ἵδης εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδιῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὅπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ ὄδὸς ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραίας της ἡμέρας·
κι ἐκεῖ ἐνίστε ἡχοῦν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάρβατον ἐκεῖ διέλθης τὸ ἑσπέρας,
φαιδροὺς ἐργάτας θὰ ἵδης καὶ ὅμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἔξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του δ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἀν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ ἵδης πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἡνεῳγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἀγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούστης, ἄσματα, ἐνίστε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ἵδης παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστούγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνος
ν' ἀνάπτη μετὰ ζέσεως τὴν ιεράν λυχνίαν·
ἐγγύς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἔως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπτη μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δάματός της.
Θὰ ἵδης οἰκοδέσποιναν ἐκ παίδων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσαν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ῆχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίστε μὲ πάλλουσαν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν, .
τὸν κώδωνα τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. . .

Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθὸς καρποὺς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἔτοιμάζει,
 ἦν αὔριον πρώτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
 καὶ παίδων ὅμιλος ἔκει ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσῃς,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἔκει θὰ ἐννοήσῃς!

«Ποιήσεις»

'Αχιλλεὺς Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
 ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλάς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
 Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σώζεται, οὕτ' ἵχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ δύκον συντριμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν είναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαῖον πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

«Ἀπαντά»

Δῆμ. Παπαρρηγόπουλος

12. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑ·Ι·ΤΟ

Ἄπο μικρό κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμί μέ τόν καιρό καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τά φτερά καὶ πιθαμές τά νύχια,

καί μές στά σύννεφα πετᾶς, μές στά βουνά ἀνεμίζεις.
 Φωλιάζεις μές στά κράκουρα*, συχνομιλᾶς μέ τ' ἄστρα,
 μέ τή βροντή ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς καί παίζεις
 μέ τ' ἄγρια τ' ὁστροπέλεκα· καί βασιλιά σέ κράζουν
 τοῦ κάμπου τά πετούμενα καί τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.

Ἐτσι γεννήθηκε μικρός κι δό πόθος μου στά στήθη
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραΐτε μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί καί νύχια,
 καί μοῦ ματώνει τήν καρδιά, τά σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα δό πόθος μου ἀιτός, στοιχείο καί δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιά βαθιά μές στ' ἄσφαρκο κορμί μου,
 καί τρώει κρυφά τά σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τή νιότη.
 Μπεζέριστα* νά περπατῶ στοῦ κάμπου τά λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, ἀιτέ μου,
 μές στήν παλιά μου κατοικία, στήν πρώτη τή φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στά βουνά, θέλω νά ζάω μέ σένα.
 Θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τό πλατόνι*,
 καθημερνή μου κι ἀκριβή νά τά χω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, κάθ' αὐγή, θέλω τό κρύο τ' ἀγέρι
 νά ρχεται ἀπό τή λαγκαδιά, σά μάνα, σάν ἀδέρφι,
 νά μοῦ χαϊδεύει τά μαλλιά καί τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ή βρυσούλα, ή ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπτες,
 νά μοῦ προσφέρουν γιατρικό τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τά πουλιά μέ τόν κελαηδισμό τους
 νά μέ κοιμίζουν τό βραδύ, νά μέ ξυπνοῦν τό τάχυ,
 καί θέλω νά χω στρῶμα μου, νά χω καί σκέπασμά μου,
 τό καλοκαίρι τά κλαδιά καί τό χειμών' τά χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἀγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νά στρώνω στοιβανίές* κι ἀπάνω νά πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τόν ἥχο τῆς βροχῆς καί νά γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, ἀιτέ, θέλω νά τρώω βαλάνια,
 θέλω νά τρώω τυρί ἀλαφιοῦ καί γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὁξυές νά σκούζουν,
 θέλω νά περπατῶ γκρεμνούς, ραϊδιά*, ψηλά στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιά ζερβιά νά βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τά νύχια σου νά τά τροχᾶς στά βράχια,·

ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἵσκιο σου νά βλέπω
Θέλω, μά δέν ἔχω φτερά, δέν ἔχω κλαπατάρια*,
καί τυραννιέμαι καί πονῶ καί σθημαι νύχτα μέρα.
Παρακαλῶ σε, σταυραίτέ, γιά χαμηλώσου λίγο,
καί δῶσ' μου τίς φτερούγες σου καί πάρε με μαζί σου,
πάρε με ἀπάνου στά βουνά, τί θά μέ φάει ό κάμπος !

«"Απαντα»

Κώστας Κρυστάλλης

13. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Όρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου, δόλόμορφο βουνό,
βουνό μέ τ' ἀσπρα μάρμαρα καί τά σγουρά τά πεῦκα,
γλαρό, ἰλαρό πρός τό γλαυκόν ύψωνεσαι ούρανό
καί λιγερόκορμο καθώς τῶν λαγκαδιῶν σου ή λεύκα.

Όλόγυμνη ή χαλκόμαβη χυτή σου κορυφή,
στά πλάγια σου σά μέ χλωρά σμαράγδια ἀριοντυμένο,
ἔτσι χρυσό στό δειλινό καθώς ἔχεις βαφεῖ,
ώσαν δόλόφωτο ὅνειρο φαντάζεις ύψωμένο.

Όλόρθο, δόλόφωτο ὅνειρο πού ή κορυφή ψηλά
ἀνέγνοιαστη, ἀν στά πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
κι ἀν τραγουδοῦνε τά πουλιά καί τό νερό κυλᾶ,
ἀτάραχη πρός τό γλαυκό περίγυρο ἀντικρίζει.

Καί μόνο τή γαλήνη της ἀφήνει νά συρθεῖ,
ἵσκιος στή ράχη ρόδινος καί στήν πλαγιά ν' ἀπλώσει,
καί μόνο τήν ἀνάσα της σκορπίζει νά χυθεῖ,
τό ράθυμο τό δειλινό γλυκά νά βαλσαμώσει.

Μέ τό νερό στά βάθη σου, βουνό, πού ἀργοκυλᾶ
καί μέ τό πεῦκο, δόλόγυρα τό δάσος πού τό κλείνει
καί τόν ἀέρα χαίρεται πού φτάνει ἀπό ψηλά
καί στά κλαδιά του χύνεται, κύμα καί φλοίσβος σβήνει.

Μέ τὴν κοιλάδα ἐμέ ἡ ζωή καί τὴν πλαγιά ἀδελφή,
δέ φτάνει μήτε ώς ὅνειρο τό ψῆλος σου νά γγίσει.
ώ, ἂς ξταν τή γαλήνη της μονάχα μιά κορφή
καί στό δικό της δειλινό ροδόχρωμη νά χύσει.

«Ἀπλοὶ Τρόποι»

Κώστας Χατζόπουλος

14. ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Μέ τό γλυκό κρασί ἡ μαγεύτρα Πλάνη
τίς ταπεινές ψυχές μεθάει κι εύφραίνει·
μέ τό πικρό φαρμάκι ἡ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τό στεφάνι.

Ἐτσι τοῦ Χάρου τό ποτήρι ἀγγίζει
στά χείλη του τ' ἀχνά ό Σωκράτης, κι ὅπως
τῆς μέθης τό ποτήρι ό χαροκόπος,
ώς τή στερνή ρανίδα τό στραγγίζει.

Σκεπάζει μέ τή φτωχική χλαμύδα
τήν ὅψη του, νά μή φανεῖ τό ἀχνάρι
τοῦ πόνου ἀντίκρυ στό θαμπό λυχνάρι,
καί κράζει ἔψυχώντας: οὔ δέ ν οἶδα!

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοί σκυμμένοι
στοῦ λογισμοῦ τά βύθη ἀνασκαλεύουν
τ' ἀνέγγιχτα, καί μέ σκιές παλεύουν·
καί τό μυστήριο τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καί κράζουν: οὔ δέ ν οἶδα! κι ἡ μορφή του
φωτόλουστη, δόλοζώντανη προβάλλει
μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τά κάλλη
ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφή προφήτου...

“Οταν νεκρό στό χάος ἐν’ ἄστρο σβέσει,
χρόνοι κι αἰῶνες καί καιροί περνᾶνε
κι ἀκόμα ό κόσμος τό θωρεῖ, σάν νά γναί
τ’ ἄστρο ψηλά στήν ίδια του τή θέση.

«Ἐσπερινός»

Ιωάννης Πολέμης

15. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανίς ἡ ὄλόφεγγη ἡ Σελήνη
λαμποκοπᾶ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα,
τό φῶς της μές στόν ἔρημον αἰθέρα
τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μά ἐκεῖ βαθιά, πού ροδοφέγγει ἡ μέρα,
ὅταν μικρή ζωή στή νύχτα μείνει,
ἔν' ἀστρο λίγο μά δικό του χύνει
φῶς τρέμιο ἀπό τήν ἄγνωστή του σφαίρα.

Κι εἶπα : τέτοιο καλό μακριά 'πό μένα,
ἀφοῦ κοντά σέ μεγαλεῖα ξένα
ὅ,τι σιμώνει τό δικό του χάνει.

καλύτερα μακριά καί μοναχός μου !
Σέ μιά ἄγνωστη κρυφή γωνιά τοῦ κόσμου
λίγο μά καί δικό μου φῶς μέ φτάνει.

«Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες»

'Ιωάννης Γρυπάρης

16. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

"Α ! πῶς χτυπᾶ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾶ
τώρα στά γεροντάματα,
σάν νιός νά ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
δύσει, γλυκοχαράματα.

Σάν ἀπ' τήν τάξη τή μουχλή, στό πατρικό μου νά γυρνῶ,
καί νά 'χω σκόλη τρήμερη.
καί νά είμαι γιά τό Γαλατά καί γιά τ' ἀθάνατο βουνό,
μέ τήν πλαγιά τήν ήμερη.

Κι ἐκεῖ σά νά μέ καρτέροῦν γιδάρηδές μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' ἄλλους νά μπαίνω στό λογγά κι ἄλλοι ἀπ' τήν ἄγναντη κορφή
νά ρίχνουν στό πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σά νά 'ν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τό σφαχτό,
καί τό γλυκό τό νιώτικο,
κι ἀπά σέ πλατανόφυλλα τό κοκορέτσι τό ζεστό,
καί τό ρακί τ' ἀιλιώτικο.

Κι ὕστερα σά νά μοῦ κρατοῦν τήν καλαμάτα στό χορό^β
βλαχοῦλες καί βλαχόπουλα,
κι ἐκεῖ πού σειέμαι καί λυγῶ καί στρίβω καί νυχοπατῶ,
νά μοῦ φωνάζουν : ὅπουλα ! . . .

"Α ! πῶς χτυπᾶ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾶ,
καί πῶς μ' ἀνάβουν τά αἷματα,
σά νά 'μ' ἐκεῖ καί τραγουδῶ μέ τή φλογέρα συνοδιά :
«Τό λένε τ' ἀηδονάκια στά κλεισορέματα . . . »

«Μεσολογγίτικα»

Μιλτιάδης Μαλακάσης

17. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τή χαρά, τή μόνη πού μποροῦσε
νά σου ζητήσει ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἡ ψυχή του,
κάνε τό θαῦμα κι ἀσε τον νά ζήσει ὅπως ἔζοῦσε
σέ μιά μεριά πού τάχατες νά μοιάζει τό νησί του.

Νά 'ναι τά βράχια στό γκρεμό βαθιά κουφαλιασμένα,
νά 'χει σωριάσει ἡ θάλασσα στήν ἀμμουδιά τά φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στό γιαλό δεμένα, ἀποσταμένα,
νά σιγοτρίζουν τά φτωχά σκιαθίτικα καϊκια.

Νά 'ν' οι νησιώτισσες οί γριές, κι οί νιές οί πεθαμένες,
αύτές, πού τίς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ίστορίες:
νά γνέθουν τό λινάρι οί γριές στήν πόρτα καθισμένες,
κι στά παράθυρα σιμά ν' ἀνθίζουν οί γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νά 'ναι ἑλιές καί νά 'ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νά 'ναι, καί τό φῶς τ' ἀχνό νά προσκυνᾶνε,
νά τόνε περιμένουνε στόν κάμπο τά ξωκλήσια,
καί τήν καμπάνα τους μακριά οί ἀγγέλοι νά χτυπᾶνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκιά χαρά νά ἰδεῖ καί πάλι,
τὴ γνωριμή του τὴ ζωή κοντά στ' ἀκροθαλάσσι,
ἄχ ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλά κι ἀγνά ώς τὴν εἶχε ψάλλει,
πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ' αὐτόν ν' ἀγιάσει...

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

18. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πήραν στρατί στρατί τό μονοπάτι
βασιλοπούλες καί καλοκυράδες,
ἀπό τίς ξένες χῶρες βασιλιάδες
καί καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καί γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τό κρεβάτι,
ἀνάμεσ' ἀπό δυό χλωμές λαμπάδες,
περνούσανε, καί σάν τραγουδιστάδες
τῆς τραγουδούσαν — ποιός τό ξέρει; — κάτι.

Καινείς γιά τῆς γιαγιᾶς μου τήν ἀγάπη,
δέ σκότωσε τό Δράκο ḥ τόν Ἀράπη,
καί νά τῆς φέρει ἀθάνατο νερό.

‘Η μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
μ' ἀπάνω — μιά φορά κι ἔναν καιρό —
ὅ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τά φτερά του.

«Σκιές»

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νά σέ πῶ; — μικρήν ‘Ελλάδα,
ἢ τῆς ‘Ελλάδας κόρη, ḥ ‘Ελλάδα ἀκεραία;
Μά ὅπως καί νά σέ πῶ, ἐσύ λαμπάδα,
καίεις στούς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αύρῶν καί τῶν Ζεφύρων!...

Κόρες σου ἐσέ ἀκριβές οἱ Ροδαφνοῦσες,
ὅς χώρα τῶν Ἐρώτων καί τῶν Μύρων,
ὅς Νησί φιλημένο ἀπό τίς Μούσες!

Μ' ἂν εἴσαι μέ τ' ἁνθούς τοῦ γλυκανίσου
καί μέ τά ροδοστάματα πλασμένη,
εἴσαι καί Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
ὅς Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καί μέ τοῦ Ἀντρόνικού σου τήν ψυχή,
στά Μαρμαρένια Ἀλώνια,
πόσες φορές δέν πάλεψες ἐσύ
μέ τό Χαμό; Καί βγῆκες ἀπ' τά χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἀξαφνο φύλλο
ἄνοιξης νέας! Γιατί στήν ἀγκαλιά σου
κρατᾶς σά φυλαχτό τό Τίμιο Ξύλο,
πού σοῦ φερε ἡ βυζαντινή Κυρά σου.

Καί δέν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
νά σοῦ τό πάρει δίχως νά καεῖ,
ὅς Κύπρο, ἀπό τό θεῖο Περιστέρι
τρισαγιασμένη, ὃς Κύπρο Ἐλληνική.

Εἰμ' εύτυχής πού σέ εἶδα, πού τά δῶρα
ἔψαλλα τά κρυφά σου — Χελιδόνι! —
καί πιο εύτυχής ἂν θέ νά ζῶ τήν ὥρα
τῆς Λευτεριᾶς σου, πού ἔρχεται, σιμώνει.

Περιοδικό «Νέα Ἐστία»

Σωτήρης Σκιστης

20. ΛΟΥΗΣ

Σπύρο, ὁχ τά βάθη τῆς καρδιᾶς σοῦ δίνω τήν εὔκή μου.

Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοί πού τέτοιο παλικάρι
μέσα στά σπλαχνα τους νά δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου· .
μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά πού θά σέ πάρει.

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια!

Μέ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἥτανε, Σπύρο μου, νά κλαῖς πού ἡ τόση καταφρόνια,
τό τόσο μίσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ὅξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριᾶς μές στὶς πληγές μας λάδι.
μᾶς φαίνεται σά νά σκορποῦν στόν οὐρανό τά νέφια,
σά νά προβάλλει ἀλάργα ἔκει ἡ πούλια στό σκοτάδι.

Μά δέ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μές στό χωριό νά μείνεις,
δέν πρέπει φτυάρια καί τσαπιά τό χέρι σου νά ἀγγίζει.
κατέθια ὡς τήν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιός νά γίνεις
ἐδῶ δέν τυραγνάει δουλειά μήτ' ἥλιος δέ μαυρίζει.

"Ασε τή γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἔτοιμάσου
νά μάθεις γλώσσα πού ὁμορφίες ἔχει πολλές καί κάλλη.
μᾶς ἔκανε τήν πρώτη ἀρχή τό τηλεγράφημά σου...
"Ελα, προσμένουν μ' ἀγκαλιά ὅρθανοιχτη οἱ δασκάλοι.

"Ομως τί λέω; "Αν ἔρθουνε νά σέ γνωρίσουν ξένοι,
μέ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νά μᾶς κακοντροπιάσεις.
Λούη! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τό προσμένει,
νά ἀφήσεις τά ρωμαίικα καί γαλλικά νά πιάσεις.

Σπύρο, ἀν ποτέ κανένας τους ὡς τό χωριό ξεπέσει
ἀπ' τήν Ἀθήνα, κι ἀν σοῦ πεῖ τήν τσάπα σου ν' ἀφήσεις,
ἀκούμπα ἐσύ τά χέρια σου στήν ἀτσαλένια μέση
καί καταδέξου μιά στιγμή νά τόν παρατηρήσεις.

Νιός θά 'ναι μά θ' ἀσπρολογοῦν τά λιγοστά μαλλιά του.
μέ τή θωριά του σά φλουρί, μέ χείλια πανιασμένα,
μ' ἀλαμπα μάτια καί τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θά σοῦ μιλά, ἀναστάνοντας σάπια πνοή θανάτου.

Καί πές του, ἀν θέλει μιά φορά κι αύτός νά ζωντανέψει,
νά κάνει μέση σίδερο, πλεμόνια σά στουρνάρι,
ἄς ἔρθει, πές του, ὡς τό χωριό μαζί σου νά δουλέψει
μέ τσάπα καί ξινάρι.

«Ταμπουράς καί Κόπανος»

Ἀλέξανδρος Πάλλης

21. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τό πατρικό μας σπίτι, στό λιμάνι,
πού γνώρισε δυό όλάκερους αἰῶνες,
σέ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο ἀπ' τόν καιρό τοῦ Ὀσμάνη.

Στή στέγη του ἄν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἀτρεμον ἐφάνη.
Ψηλά οἱ ἀγιονορείτικες είκονες
- μέ τό ἱερό δλοτρόγυρα λιθάνι.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καὶ τά φτερά κρατώντας ἀπλωμένα,
τό χέρι μου καλόβουλη δδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του ὄλοένα,
νά πᾶνε ἀεροσάλευτο τό σπίτι
στόν ἔβδομο οὐρανό τοῦ Ἀποσπερίτη!

«Ο ἀνθισμένος δρόμος»

Στέφανος Δάφνης

22. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τό φτάσιμο

Θά βραδιάζει ἡ μέρα, ὅταν θά φτάνομε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ἀλώνια.
θά φανοῦν λευκά τά χωριατόσπιτα
πίσω ἀπό τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριά θ' ἀκούονται ἀρνιῶν βελάσματα·
βραδινή καμπάνα θά σημαίνει·
στή βρυσούλα βόδια θά ποτίζονται,
θά καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θά βαθιανασάίνομε στό διάβα μας
μυρωδιά ἀπό στάχυα θερισμένα.
Θά μᾶς εύχηθοῦν τό «καλῶς ἥρθατε»
χέρια ἀπό τόν κάματο ἀργασμένα.

Από τό κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τά χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξομε
τή βαριά τή σιδερένια πόρτα.

β') Γλυκοχαράματα

Θά μᾶς ποῦν τό πρῶτο καλημέρισμα
πρωτοζύπνητα τά χελιδόνια
στίς φωλιές τοῦ πύργου — πρῶτο σάλεμα
τῆς ζωῆς θά φτάσει ἀπό τ' ἀλώνια.

Καὶ θά τρικυμίσουν τίς ἀτάραχτες
τῶν βουνῶν πλαγιές, τίς σμαραγδένιες,
οἱ φωνές, πού μαρτυροῦν τό ξύπνημα
τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τίς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τό ρόδισμα κατάντικρυ
τά κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
κι ὕστερα ἀπό τόσα βασιλέματα
πρῶτο γλυκοχάραμα θά ἰδοῦνε.

γ') Τό τάμα

Γλιστερό τό μονοπάτι ἀπό πευκόφυλλα
στοῦ χωριοῦ τήν ἐκκλησούλα θά μᾶς φέρει
θά ζητᾶ σέ σκίνων κλώνους μέ τρεμόγελο
νά συγκρατηθεῖ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπό φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
ἄγριο κλῆμα τή σκεπτή της θ' ἀποκρύβει.
Κι ἂν δέν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τό σήμαντρο,
δέν ξεχώριζε ἀπό χωριανό καλύβι.

Ταπεινή, φτωχούλα, ἡ πίστη τή θεμέλιωσε
κι ἔχει γύρω είκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
μά εἰν' ὁ Θεός ἐκεῖ κοντύτερα στόν ἄνθρωπο,
παρά σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἀγιο Βῆμα ἐμπρός, λυγίζοντας τά γόνατα,
προσευχή ἡ ψυχή μου ἀμίλητη θά λέει,
καὶ τά χέρια μου θ' ἀνάψουν καθώς τό ταξα,
τό καντήλι πού μερόνυχτα θά καίει.

δ') Τά πρωτοβρόχια

Μέ τά πρωτοβρόχια θά ρθουν τά μηνύματα
τοῦ χειμῶνα: τό ποτάμι θά θολώσει,
θά τριζοβιοῦν ξερά τά πλατανόφυλλα,
θά κρυώσει ἡ νύχτα καὶ θά μεγαλώσει.

Θά δροσοσταλάζουν κόκκινα τά κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στό χῶμα ταίρια ταίρια,
θά καπνίζουν σφαλιστά τά χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τά σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θά σωπάσει ὁ τζίτζικας, κι ἔτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων ἄνοιξη, μακριά ἀπ' τά χιόνια,
βράδυ βράδυ ὡς τά μεσούρανα θά χύνονται,
μαῦροι φτερωτοί σταυροί, τά χελιδόνια.

*Ω χαρά μας! τό χειμώνα θά προσμένομε,
δίχως πάγους καὶ χιονίες νά φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τό στερνό ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τήν ἄνοιξη ἄλλων τόπων δέν ποθοῦμε!

«Θά βραδιάζει»

Γεώργιος Λροσίνης

23. ΦΩΝΕΣ

'Ιδαινικές φωνές κι ἀγαπημένες
ἐκείνων πού πεθάναν, ἥ ἐκείνων πού εῖναι
γιά μᾶς χαμένοι σάν τούς πεθαμένους.

Κάποτε μές στά ὅνειρά μας ὄμιλοῦνε
κάποτε μές στήν σκέψη τές ἀκούει τό μυαλό.

Καί μέ τόν ἥχο των γιά μιά στιγμή ἐπιστρέφουν
ἥχοι ἀπό τήν πρώτη ποίηση τῆς ζωῆς μας—
σά μουσική, τήν νύχτα, μακρυνή, πού σβήνει.

«Ποιήματα» τ. Α'.

K. Π. Καβάφης

24. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Μαζεύτηκαν οι Ἀλεξανδρινοί
 νά δοῦν τῆς Κλεοπάτρας τά παιδιά,
 τόν Καισαρίωνα, καί τά μικρά του ἀδέρφια,
 Ἀλέξανδρο καί Πτολεμαῖο, πού πρώτη
 φορά τά βγάζαν ἔξω στό Γυμνάσιο,
 ἐκεῖ νά τά κηρύξουν βασιλεῖς,
 μές στή λαμπρή παράταξη τῶν στρατιωτῶν.

‘Ο Ἀλέξανδρος — τόν εἶπαν βασιλέα
 τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας, καί τῶν Πάρθων.
 ‘Ο Πτολεμαῖος — τόν εἶπαν βασιλέα
 τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας, καί τῆς Φοινίκης.
 ‘Ο Καισαρίων στέκονταν πιό ἐμπροστά,
 ντυμένος σέ μετάξι τριανταφυλλί,
 στό στῆθος του ἀνθοδέσμη ἀπό ὄακινθους,
 ἡ ζώνη του διπλή σειρά σαπφείρων κι ἀμεθύστων,
 δεμένα τά ποδήματά του μ' ἀστρες
 κορδέλες κεντημένες μέ ροδόχροα μαργαριτάρια.
 Αύτόν τόν εἶπαν πιότερο ἀπό τούς μικρούς,
 αὐτόν τόν εἶπαν Βασιλέα τῶν Βασιλέων.

Οι Ἀλεξανδρινοί ἔνιωθαν βέβαια
 πού ἥσαν λόγια αύτά καί θεατρικά.

‘Αλλά ή μέρα ἤτανε ζεστή καί ποιητική,
 δι οὐρανός ἔνα γαλάζιο ἀνοιχτό,
 τό Ἀλεξανδρινό Γυμνάσιον ἔνα
 θριαμβικό κατόρθωμα τῆς τέχνης,
 τῶν αὐλικῶν ἡ πολυτέλεια ἕκτακτη,
 δι Καισαρίων ὅλο χάρις κι ἐμορφιά
 (τῆς Κλεοπάτρας υἱός, αἷμα τῶν Λαγιδῶν).
 κι οι Ἀλεξανδρινοί ἔτρεχαν πιά στήν ἑορτή,
 κι ἐνθουσιάζονταν, κι ἐπευφημοῦσαν
 Ἑλληνικά, κι αἰγυπτιακά, καί ποιοί ἐβραίικα,

γοητευμένοι μέ τ' ὡραῖο θέαμα —
μ' ὅλο πού βέβαια ἥξευραν τί ἀξιζαν αὐτά,
τί κούφια λόγια ἤσανε αύτές οἱ βασιλεῖς.

«Ποιήματα» τ. Α'.

K. P. Καβάφης

25. ΠΑΛΑΜΑΣ

’Ηχῆστε, οἱ σάλπιγγες . . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τῇ χώρᾳ, πέρα ὡς πέρα . . .
Βογκῆστε, τύμπανα πολέμου. . . Οἱ φοβερές
σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στόν ἀέρα!

Σ' αὐτό τό φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ 'Ελλάδα! "Ενα βουνό¹
μέ δάφνες ἄν ύψωσουμε ὡς τό Πήλιο κι ὡς τήν "Οσσα,
κι' ἄν τό πυργώσουμε ὡς τόν ἔβδομο οὔρανό,
ποιόν κλεῖ, τί κι ἄν τό πεῖ ἡ δικιά μου γλώσσα;

Μά 'Εσύ, Λαέ, πού τή φτωχή Σου τή μιλιά,
"Ηρωας, τήν πῆρε καί τήν ψύχωσε ὡς στ' ἀστέρια,
μεράσου τώρα τή θεϊκή φεγγοβολιά
τῆς τέλειας Δόξας Του, ἀνασήκωσ' Τον στά χέρια

γιγάντιο φλάμπουρο, κι ἀπάνω κι ἀπό μᾶς
πού Τόν ύμνοῦμε, μέ καρδιά ἀναμμένη,
πέρις μ' ἔνα μόνο ἀνασασμόν: «ό Παλαμᾶς!»,
ν' ἀντιβογκήσει τ' ὄνομά Του ἡ Οἰκουμένη!

’Ηχῆστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τῇ χώρᾳ, πέρα ὡς πέρα, . . .
Βογκῆστε, βούκινα πολέμου!. . . Οἱ ἱερές
σημαῖες, ξεδιπλωθεῖτε στόν ἀέρα!

Σ' αὐτό τό φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ 'Ελλάδα! "Ενας λαός,
σηκώνοντας τά μάτια του, τή βλέπει.

κι ἀκέραιος φλέγεται ωσμε τ' ἄδυτο ὁ Ναός,
κι ἀπό ψηλά νεφέλη Δόξας Τόνε σκέπτει.

Τί πάνωθέ μας, ὅπου ὁ ἄρρητος παλμός
τῆς αἰώνιότητας ἀστράφτει, αὐτή τήν ὥρα
Ορφέας, Ἡράκλειτος, Αἰσχύλος, Σολωμός
τήν ἄγια δέχονται ψυχή τήν τροπαιοφόρα,

πού, ἀφοῦ τὸ "Ἐργο της θεμέλιωσε βαθιά
στή γῆν αὐτήν μέ μιάν ἵσθιτη Σκέψη,
τόν τρισμακάριο τώρα πάει ψηλά τόν Ἱακώ
μέ τούς ἀθάνατους θεούς γιά νά χορέψει.

΄Ηχῆστε, οἱ σάλπιγγες. . . Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τή χώρα, πέρα ώς πέρα. . .
Βόγκα, Παιάνα! Οἱ σημαῖες οἱ φοβερές,
στῆς Λευτεριᾶς ξεδιπλωθεῖτε τόν ἀέρα!

"Αγγελος Σικελιανός

"Απαντα» σ. Β'

26. Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΣΙΝΗΣ

΄Α σίνην τε. . .

ΙΛΙΑΔΑ

Κοιτάξαμε ὅλο τό πρωί γύρω — γύρω τό κάστρο
ἀρχίζοντας ἀπό τό μέρος τοῦ ἵσκιου ἐκεῖ πού ἡ θάλασσα
πράσινη καί χωρίς ἀναλαμπή, τό στῆθος σκοτωμένου παγονιοῦ
μᾶς δέχτηκε ὅπως ὁ καιρός χωρίς κανένα χάσμα.
Οἱ φλέβες τοῦ βράχου κατέβαιναν ἀπό ψηλά
στριμμένα κλήματα γυμνά πολύκλωνα ζωντανεύοντας
στ' ἄγγιγμα τοῦ νεροῦ, καθώς τό μάτι ἀκολουθώντας τις
πάλευε νά ξεφύγει τό κουραστικό λίκνισμα
χάνοντας δύναμη δόλοένα.

Από τό μέρος τοῦ ἥλιου ἔνας μακρύς γιαλός όλάνοιχτος
καί τό φῶς τρίβοντας διαμαντικά στά μεγάλα τείχη.
Κανένα πλάσμα ζωντανό τ' ἀγριοπερίστερα φευγάτα
κι ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης πού τόν γυρεύουμε δυό χρόνια τώρα
ἄγνωστος λησμονημένος ἀπ' ὅλους κι ἀπό τόν "Ομηρο
μόνο μιά λέξη στήν Ἰλιάδα κι ἐκείνη ἀβέβαιη
ριγμένη ἑδῶ σάν τήν ἐντάφια χρυσή προσωπίδα.
Τήν ἄγγιξες, θυμᾶσαι τόν ἥχο της; κούφιο μέσα στό φῶς
σάν τό στεγνό πιθάρι στό σκαμμένο χῶμα·
κι ὁ ἕδιος ἥχος μέση στήν θάλασσα μέ τά κουπιά μας.
Ο βασιλιάς τῆς Ἀσίνης ἔνα κενό κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα
παντοῦ μαζί μας παντοῦ μαζί μας, κάτω ἀπό ἔνα ὅνομα:
«Ἀσίνην τε . . . Ἀσίνην τε . . . ».

καί τά παιδιά του ἀγάλματα
κι οἱ πόθοι του φτερουγίσματα πουλιῶν, κι ὁ ἀγέρας
στά διαστήματα τῶν στοχασμῶν του καί τά καράβια του
ἀραγμένα σ' ἄφαντο λιμάνι·
κάτω ἀπ' τήν προσωπίδα ἔνα κενό.

Πίσω ἀπό τά μεγάλα μάτια τά καμπύλα χείλια τούς βοστρύχους
ἀνάγλυφα στό μαλαματένιο σκέπασμα τῆς ὑπαρξής μας
ἔνα σημεῖο σκοτεινό πού ταξιδεύει σάν τό ψάρι
μέσα στήν αύγινή γαλήνη τοῦ πελάγου καί τό βλέπεις:
ἔνα κενό παντοῦ μαζί μας.

Καί τό πουλί πού πέταξε τόν ἄλλο χειμώνα
μέ σπασμένη φτερούγα
σκήνωμα ζωῆς,
κι ἡ νέα γυναίκα πού ἔφυγε νά παίξει
μέ τά σκυλόδοντα τοῦ καλοκαιριοῦ
κι ἡ ψυχή πού γύρεψε τσιρίζοντας τόν κάτω κόσμο
κι ὁ τόπος σάν τό μεγάλο πλατανόφυλλο πού παρασέρνει ὁ χεί-
μαρρος τοῦ ἥλιου
μέ τ' ἀρχαῖα μνημεῖα καί τή σύγχρονη θλίψη.

Κι ὁ ποιητής ἀργοπορεῖ κοιτάζοντας τίς πέτρες κι ἀναρωτιέται
ὑπάρχουν ἄραγε

ἀνάμεσα στίς χαλασμένες τοῦτες γραμμές τίς ἀκμές τίς αἰχμές
 τά κοῖλα καὶ τίς καμπύλες
 ὑπάρχουν ἄραγε
 ἐδῶ πού συναντιέται τό πέρασμα τῆς βροχῆς τοῦ ἀγέρα καὶ τῆς
 φθορᾶς

ὑπάρχουν, ἡ κίνηση τοῦ προσώπου τό σχῆμα τῆς στοργῆς
 ἐκείνων πού λιγόστεψαν τόσο παράξενα μέσ στή ζωή μας
 αὐτῶν πού ἀπόμειναν σκιές κυμάτων καὶ στοχασμοί μέ τήν
 ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγου
 ἢ μήπως ὅχι δέν ἀπομένει τίποτε παρά μόνο τό βάρος
 ἢ νοσταλγία τοῦ βάρους μιᾶς ὑπαρξῆς ζωντανῆς
 ἐκεῖ πού μένουμε τώρα ἀνυπόστατοι λυγίζοντας
 σάν τά κλωνάρια τῆς φριχτῆς ἴτιᾶς σωριασμένα μέσα στή διάρκεια
 τῆς ἀπελπισίας
 ἐνῶ τό ρέμα κίτρινο κατεβάζει ἀργά βοῦρλα ξεριζωμένα μέσ στό
 βούρκο
 εἰκόνα μορφῆς πού μαρμάρωσε μέ τήν ἀπόφαση μιᾶς πίκρας παν-
 τοινῆς.

‘Ο ποιητής ἔνα κενό.

‘Ασπιδοφόρος ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πολεμώντας
 κι ἀπό τό βάθος τῆς σπηλιᾶς μιά νυχτερίδα τρομαγμένη
 χτύπησε πάνω στό φῶς σάν τή σαΐτα πάνω στό σκουτάρι:
 «‘Ασίνην τε ‘Ασίνην τε...» Νά ’ταν αὐτή ὁ βασιλιάς τῆς ‘Ασίνης
 πού τόν γυρεύουμε τόσο προσεχτικά σέ τούτη τήν ἀκρόπολη
 γγίζοντας κάποτε μέ τά δάχτυλά μας τήν ἀφή του πάνω στίς
 πέτρες.

«Ποιήματα»

Γιάνης Σεφέρης

27. ΠΛΟΙΑ ΚΑΙ ΆΛΛΑ

‘Απάνω ἀπ’ ὅλα εἶναι ὁ “ἥλιος τήν ἡμέρα,
 καὶ τή νύχτα εἶναι εἴτε τ’ ἄστρα, εἴτε τό φεγγάρι.
 Κάτω, συκιές, ἐλιές, ἀμπέλια. Κάτι κυπαρίσσια,

ἀγκάθια καὶ χῶμα πολύ. Διάμεσα δέ τοῦ ἐλαττωματικοῦ αὐτοῦ πρασίνου, ξανοίγει τό μπουγάζι, γαλανό ώς ἐπί τό πλείστον.
 'Απάνω ἀπ' ὅλα, ἔχτός τοῦ ἥλιου ἡ τῶν οὐράνιων σωμάτων, εἶναι ἀπλωμένη ἡ συσχία μεγάλη. 'Από ἥχους ἡ φωνές, μονάχα ζώων ἀντηχᾶνε ἡ ἐντόμων εἰς τή νύχτα.

Σέ κάθε εἶδος φυτείας ἀντιστοιχεῖ καὶ μιά φωνή.

Φωνή "Ονου, λογουχάρη, ἀντιστοιχεῖ στά κυπαρίσσια.

Φωνή Κουκουβάγιας, στίς ἐλιές. Κοκόρου, πάλι στίς ἐλιές.

Κούρκου, Σφήκας, στ' ἀγκάθια ἡ στά σταφύλια.

'Άλλα τοῦ Γρύλου ἀντιστοιχεῖ σέ ὀλόκληρο τό σκότος : τόσο ξεχωριστά σπουδαία εἶναι ἐτούτη ἡ φωνή.

Διάμεσα ὄλων αὐτῶν τῶν ποικιλιῶν,
 παρεμβάλλεται τό μπουγάζι μέ τά γαλανά.

'Εντελῶς ἔξαιρετική χαρά δοκιμάζει

ό κάτοικος τῆς μακάριας αὐτῆς παραλίας,
 ὅταν βλέπει νά περνᾶνε, εἴτε πηγαίνοντας, εἴτε γυρνώντας,
 βαπόρια, βαπόρια, πάρα πολλά βαπόρια.

Τελειωμό δέν ἔχει αὐτή τους ἡ λιτανεία.

'Άλλα εἶναι πολύ ώραϊα αὐτά τά βαπόρια.

Καθώς καπνίζουν, ἀπλώνεται ό καπνός τους
 ἀπάνω στόν δρίζοντα, ἀλλοτε μαῦρος, ἀλλοτε σταχτής.

'Εκτός τοῦ καπνοῦ, τά πλοϊα ἔκεινα σφυρᾶνε:
 τό καθένα σφυράει μέ τρόπο δικό του.

Δίκαια ζητάει ό καθένας νά μάθει ποιά εἶναι

τέλος πάντων ὄλα αὐτά τά πλοϊα: τίνα τά δνόματά των.

'Ιδού τα, εἶναι ἡ Τρίγλια, ἡ Γόησσα, ἡ Χρυσώ, τό Μανάκι,
 εἶναι ἡ Φτερωτή, ἡ Ιωάννα, ό Κεραυνός, τό 'Υδράκι.

'Ελπίζω νά μήν ξεχάσθηκε κανενοῦ ἡ ἀπαρίθμηση,
 θάταν δραματικά λυπητερό. Ξαπλώνεσαι λοιπόν
 ἐκεὶ ἀφ' ὑψηλοῦ, καὶ δίνουν μεγάλη χαρά

νά τά βλέπεις νά περνοῦν, νά τ' ἀκοῦς νά σφυρᾶνε.

Τίς ἄγονες ὥρες δρισμένων νυχτῶν, πού δέν περνᾶνε
 τά καράβια, ξανοίγουν γύρω γύρω τά γριγριά,
 μέ φῶτα πολλῆς δυνάμεως, γιά τό ψάρεμα.

Κι ἡ νέα τούτη ἡ ἡδονή, σέ κάνει τότε νά ξεχνᾶς

τήν ἔλλειψη τῆς ἄλλης.

Πολύ κοντά στή θάλασσα,

πρός τίς ἀμμουδιές, είναι δὲ Αι - Βασίλης.

Περίφημο ἐκκλησάκι γιά περίπατο, τήν ὥρα
πού βραδιάζει τόσο, ώστε νά δίνει ἐνδιαφέρον
ἡ περιδιάβαση τῆς ωραίας ὥρας καί τῆς τοποθεσίας.

Πόσες ἀναμυήσεις δέν θά' ναι ἐκεῖ βαλμένες.

Βέβαια πολλές. Τό αἰσθάνεσαι.

Ἐσχάτως, μεταξύ

τῶν βαπτοριῶν ἔπαψε νά περνάει τό ἔνα.

Ἐπαψε, γιατί πνίγηκε μιά νύχτα ἐκεῖ πιό ἔξω.

Μαζί κι ὁ Καπετάνιος, κι ὅλοι. Τίποτε δέν ἔμεινε.

Εἶχε, βλέπετε, πιάσει μιά φουρτούνα πρωτοφανής,

γέρικο τό σκαρι, πῶς ν' ἀντέξει τό μαῦρο.

Ἀπόμειναν ὅμως ὅλα τ' ἄλλα εὔτυχῶς. Ἀν πάλι

μᾶς πνίγονταν κι ἐκεῖνα ἔνα ἔνα,

καθώς είναι συχνά τά θαλάσσια πεπρωμένα,

τότε διαμιᾶς,

τί μονοτονία μεγάλη στό μπουγάζι.

Θά ἥταν περίπτωση νά σηκωθεῖς νά φύγεις.

Ἀλλά πῶς; — Ὁχι. ὅμως. Γιατί μιά μέρα

ξαφνικά βγῆκαν ὅλα τά γύρω πολύ παραλλαγμένα.

Ἀρκεσε νά ρθει ἡ πρώτη θεωρία τοῦ φθινοπώρου,

καί τά παράλλαξε ὅλα. Ἀποδιώχθηκε καί νάρκη

θερινή, κι ὅλη ἡ ἐκτεταμένη παράλυση,

πού διαγράφεται στούς παραπάνω στίχους

μέ τόσο μόχθο κι ἴδρωτα, γιά νά βγει

σάν τό ἐσώτατο, τό Νέο Φεγγάρι, δλόδροση,

ἡ γοητεία τῆς ἀπλωμένης συννεφιᾶς

τῆς βορινῆς ἀνταύγειας τοῦ Χειμώνα,

ὅπου δέν ἔχουν πέραση οἱ ἀτονίες.

Θά μένει ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἵσως πάντα ὁ "Ηλιος,

ἄλλα καλύφθηκε γιά καλά. Καί είναι τοῦτο

πρόοδο πολύ μεγάλη.

"Ἐχλογή" τ. Β'.

T. K. Παπατσώνης

28. ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

Θολά τ' ἀστέρια μές στή στέρνα,
ἢ στέρνα μές στή μέση τῆς παλιᾶς αὐλῆς,
σάν τόν καθρέφτη τῆς κλεισμένης κάμαρας.

Γύρω στή στέρνα κάθονται τά περιστέρια,
ἄκρη ἄκρη στό φεγγάρι οἱ ἀσθεστωμένες γλάστρες,
γύρω γύρω στήν πληγή μας τά τραγούδια μας.

«Ποιήματα» τ. Α'.

Γιάννης Ρίτσος

29. ΜΑΝΑ ΚΑΙ ΓΙΟΣ (1940)

Στῆς ἴστορίας τό διάσελο ὅρθιος ὁ γιός πολέμαγε
κι ἡ μάνα, κράτας τά βουνά, ὅρθιος νά στέκει ὁ γιός της,
μπροῦτζος, χιόνι καὶ σύννεφο. Κι ἀχολόχαγε ἡ Πίνδος
σά νά 'χε ὁ Διόνυσος γιορτή. Τά φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι ἀναπήδαγαν τά ἔλατα καὶ χορεύαν
οἱ πέτρες. Κι ὅλα φώναζαν: «Ἔτε παῖδες Ἐλλήνων . . .». Φωτεινές σπάθες οἱ ψυχές σταύρωναν στόν ὁρίζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οἱ μάνες τά κοφτά γκρεμνά σάν Παναγιές τ' ἀνέβαιναν.
Μέ τήν εύκή στόν ὕμο τους κατά τό γιό παγαίναν
καὶ τίς ὀφεροτραμπάλιζε ὁ ἄνεμος φορτωμένες
κι ἔλυνε τό τσεμπέρια τους κι ἐπαιρνε τά μαλλιά τους
κι ἔδερνε τά φουστάνια τους καὶ τίς σπαθοκοποῦσε,
μ' αύτές ἀντροπατάγανε ψηλά, πέτρα τήν πέτρα
κι ἀνηφορίζαν στή γραμμή, ὅσο πού μές στά σύννεφα
χάνονταν ὁρθομέτωπες ἡ μιά πίσω ἀπ' τήν ἄλλη.

«Ποιήματα»

Νικηφόρος Βρεττάκος

30. [ΨΗΛΑ Μ' ΕΝΑΝ ΠΥΡΣΟ...]

XVIII

Ψηλά μ' ἐναν πυρσό ἀπό στάχυα ἡ λεβεντιά
Προχωρεῖ μές στά κύματα καί τραγουδάει:

Ω παιδιά πού μέ νιώθετε — πατριωτάκια τοῦ ἥλιου
Μέ βέργες καί παράξενα πουλιά στά χέρια
Μέ χλοερές καρδιές καί μάτια καθαρά
Πού ἀκοῦτε ἀπό τίς παραλίες τήν ἀνατολή νά βουτίζει
Ζεσταίνοντας στήν ἀγκαλιά σας ἔνα φῶς ἀπέραντο
Ἄπο τήν ἄκρη τ' οὐρανοῦ ὡς τό βάθος τῆς καρδιᾶς
Μέ πείσμα πορφυρό — πατριωτάκια τοῦ ἥλιου
Πού λέτε: δέ μόνος δρόμος εἶναι ἡ ἀνατολή !

Τῆς ἑλιᾶς καί τῆς συκιᾶς καί τοῦ κυπαρισσιοῦ
Τῶν ἀμπελιῶν τῶν ξεροπόταμων καί τῶν μεγάλων τρούλων
Ή γῆ ἀκουμπάει ἀπό τή μιά μεριά στήν ὅχθη τῶν ὀνείρων σας
Ἄκουστε με εἶμαι ἀπό τούς δικούς σας δῶστε μου ἔνα χέρι
Πού ν' ἀγαπάει μεμιᾶς νά κόβει τά δλόκληρα ὄνειρα
Νά κολυμπάει ἐλεύθερα στά νιάτα τῶν νεφῶν.

Ή γῆ μιλάει κι ἀκούγεται ἀπ' τό ρίγος τῶν ματιῶν.

«Ἡλιος ὁ Πρῶτος»

Ὀδυσσέας Ἐλύτης

31. ΝΕΟΤΗΤΑ ΔΥΣΚΟΛΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τί θά κάνουν οἱ νεώτατοι, οἱ ὥραῖοι,
μέ τήν τραγικήν ἐφηβεία,
ραγισμένο κρύσταλλο τῆς ψυχῆς,
ἀφανισμένο λουλούδι, ἄγουρο χαλασμένο καρπό,
κίτρινο τῆς αὐγῆς χρῶμα μελαγχολικό;
Ἄρχιζει μέρα συννεφιασμένη,
μ' ἀδιέξοδον οὐρανό, βαρύ, φορτωμένο
καταιγίδες φανερές κι ὑπουλες.

Τί θά κάνουν ἐκεῖνοι, πού ἔχουν
τά ώραϊα, τά φοβερά ἐκεῖνα μάτια
τῆς νεότητας καθαρά κι ἀμετάπτειστα;

Τά κλειστά βλέφαρά του, πολύ σκιερά
τῆς μονήρους ἀμαρτίας σημάδι,
ἔμοιαζαν φτερά πεταλούδας πελώριας,
ὅμως υυχτερινῆς, δίχως τά λαμπρά χρώματα.
Τοῦ ἄλλου τό ἄγριο σχεδόν, ὅμως τόσο γλυκό,
καστανό ἀνοιχτό, βλέμμα λαμπρό,
ὅπως τῶν ἀγριμῶν μ' ἀθωτήτα,
ἀγνότητα κι ἀπορία γεμάτο,
ὕστερα δῆθεν ἀδιαφορία, ὕστερα
περηφάνειαν ὀδυνηρή..

Τί θά κάνουν
οἱ ἔφηβοι, ὅταν τόσο πολύ
γνωρίζουν καί δέν μποροῦν νά ἐλπίζουν,
καθώς ἀρχινοῦν τή ζωή;

Λαχταρᾶν ούρανό, καθαρό φῶς
καί στόν γαλάζιο πόντο ν' ἀρμενίσουν
ἐλεύθεροι νά πιστέψουν ζητοῦν
στήν ἀνθρώπινη δύναμή τους ἀκέρια.
Τούς ἔταξαν τήν πλήρη ἐλευθερία,
ή θυσία τοῦ αἵματος νά πληρωθεῖ.
Πιό βαριά ή δουλειά τούς δένει
κι ή προσπάθεια πού αὔξαίνει ἐπίπονη,
δέν ἀφίνει τό ἀνθισμα εύτυχίας καλῆς.
Οἱ πιό καθαροί πόθοι ἀσπρα περιστέρια,
σκλαβωμένα χτυπιοῦνται, λαβώνονται ἀπάνθρωπα.
Τί ξέρουν αύτοί καί δέν μιλοῦν;
Ποιά σκληρότητα ἔμαθαν;
'Ο Ἀχιλέας κι οὔτ' ό 'Οδυσσέας
δέν ξεκινοῦν στούς πολέμους, πιστεύοντας
στούς ώραίους, κοντά στούς ἀνθρώπους θεούς.'

Στά μαρμαρένια γυμνάσια τῆς ἄψογης καλλονῆς
δέν μπορεῖ ἀπ' τούς ἐφήβους κανείς,
ἄπληστος γιά τῆς ζωῆς τό λαμπρό μυστικό,
νά μιλήσει περήφανα, τόν ἄκαμπτο
νά ύμνησει, τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδεῶν, γέροντα.

Κανείς δέν περιμένει,
ἔχασε τήν δόξα της ἡ χαρά τῆς ἀναμονῆς,
τόν ἄσπιλο τῆς κόρης ἔρωτα, ὅνειρο ἀπείραχτο
νά χαρίζει τό μήνυμα ἄλλης ζωῆς.

Τί θά κάνουν οί νεώτατοι,
ὅταν τό ξεγέλασμα τῆς ὁρμῆς,
δέν γίνεται ἀπαράμιλλη ὀπτασία;
"Οταν, πρίν ἀρχίσουν τῆς ζωῆς
τήν τυραννικήν δοκιμασία, γνωρίζουν
τό τέρμα κλειστό, τήν περιπέτεια δίβουλη;
"Οταν τόσο γνωρίζουν, πού δέν ἐλπίζουν
στήν ἔξοχη νίκη τῆς ἀρετῆς.

"Αγγελος δέν φαίνεται κανείς,
τῆς πικρίας τό ποτήρι νά τοῦ προσφέρει.
Μονάχος ὁ ἔφηβος θά τό φέρει
στά πικρά, σιωπηλά χείλη του,
ὅπου κανένας λόγος προσευχῆς,
προσφυγῆς δέν ἀνθεῖ, δέν καλεῖ τόν πατέρα,
τή στιγμή τῆς φριχτῆς δοκιμῆς,
τῆς ἀμείλιχτης μοναξιᾶς, τῆς ἀπιστίας,
τῆς πιό μεγάλης δοκιμασίας τοῦ ἀνθρώπου.

«Τά Ποιήματα» τ. Α'.

Ζωή Καρέλλη

32. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σειέται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ω παλικάρι!
Πανάλαφρος ὁ ύπνος σου τοῦ Ἀπρίλη τά πουλιά

σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιά,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμώνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνείρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνεις
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ιερή στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πιό κοντά!

«Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά»

Κωστής Παλαμᾶς

33. X I M A P A

Δέν τούς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους

ΣΟΛΩΜΟΣ «Οἱ Ἐλευθεροὶ Πόλιορκημένοι»

“Ἄσ ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἂς τήν κρυφομηνᾶτε
τήν ἄνοιξη ἀπό τώρα
μέ τά γλυκοχαράματα καθώς γοργοῖς πνῶτε,
πουλάκια είρηνοφόρα.

“Ἄσ είναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρά σφιχτοδεμένη
ἀπό ἔνα ρήγα πόνο
πού ἀπάνου σέ χαλάσματα μαστόρεψε καί σταίνει
τό μαῦρο του τό θρόνο.

“Ἄσ ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά! ‘Ο ούρανός θολώνει,
νά! τοῦ Φλεβάρτη ἡ μπόρα
σέ φοβερίζει ἀτίναχτη μέ τ' ὅψιμο τό χιόνι,
πλάση λευκή ἀνθοφόρα.

“Ἄσ κλαίει καί μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπό τά κλάματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιάς παρηγοριά, τῆς χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τό τραγούδι.

Τέλος νά πῆρε ὁ πόλεμος; “Ἄλλος δέν είναι ἀγώνας;
‘Ελλήνων ἱεροί λόχοι,
γιά ̄πνο βαρύ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας*;
‘Η δάφνη ἀμάραντη; – “Οχι!

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι!

Ω σπαθωτή κιθάρα
τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστά στήν κρύαν Εύρωπη,
κορόνα τή Χιμάρα!

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχή, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοὶ σου,
φῶς πάρε ἀπό τὸν Ὄλυμπο, νύχτα ἀπό τή Ροδόπη,
καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στά χιμαριώτικα βουνά ροβόλα, τά τουφέκια
τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
μέ τῆς πατρίδας τήν ψυχή καὶ μέ τ' ἀστροπελέκια
τήν ἄγια γῇ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
μέ τήν τρανή τή γνώμη!
Θυσίας βωμός! Ἐκεὶ πετῶ, φτερά μέ πᾶν πετρίτη,
ἐμένα εἰν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στούς ξέγνοιαστους ἀλίμονο! τούς πρέπει νά είναι δοῦλοι,
στόν ἀρπαγα τρομάρα!
‘Η Ἑλλάδα ποῦ; Στήν Ἡπειρο. Δόξα στό Κακοσούλι,
νίκη σ' ἔσε, Χιμάρα!

Τά Γιάννενα δνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
βουβή ἡ Θεσσαλονίκη,
ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιός βογκάει σά νά πεθαίνει;
—Χιμάρα, δλόρθη! Οἱ λύκοι.

«Βωμοί», 1/ τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

34. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτρα

“Οπου βογκάει τό πολυκάραβο λιμάνι
ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν’ ἡ χώρα,
καὶ δέ θυμᾶται μήτε σάν δύείρου πλάνη
τά πρωτινά μετάξια της τά πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τήν πλουτίζουν τώρα·
τό κάστρο της φορεῖ, παλαιικό στεφάνι,
δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπό τήν ὥρα
πού τό διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετοάνοι.

"Ἐνα βουνό ἀπό πάνω της ἀγρυπνοστέκει,
κι ὁ Παρνασσός λευκοχαράζει στόν ἀέρα
βαθιά, κι ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγός παρέκει·

αύτοῦ πρωτάνοιξα τά μάτια μου στή μέρα,
κι ἡ μνήμη μου σάν ὄνειρο τοῦ ὄνειρου πλέκει
γλυκιά, μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιά μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στή νησόσπαρτη λίμνη πού τό μαϊστράλι
ἀπό θαλασσινή δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τό φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριξ' ἐκεὶ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοίρα.

'Εκεὶ ὁ Βοριάς μέ τή Νοτιά, ἐκεὶ ἡ πλημμύρα
σέ μάχη μέ τή ρίχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μέσ στοῦ πελάγου τόν καταποτήρα
τοῦ ἥλιου χάνεται τό ύπερλαμπρο κοράλλι.

'Εκεὶ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τά ὑψη
σάν ἀπό πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στά δόλοστρωτα νερά τήν ὅψη της θά σκύψει.

μά τήν ἀθώα ἐκεὶ παιδιάτικην εἰρήνη
καί πουθενά δέ γνωρισα· μόνο τή θλίψη·
καί τή σπίθα τοῦ νοῦ πού μιά φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Αθήνα

'Εδῶ ούρανός παντοῦ κι ὄλοῦθε ἥλιου ἀχτίνα,
καί κάτι δόλογυρα σάν τοῦ 'Υμηττοῦ τό μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπό μάρμαρο τά κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἐνός 'Ολύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στήν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στά σπλάχνα, ἀντί θνητούς θεούς κρατᾶ ἡ Κυβέλη *
μενεξεδένιο αἷμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε πού τή χτυποῦν τοῦ δειλινοῦ τά βέλη.

Τῆς Ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοί καὶ οἱ κάμποι·
ἀνάμεσα στόν ὅχλο ἐδῶ πού ἀργοσταλεύει
καθώς ἀπάνου σ' ἀπροιλούλουδο μιά κάμπη,

ὅ λαός τῶν λειψάνων ζεῖ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τό πνεύμα καὶ στό χῶμα λάμπει·
τό νιώθω· μέ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

8') Ελλάδα

‘Η Ρούμελ’ εἶναι μιά κορόν’ ἀπό ρουμπίνι
κι’ εἶν’ ὁ Μοριάς μιά σμαραγδένια λαμπυράδα,
κι ἑφτάδιπλο τά ‘Εφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι *,
νεράιδα εἶν’ ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ “Ηπειρο γελάει κι ἔκείνη,
κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιά ξανθή διμορφάδα·
κρυμμένη στήν πολύπαθη τή Ρωμιοσύνη
σά νά ξανοίγω τή βασίλισσα ‘Ελλάδα.

‘Ακόμα τό ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
κι ἀπ’ τῶν αἰώνων τούς καημούς κι ἀπό τά πάθη
τοῦ Διγενῆ ἡ πνοή παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
καὶ μέσ στής χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τά βάθη
ἀκόμ’ ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ’ ἀηδόνι *. 2

‘Από τό Δούναβη ὡς τήν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
κι ἀπό τ’ Ἀκροκεραύνια στή Χαλκηδόνα
διαβαίνεις, πότε σάν τής θάλασσας Γοργόνα *
πότε σάν ἄγαλμ’ ἀπό μάρμαρο τής Πάρου.

Πότε κρατᾶς τή δάφνη ἀπό τὸν Ἑλικώνα
καὶ πότε δρῦς μὲ τή ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
καὶ μές στό πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερός ὁ Βράχος φέγγει σάν τοπάζι*
κι ὁ λευκοπάρθενος χορός τῶν κανηφόρων
προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ' ἀστράφτουν τά ζαφείρια τῶν Βοσπόρων,
κι ἀπ' τή Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν αὐτοκρατόρων.

«Ἀσάλευτη Ζωή».

Κωστής Ηαλαμάς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

35. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δέν πιστεύω πώς θέ νά πεθάνω,
ἄν καὶ μές στό ἄνθος είμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νά κάνω,
γιά νά μή μέ τύπτει ἡ συνείδησίς μου.

Ποιός γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει;
ἐνῶ πᾶς στό δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη!
ἄμαξα ἡ κάρο σέ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στή θανή μου ὑμνους νά μή γράψει,
οὔτε δάκρυ θέλω νά χυθεῖ κανένα
κι οὔτε αύτός ἀκόμη θέλω νά μέ κλάψει
πιού ἐλπίζει ψῆφο νά χει κι ἀπό μένα.

Εἰς τό Οὐεστμίνστερ* θέλω νά μέ θάψουν,
ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δέν θά γίνει,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἃς μοῦ σκάψουν
κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἃς μείνει.

Κανείς φίλος λόγο νά μή μ' ἀπαγγείλει,
κι ἂν στό νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσει,
νά τόν σακατέψουν στίς σβερκιές οἱ φίλοι
κι εἴθε τή μιλιά του στή στιγμή νά χάσει.

Καί τ' ἀκίνητά μου καί τά κινητά
τά χαρίζω ὅλα στήν καλή πατρίδα,
ὅχι γιά νά κάνει πόλεμο μ' αύτά,
ἀλλά ν' ἀγοράσει λίγη δαμαλίδα.

Τούτη μου τήν κόμη τήν ποιητική,
ἀπό τώρα δίνω γιά κληρονομιά
εἰς τόν Λεονάρδο καί τόν Ψιακή...
Δέν θά βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τό κεφάλι τό ποιητικό
στούς κρανιοσκόπους μποναμάς ὡς μένει,
νά τό ψάχνουν μέσα κι ἔξω μέ φακό,
γιά νά βροῦν ποιά βίδα είναι χαλασμένη.

Γεώργιος Σουρῆς

«Απαντώ»

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

36. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιά τό Ρωμιό
θά πεῖ, ἔάν δέν σφάλλω,
νά μήν ἀνέχεται ποτέ¹
κανένα πιό μεγάλο.

37. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ο φθόνος ὅσο νά 'ν' κακός,
μά 'χει καί τό καλό του:
κάνει κι αύτόν τόν μοχθηρό
νά λιώνει ἀπ' τό κακό του.

Κωνσταντίνος Σκόκος

«Ἐπιγράμματα»

38. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνά ἡ σοφία εἶναι βουβή,
λέσ καὶ δέν ἔχει χείλια·
μά ἡ μωρία ἀκούεται
ἔδῶ καὶ δέκα μίλια.

39. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μήν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
Μήπως ξέρουνε τί λένε;
Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

40. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
σάν βγαίνει στό κυνήγι,
δπού τόν βλέπουν τά πουλιά
καί... ὅπου φύγει φύγει.

41. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολύ χριστιανικά
πᾶνε τά δάκτυλά σου,
πού δέν γνωρίζει ἡ δεξιά
τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

«Νεοελληνική Ἀνθολογία»

Κωνσταντίνος Σκόκος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωίας ἀνέβημεν εἰτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρέ*, δὸν οἱ Τούρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὅρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμάς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἀκταὶ τῆς Σαλαμίνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἡς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπε τὶς τοὺς λόφους καὶ τὰ πλείστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνῆμα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πυνκός πρὸς δυσμάς, τὸν μικρὸν Ἀγγεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Υπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ολυμπίου Διός καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξύ τοῦ Ἀγχέσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Οἱ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ἀς φαντασθῇ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲ γυμνὴν ἢ κεκαλυμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῆ φυτευμένων· ἀς ὑποθέση βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρειπίων κείμενα τῇδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμούς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἀς διασπείρη ἐν τῇ ἔκτασει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικούς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἀς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἔνδοξα ταῦτα ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας

φωτιζομένας ύπό λάμψεως λαμπροτάτης. Είδον τὸν ἥλιον ὀνατέλ-
λοντα μεταξύ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ ‘Υμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν
’Ακρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε δῆμος ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυ-
φῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν
πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρώων ἀντανακλάσεων τῆς
αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στήλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωσκον ἀπὸ τῶν
ράχεων τοῦ ‘Υμηττοῦ, ὀναγγέλλονται τὰ ἐπὶ τοῦ ὅρους τούτου με-
λισσοτροφεῖα. Αἱ ’Αθῆναι, ἢ ’Ακρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθε-
γῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῷ τὰ ἀνάγλυ-
φα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἔξωγο-
νοῦντο οἵνει κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς
τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατά-
λευκα ὑπὸ τοῦ ἥλιου, ἢ δὲ ’Ακρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα
τὴν λάμψιν τῆς ’Ανατολῆς, ἔστιλθεν ἐν τῷ ὄριζοντι ὡς πορφυρόχρους
βράχος.

’Απὸ τῆς θέσεως, ἐν ᾧ ἡ ἐκαθήμεθα, ἡθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐν-
δόξους τῶν ’Αθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ὀναγομένους ἐκ Πειραιῶς,
ἴνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἔχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς
Δήλου· ἡθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ
Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἐκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις
τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ! οὐδεὶς ἦχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλ-
λὰ μόλις ἡκούοντο ἐκ διαλειμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς
ἐπὶ τοσοῦτον ἦχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαί τινες φυ-
γοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν να-
όν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὄποιού ἐκαθήμην; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φω-
τίζων ἵστως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος,
ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς ’Ασπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύ-
την τῆς ’Αττικῆς, τὸ λαμπτὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέα-
μα εἶχον ἡδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμέ-
νοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν
ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ
καὶ ἡ καρδία ἡμῶν κείνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ‘Υψίστου· ἔάσωμεν αὐ-
τὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφότερα ταῦτα, ὅπως βιούλεται.
“Οδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς ‘Ιεροσόλυμα”
(Μετάφρ. ’Εμμ. Ροΐδη)

Σατοβριάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ως πέρα.
 'Η Χίο, τ' ὀλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ἔρα,
 μέ τά κρασιά, μέ τά δεντρά,
 τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια
 καί στό χορό τίς λυγερές καμιά φορά τά βράδια
 καθρέφτιζε μέσ στά νερά.

'Ερμιά παντοῦ. Μά κοίταξε κι ἀπάνου ἐκεὶ στό βράχο,
 στοῦ κάστρου τά χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
 κάθεται, σκύβει θλιβερά
 τό κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπη τοῦ ἀπομένει
 μόνο μιά ἄσπρη ἀγράμπελη σάν αὐτό ξεχασμένη
 μέσ στήν ἀφάνταστη φθορά.

—Φτωχό παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στίς ράχες,
 γιά νά μήν κλαῖς λυπήτερά, τ' ἥθελες τάχα νά χες
 γιά νά τά ἴδω τά θαλασσά
 ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νά ξαστερώσουν πάλι,
 καί νά σηκώσεις χαρωπά σάν πρῶτα τό κεφάλι
 μέ τά μαλλάκια τά χρυσά;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νά σοῦ δώσω,
 γιά νά τά πλέξεις ξέγνοιαστα, γιά νά τά καμαρώσω
 ριχτά στούς ώμους σου πλατιά
 μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δέν τά χει ἀγγίξει ἡ κόψη
 καί σκόρπια στή δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὅψη
 ώσάν τήν κλαίουσαν ἵπιά;

Σάν τί μποροῦσε νά σοῦ διώξει τάχα τό μαράζι;
 Μήπως τό κρίνο ἀπ' τό 'Ιράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει;
 Μήν δ καρπός ἀπ' τό δεντρί,
 πού μέσ στή μουσουλμανική παράδεισο φυτρώνει,
 κι ἐν' ἄλογο, χρόνια ἑκατό κι ἀν πιλαλάει δέ σώνει
 μέσ' ἀπ' τόν ἵσκιο του νά βγει;

Μή τό πουλί πού κελαηδάει στό δάσος νύχτα μέρα
καί μέ τή γλύκα του περνάει καί ντέφι καί φλογέρα;

Τί θές ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθά
τοῦτα; Πές! Τ' ἄνθος, τόν καρπό; θές τό πουλί;
—Διαβάτη,
μοῦ κράζει τό Ἐλληνόπουλο μέ τό γαλάζιο μάτι:
Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά!

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Ξανατονισμένη Μουσική»)

Βίκτωρ Οὐγκός

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ολοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιά ευτυχισμένα χρόνια
καί πλάθουν δνειρα χρυσά· καί μέ γοργά φτερά
τούς βλέπεις ὅλους νά πετοῦν καί ἀποζητοῦν αἰώνια
σέ κόσμους ἄλλους μιά ἀφθαρτη, μιά ἀτέλειωτη χαρά.
Γερνᾶ δ κόσμος μέ καιρό καί πάλι ξανανιώνει,
μά τήν ἐλπίδα ἀπ' τήν ψυχή κανείς δέν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στή ζωή καθένα συνοδεύει,
ἔκείνη τό φαιδρό παιδί γιά πάντα τριγυρνᾶ·
ή μαγική τηςή μορφή τό νέο σαγηνεύει·
τό γέρο καί ὡς τόν τάφο του ἔκείνη κυβερνᾶ·
γιατί καί ἄν κλειει στόν τάφο του τοῦ πόνου τή ρυτίδα,
καί ἔκει, σιμά στό μνήμα του, φυτεύει τήν ἐλπίδα.

Δέν είναι πόθος μάταιος, δνειρό πού δέ μένει,
ούδέ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιά κατιτί καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνή στά στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καί ὅ,τι ἔκείνηή μυστική φωνή μᾶς ψιθυρίζει,
δέν είναι πλάνη τῆς ψυχῆς πού ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

(Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μέ τήν αύγή καί ή θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καί μέ τό φῶς τά πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ή ἄνοιξη γυρίζει, νά τό χελιδόνι
στόν Παρθενώνα ξαναχτίζει τή φωλιά του!
Πανιέρη 'Αθηνᾶ, τίναξε τό πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τά σαρακωμένα.
Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν 'Ελλάδα,
θεία εἰν' ή δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

'Αγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τό κύμα,
νά, ή ἄνοιξη γυρίζει, μά στά κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τά σπλάχνα σκίζοντας ἔνα δρυιό^{*}
μεγάλο, ὀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιά νά διώξεις τό μαῦρο γύπα, πού σέ τρώει,
ἀρμάτωσέ μας, νέες νησιώτη, τό καράβι.
Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν 'Ελλάδα,
θεία εἰν' ή δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια!» 'Από τήν "Ιδη"
ώς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἑλιές. Μέ τ' ἄρματα στά χέρια
ἐμπρός! Τά ύψη τῶν βουνῶν ἃς τ' ἀνεβοῦμε,
τούς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας!
"Αν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν 'Ελλάδα,
θεία εἰν' ή δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τά λευκά φορέματά σας,
ἀρραβωνιαστικές, γιά νά στεφανωθεῖτε
στό γυρισμό τούς ἀκριβούς σας· μέσ στό λόγγο,
γι' αὐτούς πού σᾶς γλιτώσανε κόφτε τή δάφνη.
'Αγνάντια στή σκυφτή καί ντροπιασμένη Εύρωπη,
ὅς πιοῦμε ξέχειλη τή δόξα, παλικάρια.
Κι ἀν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν 'Ελλάδα,
θεία εἰν' ή δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

”Ο,τι ἔγινε μπορεῖ νά ξαναγίνει, ἀδέρφια! Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τή λαμπράδα, μέ σάρκα θεία μπόρεσ’ ό ἄνθρωπος νά ντύσει τό φωτερότερο κι ἀπ’ δλα τά ὅνειρά του. Κι ἡ χριστιανική ψυχή βουβή ἐκεī πέρα θά είναι; Κι ἐμεῖς ἐνός κορμοῦ ἑρόκλαδα ἐκεī πέρα; Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν ‘Ελλάδα, θεία εἰν’ ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Τό Μαφαθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας, κι ἀν πέσουμε, τό χρέος μας ἔχουμε κάμει! Καί μέ τό αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα τό αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο, θά πορφυρώσει τόν καρπό τόν κορολλένιο καί τό σταφύλι τό κρεμάμενο στό κλῆμα. Κι ἂν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν ‘Ελλάδα, θεία εἰν’ ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

Τῆς ιστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια. ’Ορθοί! Καί πρόβαλε ἀπό τώρα τό παλάτι στόν τόπο ἐκεī, πού λύθηκαν τά κακά μάγια κι ό Φοίνικας* ξαναγεννιέται ἀπό τή στάχτη. Στίς ἀμμουδιές τῆς Μέκκας διῶξε το, ἥλιε, τό μισοφέγγαρο μακριά ἀπ’ τόν ούρανό μας... ”Αν πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν ‘Ελλάδα, θεία εἰν’ ἡ δάφνη! Μιά φορά κανείς πεθαίνει.

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Πολιτεία καὶ Μοναξιά»)

Φρειδ. Μιστράλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τά νησιά τῆς ‘Ελλάδας! ὡς νησιά βλογημένα, πού μέ ἀγάπη καί φλόγα μιά Σαπφώ τραγουδοῦσε, πού πολέμων κι είρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα, πού τό φέγγος του ό Φοίβος ἀπ’ τή Δῆλο σκορποῦσε! ”Αχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τά τώρα, μά βασίλεψαν δλα, δλα τ’ ἄλλα σας δῶρα!

Καί τῆς Χίος τή Μούσα καί τῆς Τέως τή Λύρα*,
 ἀντρειοσύνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σέ ἄλλους τόπους γιά φήμη τά μετάφερε ἡ Μοίρα,
 γιατί ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἀν ζοῦνε δέ ρώτα!
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στή Δύση,
 ἀπ' ἐκεὶ πού ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων οἱ νῆσοι».

Τά βουνά τό μεγάλο Μαραθώνα θωρᾶν
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τά πελάγη κοιλάδα.
 'Εδω πέρα μονάχος συλλογιόμουν πώς νά 'ναι
 θά μποροῦσε καί πάλι μιάν ἑλεύτερη 'Ελλάδα!
 Γιατί πώς νά κοιτάζω τό Περσάνικο μνῆμα
 καί νά λέγω πώς είμαι τῆς σκλαβιᾶς κι ἔγώ θύμα!

Στόν γκρεμόν πού ἀντικρίζει τή μικρή Σαλαμίνα,
 μιά φορά βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μέ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζευόντανε πλήθη. Ἡταν ὅλα δικά του.
 Τήν αύγή μέ καμάρι τά μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μά τί γένηκαν ὅλα σάν ἐβράδιασε ἡ μέρα!

Ποῦ εῖν' ἐκεῖνα! Ποῦ εἰναι, ὡς Πατρίδα καημένη!
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη!
 Τῶν παλιῶν τῶν ήρωών ἔνας μύθος δέν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιᾶς τους κάθε χτύπος ἔχάθη.
 Καί τή λύρα σου ἀκόμα τήν ἀφῆκες, διμένα!
 ἀπ' τούς θείους σου ψάλτες νά ζεπέσει σέ μένα!

Μές στόν ἄδοξο δρόμο, πού μιά τύχη μέ σέρνει
 μέ φυλή πού σηκώνει τῆς σκλαβιᾶς ὄλυσίδα,
 κάπποιο βάλσαμο κρύφιο στό τραγούδι μου φέρνει
 ἡ ντροπή, πού μέ πιάνει γιά μιά τέτοια πατρίδα!
 Καί τί νά 'χει ἐδῶ ἄλλ' ό ποιητής, παρά μόνο
 γιά τούς "Ελληνας πίκρα, γιά τή χώρα τους πόνο!

Πρέπει τάχα νά κλαίμε μεγαλεῖα χαμένα
 καί ντροπή νά μᾶς βάφει, ἀντίς αἷμα σάν πρῶτα;

Βγάλε, ω γῆς δοξασμένη, ἀπ' τά σπλάχνα σου ἐνα
ἰερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εύρωτα!

Ἄπ' ἑκειούς, τούς Τρακόσιους, τρεῖς ἃς ἔρθουνε, φτάνουν,
ἄλλη μιά Θερμοπύλα στά βουνά σου νά κάνουν.

Πῶς! Ἀκόμα σωπαίνουν; Πῶς! Ἀκόμα ἡσυχάζουν;
”Οχι, ὅχι! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τόν ”Αδη,
σάν ποτάμι πού τρέχει μακρινά, νά φωνάζουν:
»Ἐνας μόνο ἃς σαλέψει ζωντανός, καί κοπάδι
ἀπ' τή γῆς ἀποκάτου λεβεντιά ξεκινοῦμε·
εἶναι αύτοί πού κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε!»

”Ἄχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου! ”Άλλες λύρες στά χέρια!
Μέ σαμιώτικο τώρα τό ποτήρι ἃς γεμίσει.
”Αφηνε αἷμα καί μάχες γιά τά τούρκικα ἀσκέρια,
καί καθένας τό αἷμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἃς μᾶς χύσει!
Δές τους! ”Ολοι ξυπνᾶνε καί πετοῦν ως ἀπάνω,
τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τό ἐγκώμιο σάν κάνω!

Τόν Πυρρίχιο* χορό σας ως τά τώρα βαστᾶτε,
ἡ Πυρρίχια ἡ «φάλαγξ» ποῦ νά πῆγε, καημένοι!
’Από δυό τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
πού ψυχές ἀντρειώνει καί καρδιές ἀναστάνει!
Καί τά γράμματα ἀκόμα ἐνός Κάδμου κρατεῖτε·
τάχα νά ’ταν γιά σκλάβους τά ψηφιά του θαρρεῖτε;

(Μετάφρ. Ἀργ. Ἐφταλιώτη, »Ἐκλεγμές Σελίδες»)

Bίρρων

ΛΕΞΙΔΟΓΙΟ

A

- "Αγαρ, ἥ
- "Αγαρηνοί, οἱ
- ἀγκυρα, ἥ
- Ἀγχεσμός ἥ Ἀγχεσμός
- ἀγχίνοια, ἥ
- ἄγωμε
- ἀδράξω ἥ ἀδράχνω
- ἀδυνατή
- ἀγδόνι τοῦ Κολωνοῦ
- ἄθος, ὁ
- ἄθσις, ὁ
- Αἰακός, ὁ
- Αἰακίδης, ὁ
- αἴθων
- αἰκία, ἥ
- αἰνόλουκος, ὁ
- 'Ἄτς
- Ἀκαδημία, ἥ
- ἀκατάπληκτος, ὁ
- ἀκηδία, ἥ
- ἀκροκέραιον, τὸ
- παφακόρη τοῦ Ἀβραάμ. 'Απ' αὐτῇ γεννήθηκε ὁ Ἰσμαήλ, γενάρχης τῶν Ἀγαρηνῶν.
- λαός καταγόμενος ἀπό τὴν "Αγαρ. 'Η δύνομασία δόθηκε ἀπό τοὺς Βυζαντινούς ἀρχικά στούς Ἰσμαηλίτες τῆς Ἀραβίας καὶ ἀργότερα σ' ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
- ἐδῶ : δρέπανο, δρεπάνι (εἶδος πολεμικοῦ ὅπλου).
- ἀρχαία δύνομασία λόφου κοντά στήν Ἀθήνα. Πιθανῶς τά σημερινά Τουρκοβούνια.
- δέξια ἀντίληψη, ἔξυπνάδα, σπιρτάδα.
- β' πρόσωπο προσταχτικής: πήγαινε (ἀμε).
- πιάνω δυνατά καὶ ξαφνικά, ἀρπάζω, γραπώνω, φουχτώνω.
- (ἐπίθ.) — δυνατή, ισχυρή.
- 'Ο Σοφοκλῆς, τά χορικά τοῦ Σοφοκλῆ, (ἀντονομασία).
- τέφρα, στάχτη κρύα, (ἀθάλη, ζεστή στάχτη, χόβιλη).
- ὁ ἄνθος, τὸ ἄνθος.
- γιός τοῦ Δία καὶ τῆς Αἴγινας, πατέρας τοῦ Πηλέα καὶ τοῦ Τελαμώνα· μετά τὸ θάνατό του ἔγινε δικαστής στὸν "Αδη.
- γιός ἡ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: ὁ Ἀχιλλέας.
- ἔκεινος πού καίει, πού καίγεται, δρμητικός, βίαιος.
- σωματική κάκωση, κακοπόληση, βασανισμός, βιαιοπραγία.
- φοβερός λύκος.
- 'Αγίους.
- ἡ φιλοσοφική Σχολή πού ίδρυθηκε ἀπό τὸν Πλάτωνα· ἀπ' αὐτήν πήραν τὸ δύνομά τους τά πνευματικά ίδρυματα τῆς Εὐρώπης, πού ἔχουν σκοπό τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. 'Η ίδρυση τῶν Ἀκαδημῶν στήν Εὐρώπη χρονολογεῖται κυρίως ἀπό τὴν 'Αναγέννηση.
- ἔκεινος πού δέν καταπλήσσεται, ἔκεινος πού δέ φοβᾶται, πού δέν τὰ χάνει, ὁ ἀτρόμητος· τὸ οὐδὲ ὡς οὐσιαστ.: ἡ ἔλλειψη καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναιότητα, ἡ ἀντρειστύη, ἡ λεβεντιά.
- (ἀ - στερητ. + κήδομαι) = ἀδιαφορία, ἀμέλεια, ἀφροτισιά, ἀνεμελιά, ἔγνοιασιά.
- τὸ καθένα ἀπό τὰ δύο ἄκρα τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοινῶς : πινό).

- ἀκροστόλια, τά
ἀκῶ
ἀκω
ἄλλα!
- ἀλβιστειος
'Αλβιών, ἡ
''Αλδος Μαρούτιος, ὁ
- ἄλικος
ἄλκιμος
- 'Αλκμεωνίδαι, οἱ
- 'Αλλιάς ἡμέρα
- ἀλλόθροοις
ἀλουργίς, ἡ
- ἀλωή, ἡ
- ἀμαδολογάω-ῶ
ἀμαλθεῖον, τὸ
- ἀμή καὶ ἀμμή
- ἀμηρᾶς(άς) ἡ ἀμιρᾶς(άς), δ — δ ἄρχοντας, δ αὐθέντης, δ στρατηγός (λέξη ἀραβική).
ἀμρόγω
ἀμοιρῶ
- ἀμπάρω
ἀμφ'
ἀμφιλαφῆς
- τά στολίσματα τῆς πλώρης τοῦ πλοίου.
— ἀκούω.
— ἀκουγε, ἀκουγε στ' ὄνομα... ὄνομαζόταν.
— ἐπιφώνημα προτρεπτικό: ἐμπρός: (Βενετ. ναυτ. πρόσταγμα).
— αὐτός πού ἀνήκει στήν 'Αλβιόνα (βλ. λέξη).
— ἡ Ἀγγλία.
— δόνομαστός Ἰταλός ἐλληνιστής, τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
— κόκκινος, βαθυκόκκινος.
— δυνατός, εύρωστος, ρωμαλέος, ἀκμαῖος, σφριγηλός· (ἀλκή = σωματική δύναμη, εύρωστία).
— μεγάλη ἀθηναϊκή οἰκογένεια πού ἀνάγει τήν ἀρχή της στόν 'Αλκμέωνα, τό δισέγγονο τοῦ Νέστορα, τοῦ βασιλικῆς Πύλου.
— dies Alliensis, μαύρη (ἀποφράξ) μέρα γιά τοὺς Ρωμαίους, γυατί νικήθηκαν ὀλοσχερῶς ἀπ' τοὺς Γαλάτες, κοντά στόν 'Αλλία ποταμό· (βλ. καί Βρέννος).
— ἔκεινος πού μιλάει ξένη γλώσσα, ξένος.
— τό πορφυρόχρωμο φόρεμα, τό βαμμένο μέ γηήσια πορφύρα, ίδιως ἡ βασιλική πορφύρα τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.
— τό ἀλώνι, τό ἀνοιχτό μέρος, ὁ κῆπος ὁ ὁμαλός κυκλικός χῶρος, κάθε ἰσοπεδωμένο γήπεδο.
— παιζώ τίς ἀμάδες, τούς δίσκους.
τό κέρας τῆς Ἄμαλθείας, τῆς αἰγας πού μέ τό γάλα της ζερέψει τό Δίας· ἐπειδή πίστευαν ὅτι ἀπό αὐτό ἔρεαν ὅλα τά ἀγαθά, ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται γιά νά ἔκφράσει τήν ἀφθονία τῶν καρπῶν καὶ τή γονιμότητα.
— μόριον μον. πού διασώθηκε μέχρι σήμερα ὡς ἀμμέ, καὶ ἀμέ, ἀμ, καὶ ἔμ), ὅμως, ἀλλά.
— ὁρκίζομαι (δημών).
- δέν ἔχω μερίδιο σέ κάποιο πράγμα, τό στεροῦμαι· ώς μηδὲ τῆς ἐν τε ὑθεν σε μνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν = ὥστε αὐτός (ό Βασίλειος) νά μήν εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος γι' αὐτά· ὥστε νά σεμνύνεται, (νά ὑπερηφανεύεται) γιά τή μαρτυρική δόξα τῶν προγόνων του.
- ἀμπάθω, ἀπαθῶ, σπρώχω πιό πέρα.
— ἀλλά.
— ἔκεινος πού περιβάλλει ἀπό παντοῦ κάτι, πυκνός,

- κατάφυτος.
 Ἀμφίων, ὁ
 ἀνάδια
 ἀναιμῶ
 ἀνάκαρα, ἡ, ἥ τάκαρα, τά — μυθικός τραγουδιστής καί μουσικός.
 — ἀντικρύ, ἀπέναντι.
 — φονεύω, σκοτώνω.
 ἀνάρτη ἥ ἀγάρτα — κυρίως σωματική δύναμη ἀλλά καὶ ψυχική, ἀντοχή,
 κουράγιο.
 — (ἀπό τὸ ἐπίθ. ἀνάντης = ἀνηφορικός), τό πρός τὰ
 πάνω (πρός τίς πηγές τοῦ ποταμοῦ ή τήν ἀρχή τῆς
 κοιλάδος) ἔκτεινόμενο μέρος.
 Ἀγατολικά Ἀσματα — τείλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα
 Οὐγκώ (1828).
 ἀναψύχω (-ομαι) — δροσολογῶ, περιλούζω μέ δροσερό ἀέρα, ἀνακου-
 φίζω, ἀνακουφίζομαι.
 Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος — δάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, πού ἔζησε τό
 IE' αἰώνα. Μετά τή κατάληψη τῆς πατρίδας του,
 τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπό τούς Τούρκους, πήγε στή
 Φλωρεντία, ὅπου δίδαξε στό ἐκεῖ Πλανεπιστήμιο.
 Εναντιγύρισε στήν Ἐλλάδα τό 1476 ὅπου καί πέθανε
 μετά ἀπό δύο χρόνια.
 ἀνέν (ἥ: ἄν ἐν) — (ὑποθ. σύνδεσμος ἀν· ἔκτεταμ. τύπος) - ἀν εἰναι,
 ἄν.
 — περιμένω.
 ἀνιμένω
 Ἀνθέμιος — ὁ Ἀνθέμιος καί ὁ Ἰσιδώρος εἰναι οἱ δύο δονομαστοί
 ἀρχιτέκτονες πού ἀνοικοδόμησαν τήν Ἀγία Σοφία,
 μετά τήν καταστροφή τῆς στή στάση τοῦ Νίκα.
 — μαζί.
 ἀντέροσπασμός, ὁ — ὁ σπασμός τῶν ἐντέρων ἀπό φόβο, ἡ στεναχώρια, ἡ
 ἀγωνία.
 ἀντιρίμματα, τά — τά παρακλάδια πού φυτρώνουν γύρω ἀπό τή φίξη
 τοῦ δέντρου, παραβλάσταρα.
 — στεναχωρίεμαι, ζαλίζομαι (καί ἀντραλώνομαι).
 ἀντραλίζομαι (-ζονμαι)
 Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος — χρονογράφος, πού ἔζησε στά χρόνια τῆς ἡλιωσίες
 τῆς Κωνσταντινούπολης· ἔγραψε θρῆνο γιά τήν πτώ-
 ση τῆς Πόλης.
 — ἀσφόρητος, ἀνυπόφορος.
 ἀδέσπτω
 Ἀξιά, ἥ — ἄλλη δονομασία τοῦ νησιοῦ Νάξος.
 ἀξιωματικός, ὁ — ὁ ἀξιωματοῦχος, ἐκεῖνος πού ἔχει ίσχυ, ἔξουσία, ὁ
 δικαστής.
 — συναπαρτίζω, συναποτελῶ, συγκροτῶ, σγηματίζω.
 ἀδύθοις, ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.
 — ἔγώ δίδοις, ἔγώ δλομόναχος.
 — ἀπεικονίζω, ἀναπαριστῶ, συμπεραίνω, ἔννοιω, κατα-

ἀπείς καὶ ἀπείτις
ἀπελάτες, οἱ

ἀπογνωσὶς τὴν εἰρητικὴν
προδοσίαν.

ἀποκλαμός, ὁ
ἀποκοτιά, ἡ
ἀπομισθεός, ὁ
ἄπτω
ἀπορρώξ
ἀποσμήχω

ἀποσπάς-άδος, ἡ
Ἄραξης, ὁ

Ἄραπης, ὁ

ἀργέστης, ὁ
ἀργολογῶ

Ἄργιος, ἡ

Ἄριστος, ὁ
ἀρκυρές
ἀρμενα, τά

ἀρμός, ὁ

Ἄργειος (1781 - 1831)

ἄρονδα, ἡ
ἀρφάλιν, τό¹
ἀσβολερός

Ἄσκαλων-ωνος, ἡ

ἀσκέρι, τό

λαβάνω, διακρίνω.

- ὁ χρον. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπεί = ἀφοῦ, ἐπειδή.
- οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων στό Βυζαντινό κράτος, πού
    ήταν ἀτακτα σώματα· ἀντιστοιχοῦσαν μέ τούς ἀρ-
    ματολούς καὶ κλέφτες τῆς Τουρκοκρατίας.
- (μετχ. ἀφορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω - ἀπελπίζομαι).
    ἀ πο γ ν ο ύ ε τ ḥ ν ε ί ρ η ν ι κ ḥ ν π α ρ α δ ο-
    σ ι α ν- ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα για τὴν εἰρηνική
    παράδοση τῆς πόλης.
- τό πλοκάμι (ἀπό τό πλόκαμος).
- ἀσύνετη, ἀπερίσκεπτη τόλμη, θράσος, παρατολιμία.
- βλ. μισεμός.
- ἀνάβω, βάζω φωτιά, φλέγομαι.
- ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).
- σφουγγίζω ἐντελῶς, ἀποτελείωνω τό σφούγγισμα,
    σκουπίζω.
- ὅ,τι ἀποσπάσθηκε ἀπό ἓνα ὅλο, μέρος, κομμάτι.
- ποταμός πού πηγάζει ἀπό τὴν Τουρκία καὶ κύνεται
    στὴν Κασπία Θάλασσα· ἐδῶ : συνεκδ. ἡ Τουρκία.
- εἶναι ὁ στοιχειωμένος Ἀράπης τῶν ἑλληνικῶν παρα-
    μυθιῶν, πού φυλάει πηγές, ποταμούς, μά κυρίως
    χαλάσματα ἡ στοιχειωμένα σπήλαια μέ θησαυρούς
    καὶ δέν ἀφήνει κανένα νά τούς πλησιάσει.
- βιρειοδυτικός ἄνεμος, κοινῶς ματστρος.
- ἀφαιρῶ τούς ἀκαρπούς βλαστούς ἀπ' τό κλίμα,
    κορφολογῶ, βλαστολογῶ.
- τό καράβι τῶν Ἀργοναυτῶν· μ' αὐτό ταξιδεψάν στὴν
    Κολχίδα για ν' ἀρπάξουν τό χρυσόμαλλο δέρας.
- ὁ θρυλικός Βυζαντινός ήρωας Διγενής Ἀκρίτας.
- ἀργυρές.
- ὁ ἔξοπλισμός τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά του, δηλ.
    κατάρτια, ἀντένες, σκοινιά κτλ.
- ἡ ἀρθρωση, ἡ κλειδωση, τό σημεῖο ὅπου συναρμό-
    ζονται μεταξύ τους τά μέρη ἐνός συνόλου.
- εἰρηνεύω, καταπραῦνω, ήσυχάζω.
- Γερμανός ρωμαντικός ποιητής καὶ μυθιστοριογράφος.
- ἡ γῆ.
- ὁ ἀφαλός, τό ἀφάλι.
- μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλη (καπνιά).
- παραθαλάσσια πόλη τῆς ἀρχαίας χώρας· τῶν Φιλι-
    σταίων, μεταξύ Γάζης καὶ Ἀζώτου, (ὁ κάτοικος
    Ἀσκαλωνείτης).
- στρατός (ἴλεη τουρκική).

- ασπαίρω
- άσπρα, τά
- άσπριον, τό
- Ασσύριος, ὁ
- άσταλωτος, δ
- άστριτης, δ
- άτημέλητος, δ
- Ατθίς, ή
- αὐκία, τά
- Αύσονία, ή
- ἄφατος
- ἀφεγκιά σου, ή
- ἀφειτάκης, δ
- ἄφορίζομαι
- Αφορεσμός, δ
- ἀφ(ουγ)κράζομαι
- Αφράτης, δ
- ἀφῶν
- ἀχρεῖος
- ἀψίς, δ
- βαγένι, τό
- Βάγιας Θανάσης
- Βαΐτικα
- βαλλατ
- Βαρβαρέζοι, οί
- τινάζομαι ἀπό σπασμούς, σφαδάζω, λαχταρῶ, σπαρταρῶ, σπαράζω.
- τά κρήματα, ἡ χρηματική περιουσία.
- μετρική μονάδα βάρους, μήκους, χωρητικότητας, κτλ. ἐπίσης χάλκινο νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
- δ διάβολος. 'Ο Ανδρέας δ Κρήτης ὄνομάζει 'Ασσύριο τὸ διάβολο, γιατὶ οἱ 'Ασσύριοι εἶχαν ὑποδουλώσει τὸ λαό τοῦ Ἰσραὴλ.
- ἀμεστος, ἀμέστωτος, ἐκεῖνος που δέν ἔχει μεστώσει ἀκόμα (κυριολεκτικά καὶ μεταφορικά).
- δηλητηριῶδες φίδι, δχιά (ἔχις ή ἀσπίς).
- ἀπεριπούητος, ἀφρόντιστος, ἀσυγκύιστος.
- μυθική κόρη τοῦ Βασιλεὺα τῶν Αθηνῶν Κραναοῦ· γιά χάρη τῆς ὄνομάστηκε ἡ χώρα Ατθίς ή Λατική (γλώττα), ή ἀττική διάλεκτος, ή κοινῷ χείρη τοῦ λόγου.
- τά αὐτιά.
- ή Ἰταλία.
- ἀνέκριψτος, ἀπερίγραπτος, ἀνεκδιήγητος.
- ἡ ἀφεντιά σου, ἔσδ.
- πατέρας (χαλδειτικά), πατερούλης, παπάκης.
- σημαδεύω, ἀποχωρίζω, ξεχωρίζω κάτι γιά τὸν έαυτό μου, τό οικειοποιούμαι κυριεύω.
- τοποθεσία στούς πρόποδες τῆς βορεινῆς πλευρᾶς τῆς Πεντέλης.
- ἀκούω μὲ προσοχή, ἀκούω, κρυφακούω.
- δ Εύφρατης ποταμός.
- ἀφοῦ.
- ἄχρηστος, ἀνάφελος, ἀτολμος, (ἀλλὰ καὶ ἀθλιος, ἐλειενός, ἀνίθυκος, κακοήθης).
- δυνατός, διαπεριστικός, ισχυρός.

B

- βαρέλι.
- ἀρχηγός τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλήπασα, στὸν δρόσιον ἀποδίδεται ἡ καταστρυφή τοῦ Γαρδικιοῦ καὶ ἀλλεις ἀμύλητης.
- Γι' αὐτόν, δ Βαλαωρίτης ἔγραψε τό ἐπικοινωνικό ποίημα «Θανάσης Βάγιας».
- (τραγούδια) ἐγκωμιαστικά.
- μά τό Θεό! (φρ. τουρκική).
- οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας (κοινῶς Μπαρμπαριζές), στὴ Β. Ἀφρική.

- βαργωμῶ ἢ βαρυγγωμῶ
- Βαρθελεμύ ἄβάς
- βατσέλι, τό
- βέβηλος
- βεξίζης, δ
- Βελή - πασας
- Βερονέζε
- Βησσαρίων (1395-1475)
- βίγλα, ἡ
- βιγλίζω
- βίτσιμα, τό
- βλεπίσου
- βοϊβοντας (-οδας),
(βοεβόδας)
- βοϊδομάτης δ
- βολά, ἡ
- Bouchut, ὁ
- Βουλγαρέλι, τό
- βουρνούζι, τό
- βουτζίον, τό
- Βρανά, τό, Βρανάς, δ
- βρατσέρα, ἡ
- Βρέννος, δ
- βρῶμα, τό
- (άπό τό βαρυγγωμῶ) βαρυθυμῶ, δυσφορῶ, δυσανασχετῶ, ἀγανακτῶ, στενοχωριέμαι, ἀπελπίζομαι.
  - Γάλλος σοφός, λογοτέχνης ἀνατολιστής καὶ ἐλληνιστής (1716 - 1795).
  - λεκάνη ἀπό μέταλλο ἢ πορσελάνη. Στά 'Ιόνια νησιά: μέτρο χωρητικότητας σιτηρῶν καὶ ξηρῶν καρπῶν.
  - (άπό τό ρ. βαίνω), ἔκεινος πού πάνω του ἐπιτρέπεται νά πατήσει κανείς. Γιά πρόσ. ἀμύτος ἢ μή ἔξαγνησμένος, ἀκάθαρτος, μαρός, μιασμένος. || Ἐκείνος πού καταδιώκεται γιατί πρόβαλε ἀντίσταση, πονηρός, εὔστροφος.
  - δ πρωθυμπουργός (λ. τουρκική).
  - δευτερότοκος γιός τοῦ 'Αλήπασα τῶν Ἰωαννίνων.
  - διάσημος Ἱσπανός ζωγράφος (1530 - 1588).
  - δνομαστός 'Ελληνας λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ ἀργότερα Καρδινάλιος Τουσκούλου. 'Ανηκε στήν παράταξη τῶν ἐνωτικῶν.
  - σκοπιά, παρατηρητήριο, φυλάκιο, βιγλοιστάσι, καραούλι, (λέξ. λατιν. - βιγλαντ.) ..
  - παρατηρῶ ἀπό τή σκοπιά (βίγλα), ἐπαγρυπνῶ, παραφυλάω.
  - τό τίναγμα τῶν χερῶν καὶ τοῦ κορμοῦ πρός τά μπρός ἢ πρός τά πάνω γιά νά πιαστεῖ κάτι πού βρίσκεται ψηλά.
  - προφυλάξου (ρ. Βλεπίζω, - ομαι) = παίρνω τά μέτρα μου γιά νά μή πάθω κανένα κακό, φυλάγομαι.
  - πολέμαρχος, στρατιωτικός διοικητής ἐπαρχίας, τίτλος τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας.
  - ποικιλά σταφυλιοῦ μέ χοντρές ρῶγες.
  - φορά· (φρ. πόσες βολές σου τό είπα).
  - Γάλλος νευρολόγος.
  - χωριό τῆς "Αρτας, (στή θέση τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
  - φόρεμα τῶν 'Αράβων σάν ράσο.
  - βυτίο, βαρέλι, βουτσί, βαγένι.
  - μικρό χωριό στή δυτική πλευρά τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθώνα.
  - ταχύπλοο ίστιοφόρο μέ δύο κατάρτια· ἔχει μικρό ἑκτόπισμα (ώς 100 τόνους).
  - ἀρχηγός τῶν Γαλατῶν, πού κυρίευσαν τή Ρώμη τό 389 π.Χ. 'Ο Βρέννος δέχτηκε νά ἐκκενώσει (νά ἐγκαταλείψει) τή πόλη μόνο ὅταν πῆρε σεβαστή ἀποζημίωση σέ χρυσό.
  - ἡ τροφή, τό φαγητό (ἀπό τό ἀρχ. βιβρώσκω).

Γ

- Γαληνός
γεγανυμένος
- Γέθ, ή
- γενητικά, τά
γιαγέρων
- γιάντα ή άγιάντα
- Γκίκας
- Γκωτιέ Θεόφιλος
- γλάκιο, τό
- Γδία Λουτσιέντες
Γοργόνα
- γούμενα, ή
γραφικός
- γρόσι, τό
- γυαλί, τό
- δακκαννοῦρες
- δαμάκι
δαμασκή, τό
- Δαμασκηνός Ιωάννης
- δαμάτειρα, ή
- δονομαστός "Ελληνας γιατρός" έζησε τό Β' μ.Χ. αιώνα.
— (μετχ. τοῦ ρ. γάνυμαν), χαίρομαι, είμαι γεμάτος χαρά,
εύχαριστοῦμαι, άναγκαλιάζω.
- μεγάλη πόλη τῶν Φιλισταίων (δονομαστή σά γενέτειρα τοῦ Γολιάθ)· κυριεύτηκε ἀπό τὸν Δαβίδ καὶ
ἀργότερα (711 π.Χ.) ἀπό τοὺς Ἀσσυρίους.
- οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
(ἀμπτ.) γυρίζω πίσω, ἐπιστρέφω, μτβ., φέρω πίσω,
ἐπιστρέφω κάτι.
- γιατί.
- Φωναριώτικη οἰκογένεια, τῆς ὅποιας πολλά μέλη
κατέλαβαν ἀνώτατα ἀξιώματα.
- δονομαστός Γάλλος ποιητής καὶ πεζογράφος, (1811-
1872).
- ὁ δρόμος, τό γρήγορο τρέξιμο· (ρ. γλακῶ καὶ (γ)
λακίζω = τρέχω) ..
- διάσημος Ἰσπανός ζωγράφος (1746 - 1828).
- θαλασσινός δαίμονας τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, μέ
σωμα γυναικάς καὶ οὐρά ϕαριοῦ.
- τὸ χοντρό σκοινί, τό καραβόσκοινο, τό παλαμάρι.
- ἀξιος νά ζωγραφιστεῖ, ώραιος γιά τή ποικιλία τῶν
χρωμάτων, παραστατικός, ζωγραφικός.
- νόμισμα τουρκικό καὶ αἰγυπτιακό· λιοδυναμεῖ μέ τό
ἔνα έκατοστό τῆς τουρκικῆς ἢ αἰγυπτιακῆς λίρας·
στόν πληθυντικό: χρήματα.
- τὸ βυθοσκόπιο, ἡ διόπτρα τῶν ϕαράδων, δηλ. ἔνας
κύλινδρος σιδερένιος μέ πυθμένα ἀπό κρύσταλλο,
μέσα ἀπ' τόν ὅποιο ὁ ϕαράς διακρίνει καθαρά τό
βυθό τῆς θάλασσας.

Δ

- δακκαννοῦρες
- δαμάκι
δαμασκή, τό
- Δαμασκηνός Ιωάννης
- δαμάτειρα, ή
- οἱ δυο μπροστινές δαγκάνες τοῦ κάβουρα, ἀλλιῶς
δαγκανάρες.
- μικρό, λίγο, μηδαμινό.
- ξίφος πού κατασκευάζοταν στή Δαμασκό, περίφημη
γιά τήν διπλουργία της, γιαταγάνι, σπαθί.
- (δ ἐπονομαζόμενος Χρυσορρόας), πατέρας τῆς φιλο-
σοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς
ἐκπλησίας. Ὁ νομαστός ὑμνογράφος καὶ μεγάλος
ἀναμορφωτής τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Γεννήθηκε
στή Δαμασκό καὶ πέθανε πρίν ἀπό τό 754.
- ἐκείνη πού δαμάζει, πού ὑποτάσσει, ἡ δαμάστρια, ἡ

- καταστρεπτική, (τό άρσενικό: δαματήρ ή δαμάτωρ).
- δαρμός, ὁ
δεῖμα, τὸ
- δειράς -άδος, ἡ
διακόσησις
- διαλαλιά η διάλαλια
- διαρμόζω
- διασκελίζω
- διαφέντευσις, ἡ
διαφεγγεύω
- διαφορῶ η διαφορίζω
- Διδότος Ἀμβρόσιος Φιλομῖνος (Didot)
- δίκροτος, τὸ
- διολίζω η διοβλίζω
διπλολίθι, τό
- δολώνω
- δομέστιχος, ὁ
- δοχή, ἡ
- δραγάτης, ὁ
δράγμα, τὸ
- θρῆνος, δδυρμός, κοπετός, στήθοκόπημα.
  - (ἀπό τό θέμα δει - δέδουικα, δέος), φόβος, τρόμος, φρίκη.
  - βουνοκορφή, κορφοβούνι, λόφος, κορυφογραμμή.
  - ή ἔρρυθμος (άρμονική) διάταξις τοῦ σύμπαντος... καὶ πᾶσα τῶν ὑπεροχοσμάτων δυνάμεων ἡ τοητή διακόσμησις... ἐπισπένδεται = καὶ ὅλη ἡ νοητή ἀρμονική διάταξη τῶν ὑπερκόσμιων δυνάμεων κάνει σπονδές γιὰ τὴ συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ μέ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους (ταῖς θείαις καταλλαγαῖς).
  - ή γνωστοποίηση, ή κοινοποίηση μέ διαλλήτη, ή διαλάληση, ή διακήρυξη, τό ντελάλημα.
  - συναρμολογῶ, συναρμόζω δύο η περισσότερα πράγματα μεταξύ τους.
  - διασκελῶ, δρασκελῶ, περνῶ μέ μιὰ δρασκελιά πάνω ἀπό ἔνα ἐμπόδιο, διαβαίνω, πηδῶ, ὑπερπηδῶ.
  - προστασία, ὑπεράσπιση, ὑποστήριξη, διαφέντεμα.
  - προστατεύω, ὑπερασπίζομαι, ὑπερασπίζω, κάνω κουμάντο, κουμαντάρω.
  - (διάφορο = κέρδος, ὥφελεια) ἐνδιαφέρομαι, νοιάζομαι, ὥφελονμαι, ἀπολαμβάνω, καζανίζω.
  - διάσημος Γάλλος σοφός, Ἑλληνιστής, τυπογράφος, μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1790 - 1876). Περίφημη εἶναι ἡ συλλογή του γιὰ τοὺς ἀρχαίους "Ἐλληνες συγγραφεῖς".
  - παλιό πολεμικό πλοϊο μέ τρία κατάρτια, μέ τετράγωνα πανιά, καὶ δύο σειρές κανόνια στίς δύο πλευρές. Κοινῶς διπόντες (17ος καὶ 18ος αἰώνας).
  - δργώνω γιὰ δεύτερη φορά ἔνα χωράφι.
  - πέτρινος τοῦχος χτισμένος χωρίς λάσπη, ξερολιθοδομή, ξερολιθιά.
  - ἐφοδιάζω μέ δόλωμα, ἀρματώνω μέ δόλωμα, μεταφορ. ὅμως, νοθεύω, ἔξαπατῶ, δολεύομαι, παραπλανῶ, κηλιδώνω.
  - στούς Βυζαντινούς, στρατηγός, ἀρχηγός, διοικητής, σωματοφύλακας τοῦ βασιλιά.
  - (ἀπό τό δέχομαι) παραλαβή, ὑποδοχή, φιλοξενία, δοχεῖο, δᾶρο.
  - ἀγροφύλακας, ἀμπελοφύλακας.
  - ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά χωρέσει στή φούχτα τοῦ ένός χεριοῦ, χερόβιο λό τῶν θεριστῶν, χεροβοιλά, χεριά, φουχτιά, (ἀπό τό ρήμα δράττομαι).

- δραγμὸς - ἴδος, ἡ
 δραγονυμάρος, ὁ
 δράκων - οντος, ὁ
 δριμώρω
 ἔβερος, ὁ
 ἔγδοχή, ἡ
 ἔγκαλλωπίζομαι
 ἔγκαλλο
 ἔγροικος
 Ἐγριπός, ὁ, ἡ
 ἐδειματοῦτο
 ἐκατόταρχος, ὁ
 ἐκεῖνο...τό ἄλλο
 ἐκλικρίζω
 ἐκόψατο
 ἐκπρεπής
 ἐλεος ὁ
 ἐλίγη
 ἐμμαρῆς
 ἐναέρω
 ἐνάλιος
 ἐρδεδημέρος ἀπτί
 ἐνδεδεμέρος
 ἐνδείκνυμαι
- μικρό δράγμα, δηλαδή ἐκεῖνο που μπορεῖ νά πιάσει κάποιος μέ τόν ἀντίχειρα καί τό δείκτη (π.χ. μιά πρέζα ταμπάκου, πιπεριοῦ).
 — διερμηνέας, διερμηνευτής, ἐξηγγητής.
 — μυθικό τεράστιο φίδι, συνήθως τρικέφαλο καί φτερωτό, μέ φοβερό βλέμμα καί θανατηφόρα πνοή, (ἀπό τό ρ. δέρχομαι = βλέπω μέ βλέμμα δέν, καταπλήσσω μέ τό βλέμμα), δράκος:
 — (ἐπίθετο δριμύς) δργίζομαι, ἐξοργίζομαι, ἀγριεύω, θυμάρω.
- E
- δέντρο μέ μαύρο καί σκληρό ξύλο που είναι πολύτιμο. Ἀπ' αὐτό κατασκευάζονται ἔπιπλα, κοιν. ἀμπανός, ἀμπανόζ.
 — προσδοκία, προσιμονή, ἀπαντογή, ἀναμονή. (πρβλ. ἐκδέχομαι = προσδοκῶ, περιμένω).
 — ἐπιδεικνύομαι, ὑπερηφανεύομαι, σεμνύνομαι, καμαρώω.
 — καλῶ κάποιον στό δικαστήριο, καταγγέλλω, ὑποβάλλω μήνυση.
 — μορφωμένος, γνώστης· ρ. (ἀ)γροικῶ = ἀκούω, μαθάνω.
 — ή Εὔβοια (Εὔριπος).
 — (παρατ. τοῦ ρήμ. δειπατοῦμαι) φοβοῦμαι, προμάζω.
 — ἀρχηγός στρατιωτικῆς ὅμαδας, βαθμός ἀξιωματικοῦ.
 — τό μέν... τό δέ, ἀφ' ἐνός μέν... ἀφ' ἐτέρου δέ.
 — λιγνίζω, ἀνεμίζω.
 — (μέσος ἀδριστος τοῦ ρ. κόπτομαι) βλέπε λέξη.
 — ἀξιόλογος, σπουδαῖος, ὑπέροχος.
 — μεταγενέστερος τύπος ποῦ: τό ἔλεος = οἰκτος, εὐσπλαχνία, συμπάθεια.
 — ὀλίγη, λίγη.
 — ἐκεῖνος πού ἔχει μανία γιά κάτι, ὁ ἀκράτητος, ὁ παράφορος.
 — φονεύω, σκοτώνω.
 — (ἐν + ἄλς - ἄλδος = ἡ θάλασσα) θαλάσσιος, θαλασσινός.
 — (μετ. παθ. παρ. τοῦ ἐνδέομαι - οῦμαι = περιδένομαι) δεμένος.
 — ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοιδες ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυομένοις - ἐκείνους οι ὅποιοι φαίνονται δτι ἔκαναν αὐτά.

- ἐνθυμοῦμαι — ἔχω κάτι στό νοῦ μου, σκέπτομαι· τὸ ἐνθυμηθὲν -
ἐκεῖνο πού ἔχει ἀποφασιστεῖ.
- ἐντάμα — (ἀπό τό: ἐν τῷ ἄμα) μαζί, (βλ. καὶ ἀντάμα).
- ἐν τον — νά τον.
- ἐνώμοτος — ὁ ὄρκισμένος, ὁ δεμένος μέ δρκο.
- ἐξάρτια, τά — τά σκοινά τῶν καταρτιῶν τοῦ πλοίου, ἀλλιῶς ἔξαρτια.
- ἐξαρχος, ὁ — ἐκεῖνος ποὺ εξάρχει, πού κάνει ἀρχή, ὁ ἀρχηγός.
- ἐξικακήσατε — περιμένατε, κάνατε ὑπομονή (βλ. ἔξικακῶ).
- ἐξικακῶ — ὑπομένω, περιμένω (ἀπό τό: ἀνεξικακῶ).
- ἐξοδίζω — κηδεύω (ἔξοδιον, ξόδι = κηδεία).
- ἐξώθηης — ἀξιώθηκες, κρίθηκες ἀξιος·
- ἐπιγονάτιον, τό — Τετράγωνο χρυσοκέντητο ὕφασμα ἐπισκόπων ἡ
ἄλλων ἀνώτερων κληρικῶν σέ σχῆμα ρομφαίας, κρε-
μασμένο ἀπό τή ζώη στό δεξιό γόνατο.
- ἐπίκληη, τό — ἐπωνυμία, ἐπωνύμιο, ἐπωνομασία.
- ἐπισείων-οντος, δ — μακρόστενη ταινία (ἡ τριγωνική μικρή σημαία) πού
χρησιμεύει σάν διακριτικό στό κατάρτι τῶν πλοίων.
- παρατηρῶ, ἐπιβλέπω.
- ἐπισκέπτομαι — ή ἐπίσκεψη τοῦ Θεοῦ, ή τιμωρία, τό ἀξιωμα.
- ἐπισκοπή, ή — συγκεντρώνομαι για τόν ἔδιο σκοπό.
- ἐποίκαι — ἔκαμπαν (ἐποίησαν)
- Ἐρατώ, ή — μιά ἀπό τίς ἐννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εύρέτρια καὶ
προστάτρια τῆς λυρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποίησης.
- παρατατικός τοῦ ρικνώ (βλέπε λέξη).
- ἐργίκνον — δέ σέ
- ἐσ — — ἔξετάζω, ἔρευνᾶ, ἀνιγνεύω.
- ἐστάζω — — ἔξακισχυλιστῷ ἐνεκαοσιστῷ τριακοστῷ (6930),
ἐννοεῖται ἀπό τήν κτίση τοῦ κόσμου.
- διατάξας τῆς γεωμετρίας (330 - 270 π.Χ.)
- Ἐντάθιος — δινομαστός μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγ-
γραφέας τοῦ 12ου μ.Χ. αἰώνα.
- ἐνταξίας — δ ἐπιφορτισμένος μέ τή τηρηση τῆς τάξης στήν ἐκ-
κλησία (ἐκκλησιαστικό ἀξιωμα).
- Ἐντέρη, ή — μιά ἀπό τίς ἐννέα Μοῦσες. Θεωρεῖται εύρέτρια
καὶ προστάτρια τῆς τέχνης τοῦ αὐλοῦ.
- εὔτονος — νευρώδης, ζωηρός, εύρωστος.
- εὐφημᾶ, — μιλῶ ἐπαινετικά, ἐγκωμιάζω, ἐπεδοκιμάζω μέ θε-
ρυβό, ζητωκραυγάζω.
- Ἐφιάλτης, δ — ἐκεῖνος πού ὁδήγησε στά νῶτα τοῦ Λεωνίδα τούς
Πέρσες στή Θερμοπύλες καὶ ἔγινε αἴτιος τῆς κατα-
στροφῆς, (τό ὄνομα κατάντησε συνώνυμο τοῦ προ-
δότη).

έχόμενος
ζως, ή
Έωσφρόδος

- ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ ἀπό κοντά, ὁ ἔπομενος.
- (γεν. τῆς ἔω) αὐγή, πρωτ.
- ἀρχηγός τῶν ἀγγέλων πού ἐπεσαν στή γῆ, γιατὶ θέλησαν νά ύψωθούν πάνω ἀπό τό Θεό· στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα δ σατανάς, δ διάβολος.

Z

Ζακόνι, τό
Ζάλογγο, τό

- ἡ συνήθεια, τό ἐθιμο (λέξη σλαβική).
- γνωστό βουνό στό Σουύλι, ἀπ' ὅπου ἐπεσαν οἱ ἡρωΐκές Σουλιώτισσες για ν' ἀποφύγουν τή σκλαβιά.
- φευδώνυμο τοῦ ἥρωα Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
- (ιταλ. zenit ἀπό τό ἀραβ. semt), τό νοητό σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ, πού βρίσκεται κατακόρυφα πάνω ἀπ' τό κεφάλι τοῦ παρατηρητῆ μεταφορικά: τό ἀνώτατο δριο, μεσουράνημα, ἀποκορύφωμα, ἀκμή· (τό ἀντίθετο: ναδίρι).
- γιός τοῦ Δία καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφός τοῦ Ἀμφίονα.
- ἡ Λαμία.
- ἀμέσως.

H

ἡγῆ, ἡ
Ἡρακλείδης, ὁ
Ἡρόστρατος

- ἡ γῆ.
- ἴστορικός τοῦ Γ' π.Χ. αἰώνα.
- ὁ καταγόμενος ἀπ' τήν Ἐφεσο ἐμπρηστής τοῦ περίφημου ναοῦ τῆς Ἐφέσιας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
- ἥλθε.

Θ

θαλασσομάχος, ὁ
θανατοκοντεύω
θαρσέον (πολέμου)

- μικρό ξύλο κάθετο πρός τή θάλασσα, κάτω ἀπ' τό κατάρτι τῆς πλώρης (κοιν. κιόρ - μπαστούνι).
- πλησιάζω τό θάνατο (μεταβ. καὶ ἀμεταβ.)
- τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (πολέμου) (ἐπιθ. θαρσύς - θρασύς).
- περιφραστικός σχηματισμός τοῦ μέλλοντα ἀπό τό θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρέμφατο· συνηθίζεται ἀπό τόν Κοραχ·
- ἐπονομασία τοῦ Γεργορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328 - 389) πατριάρχη Κων) πόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατέρα καὶ συγγραφέα· ἡ προσωνυμία τοῦ δόθηκε για τούς μνημειώδεις λόγους του σχετικά μέ τή Θεότητα τοῦ Λόγου στό μικρό ναό τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας στήν Κωνσταντινούπολη.
- Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, δ Κρής (El Greco = δ

Θεολόγος, ὁ

Θεοσκόπολις (-ιδος)

- Κυριακός*   "Ελληνας" δι περίφημος ζωγράφος άπ' τήν Κρήτη (1545 - 1614), πού ἐργάσθηκε κυρίως στήν Ισπανία ὅπου και πέθανε.
- Θεραπεύσειν*   — βλ.. φανῆν.
- Θυησιματον, τὸ*   — τό πτῶμα, τό λείψανο.
- Θρασίμη, τό*   — τό ψυφίμι, τό πτῶμα.
- Θρηνος, ὁ*   — «Θρηνος» ή «ἀνακαλλημα τῆς Κωνσταντινούπολης»· τίτλος ποιήματος Θρηνητικοῦ πού ἀναφέρεται στήν πτώση τῆς Πόλης, ἀπό 118 στ. Γράφτηκε ἀπό ἄγνωστο ἀπαίδευτο ποιητή και βρέθηκε στά τελευταῖα φύλλα τοῦ ἑλληνικοῦ κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀπό τόν Emile Legrand, ὁ ὀποῖος και τό δημοσίευσε τό 1875.
- Θρηνος, ὁ*   — ἡ κορυφή τοῦ τοίχου πού ἐξέχει, τό γείσο, ἡ κορυφή, τό στεφάνι.
- Θροος*   — προκαλῶ θρόισμα, φοβίζω, ἐκφοβίζω, τρομοκρατῶ.
- Θύμβρις, ἡ*   — πικρό χόρτο.
- Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος*   — γραμματικός τοῦ ΙΔ' αἰώνα.
- Θώρι, τό*   — ἡ θέα.

I

- Ιανχος, ὁ*   — ὁ Βάνχος· σάν προσηγορικό: ὁ χορός πρός τιμή τοῦ Βάνχου (= Διόνυσου).
- Ιγονικόν, τό*   — τό γονικό, οἱ γονεῖς, ἡ οικογένεια, τό πατρικό σπίτι.
- Ιδη, ἡ*   — τό Φηλότερο βουνό τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης).
- Ιερεμίας, ὁ*   — προφήτης τοῦ ἑβραϊκοῦ θεοῦ, γιά τό ὄπιον προφήτευσε πολλά δεινά και θρήνησε τήν καταστροφή τῆς Ιερουσαλήμ· — οἱ θρήνοι του λέγονται ιερεμιάδες - (650 - 586 π.Χ.).
- Ιθύρω*   — διευθύνω, κατευθύνω, διηγῶ.
- Ιημερωμαν Κάρολος*   — Γερμανός ποιητής δραματικός και μυθιστοριογράφος (1796 - 1840).
- Ινδικιών -ῶνος, ἡ*   — και ίνδικτος (λέξη λατινική) = χρονική περίοδος δέκα πέντε ἑταν, τά ὄποια ἀριθμοῦνται πάντοτε σάν ίνδικιώνος πρώτη, δεύτερη και οὕτω καθεξῆς, ὡς τήν δέκατη πέμπτη, ὄπότε ἀρχίζει πάλι νέα σειρά. Οἱ "Ελληνες τοῦ Βυζαντίου δέχονταν ἡτι ἡ χρονολόγηση αὐτῆς είχε ἀρχίσει ἀπό τήν πρώτη Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- Ιός, ὁ*   — τό δηλητήριο τῶν φιδιῶν, ἡ σκουριά τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σίδερου (σιδεροσκουριά).
- Ιπποκράτης, ὁ*   — ὁ ιδρυτής τῆς Ιατρικῆς ἐπιστήμης, ἀπό τό νησί Κέ (460 - 377 π.Χ.).

- Ι**λις, ἡ
ἰσκιος (καὶ χαμός)
ἰχώρ - ὥρος, ὁ
- Κ**
- κάβος, ὁ
καδής, ὁ
- κάθα
καθολικόν, τὸ
- καίμακάμης, ὁ
- καλά καί
Καλαβρός
- κάλως, ὁ
- καμαρώ ἡ καμαρώνω
κάμινω ἐτσά
- Καμπανέσης
- κᾶν
- κᾶν ποίαν
- κανίκαρός, ὁ
- κανίσκι
- κάσινγρας, δ
- καπλάνι, τό
- καρδάρα, ἡ
Καρλάιλ Θωμᾶς
- κασαμπάς, ὁ
καστέλ(λ)ιν, τό
- Κάστρον, τό
- καταβόθρα, ἡ
- κατακηλῶ
- τό οὐράνιο τόξο.
— ἐπιδημικές ἀρρώστιες ζώων.
— αιθέριος χυμός πού κυλᾶ στίς φλέβες τῶν Θεῶν.
- τό ἀκρωτήριο (λέξη γενουατική).
— Τοῦρκος ιεροδικαστής, ιεροδίκης (λέξη τουρκική Cadi).
- κάθε, καθένας.
— ὁ κύριος ναός ὁ χτισμένος στή μέση τῆς αὐλῆς μιᾶς Μονῆς.
— τίτλος ἀνώτερου διοικητικοῦ ὑπαλλήλου, ἀναπληρωτής τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητή (λέξη τουρκική).
- εἴθε, μακάρι.
- Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαρίές, Κάπρος: διάφορες τοποθεσίες στή Λευκάδα.
- καὶ κάλος· τό χοντρό σκοινί, τό καραβόσκοινο, τό παλαιμάρι, ἡ γούμενα.
— κατασκευάζω κάτι σέ σχῆμα καμάρας, θόλου.
— παρατηρῶ μακριά· κυριολεκτικά: κάμινω ἔτσι δά,
δῆλο· τοποθετῶ τή παλάμη μου πάνω ἀπό τά φρύδια
γιά νά παρατηρήσω μακριά πιό εύκολα.
- ὁ καταγόμενος ἀπό τήν Καμπανία τῆς Γαλλίας.
- τουλάχιστο
- κάποια
- ὁ χαϊδεμένος, ὁ κανακεμένος, ὁ ἀγαπητός.
— μικρό καλάθι, πανεράκι, ίδιως μικρό κάνιστρο γεμάτο δῶρα. Γενικά δῶρο, πεσκέσι, χάρισμα.
- κάβουρας.
- (λέξ. τουρκ.) ἡ τίγρης· μεταφ = ἀνθρωπος ἀντρειωμένος, ἀτρόμητος.
- ξύλινος κάδος, δοχεῖο γιά τό γάλα καὶ τή γιασούρη.
- διάσημος Σκώτος Ιστορικός καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
- πόλη - ἀστυ (λέξη ἀραβική).
- μικρό φρούριο.
- Τό Ἡράκλειο τῆς Κρήτης.
- βόθρος, φυσικός ἡ τεχνητός ὑπόγειος ὄχετός, ἀπ' ὅπου χύνονται τά νερά ἀπό τίς λίμνες καὶ τούς ποταμούς στή θάλασσα.
- καταπράσινω, μαλακώνω τήν ψυχή μέ γλυκά λόγια,
θεραπεύω.

- κατακρούω
κατάλαλος
καταπαντοῦ
καταράχια, τά
κάτεργο, τό²
κάτοικας, ὁ
κατιφένιος
κεδηός
κεντίτης, δ²
κερδανθεὶς
κεχηρώς
κηδεστία, ἡ
κηροδοσία, ἡ
Κιμαβούης (Gimabue)
- κλαπατάρια, τά
Κόκκινη Ἐκκλησιά
κολάν, τό²
κολαστήριον, τό²
κολλήγας, δ², κολίγας
κολυβογράμματα, τά
κομπώνομαι
κοντάτον, τό²
κόντος, δ²
κόντρας, δ²
Κόντρος, δ²
κοξούλλα, ἡ
κόπτομαι
κορζέτο, τό²
Κόρφος
Κοσμιδίος αἰγιαλὸς
- χτυπῶ, κρούω, κινῶ κάτι πρός τά κάτω.
— ὁ φίλος τῆς κατηγόριας, ὁ συκοφάντης.
— σέ ὅλα τά μέρη.
— βουνοκοφές, κορυφογραμμές.
— πολεμικό πλοῖο.
— δρυιθώνας, κοτέτσι.
— ἡ καττιερένιος, ὁ κατασκευασμένος ἀπό κασσίτερο.
— ὁ προσεκτικός, ὁ συνετός, ὁ ἀγαθός.
— δ σπόνδυλος.
— (μετ. παθ. ἀσφ. τοῦ κερδαίνομαι), ἔρχομαι στά χέρια
ἄλλου, νικήμαι, κατακτιέμαι.
— (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ἐκεῖνος πού χάσκει,
πού περιμένει μέ άνοιχτό στόμα.
— συγγένεια πού προέρχεται ἀπό ἐπιγαμία, τό συμπε-
θεριό.
— κεροδοσιά· φόρος ἀπ' τό κερί, ἡ ἑτήσια ποσότητα
κεριοῦ για τίς ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας· — διανομή³
κεριῶν, ἀπό τούς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, σ' ἐκείνους
πού παρακολουθοῦν τή νεκρώσιμη ἀκολούθια.
— σπουδαῖος Φλωρεντιανός ζωγράφος πού ἔζησε καὶ
ἔδρασε στό τέλος τοῦ 13ου καὶ στίς ἀρχές τοῦ 14ου
αἰώνα.
— τά φτερά τῶν πουλιῶν.
— ἀρχαία μονή τῆς Λευκάδας.
— ἡ εύκολία (λ. τουρκική).
— ἡ τιμωρία, δικαιοσύνη.
— δ συνεταῖρος σέ ξένο κοπάδι ἡ χωράφι (διδιοκτήτης
ἡ διοικόντες ἡ καλλιεργητής).
— ἡ στοιχειώδης γραφή καὶ ἀνάγνωση πού μάθαιναν
τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας κυρίως ἀπό τά ἐκκλη-
σιαστικά βιβλία. Σήμερα ἔχει ἔννοια εἰρωνική.
— πλανιέμαι, γελιέμαι.
— ἡ κομιτεία.
— ὁ κόμης.
— δ ἀντίθετος, δ ἐνάντιος ἀνεμος.
— τοποθεσία στή Λευκάδα.
— ἡ μέση· βλέπε καὶ στή λέξ. τάνα.
— θρηνῶ κτυπώντας τό στήθος καὶ τό κεφάλι (μέ κο-
πετούς).
— αὐλάκι τοῦ πλοίου γιά νά φεύγουν τά νερά.
— δ 'Αμβρακικός κόλπος.
— ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας στήν Κων-
σταντινούπολη.

- κόσμος, ὁ
κονάρι, τό²
κονγκεστίζω
κουπαστή, ή
- κονιφούλη, ή και¹
κονιφούλο(ν), τό²
κουρταλᾶ
κουφά, τά
κόφα, ή
- κρένω
κράκουρα, τά
Κρητική σχολή
- κριαρωθῆκαν
κριτής, δ
κρόκη, ή
Κροῦμ (μ)ος, δ
- κροφοούσνται
Κυβέλη, ή
- Κυβερνήτης, δ
- κυβέρτι, τό
- τό κόσμημα, δ στολισμός.
 — τό κουβάρι.
 — ή κονγκεστῶ, κατακτῶ.
 — τό ἐπάνω μέρος στά τοιχώματα τοῦ πλοίου,
 πού στερεώνονται τά κουπιά (ἀρχ. ἐπισκαλμίς ή
 περιτόναιον). Τό μικρό κατάστρωμα τῆς πλώρης
 καὶ τῆς πρύμης.
 — δ ξερός κορμός τοῦ ἀμπελοῦ, τό κλῆμα, (ἀπό τό
 λατ. cunus = κυρτός).
 — κτυπῶ, κροταλίζω, κτυπῶ μ' ἐπιμονή.
 — οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
 — τό θωράκιο, σανίδωμα ή μετάλλινος προφυλακτήρας
 τοῦ πλοίου.
 — λέγω, μιλῶ.
 — οἱ ἀπότομοι βράχοι.
 — οἱ Κρητικοὶ ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αιώνα πού
 ἐργάστηκαν στήν Κρήτη και στή Βενετία, μέ
 τεχνοτροπία ἀνάμεικτη ἀπό Βυζαντινές καὶ Ἰτα-
 λικές ἐπιδράσεις.
 — συγκρούσθηκαν σάν δυό κριάρια.
 — δ δικαστής.
 — τό ύφαδι, τό νημα.
 — ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων περιβόητος γιὰ τήν
 ἀγριότητά του (805-815 μ.Χ.).
 — ἀκροφοιούνται, διστάζουν.
 — Φρυγική Θεότητα, πού ή λατρεία της ταυτίστηκε
 στήν Ἐλλάδα μέ τή λατρεία τῆς Ρέας και στή Ρώμη
 μέ τή λατρεία τῆς Ἰδαίας μητέρας.
 — ἔδω: δ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἢ κατ' ἄλλους δ
 Γεώργιος Χριστάκης Ζωγράφος).
 — ή κυψέλη.
- Λ
- λαγγεύω
λάζος, δ
λάγηνος, ή
Λάτας Διονύσιος
λαούς
Λαιψεντιάδης
- (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ) γοητεύω, μαγεύω —
 μαγεύομαι, λιγνώνομαι — σκιρτῶ, πηδῶ.
 — είδος μαχαιριοῦ, μεγάλος σουγιάς.
 — λαγήνι, λαήνι πήλινο δοχεῖο, κανάτι.
 — δύομαστός ἐκκλησιαστικός ρήτορας και μητροπο-
 πολίτης Ζακύνθου (1835-1894).
 — λαγούς.
 — δ γιός τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίνων Ἰωάννης,
 προστάτης τῶν γραμμάτων και τῶν τεχνῶν και
 πάπας ἀπό τό 1513.

- Λιψία*, ή — πόλη τῆς Ἀ. Γερμανίας, μεγάλο πανεπιστημιακό κέντρο.
- Λιάπης* — Ἀλβανός μουσουλμάνος.
- λιβάνη*, τό — λιβάδι.
- λιμώνας* — λιμάνι.
- λίος* — λίγος.
- λιχνίζω* — (ἀρχ. λιχμῶν καὶ λιχμίζω) τινάζω στόν ἀέρα τούς σπόρους τοῦ σταριοῦ, γιατί νά χωριστούν ἀπό τὰ δέρματα· ἐδῶ: ραντίζω.
- λίψ - λιβός*, ὁ — δύ νότιος ἄνεμος, δύ νοτιάς.
- λογάριν*, τό — δύ θησαυρός.
- λοίσθιος* — τελευταῖος, ἔσχατος ἢ φράση: «πιετει τὰ λοίσθια» — ψυχορραγεῖ.
- Λόντος* *Αιδρέας* — ἀπό τούς πιο δύνομαστούς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως (1789 - 1846),
- λοικτουκιώ* — κλαίνω μέλυγμούς, θρηνῶ σπαρακτικά.
- λύπη*, ἡ — αύπη γάρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόρος».
- λύσιος* — Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
- Λύρα τῆς Τέω(ς)* — Ἐννοεῖ συνεκδοχικά τή Λυρική ποίηση, γιατὶ ἡ Τέως εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητῆ Ανακρέοντα.
- λύσιος* — δύ ἐλευθερωτής, ἐκεῖνος ποὺ ἀπολύει, ποὺ ἀπολυτρώνει.

M

- μαγαρίζω* — μολύνω, μιαίνω, κάνω κάτι ἀκάθαρτο.
- μάγιστρος*, ὁ — ἀνώτατο ἀξιωμα τῶν Βυζαντινῶν.
- μαηδή* ἢ *μάγδε* — ἀλλ' οὔτε (οὔτε, μήτε).
- μαΐστρος*, ὁ — δύ βορειοδυτικός ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
- μαλιά*, ἡ — τό μάλωμα, ἡ φιλονικία, δύ ἀγώνας.
- μανός* — χαλαρός, δραϊός, καὶ συνεκδοχ. νωθρός, ἀκαμάτης.
- μαρτάρι*, τό — ἡ ὑπέρα (= τό σκοινή) τοῦ ιστιοφόρου πού χρησιμεύει για νά σηκωσει τήν κεραία.
- μαραίνομαι*, *ξεραίνομαι*, *ρυτιδιάζω*.
- μάροποντίδα*. — τό χύπημα με ρόπαλο, ράβδισμα.
- Μαραγκιάζω* — Βυζαντινή οἰκογένεια ἀπ' τή Μύκονο, ἡ ὅποια ἀνέδεικε πολλά μέλη τῆς σαν διερμηνεῖς, ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἀξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.
- Μαρμούτης* — δύ Σουλτάνος Μαχμούτ Β': στίς μέρες του ξέσπασε ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση (1785-1839);
- μεθυγραφία* — τό χιούμορ, δύ ἀστείσμος στή ζωγραφική: μεθυγρά-

- φικός—χιουμοριστικός.
 μείραξ, ὁ
 μελετινή, ἡ
 μελιχός
 μέλλησις, ἡ
 μελτέμι, τό¹
 Μένυγκε Κ.
- μενζίλι, τό
 μεταθεμός, ὁ
 μετερίζει, τό²
 μέτρον, τό : ὁ ὑπέρ
 μέτρον (ἄν)
- μέφ
- μηγάδ
 μήρα
 μήρη, ἡ
 μαμίτσι, τό³
 μιναρές, δ
- μισεμός, ὁ
 μολάς, δ
- μόλογο, τό
- μουντίρης
- Μουρούζης
- Μουχαμέτης, ὁ
- Μπαρμπαριά, ἡ
 μπάτης, δ
 μπεζερίζω
- μπουνγαρίνι
 Μπουνγούνια, ἡ
- φέος, παλικαράκι, ἀνήλικος.
 — εἶδος φυτοῦ.
 — γῆγκός σάν τό μέλι.
 — ἀναβλητικότητα, χρονοτριβή, ἀδράνεια.
 — Β.Δ. καλοκαιρινός ἄνεμος.
 — σπουδαῖος Γερμανός φιλόλογος τοῦ περασμένου
 αἰώνα.
 — ἡ ἀπόσταση, ἡ ταχύτητα (λ. τουρκική).
 — ἡ ἀναβολή.
 — πρόχωμα, ὄχυρωμα, ταμπούρι, τάπια (λ. τουρκική)
 — ὁ ὑπερβολικός, ἔκεινος πού ἔπερνε τό μέτρο, ὁ
 ὑπέροχος· ὁ ὑπέρ μέτρον τὰ πρὸν=δ ὅλοτε ὑπέ-
 ροχος.
 — τίποτες μέφ φοοῦνται = τίποτε δέν ἔχουν νά μέ
 φοιβοῦνται.
 — μήπως τάχα.
 — μήπως.
 — ἡ σελήνη.
 — ἡ βιολέτα, ὁ μενεζές.
 — στενός καὶ φηλός πύργος μουσουλμανικοῦ τζαμιοῦ
 μέ ἔξωστη, ἀπ' ὅπου δ μουεζίνης (Θρησκευτικός
 λειτουργός) καλεῖ τούς πιστούς σέ προσευχή.
 (λ. τουρκ.)
 — ξενιτεμός, ἐκπατρισμός· φ. μισεύω.
 — τίτλος Μουσουλμάνου ιερωμένου, μεγάλος ιεροδι-
 καστής.
 — ἡ δύμολογία, δύλογος· τό ἔχουν μόλογο — τό ἔχουν
 σάν παράδοση ἀπό στόμα σέ στόμα κι ἀπό γενιά
 σέ γενιά.
 — διοικητικός ὑπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος Δημάρχου
 πού δμως δέν ἔκλεγεται.
 — δόνομα Φαναριώτικης οἰκογένειας, πού πολλά μέλη
 της πήραν μεγάλα ἀξιώματα· ἐδῶ πρόκειται γιά τόν
 'Αλεξανδρο, ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας.
 — ὁ Μωάμεθ· «Ρασούλ, Ρασούλ, Μουχαμέτη»: "Ἐτσι
 ἐπικαλοῦνται οἱ πιστοί τῇ βοήθεια τοῦ προφήτη τούς.
 — ἡ Β. 'Αφρική (βλ. καὶ Βαρβαρέζοι).
 — ἐλαφρός θαλασσινός ἀέρας, δροσερό ἀεράκι.
 — κοπιάζω, τυραννίματι, ταλαιπωροῦμα, παιδεύομα,
 κουράζομαι (λ. τουρκ.)
 — κοινή δόνομασία τοῦ γιασεμιοῦ.
 — ἡ Βουργουνδία· παλιά δουκάτο, σήμερα περιοχή

τῆς Γαλλίας.

μυλόρδος, ὁ

— ὁ λόρδος (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἐλγιν) ὁ ὅποῖος λεηλάτησε στά ἔτη 1800 – 1811 κυριολεκτικά πολύτιμους ἀρχαιολογικούς θησαυρούς από τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν (*'Ελγίνεια μάρμαρα*) καὶ σήμερα βρίσκονται στό Βρεττανικό Μουσεῖο.

μῶμος, ὁ

1) σάν προσηγορικό – χλεύη, χλευασμός, ἐμπαιγμός, άνθρωπος χλευαστής, σαρκαστής 2) σάν κύριο ὄνομα ὁ Θεός τῆς χλεύης· στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα τό πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ πειρασμός.

Ν

Ναδίρ, τὸ

— (λέξη ἀραβική), τό ἀντικόρυφο (τό ἀντίθετο τῆς κορυφῆς) σημεῖο τοῦ δρίζοντα, ἀντίθετο τοῦ Ζευθ· μεταφ. τό ἔσχατο σημεῖο καταπτώσεως, παρακμῆς — νά ητο (v)

νά 'το
νέος

— «νέος κατέκειτο καλὸς» — δηλ. ὁ Διάνυσος, πού εἶχε μεταμορφωθεῖ σέ οὔμορφο νέο, γιά νά μήν τόν γνωρίσουν οἱ ναῦτες.

Νίκαια, ἡ

— πόλη τῆς Βιθυνίας στή Μ. Ἀσία· ὅταν οἱ Φράγκοι πῆραν τήν Κων/πολη, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου τῆς Νίκαιας (1204 - 1267).

Νιμπελούνγκεν
νιτζεράδα, ἡ
νομοθέτης τοῦ Ἰσραήλ
Ντελακρούνα Εὐγένιος

— ἀρχαῖο Γερμανικό ἔπος τοῦ ΙΒ' περίποι οιώνα μ.Χ.

— τό ἀδιάβροχο πανωφόρι τῶν ναυτικῶν.

— δ Μωσῆς (σχ. ἀντονομασίας μέ περιφραση).
— διάσημος Γάλλος ζωγράφος, ἀρχηγός τοῦ κινήματος τῶν ρωμανικῶν στή ζωγραφική (1798 - 1863).
"Εργα του μέ έλληνικά θέματα: ἡ ἀλωση τῆς Κων/ πόλεως ἀπό τούς Σταυροφόρους, οἱ σφαγές τῆς Χίου, ἡ Ἐλλάδα κλαίουσα πάνω στά ἐρείπια τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.

ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι)
νύλακας, ὁ

— φοβοῦμαι, δειλιῶ, διστάζω.

— εἰδος φυτοῦ.

Ξ

ξάζω

— ἀξίζω, ἔχω ἀξία (πνευματική ή ηθική), εἶμαι ἀξιος τῆς θέσης πού κατέχω.

ξαργιτοῦ (ἀξαργιτοῦ)

— (ἀπό τό ἔργο), ἐπίτηδες, σκόπιμα.

ξηοῦμαι

— ἔξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.

ξόμπλι, τό

— ὑπόδειγμα καί, εἰδικά, σχέδιο κεντήματος· συνεχδ. τό κέντημα, τό κεντίδι, τό στολίδι.

Ξυλόπορτα, ἡ

— μιά ἀπ' τίς πύλες τῶν τειχῶν τῆς Κων/πόλεως κοντά στίς Βλαχέρνες.

ξωμένω

— μένω ξέω, στό ὕπαιθρο.

ξώφαρσα (ξώφαλτσα) — ξώπετσα, ξυστά, ἐπιφανειακά, ἐπιπόλαια.

Ο

δύορδός ή βιορός, ὁ
δυγάντα ή γιάντα
δθόνιον, τὸ

οίονει

Οκτώηχος ἢ Παρακλητι-
κή, ἡ

όλκας
οἱ λόγου τοι
ομολογία

ὄροι νομάδες
όποιον : τόν ὅποιον
έχετε ζῆτοι

όρδινιάζω
όρμαντι, τά
όρμις, ὁ

Οσμαρλής, ὁ

Οσσιάρος
Οίνεστμίνστερ, τό

οιλεμάζει, ὁ

Οϊροκοναρτ, ὁ
οιτοπιστικός

Οφφμιαρ Χάρις

όφ(φ)ικιάλιος, ὁ

όφ(φ)ίσιοι τό

όψη, ἡ

— ἡ αὐλόπορτα, ἡ αὐλή, τό προαύλιο.
— γιατέι.
— μικρό κομμάτι ἀπό λεπτό ὄφασμα για τὴν θεραπευ-
τική χρήση· τὸ κοντό ροῦχο (τὸ σάβανο).
— ωσάν, σάν νά, σάμπτως, σάν νά λέμε.
— λειτουργικό βιβλίο πού περιέχει παρακλητικούς
κανόνες καὶ ὕμνους ἀφιερωμένους στό Χριστό, τὴν
Θεοτόκο καὶ ἄλλους ἄγιους· φάλλονται κατά τούς
ἐκτών ἥχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
— βαρύ φορτηγό πλοϊο τῶν ἀρχαίων.
— (λέγεται καὶ ἐλόγιον του ἢ τοῦ λόγου του) ἔκεινος.
— κατά κοινή ὁμοιογλία, ὁμοιογουμένως (βπως πα-
ραδέχονται οἱ πάντες).
— ονοι (κοινῶς γαιδούρια) τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
— τὸν ζῆτο πού ἔχετε. — Καὶ πιό κάτω : περὶ δὲ τῆς
όποιας ζητεῖτε εἰκόνιος = καὶ σχετικά μέ τήν εἰνό-
να πού ζητάτε· (δηλ. ἡ ἀναφορ. ἀντωνυμία μπαίνει
πρὸν ἀπό τό ὄνομα πού ἀναφέρεται· παλιά σύνταξη
συνηθισμένη ἀπό τὸν Κοραχ).
— διατάξω, ταχτοποιῶ, διευθετῶ.
— (λέξη τουρκική) δάση πυκνά, λόγκος, ρουμάνια.
— πτηνό, ὅρνεο (κοινῶς ὅρνιο) : κάθε εἶδος ἀρπακτικοῦ
ποιλιοῦ.
— ὁ Οθωμανός, ἀπό τό ὄνομα τοῦ Όσμάν, ίδρυτη τοῦ
Οθωμανικοῦ Κράτους (13ος - 14ος αἰώνας).
— Σκάπτος ποιητής τοῦ Γ' μ.Χ. αιώνα.
— τό περίφημο ἀβαεῖο τοῦ Λονδίνου, ὃπου ἐνταφιά-
ζονται οἱ διάσημοι "Αγγλοί".
— (λέξη ἀραβική) μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης
τοῦ ἱεροῦ νόμου.
— "Αγγλος περιηγητής.
— ὁ ξέω ἀπό κάθε πραγματικότητα, ὁ ἀνεφάρμοστος.
— διάσημος Γερμανός ποιητής καὶ συγγραφέας (1848-
1909).
— ἐπίσημος ἀξιωματούχος, ἀρχοντας τιμημένος μέ
ծφρικο (λατ. officialis).
— δημόσιο ἀξιωμα, στρατιωτικό καὶ ἐκκλησιαστικό
(ἀπό τό λατιν. officium).
— (συνεχδ.) τό βλέμμα.

Π

- πάγκος, ὁ
παιδείδομαι
παιδομή, ἡ
παλάγκο, τό^ν
Παλεστρίνι, ὁ
- παμπούλλιν, τό^ν
παμφαῆς
παρακοιμώμενος
- παραμανίζω
παραζηγανεύγω
παρεστήσατο
- Παροπαμισάδαι, οί
- πάσκαγε
- Πατάβιον, τό^ν
- παταράτο, τό^ν
πατεριασμένος
πατραλοίας, δ
πειράσας
- πελ(λ)εγρῦνος, δ
- περευλοημένον
περιανγάζομαι
- Περίπατος, δ ἡ Περιπα-
τητικὴ Σχολὴ
- περτίκια, τά^ν
πέτρα, ἡ
- Πετράκης Διονύσιος
- βράχος, κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας,
ύφαλος.
— τιμωροῦμαι, ταλαιπωροῦμαι, βασανίζομαι.
— τιμωρία, ταλαιπωρία, παίδεμα, παιδεμός.
— εἰδος τροχαλίας (λεξ. ίταλική).
— σπουδαῖος ίταλός συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς μουσικῆς (1525 - 1594).
— δ λόφος.
— δλοφωτεινος, γεμάτος φῶς, δλόφεγγος.
— ἀνώτατο βυζαντινό ἀξιωμα. «Ο παρακοιμώμενος
τῆς σφενδόνης» ήταν βασιλικός σφραγιδοφύλακας,
δ δέ «παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος» ήταν ἀρχηγός
τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
— θυμάνω λίγο.
— ἀδικῶ, ἀπατῶ.
— (ἀδρ, τοῦ ρ. παρίσταμαι = παίρνω κάποιον πρός τὸ
μέρος μου, ἀναγκάζω νά ἔρθει μέ τό μέρος μου,
νικῶ, δακμάζω, ὑποτάξω) νίκησε, κυρίευσε.
— λαός ίνδικός κοντά στοὺς πρόποδες τοῦ Παροπαμί-
σου, ἀνάμεσα στή Βακτριανή καὶ τή Δραγγιανή χώρα.
— (ιδιωμ. παρατατικός τοῦ πάσκω - πασκίζω) προ-
σπαθοῦσε.
— Πάντοβα, πόλη τῆς Β. Ιταλίας, μεγάλο ἑλληνικό^ν
πνευματικό κέντρο στήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας.
— χοντρό, στερεό σκοινί τῶν καταρτιῶν τοῦ πλοίου.
— δ ἀστοργος πατέρας.
— δ φονιάς τοῦ πατέρα του, πατροφόνος, πατροκτόνος.
— (μετοχή δορ. τοῦ πειράω - ω, ἐπιχειρᾶ) ἐν καὶ δοκί-
μασε.
— ζένος ὁ δοιοπόρος, προσκυνητής μεταφ. δ Σταυρο-
φόρος (λέξη ίταλική).
— ύπερευλογημένο.
— περιβάλλομαι ἀπό φῶς, φωτίζομαι ὀλόκληρος, φεγ-
γοβολῶ.
— δνομάστηκε ἔτσι ἡ σχολή τῶν διπαδῶν τῆς Ἀριστο-
τελικῆς φιλοσοφίας, γιατί δ 'Αριστοτέλης δίδασκε
περπατώντας στίς στοές τοῦ Λυκείου.
— τά περδίκια.
— χωρίς σκάφαντρο, ἀλλά μέ μιά βαριά πέτρα, γιά νά
γίνει πιο εύκολη ἡ κατάδυση.
— ἡγούμενος τῆς μονῆς Πετράκη στήν Ἀθήνα: πρόσ-
φερε πολλές έθνικές υπηρεσίες στήν πόλη του καὶ κατά

- την ἐπανάσταση καὶ πρὶν ἀπ' αὐτή.
 — ειδος γερακιοῦ, κοινῶς τσιχλογέρακας.
 — τοποθεσία στήν Κων)πολη, δησου ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία
 τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (σήμερα, συνοικία Μπαλουκλί).
 — ἔτοι δύομάζονταν οἱ Μοῦσες πού κατοικοῦσαν στήν
 Πιερία ('Ησιόδος).
 — στοιλίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
 — ἐλάφι.
 — περισσότερο.
 — τά πλεούμενα, τά πλοῖα.
 — τό στοιλίδι, τό κεντητό κόσμημα, τό κεντίδι.
 — νά πνεύσει, νά φυστίξει.
 — ἔκεινος πού ἔξουσιάζει τή θάλασσα, τόν πόντο, ὁ
 Ποσειδώνας.
 — διάσημος Ἀμερικανός ποιητής (1809 - 1849).
 — ποιᾶς λογῆς, τί λογῆς· μηδαμινή, τιποτένια.
 — τίμια, σεβαστή.
 — τό μεγάλο αὐλάκι, τό réma, πού χύνονται καὶ φεύ-
 γουν τά νερά τῆς βροχῆς.
 — τό κομπόδεια, τό βαλλάντιο.
 — ἀποζυγιάζω, κλίνω.
 — ἡ μπομπάρδα, ὀλμοβόλο πού ἐκσφενδόνιζε λίθινα
 βλήματα - παλιό πολεμικό πλοϊο ἔξοπλισμένο μέ
 τέτοια λιθοβόλα.
 — ἐμπορεύομαι.
 — αὐτός πού βρίσκει πρόβατα (πράτα), βοσκός, τσομ-
 πάνος.
 — τά πρέποντα, τά ταυριαστά, τά κατάληλα.
 — καμάρι.
 — ἡ πίκρα.
 — προτοῦ, πρίν.
 — ἡ βόρεια κάρχη τοῦ Ἀγίου βήματος δησου γίνεται
 ἡ τελετή τῆς προετοιμασίας τῶν Τιμίων Δώρων γιά
 τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
 — (μετ. ἀφ. τοῦ προκαθίζω καὶ προκαθίζομαι) στρα-
 τοπεδεύω μπροστά ἀπό ἓντα τόπο, πολιορκῶ.
 — διώχνω κάποιον μακριά, ἀπομακρύνω, ἔξαποστέλλω.
 — μικρός προμαχώνας, πρόχωμα, ταμπούρι, χαρά-
 κωμα.
 — ὁ ἐπιστιτισμός, ἡ διατροφή τοῦ στρατοῦ ἀπό ἔχθρική
 χώρα.
 — δι., τι ἔχει προσληφθεῖ (τὸ προσληφθέν).
 — τό καραβόσκοινο μέ τό δοποῖο προσδενόταν τό πάνω

- μέρος τοῦ καταρτιοῦ στήν πλάρη, καμιά φορά καὶ στήν πρύμνη τοῦ πλοίου (κοινῶς στάντζος).
- προτσοκούταλα, τά* — ἐπιτραπέζια σκεύη, μαχαιροπίρουνα.
- πρωτανεύω* — ἐδῶ : προνοῶ, προπαρασκευάζω.
- πρωτοβεστιάριος, ὁ* — αὐλικός ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, πού εἶχε τήν ἐπιστασία τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίου.
- πύρκος, ὁ* — δὲ πύργος.
- Πύρρα, ἡ* — ή σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνα.
- πυρρίχιος, ὁ* — πολεμικός χορός τῶν ἀρχαίων κατά τὸν ὅποιο ὁι χορευτές, κρατώντας ὅπλα, μιμοῦνται ὄλες τίς ἐπιθετικές καὶ ἀμυντικές κυήσεις τῶν πολεμιστῶν κατά φανταστικῶν ἀντιπάλων.
- ραιδιά, τά* — **P** — ἀπότομα βράχια, φαράγγια (βλ. καὶ λέξῃ ἀπορρώξ).
- ρδινιασμένο* — βλέπε ὁρδινάζω.
- ρεαλιστικός* — ἐκεῖνος πού ἔχει τό χαρακτήρα ἢ τήν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας στήν τέχνη· σ' αὐτήν τὰ πράγματα μᾶς δίνονται ὅπως ἀκριβῶς εἰναι.
- Ρέμπραντ* — δύνομαστός 'Ολλανδός ζωγράφος τοῦ IZ' αἰώνα· κύριο χαρακτηριστικό τῆς τέχνης του εἰναι ἡ ζωηρή ἐντύπωση πού προκαλεῖ ἀπ' τίς ἀντιθέσεις τῶν φωτοσκιάσεων.
- Ρενάρ 'Ερμέστος* — (1823 - 1892)· διάσημος συγγραφέας καὶ φιλόσοφος. Τό 1865 ἐπισκέψθηκε τήν Ἀθήνα καὶ ἔγραψε τήν περίφημη «Προσευχή ἐπάνω στήν Ἀκρόπολη».
- ρῆσος, ὁ* — ἀρπακτικό ζῶο ἀπό τήν οἰκογένεια τῶν αλλορειδῶν, ἐφοδιασμένο μέ δεύτατη ὄφαση· (ἀρχ. λύγξ).
- ρίβων* — ρίχνω.
- ριζιμός* — (ἐνν. λιθάρι), ὁ βράχος ὁ ριζωμένος βαθιά μέσα στή γῆ.
- ρύζιον* — δρίζουν.
- ρικνός (ῶ)* — ζαρώνω κάτι, τό ρυτιδώνω, τό σκεβρώνω, τό συρρικνώνω.
- ρόγα, ἡ* — ὁ μισθός τοῦ μισθοφόρου στρατιώτη τοῦ ρογάτορα· γενικά : ἀμοιβή, πληρωμή.
- ρογεύω* — στρατολογῶ μισθοφόρους.
- ροδαμισμένος* — γεμάτος ἀπό χλοερούς ἀνθισμένους θάμνους.
- Ροΐθενς Πέτρος-Παῦλος* — μεγάλος Φλαμανδός ζωγράφος, (1577-1640).
- Ρουζέ ντε Λίλ* — Γάλλος ἀξιωματικός, ὁ συνθέτης τοῦ Γαλλικοῦ Ὕμνου, τῆς Μασσαλιώτιδας (1760 - 1836).
- ρουπάκι, τό* — δύνομαστα διαφόρων εἰδῶν βελανιδιᾶς καὶ κυρίως

- ρουχνίζω, ρουχονίζω**
- ρουχούμια, τά**
- ρύπος, δ**
- ρυτήρ(-ηρος), ὁ**
- Ρωμαῖοι**
- ρωπογραφία**
- ρωσθέντες**
- ρῶσις**
- τῆς ἀγριοβαλανιδιᾶς.
- ξεφυσῶ δυνατά ἀπό τὰ ρουθούνια, ρουθουνίζω, μουθουνίζω, «ροχαλίζω». (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
- ρουθούνια.
- ἡ ἀκαθαρσία, ἡ βρωμιά, τό μόλυσμα.
- τά ήνια, τά γκέμια· τρέχει ἀπό ρυτήρος = τρέχει μέχαλαρωμένα τά γκέμια, ὥστε τό άλογο νά καλπάζει ἀνεμπόδιστα.
- 1) οἱ πολίτες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους,
- 2) οἱ πολίτες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους,
- 3) οἱ Χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικότερα οἱ "Ἐλληνες (κοινῶς Ρωμαιοί).
- ζωγραφικός πλακας πού παριστάνει κοινά καθημερινά ἀντικείμενα, λουλούδια, καρπούς, «νεκρές φύσεις». (ρῶπος = ἀντικείμενο μικρῆς δξίας, μικροεμπόρευμα).
- (μτχ. παθ. ἀρ. τοῦ ρ. ρώνυμων), ἐκεῖνοι πού ἔγιναν δυνατοί ἢ ἀφοῦ ἔγιναν δυνατοί, ρωμαλέοι.
- ρώμη, δύναμη, σθένος.

Σ

- σακέσπαλος**
- σάκος, δ**
- Σάλτενη, ἡ**
- Σαούλ**
- Σειρῆνες, αἱ**
- Σελλαῖς, ἡ**
- σεννιάρω**
- σεπέτι, τό**
- σερμαγιά, ἡ**
- σιγέλιον ἡ σιγίλλιον, τό**
- σιγουρότης, ἡ**
- σιέχης, «σετήης», ὁ**
- ἐκεῖνος πού πάλλει, πού σείει τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
- βαρύτιμο, κεντημένο ἀρχιερατικό ἄμφιο, ἀντίστοιχο μέ τό φαιλόνιο.
- τό ἀκρωτήριο "Ακτιο.
- ὅνομα τοῦ πρώτου βασιλιά τοῦ Ἰσραήλ.
- τέρατα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας μέ κεφάλι γυναικας καὶ σῶμα πτηνοῦ καὶ μέ θελκτική φωνή. Κατοικοῦσαν κοντά στίς Ἰταλικές ἀκτές, στήν εἰσοδο τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας. Μέ τίς μελαδικές τους φωνές μάγευαν τούς θαλασσοπόρους πού πλησιάζαν, τούς σκότωναν καὶ τούς ἔπρωγαν.
- τό ἀρχαῖο ὅνομα τῆς περιοχῆς τοῦ Σουλίου.
- σκοπεύω.
- (λέξη τούρκη) τό κασελάκι, τό σεντούκι.
- (λέξη τουρκική) τό πρῶτο ἀπαραίτητο χρηματικό κεφάλαιο γιά καθέ επιχείρηση, μαγιά, κοινῶς καπιτάλι.
- γράφμα πατριαρχικό ἡ συνοδικό, γραμμένο σέ μεμβράνη μέ κρεμαστή μολυβένια βούλα.
- ἀσφάλεια, βεβαιότητα, σιγουριά.
- (λέξη τουρκική), ἀρχηγός πατριᾶς, φύλαρχος, ἡγού-

- μενος Μουσουλμανικοῦ μοναστηριοῦ (= τεκέ βι.. λέξη).
- σιμιαλ(λ)ένα**
- Σινάϊται, οἱ**
- σκάλες**
- Σκαναβής**
- σκαντζάρει ἡ βάρδια**
- σκιπέττο**
- Σκλαβηνοὶ**
- Σκόδρα, ἡ**
- Σκοδοριάνος, ὁ**
- σκολιδὸς**
- Σκοπός, ὁ**
- σκούνα, ἡ**
- σκοντάρι, τό**
- σκοντί, τό**
- σκύλλος λαόν κ' αἱ τρέχει**
- Σλαβονικὸν χροικὸν**
- σμῆνος καπνοῦ**
- σμῆλαξ, ὁ**
- σοβῶ τό ποίμνιον**
- σουρτούχης, ὁ**
- Σοῦτσος**
- σπιτάλι, τό**
- σιμιγδαλένια.
- μοναχοὶ ποὺ ἔξαρτῶνται ἀπό τὴ μονὴ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
- στρέμματα.
- δνομα οἰκογένειας τῆς Χίου, πού τὰ μέλη της διακρίθηκαν κατά τὸν ΙΙΙ' αἰώνα.
- ἀλλάζει ἡ βάρδια.
- (λέξη ιταλική) ὅπλο μεσαιωνικό, τουφέκι.
- καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι : ἔσι δύμαζαν οἱ Βυζαντινοὶ τὰ Σλαβικά Φύλα.
- πόλη τῆς Ἀλβανίας, ἀλλοτε πρωτεύουσά της, χτισμένη στή Ν.Α. ὅχθη τῆς ὁμώνυμης λίμνης (τὸ Σκούταρι).
- ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, συνεκδοχικά ὁ Ἀλβανός.
- κυρτός, στρεβλός, στραβοκαμαμένος, μεταφ. κακότροπος, δύσκολος, ἀδικος, ἀσφήγης.
- λόφος στά Α. τῆς Ζακύνθου, στοὺς πρόποδες τοῦ
- δποίου ὑπῆρχε ἐπαυλη, ὅπου συνήθιζε νά μένει ὁ Σολωμός.
- δικάταρτο ίστιοφόρο μέ τετράγωνα πανιά.
- (λέξη λατινική: scutum), ἡ ἀσπίδα.
- (ἀπό τό ἀρχ. σκῦτος) μάλινο χοντρό ὕφασμα. Στόν πληθυντ. τά ροῦχα, τά φορέματα.
- πάνω στή ράχη του σκύλου μπορεῖ νά κυνηγήσει λαγό.
- χρονικό σλαβικῆς προελύσεως, στό ὅποιο ἔξιστοροῦνται τά γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κων.)πόλεως· βρέθηκε στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα.
- πυκνή μάζα καπνοῦ πού ἀνεβαίνει πρός τά πάνω, ὀρμητικός καπνός.
- φυτό, κοινῶς ἀρκουδόβιατο.
- βάζω σέ κίνηση τό ποίμνιο, τό τρομάζω μέ φωνές, τό προτρέπω.
- (λέξη τουρκική) αὐτός πού περιφέρεται ἀσκοπα καὶ καὶ ἀργόσχολα στοὺς δρόμους, ὁ ἀλήτης· αὐτός πού ἔχει ἀσχημη ἔξωτερική ἐμφάνιση καὶ γενικά αὐτός πού δίνει κακή ἐντύπωση.
- μεγάλη Φαναριώτικη οἰκογένεια ἀπό τήν "Ηπειρο· ἐδῶ πρόκειται γιά τό Μιχαήλ Σοῦτσο, ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας.
- (λέξη μεσαιωνική) νοσοκομεῖο.

- σπορδάξω** — ἀσχολοῦμαι ἐπιμελῶς μέ κάτι, καταγίνομαι, καταβάλλω προσπάθεια.
- Σταμάτα, ἡ** — χωριό τῆς Ἀττικῆς κοντά στήν Πεντέλη (23 χιλ. ἀπό τήν Ἀθήνα).
- στεαρίνη, ἡ** — (καὶ στεατίνη) ἀσπρη ούσια μέ τήν ὄποια κατασκευάζουν τά κεριά· τήν παίρνουν ἀπό τό στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τό ξιγκι.
- στέμφιλα, τά** — τά στερεά ὑπολείμματα ἀπό τά πατημένα σταφύλια, κοινῶς : τσίπουρα.
- στεφάνι, τό** — βράχος, γκρεμός, ἀπότομη κορφή βουνοῦ// περίζωμα οἰκοδομῆς, κορνίζα, γεῖσο.
- στιχάριον, τό** — ἐσωτερικό μακρύ ἅμφιο τῶν αληθηκῶν πού τό φοροῦν ἄμμα λειτουργοῦν.
- στογός** — ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
- στοιβαία, ἡ** — ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
- στολή, ἡ** — τό στόλισμα.
- Σινθαρίται,** — Οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως, πόλης τῆς Κάτω Ἰταλίας, γνωστοί γιά τή μαλθακή καὶ ἀπολαυστική ζώη τους. Μεταφ. οἱ ἀνθρώποι πού ἀγαποῦν τήν καλοπέραση, μαλθακοί, φιλήδονοι.
- σιγγκωρῶ** — ἐπιτρέπω (Κοραής).
- Σινγραδιός** — ιερέας ἀπ' τίς Σέρρες, γνωστός ώς παπα-Συναδινός· ἔγραψε τό «Χρονικό τῶν Σερρῶν» πού περιέχει τήν τήν ἴστορία τῆς πόλεως ἀπό τό 1598 ώς τό 1642, καθώς καὶ «Θρῆνον» γιά τήν ἀλωση τῆς Κων.) πρόλεως. Τά δύο αὐτά ἔργα δημοσίευσε ὁ Π. Πέννας (1938) κατά πιστή ἀντιγραφή ἀπό χειρόγραφο τοῦ Ἀγίου Όρους.
- Σύρα, ἡ** — ἡ Συρία (Διγενής).
- συργουλιστά** — χαϊδευτικά, ὅχι ἀπότομα.
- σφαίνεις** — σφάλλεις, κάνεις λάθος, ἀπατᾶσαι.
- Σχολαστική Φιλοσοφία** (καὶ Θεολογία) — ἀναπτύχθηκε κατά τόν Μεσαίωνα στή Δύση στίς μοναστηριακές καὶ ἐπισκοπικές σχολές. Προσπαθεῖ νά προσαρμόσει τή φιλοσοφία στή διατύπωση τῶν δογματικῶν ἐννοιῶν τῆς θρησκείας.
- σωταρχίζω** — εἰσάγω στήν πόλη ἢ τό φρούριο τροφές καὶ ἀλλα ἔφοδια· (κατά παραφθορά ἀπό τό ἀρχ. σιταρκᾶ).
- T**
- τάβλα, ἡ** — (λέξη λατ. *tabula*) σανίδα μέ ἀρκετό πάχος, τραπέζι.
- ταγή, ἡ** — ἡ τροφή· ἀρχικά δρισμένη μερίδα τροφῆς πού δίνεται στό στρατιώτη ἢ τά ζῶα.
- τάρνα (τοῦ τανύω)** — ἄπλωσε (εἰς τήν κοξούλλα σου = στή μέση σου).
- τανύω** — ἀπλώνω, τεντώνω.

- ταξίδι(ν), τό
τ' ἀππάρου μου
- τάροκα
- ταχιά
- ταχιαρίζω
- τεκές, δ'
- τελμπεντέρης
- τέμενος, τό
- τέρας, τό
- Τερψιχόρη, ή
- τέσ
- Τεύτονες, οι
- τέάγρα, ή
- τέαγράτορας, δ'
- τζουρλάλι (τό)
- Τιμολέων
- τινάς
- τόδ
- Τολέδο, Τόλητον, τό
- 'τον
- τοπάζι, τό
- τ(τ)οπουζιά, ή
- τρίβολος, δ'
- τριποντσέτο, τό
- τρόπις (-δος καὶ -εως)
- τρυφή, ή
- Τσαμπάνια, ή
- τσάπ(π)a, ή
- τσαπράζια, τά
- τύμπανοι, τό
- τυφλός ποιητής
- τιγκαίνει
- ἔδω : ή ἐκστρατεία.
- τοῦ λίππου μου (πβ. ἵππαριον) βλ. καὶ λέξη φτερνι- στηρκάνι.
- (ἀπό τό προβηγκ. targα) εἶδος μακρόστενης ἀσπί- δας πού καλύπτει ὀλόκληρο τό σῶμα.
- αὔριο, αὔριο τό πρωτ.
- τραγουδῶν χορεύοντας τό παιδί στά χέρια μου.
- Ἰσλαμικό μοναστήρι ήσυχαστήριο, ἀσκητήριο Τούρ- κων δερβίσιδων.
- ή ντερμπεντέρης, ἀλήτης (λ. τουρκ. derbeder).
- χῶρος ιερός, ναός, ὅποιασδήποτε ἄλλης θρησκείας ἐκτός τῆς Χριστιανικῆς.
- φαινόμενο ἀσυνήθιστο, τό θαῦμα, τό ὑπερφυσικό.
- μιά ἀπό τις ἐννέα Μοῦσες. Προστάτευε τά χορικά τραγούδια καὶ τή χορευτική τέχνη.
- (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἀρθρου), τίς.
- ἀρχαῖος γερμανικός λαός, οἱ Γερμανοί.
- μεσαιωνικό βαρύ τόξο.
- αὐτός πού ἔχει τή τζάγρα, μεσαιωνικό τόξο μέσ σω- λήνα ἀπό πάνω, ὅπου βάζανε τά βέλη.
- μυστική καταγγελία, κατάδοση (λεξ. τουρκική).
- σπουδαῖος Κορινθίος στρατηγός τοῦ Δ' π.Χ. αιώνα.
- Πολέμησε ὁτώ χρόνια (345 - 337 π.Χ.) δραστήρια καὶ κατόρθωσε νά ἀπελευθερώσει τή Σικελία ἀπό τούς τυράννους καὶ ἀπό τούς Καρχηδονίους.
- κάποιος.
- τόν (Κύπρος).
- πόλη τῆς Ἰσπανίας ὅπου ἔμεινε κι ἐργάσθηκε ὁ Θεο- τοκόπουλος.
- ήτο(v)
- πολύτιμη πέτρα μέσ χρῶμα συνήθως κίτρινο.
- δ' ξήος ἀπό τό χτύπημα τοῦ ροπάλου.
- τριβόλι (εἶδος φυτοῦ), ζιζάνιο τῶν ἀγρῶν.
- πετροβόλα μηχανή, πού πετάει πέτρες.
- τό κάτω μέρος τοῦ πλοίου, ή καρίνα.
- ζωή μαλθακή καὶ ἀπολαυστική, καλοπέραση.
- ή Καμπανία.
- γεωργικό ἐργαλεῖο, ἔνα εἶδος μεγάλης σκαπάνης.
- ἀσημένια στολίδια τοποθετημένα σταυρωτά στό στῆθος σέ έθνικές ἐνδυμασίες, κυρίως τῆς ἡπειρωτι- κῆς Ἑλλάδος.
- ἔδω : τό ξύλινο τοίχωμα.
- ἐννοείται ή "Ομηρος".
- ἀρμόζει, εἶναι ταιριαστό.

τῶσε

— τούς.

Γ

ναλοψός, ὁ

— ὁ τεχνίτης πού δουλεύει τό γυαλί, (ύαλοτεχνίτης), γυαλοπάλης.

"Υδρα, ἡ

— μυθιογικό ἑφτακέφαλο φίδι, πού ζοῦσε στή λίμνη Λέρνη, "Οταν τοῦ ἔκοβες ἔνα κεφάλι στή θέση του φύτρωνε ἄλλο.

νετός, ὁ

— ἡ βροχή (ὕει - βρέχει).

μπερβολῆ

— ὑπερβολικά, πέρα ἀπ' τό κανονικό.

μπόμιγμα, τὸ

— ἡ ὑπόμιγμηση, ἡ ὑπενθύμηση, ἡ συγχράτηση γεγονότος στή μνήμη.

μπόπτωσις, ἡ

— ἡ ὑποταγή, μετάνοια.

μπουργός, ὁ

— ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρέτης, ὁ ἐργάτης (στόν Κοραῆ).

μπομώνω

— ὁρκίζομαι.

ὑφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου

— τά ἄκρα τῆς καρίνας τοῦ πλοίου, τά βυθισμένα κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας.

Φ

φάλκα ἡ

— καμπυλωτό ἥψος, διορυδρέπανο.

φανῆν

— τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι: ἥθελε φανῆν : δυνητική ἔγκλιση. (συνηθισμένη στόν Κοραῆ).

Φειδίας

— ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰώνα. Ἡταν ἀπό τοὺς κυριότερους συνεργάτες τοῦ Περικλῆ στήν ἀνέγερση τῶν ίερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.

φαιλόνιον (ἢ φελόνι)

— ἄμφιο ίερατικό τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπισκόπων σέ σχῆμα κώνου χωρίς μανίκια.

Φθινοπωρινά

— τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρα Ούγκω.

Φιλισταῖοι, οἱ

— λαός ἀρίστας καταγγαλῆς στή Ν.Δ. Συρία, ἐχθρικός πρός τούς Ιουδαίους.

φιρμάνιον, τὸ

— τό σουλτανικό διάταγμα.

φλάμ(μ)ονλον, τό

— ἡ σημαία (ἀπό τό λατιν. flammulum).

φλαμ(μ)ονδ(ι)άρ(ι)ος, δ

— σημαιοφόρος, αὐτός πού κρατάει τό φλάμ(π)ουρο.

φλοκάτη, ἡ

— στολισμένη μέ φλόκες, φούντες· χοντρή κάπα, μαλλινή, βοσκῶν καὶ χωρικῶν (λ. Ιταλ.).

φοιλιδοειδῶς

— σάν τά λέπια ἐρπετῶν καὶ φαριῶν.

Φοίνικες, οἱ

— ὁ μαθιογικός φοίνικας, ίερό πτηνό τῶν Αἰγυπτίων σάν τόν ἀετό. "Οταν πλησιάζε τό τέλος τῆς ζωῆς του καιγόταν σέ φωτιά, πού μόνο του εἶχε ἐτοιμάσει καὶ ξαναγεννήσαν ἀπό τή στάχτη του. Εἶναι τό σύμβολο τῆς άνανέωσης.

φοοδνται

— φοβοδνται.

φοράες, οἱ

— οἱ φοράδες (φορβάδες).

φουρντουλούσσε

— φουρντουλάω ἡ φλουρτουράω = φτερουγίζω.

- φουσ(σ)ατεύω
φουσ(σ)άτον, τὸ
φράξος, ὁ
φρύαγμα, τὸ
φρύγιον
φτακοίλι, τό
φτελιά, ἡ
φτέρη, ἡ
φτερυιστηρικάν τ' ἀππάρουν
μουν
φυγός, ὁ
φυλακή, ἡ
φύραμα, τό
- ἐκστρατεύω.
δ στρατός, μεταφ. φουσ(σ)άτα = ὄμάδες, δημιοί,
πλῆθος (λ. λατιν.)
— τό δένδρο μελία, φλαμουριά.
— τό Ισχυρό ρουθούνισμα τοῦ ἀλόγου· μεταφ. ἡ ἀλα-
ζονεία (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
— ἄγριο καὶ ζωηρό μουσικό μέλος πού χαρακτήριζε
— τοὺς Φρύγες.
— εἴδος καλήματος.
— δέντρο φηλόκορμο καὶ μακρόβιο.
— φυτό διακοσμητικό.
— ἐπτέρινος τόν ἵππον μουν· κατά λέξη· ἔδωσα φτερνι-
στηριά (σπιρουνιά) στό ἀτι μουν.
— δ φεύγων, αὐτός πού τρέπεται σέ φυγή (δι τρέσας).
— ἡ φρούρηση (Κοραής).
— μαλακή ζύμη, ζυμάρι· μεταφ. ποιότητα ἀνθρώπων,
χαρακτήρας (συνήθως κατώτερος).

X

- χάλαρα, τά
χάμυνω
χαράκι, τό
χάραξ - ακος, ὁ
χαριές, ὁ
χιχιωίζω
χονσμέτι, τό
χρηζώ
χριστός
χρουσωμένα
Χρονσία, ἡ ἡ
Χρονσόπορτα, ἡ
χωσιά, ἡ
- βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι, ἀπόκρημνοι.
— ἀφήνω.
— βράχος, μεγάλη πέτρα, δγκόλιθος.
— τό χαράκωμα, τό πρόχωμα· ἐδῶ : στρατόπεδο.
μυστικό ὅργανο ἀστυνομίας, καταδότης, σπιοῦνος
(λ. τουρκ.)
— χρεμετίζω, χλιμιντρῶ.
— ὑπηρεσία - θέλημα (λέξ. τουρκ.).
— ὑπολογίζω (Διγενής).
— δ χρισμένος μέ τό ἄγιο μύρο.
— χρυσωμένα.
— ἡ Χρυσή Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινούπολης
πού βρίσκεται στό Ν.Δ. ἄκρο της. Ἀπό αὐτήν ἔμπαι-
νων θριαμβευτικά οἱ νικητές αὐτοκράτορες.
— ἐνέδρα, καρτέρι.

Ψ

- Ψυχικό, τό
- συνοικισμός τῆς Ἀθήνας, πέντε χιλιόμετρα ἀπό
αὐτήν.

Ω

- ‘Ωρολόγιον, τό
ῳδύομαι
ῳτσαι
- λειτουργικό βιβλίο πού περιέχει τίς Ἀκολουθίες τῶν
'Ωρῶν, (α', γ', στ', θ') καθώς καὶ τίς Ἀκολουθίες τοῦ
Μεσονυκτικοῦ, "Ορθρου, Ἐσπερινοῦ, κ.ά.
— βγάζω ἄγρια φωνή, οὐρλιάζω, θρηνῶ.
— ὡς καὶ, ἀκόμη καὶ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1714 στό Μεγάλο Δένδρο τῆς Αίτωλίας καί δολοφονήθηκε τό 1779 στό Βεράτι τῆς Άλβανίας. Στό μεγάλο πνευματικό μαρασμό τῆς ἐποχῆς του ἀναδείχθηκε μεγάλος ἔθνικός καί θρησκευτικός κήρυκας για τό ύπόδουλο ἔθνος τῆς ἡπειρωτικῆς Ελλάδας.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. — Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1824 καί πέθανε τό 1879. Σπούδασε Νομικά στήν Ίταλία καί Γαλλία καί ἤταν ὀντιπρόσωπος (γερουσιαστής) τῆς Ιδιαιτέρης πατρίδας του στήν Ίονιο βουλή. "Οταν ἐνώθηκαν τά 'Επτάνησα μέ τήν Ελλάδα βγῆκε βουλευτής στήν Ἑλληνική βουλή. Στάθηκε ὀληθινός βάρδος. Τό ἔργο του είναι γεμάτο φαντασία καί ἀσυγκράτητο πατριωτισμό.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1771 στά Γιάννενα καί πέθανε στό Ζαγόρι τό 1823. Σπούδασε ιατρική στό Πατάβιο τῆς Ίταλίας καί ἀφοῦ γύρισε στή πατρίδα του ἀναδείχθηκε μεγάλος «ιατροφιλόσοφος». Παράλληλα ὅμως ἀσχολήθηκε μέ τά γράμματα καί θεωρεῖται ἔνας ἀπό τούς προδρόμους τῆς νέας Ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. — Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1835 καί πέθανε στήν Αθήνα τό 1907. "Εγραψε ἀπομνημονεύματα, ιστορικά καί φιλολογικά μελετήματα, διηγήματα καί πολλά ἔργα κατάλληλα γιά παιδιά. "Ιδρυσε τόν «Σύλλογον πρός διάδοσιν ὡφελίμων βιβλίων» μέ σκοπό τήν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ καί ἡθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ελληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1868 καί πέθανε τό 1946. Δημοσίευσε πολλές ιστορικές μελέτες, σχετικές μέ τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καί τούς κατοπινούς χρόνους. "Εγραψε ἥθογραφικά καί ἡρωϊκά διηγήματα. "Ἐπίσης δημοσίευσε τά «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καί τά «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασσομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1716 στήν Κέρκυρα καί πέθανε τό 1806. "Υπῆρξε διευθυντής τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους στή Πόλη, ἐπίσκοπος στή Χερσόνησα, καί μέλος τῆς Αύτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. "Εξόχος φιλόλογος καί φιλόσοφος, ἀναδείχθηκε ὁ σημαντικότερος δάσκαλος τοῦ Γένους περίν ἀπό τόν Ἀδαμάντιο Κοραή. "Η συγγραφική του προσφορά ἤταν πολύ πλούσια.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στίς Κροκεές τῆς Λακωνίας τό 1912. Ως τώρα ἔχει δημοσιεύσει πολλά ἔργα, ὅχι μόνο ποιητικά ἀλλά καί πεζά.

Ποιητικά : «Κάτω ἀπό σκιές καί φῶτα», «Κατεβαίνοντας τή σιγή τῶν αἰώνων», «Ο Ταύγετος καί ἡ σιωπή», «Τά θολά ποτάμια», «Ἐξοδος μέ τ' ὅλογο», «Γράμματα στόν Ρόμπερτ Ὀππενχάϊμερ» κ.ἄ. Πεζά : «Δύο ἄνθρωποι μιλοῦν γιά τὴν ειρήνη τοῦ κόσμου», «Ο Νίκος Καζαντζάκης», κ.ἄ.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑ·Υ·PON). — Διάσημος Ἀγγλος ποιητής καί θερμός φιλέλληνας. Γεννήθηκε στό Λονδίνο τό 1788. Ἡ ψυχή του φλεγόταν ἀπό τά ιδανικά τῆς ἑλευθερίας καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Γεμάτος ἀπό ἐνθουσιασμό γιά τὸν Ἑλληνικό ἀγώνα κατέβηκε στήν Ἐλλάδα καί ἀφίέρωσε δλες τίς δυνάμεις του γιά τὴν ἀπελευθέρωσή της. Πέθανε ἀπό τίς κακουχίες στό Μεσολόγγι τό 1825. Τήν ποίησή του τή χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια κι οἱ ύψηλές ίδεες.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1894 καί πέθανε τό 1968. Σπούδασε φιλολογία στήν Ἀθήνα καί μετά στή Γερμανία. «Υπηρέτησε διαδοχικά στή Δημόσια Ἐκπαιδευση ὡς καθηγητής, γυμνασιάρχης, γενικός ἐπιθεωρητής καί διευθυντής στό Διδασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Δημοσίευσε: «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Ἄι κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καί πολλές ὅλες φιλολογικές καί φιλοσοφικές μελέτες στό Ἐγκυκλοπαιδικό λεξικό «Ἡλιος» καί στό περιοδικό «Νέα Ἐστία».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1871 στή Σίφνο καί πέθανε τό 1942. Σπούδασε Φιλολογία. Δημοσίευσε τήν ποιητική συλλογή: «Σκαραβαῖοι καί Τερρακότες» καί μετέφρασε ἔμμετρα τίς τραγῳδίες τοῦ Αἰσχύλου καί τοῦ Σοφοκλῆ. Τά ποιήματά του διακρίνονται γιά τό γνήσιο λυρικό τους τόνο καί τή φροντισμένη ἐπεξεργασία τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — «Ἐνας ἀπ' τοὺς μεγάλους πατέρες καί διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Γεννήθηκε στά μέσα τοῦ Ζ' αἰώνα στή Δαμασκό, πού τότε κατεῖχαν οἱ Ἀραβες. Σπούδασε φιλοσοφία, ἴστορία, καί θεολογία. Κατά τήν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας πήγε στή Κωνσταντινούπολη καί διακρίθηκε ὡς εἰκονολάτρης. Τό πιό σπουδαῖο ἀπό τά ἔργα του είναι ή «Πηγή τῆς γνώσεως». «Ἐγραψε ὀκόμη «Λόγους» καί «Ἀσματα» καί συνέταξε τήν «Ὀκτώχον» στήν ὅποια συγκεντρώθηκαν καί ἔργα ἀπό ὅλους ὑμνογράφους.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Θρασύβουλου Ζωιόπουλου.

Γεννήθηκε στό Ἀργος τό 1882 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1947. «Ἐγραψε ποιητικές συλλογές, δράματα, διηγήματα καί μελέτες. Σάν λογοτέχνης ἔμεινε πιστός στήν ἑθνική παράδοση.

ΔΟΥΚΑΣ. — Βιζαντινός ἴστορικός, μέ ἀγνωστο βαφτιστικό ὄνομα. «Ἐζησε τήν ἐποχή πού οι Τούρκοι πήραν τήν Κωνσταντινούπολη. Είναι ἀγνωστος δ-

τόπος πού γεννήθηκε, καθώς καί τά συγκεκριμένα δρια τῆς ζωῆς του. Τό ίστορικό του σύγγραμμα διασώθηκε σέ αντίγραφο χωρίς έπιγραφή, σέ παρισινό χειρόγραφο καί ἀναφέρεται στά γεγονότα τῆς περιόδου 1341 - 1462. Είναι πηγή ἀξιόπιστη, γιατί περιέχει γεγονότα πού ἀντιλήφθηκε ὁ ίδιος προσωπικά. Ἡ ἔκθεση τῶν γεγονότων εἶναι λιτή, ζωηρή καί σέ γλώσσα εύκολα κατανοητή.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. — Γεννήθηκε τό 1878 καί πέθανε τό 1920. Σπούδασε Νομικά καί χρημάτισε διπλωμάτης καί πολιτευτής. Είναι ἀπό τούς πρωτεργάτες τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα, ἀγνός 'Ελληνολάτρης. Ἐγραψε πολλές μελέτες καί λογοτεχνικά ἔργα μέ τό φυεδώνυμο "Ιδας".

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1859 καί πέθανε τό 1951. Ποιητής καί λογοτέχνης μέ πλούσιο συγγραφική προσφορά. Ἀπό τό 1926 ἦταν Ἀκαδημαϊκός. Τά ἔργα του τά διακρίνει ἡ ἀγάπη γιά τή πατρίδα καί ἡ λατρεία πρός τή φύση καί τήν Ἑλληνική ζωή.

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ. — Γεννήθηκε στήν Ἡράκλειο τό 1911. Θεωρεῖται ἀπό τούς πιό σημαντικούς Νεοέλληνες ποιητές. Ἐργα: «Προσανατολισμοί», «Σποράδες», «Ἡλιος ὁ Πρῶτος», «Ἀσμα ἡρωϊκού καί πένθιμο γιά τόν χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας», «Ἄξιον ἐστί», «Ἐξι καί μία τύψεις γιά τόν ούρανό», «Ἡλιος ὁ ἡλιάτορας», «Τό ρῶ τοῦ ἔρωτα», κ.ἄ. Ἀσχολήθηκε ἐπίστης μέ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν καί ἔγραψε αἰσθητικά δοκίμια.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1906 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1967. Ἀσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Ἐργα: «Ἐλεύθερο πνεῦμα», «Ὦρες ἀργίας», «Ἀργώ», «Εὐριπίδης Πεντοζάλης», «Τό δαιμόνιο», «Λεωνής», «Θέατρο Α'», «Θέατρο Β'», «Πνευματική πορεία» κ.ἄ.

Ὑπῆρξε κατά περιόδους Γενικός Διευθυντής τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1736 καί πέθανε στή Μόσχα τό 1800. Διακρίθηκε ὡς δάσκαλος καί λεοκήρυκας. Ἀπό τό 1779 ἦταν ἀρχιεπίσκοπος στή Χερσώνα καί ἀργότερα στή Σταυρούπολη. Κυριότερα ἔργα του είναι τά δύο Κυριακοδρόμια ('Ερμηνεία τῶν καθ' ἐκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καί Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται γιά τή ρητορική του δεινότητα καί γιά τή λόγια παράδοση στή γλώσσα.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια τό 1863 καί πέθανε τό 1932. Δέν ἔγραψε πολλά ποιήματα. «Ολο τό ποιητικό του ἔργο εἶναι ἔνας τόμος ἀπό 154 ποιήματα. 'Ο στίχος τοῦ Καβάφη, ιδιόρρυθμος καί στή γλώσσα καί στό μέτρο, ἀποφεύγει τήν καθιερωμένη τεχνική. Τά περισσότερα ποιήματά του ἔχουν γνωμολογικό χαρακτήρα, κι ἀπό αύτή τήν πλευρά γίνονται διδακτικά, (π.χ. οἱ «Θερμοπύλες»), χωρίς νά χάνουν τή λυρική τους πνοή.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1792 καί πέθανε στήν 'Αγγλία τό 1876. "Εζησε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του στήν 'Ιταλία, 'Ελβετία καί 'Αγγλία καί σχετίστηκε μέ τόν 'Ιταλό ποιητή Ούνγο Φώσκολο. Τό κύριο ἔργο τοῦ Κάλβου εἶναι δυό μικρές ποιητικές συλλογές, ἡ «Λύρα» καί τά «Λυρικά», πού περιέχουν είκοσι ώδες ἐντελῶς πρωτότυπες στή γλώσσα, στά μέτρα καί στίς ποιητικές εἰκόνες. Τά ποιήματά του είναι γεμάτα ἀπό φλογερό πατριωτισμό, λυρική δύναμη καί μεγαλοπρέπεια. Τελευταῖα ἔγινε ἡ ἀνακομιδὴ τῶν δστῶν του στή Ζάκυνθο.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1824 καί πέθανε τό 1873. Εὐαίσθητος καί ἐλεγειακός ποιητής τῆς παλιᾶς 'Αθηναϊκῆς Σχολῆς. Τό ἔργο του διακρίνεται γιά τήν ἔξαιρετική του ποιότητα. "Εργα : «'Η Λύρα», «'Απάνθισμα ποιητικόν», «'Η Βάρβιτος», «Κλεονίκη» κ.ἄ.

ΚΑΡΕΛΛΗ ΖΩΗ. — Ποιήτρια. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη τό 1901. "Εργα: «Πορεία», «'Εποχή τοῦ Θανάτου», «Φαντασία τοῦ χρόνου», «Τῆς μοναξιᾶς καί τῆς ἔπαρσης», «Χαλκογραφίες καί εἰκονίσματα» κ.ἄ. Δημοσίευσε ἐπίσης θεατρικά ἔργα, καί δοκίμια.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Γεννήθηκε στά Λεχαινά τῆς 'Ηλείας τό 1866 καί πέθανε τό 1922. 'Υπηρέτησε ως γιατρός στό ἐμπορικό ναυτικό καί στό στρατό. Τά διηγήματά του συγκεντρώθηκαν σέ πέντε τόμους. Τό ἔργο του, πλούσιο γλωσσικά, διακρίνεται γιά τή βαθιά ψυχολογική καί κοινωνική ἀπεικόνιση τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. 'Η παράσταση τῶν γεγονότων στά διηγήματά του παίρνει τής διαστάσεις ἐπικοῦ μεγαλείου.

ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. — 'Αρχαιολόγος. Γεννήθηκε στήν "Αμφισσα τό 1900 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1967. "Υπῆρξε διευθυντής κι ἀπό τούς πιό κύριους διοργανωτές τοῦ 'Εθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου. "Ηταν μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Στίς ἀρχαιολογικές του μελέτες διακρίνεται γιά τή λεπτότητα στίς παρατηρήσεις του καί τήν ἐρμηνευτική του ίκανότητα.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — "Ελληνας παπικός κληρικός καί ποιητής. Γεννήθηκε στήν Κεφαλλονιά τό 1688 καί πέθανε στή Χιμάρα, ἄγνωστο πότε. "Ηταν προικισμένος μέ ἔξοχη ποιητική ιδιοφυΐα. "Εγράψε πολλά θρησκευτικά ποιήματα ἀπό τά όποια σώζεται τό δεκατετράστιχο (σονέτο) μέ τόν τίτλο «Εἰς τήν μετάστασιν τῆς Πανάγυου». Τό δεκατετράστιχο αύτό εἶναι ἀπό τά πρῶτα νεοελληνικά ποιήματα πού γράφτηκαν ἀπό γνωστούς ποιητές.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. — Λογοτέχνης καί ζωγράφος. Γεννήθηκε στίς Κυδωνίες τῆς Μ. 'Ασίας τό 1897 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1965. Τόσο τό ζωγραφικό, δόσο καί τό λογοτεχνικό του ἔργο εἶναι πάρα πολύ πλούσιο. "Ο Κόντογλου διάκρινεται γιά τήν ἀγάπη του στήν ιδιαίτερη πατρίδα του, τήν προσήλωσή του

στις λαϊκές παραδόσεις και στήν όρθοδοξη θρησκευτική πίστη. Λογοτεχνικά έργα: «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Η πονεμένη Ρωμαιοσύνη», «Τ»Αιβαλί ή πατριδα μου», «Γιαβάς ό Θαλασσινός», «Άδάμαστες ψυχές», κ.α.

Έγραψε έπισης πολλά τεχνοκριτικά κείμενα, σχετικά μέ τή Βυζαντινή ζωγραφική.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. — Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1764, άπό Χιώτες γονεῖς, και πέθανε στό Παρίσι τό 1833. Σπούδασε ίατρική στό Μομπελιέ τής Γαλλίας. Έγκαταστάθηκε στό Παρίσι τό 1788, άπό όπου έπιτέλεσε τό πολύπλευρο έργο του μέσα σέ μια άπέραντη φτώχεια.

Σύστησε τήν «Ελληνική Βιβλιοθήκη», μέ σοφές μελέτες και έρμηνεις γιά τούς άρχαίους Ελληνες συγγραφεῖς, μέ σκοπό τό φωτισμό και τήν παιδεία τῶν συμπατριωτῶν του. «Η έθνική προσφορά τοῦ Κοραή είναι τέτοια, ώστε δίκαια θεωρεῖται πρόδρομος τής έπαναστάσεως και δάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΖΖΕΝΤΖΟΣ. — Λιγοστές είναι οι πληροφορίες γιά τόν ποιητή τοῦ «Ερωτόκριτου». Ο ίδιος μᾶς λέει στό τέλος τοῦ ποιήματος τό σνομά του και δτί γεννήθηκε στή Σητεία τῆς Κρήτης, όπου μεγάλωσε και έγραψε τό έργο του. Άργοτερα πήγε στό Κάστρο (Ηράκλειο). Μετά τήν άλωση τοῦ Κάστρου άπό τούς Τούρκους, οι συμπατριῶτες του έφεραν τό χειρόγραφο τοῦ «Ερωτόκριτου» στή Ζάκυνθο και άπό έκει έγινε γνωστό σ' όλη τήν Ελλάδα. Είναι ή πιό έπιβλητική μορφή τῆς Κρητικής λογοτεχνίας.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ. — Γεννήθηκε στούς Δολούς τῆς Λακωνικῆς τό 1877. Καθηγητής τῆς άρχαιας ιστορίας στό Πανεπιστήμιο Αθηνῶν και μέλος άπό τό 1929 τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν. Έγραψε δξιόλογες έπιστημονικές πραγματείες, άναμεσα στίς άποιες ίδιαίτερη θέση έχει ό «Αρέθας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στό Συρράκο τῆς Ηπείρου τό 1868 και πέθανε στήν «Αρτα τό 1894. Νέος γνώρισε τούς τουρκικούς διωγμούς και ξήρε στήν Αθήνα, όπου έζησε σκληρή ζωή, έργαζόμενος ώς τυπογράφος και ώς ύπαλληλος στά ύπόγεια τῆς Εταιρίας Σιδηροδρόμων. Έγραψε ποιήματα και λίγα πεζά, έμπνευσμένα άπό τήν άγροτική και ποιμενική ζωή τῆς ίδιαίτερης πατρίδας του. Τά ποιήματά του διακρίνονται γιά τή παραστατική δημοτική γλώσσα και τήν νοσταλγική, είδυλλιακή τους διάθεση.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε τό 1898 στήν Αθήνα και πέθανε τό 1950. Σπούδασε Φυσικομαθηματικά. Πολύ νέος άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Έγραψε και λογοτεχνικά έργα. Άργοτερα άσχολήθηκε και μέ τή σύγχρονη ιστορία.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1851 και πέθανε τό 1919. Χρημάτισε καθηγητής τῆς ιστορίας στό Πανεπιστήμιο Αθηνῶν και πρωθυπουργός γιά μικρό διάστημα. Διακρίθηκε γιά τή μεγάλη έπιστημονική του συγ-

κρότηση καί τό ἔρευνητικό του πνεῦμα. Πολυγραφότατος, πλούτισε τήν ιστορική ἔρευνα μέ πολύτιμο υλικό, σχετικά μέ τήν μεσαιωνική ιστορία καί Βυζαντινολογία καί ἀναδείχτηκε ἐπιστήμονας μέ παγκόσμιο κύρος.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1858 στήν Κέρκυρα καί ἐπεισε γιά τήν πατρίδα τό 1912 στό Δρίσκο τῆς Ἡπείρου. Σπούδασε φιλολογία στή Γερμανία καί εἶναι γνήσιος συνεχιστής τοῦ Σολωμοῦ. Διακρίθηκε σάν ποιητής σονέτων. Τόν χαρακτηρίζει ἡ τελειότητα τῆς μορφῆς, ἡ συντομία, κι ἡ αύστηρή μορφή.

ΜΑΚΡΗΣ ΚΙΤΣΟΣ. — Λαογράφος. Γεννήθηκε στή Λάρισα τό 1917. Ἀσχολεῖται μέ τή μελέτη τῆς λαϊκῆς τέχνης τοῦ Πηλίου ειδικά καί τῆς Ἑλλάδας γενικότερα. "Ἐγραψε": «Ο ζωγράφος Θεόφιλος στό Πήλιο», «Πηλιορείτικες Φορεσιές», «Η πηλιορείτικη λαϊκή τέχνη, πηγές καί ἐπιδράσεις», «Η ξυλογλυπτική τοῦ Πηλίου», «Μικρά μελετήματα», «Τά Υφαντά τῆς Θεσσαλίας», «Η Τσαριτσάνη καί τά μνημεῖα της», κ.ἄ.

"Ἐχει δημοσιεύσει ἐπίσης πολλά ἄρθρα μέ λαογραφικό περιεχόμενο σέ ἑφημερίδες καί περιοδικά.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. — Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1870 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1943.

Σπούδασε Νομικά ἀλλά ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία καί κυρίως μέ τήν ποίηση. Οι στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καί νοσταλγική διάθεση. "Ἐδωσε μικρά ἀριστουργήματα: «Μεσολογγίτικο», «Τάκης Πλούμας», «Μπαταριάς» κ.ἄ.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1826 στήν Κεφαλλονιά καί πέθανε τό 1911 στήν Κέρκυρα. Σπούδασε νομικά στήν Ἰταλία. Δέ χρησιμοποίησε τήν ἐπιστήμη γιά ἐπάγγελμα, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση. "Ηταν μαθητής καί φίλος τοῦ Σολωμοῦ. "Οταν ἐνώθηκαν τά 'Ἐπτάνησα μέ τήν Ἑλλάδα, ἔγινε βουλευτής τῆς Κέρκυρας. "Ἐχει δημοσιεύσει τόν ἀριστουργηματικό «'Ορκο» του, τά «Ποιητικά ἔργα» κ.ἄ. Τήν ποίησή του χαρακτηρίζει ἡ τελειότητα τῆς μορφῆς, ἡ κομψότητα κι ἡ ἀρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1855 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1913. Είναι ἐπηρεασμένος ἀπό τή Σολωμική παράδοση καί τήν Ἰταλική ποίηση.

Στήν ποίησή του ἐπικρατεῖ ὁ ρομαντισμός κι ἡ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. — Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1883 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1966. Δημοσιογράφος καί συγγραφέας. Ἀπό τό 1936 ἀκαδημαϊκός. "Ηταν ἔνας ἀπό τούς καλύτερους χρονογράφους, (μέ τό ψευδώνυμο Φορτούνιο), βιογράφος, θεατρικός συγγραφέας καί κριτικός.

Είναι πολυγραφότατος, καί τό ἔργο του χαρακτηρίζεται ἀπό ἀκρίβεια καί παραστατικότητα.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ. — Γεννήθηκε στήν Κεφαλλονιά τό 1669 και πέθανε στό Ληξούρι τό 1714. Σπούδασε στήν Βενετία, και ήταν μαθητής τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου στά θεολογικά και φιλοσοφικά μαθήματα. Διακρίθηκε ως ἐκκλησιαστικός ρήτορας και δάσκαλος τοῦ Γένους. 'Ανυψωσε τή δημοτική σέ πρότυπο λόγο.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1830 στό Maillane, κοντά στίς ἔκβολές τοῦ Ροδανοῦ και πέθανε τό 1914. Διάσημος Προβηγκιανός ποιητής, πού πέτυχε νά ἀναμορφώσει τό γλωσσικό ίδιωμα τῆς Ιδιαίτερης πατρίδας του τῆς Προβηγκίας. Τραγούδησε τίς φυσικές ὄμορφιές της, τούς θρύλους, τίς παραδόσεις και τά ἔθιμά της στό μεγαλόπρεπο και ειδυλλιακό ἔπος «Μιρέϊγ» και σέ ἄλλα ποιήματα. 'Ο Λαμπαρτίνος τόν δύναμασε: «σύγχρονο ὄμηρικό ποιητή» και «"Ἐλληνα ποιητή τή τῆς Ἀβινιόν".

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ή ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ. — Καταγόταν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη και ἔζησε περίπου τόν Θ' αἰώνα. Πήρε τήν ἐπωνυμία «Ἀμαρτωλός» ἀπό τή συνήθεια πού είχαν οἱ μοναχοὶ νά δίνουν αὐτό τό ἐπίθετο στούς ἑαυτούς τους. "Εγραψε χρονικό παίρνοντας ως πρότυπο τό χρονογράφο Θεοφάνη και προγένεστερους χρονογράφους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. — Συγγραφέας. Γεννήθηκε τό 1892 στή Σκαμνιά τῆς Μυτιλήνης και πέθανε τό 1969 στήν 'Αθήνα. Τό 1958 ἔγινε μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. "Εργα: «Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ», «Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Τό πράσινο βιβλίο», «Ο Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης», «Τά Παγανά», «Ἡ Παναγιά ή Γοργόνα», «Ο Πάν» κ.ἄ. Είναι ἀπό τούς μεγαλύτερους νεοέλληνες πεζογράφους.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου 'Αποστολίδη. Γεννήθηκε στή Ρωσία τό 1866 και πέθανε τό 1937 στήν 'Αθήνα. Σπούδασε Ιατρική και ὑπηρέτησε σάν γιατρός στό πολεμικό ναυτικό. Καλλιέργησε ὅλα τά εἶδη τοῦ λόγου: τό διήγημα, τό μυθιστόρημα, τήν ποίηση, τήν κριτική, τό θέατρο. 'Ασχολήθηκε ξεχωριστά και πολλά χρόνια μέ τό χρονογράφημα. "Εγίνε 'Ακαδημαϊκός. Τό ἔργο του τό χαρακτηρίζει ή εὐγένεια και ή χάρη τοῦ γλωσσικοῦ ὑφους.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἔξ Οἰκουόμων. — Γεννήθηκε τό 1780 στήν Τσαρίτσαινα τῆς Θεσσαλίας και πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1857. "Εξοχος κληρικός, συγγραφέας και ρήτορας. Δίδαξε στή Μυτιλήνη, στή Σέρρες, στή Σμύρνη και στήν Κωνσταντινούπολη. Τό 1834 ἐγκαταστάθηκε στήν 'Αθήνα, όπου ἔζησε συγγράφοντας και κηρύττοντας. "Εργα του: «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ιερά Κατήχησις», «Ρητορικοὶ Λόγοι», «Περὶ τῶν ἐμπηνεῖῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ἄ.

"Ο Κωνστ. Οικονόμος διακρίθηκε κυρίως ως ρήτορας και είναι ἀπό τούς μεγαλύτερους 'Ελληνες λόγιους στό πρώτο μισό τοῦ ΙΘ' αἰώνα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ, — Γεννήθηκε τό 1859 στήν Πάτρα ἀπό γονεῖς Μεσολογγίτες και πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1943. Σπούδασε Νομικά στό Πανεπιστήμιο 'Αθη-

νῶν, στό όποιο πολλά χρόνια ύπηρέτησε ως γενικός γραμματέας. Βραβεύθηκε δύο φορές στό Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό. 'Ακαδημαϊκός από τό 1926, πού ίδρυθηκε ή 'Ακαδημία 'Αθηνῶν. Είναι ό καθολικότερος ποιητής μας, ό θινικός μας βάρδος.

Τό έργο του είναι ποικιλότατο καί σημαντικό: ποίηση, πεζογραφία, κριτική, μελετήματα, χρονογραφήματα, ἄρθρα σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά. Φιλοτεχνησε ἐπίσης πολλές μεταφράσεις από τήν ξένη φιλολογία. 'Εμπνεύσθηκε τά έργα του από τή μακραίωνη θίνική μας ιστορία, από τή σύγχρονη διανόηση καί από τό συναισθηματικό βίο τῆς σύγχρονης ἑποχῆς. Τό έργο του τό χαρακτηρίζει ή δύναμη τῶν ποιητικῶν συλλάτψεων, ό πλούτος τῆς γλώσσας, ή πρωτοτυπία καί ή ποικιλία τῶν ἐκφραστικῶν μέσων. Είναι ό μεγαλύτερος ποιητής μας μετά τό Σολωμό.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ — Γεννήθηκε τό 1851 στόν Πειραιά καί πέθανε στήν 'Αγγλία τό 1935. Μαχητικός δπαδός καί ύποστηρικτής τῆς δημοτικῆς. 'Ηταν λόγιος μέ πλατιά μόρφωση. Νέος ἀκόμη ἑκδίδει σέ κριτική ἔκδοση τήν «'Αντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ. "Εγραψε ποιήματα καί καλλιέργησε κυρίως τό πατιδικό τραγούδι. Μετέφρασε στή δημοτική τήν Καινή Διαθήκη καί τήν Ἰλιάδα τοῦ 'Ομήρου. Δημοσίευσε ἀκόμη πολλά ἄρθρα καί μελέτες γιά τό γλωσσικό ζήτημα, καθώς καί μεταφράσεις από τήν ἀρχαία Ἑλληνική καί τήν ξένη λογοτεχνία.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1851 στή Σκίαθο ἀπό πατέρα ιερέα. Στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν ἀκούστε λίγα μαθήματα φιλολογίας. 'Εργάστηκε σέ ἐφημερίδες σάν μεταφραστής τῆς γαλλικῆς καί τής άγγλικῆς. "Εξησε φτωχός ἀλλά μέ ἐγκαρτέρηση. Πέθανε τό 1911. Δημοσίευσε σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά πολλά διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καί λίγα ποιήματα. Διακρίνεται γιά τή γνήσια θρησκευτικότητά του, τόν πηγαίο λυρισμό του, τό ιδιότυπο ύφος του. 'Ο Παπαδιαμάντης είναι ἔνας ἀπό τούς μεγαλύτερους — ἵσως ό καλύτερος - διηγηματογράφος μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. — Γεννήθηκε στό Καρπενήσι τό 1877 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1940. 'Υ πῆρε διευθυντής τῆς 'Εθνικῆς πινακοθήκης καί 'Ακαδημαϊκός. "Εγραψε πεζούς ρυθμούς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτες (κριτικές, αἰσθητικές) ποιήματα καί δράματα. Διακρίνεται γιά τήν ἀκρίβεια, ἐπιγραμματικότητα καί ἀπλότητα τοῦ ύφους του. "Εχει τό πάθος τῆς τελειότητας τῆς μορφῆς.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1895 καί πέθανε τό 1976. 'Ηταν μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Τό 1964 πῆρε τό Α' Κρατικό βραβείο ποιήσεως. "Εργα : «'Έκλογή Α'», «'Έκλογή Β'», «'Ασκηση στόν 'Αθω», «'Οπου ἡν Κῆπος», «'Μολδοβλαχικά τοῦ μύθου», κ.ά.

"Εγραψε ἐπίσης πολλές οἰκονομικές μελέτες.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1815. 'Ο πατέρας του θανατώθηκε στήσ σφαγές τοῦ 1821. 'Εκπαιδεύτηκε

στήν 'Οδησσό ως ύπότροφος τοῦ Τσάρου 'Αλεξάνδρου Α'. Τό 1851 διορίστηκε καθηγητής τῆς ιστορίας στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν καί δίδαξε ως τό θάνατό του (1891).

'Εκτός διάπο πολλές δόλλες ιστορικές μελέτες, ἔγραψε τήν περίφημη «Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ "Εθνους", μέ τή δόποια ἀπέδειξε τήν ἀδιάσπαστη ιστορική συνέχεια τοῦ 'Ελληνισμοῦ ἀπό τήν ἡρωική ἐποχή ως σήμερα.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ. — Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1838 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1895. 'Ανήκει στήν παλιά 'Αθηναϊκή Σχολή. Τά κύρια χαρακτηριστικά στήν ποίησή του είναι ό ρομαντισμός καί ό ρητορικός στόμφος.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ. — (1829-1870). Γερμανός φιλόλογος. Δημοσίευσε, ἔκτός διάπο τίς διάφορες φιλολογικές, ἔργασίες γιά τόν "Ομηρο καί τό Σοφοκλῆ, τή γνωστότατη συλλογή δημοτικῶν νεοελληνικῶν τραγουδιῶν μέ τόν τίτλο «Τραγούδια Ρωμαίικα, Popolitanaria Carmina Graeciae recentioris» στή Λιψία τό 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. — Γεννήθηκε στή Θεσσαλία τό 1776 καί πέθανε τό 1863. Μυήθηκε στά σχέδια τοῦ Ρήγα γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ "Εθνους καί ἔργαστηκε πολύ γιά τήν ἐπιτυχία τους. ἔγραψε τά ἔργα : «Ιστορία τοῦ Σουλίου καί τής Πάργας», «Ἐπιτομή τῆς Ιστορίας τῶν 'Αθηνῶν» καί «Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φεραίου».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ ΛΑΥΡΑΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1873 καί πέθανε τό 1952. 'Αξιωματικός τοῦ πυροβολικού. ἔγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικές ἀναμνήσεις (1912) καί ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1862 στήν 'Αθήνα καί πέθανε τό 1924. ἔγραψε πολλές ποιητικές συλλογές καί παιδικά ποιήματα. ἔχει μεταφράσει τά «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου καί τήν «'Ηλέκτρα» τοῦ Εύριπιδη. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα τοῦ υφους του. Ἀντλούσε τά θέματά του ἀπό τή ζωή, τίς παραδόσεις καί τήν ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1852 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1912. Τό 1890 ἔγινε καθηγητής τῆς ἀρχαιολογίας καί μυθολογίας στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν. Είναι ό πρώτος πού ἀσχολήθηκε συστηματικά μέ τήν ἔλληνική λαογραφία καί τήν καθιέρωσε σάν ἐπιστήμη την 'Ελλάδα. Τό πλούσιο συγγραφικό του ἔργο τιμᾶ τήν ἔλληνική ἐπιστήμη.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. — Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. Γεννήθηκε τό 1879 στή Χίο καί πέθανε τό 1932 στόν Πειραιά. ἔγραψε δυό ποιητικές συλλογές, τίς «Σκιές» καί τίς «Μουσικές Φωνές». ἔργο λιγοστό, ἀλλά διαλεχτό.

‘Η ποίησή του διακρίνεται γιά τή μελαγχολική διάθεση, τή μουσικότητα καί τή λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν μέσων.

ΡΑΛΛΗ ΜΑΡΙΑ. — Λογοτέχνης. Γεννήθηκε στόν Πειραιά καί πέθανε τό 1976. Ασχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία. Ἐργα : «Μία γαλάζια γυναίκα», «Γιά μιά ζωγραφιά καί γιά ένα σκύλο», «Ἐνας κοῦκος σωπαίνει τή νύχτα», «Δρομολόγια καί καθυστερήσεις», «Στήν Κύπρο φέγγει», κ.ἄ.

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Ποιητής. Γεννήθηκε στή Μονεμβασία τό 1909. Ή ποιητική του προσφορά είναι πολύ μεγάλη. Θεωρεῖται ένας ἀπό τούς πιο σημαντικούς σύγχρονους ποιητές. Τό ἔργο του συγκεντρωμένο ἄρχισε νά βγαίνει σέ τόμους τό 1961, μέ τόν τίτλο «Ποίηματα».

‘Ασχολήθηκε ἐπίσης μέ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν.

ΡΟ·Ι·ΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ. — Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1835 καί πέθανε στήν Αθήνα τό 1904. Ἐγραψε ιστορικά μυθιστόρηματα, διηγήματα, χρονογραφήματα, κριτικές μελέτες. Μεγάλη ήταν ή συμβολή του στήν ἀντιμετώπιση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Διακρίνεται γιά τό σπινθηροβόλο καί καυστικό πνεῦμα του καί τό γλαφυρό ύφος του.

ΣΑΤΟΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΡΕΝΕ. — Περίφημος Γάλλος συγγραφέας καί διπλωμάτης (1768 - 1848). Είναι ό δημιουργός τῆς πρώτης φιλελληνικής κίνησης στή Γαλλία. Ή ἐπίδρασή του στά γαλλικά γράμματα ήταν τεράστια. Ἐγραψε: «Οδοιπορικόν ἀπό Παρισίων εἰς Ιεροσόλυμα», «Τό πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ», κ.ἄ. πολλά.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοελληνας ποιητής. Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1900 καί πέθανε στήν Αθήνα τό 1971. Ποιητικά ἔργα : «Στροφή», «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο Γυμνασμάτων», «Ημερολόγιο Καταστρώματος Α'», «Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'», «Κίλη», «Κύπρον, οὐ μ' ἔθεσπισεν...».

Πεζογραφήματα: «Ἐξι νύχτες στήν Ακρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες 1935-1941» καί «Μέρες 1945 - 1951», ήμερολόγιο. Οι κριτικές του μελέτες συγκεντρώθηκαν σέ δυό τόμους μέ τό τίτλο «Δοκιμές». Ο Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε ίδιαίτερα μέ τή μελέτη καί πάρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Αγγελού ποιητή Θ.Σ. Ελιοτ. Μετέφρασε ἐπίσης κείμενα ἀπό τήν Αγία Γραφή καθώς καί ἐκλεκτά κείμενα πολλῶν ξένων ποιητῶν. Είναι ό νεοκλασικός τῆς μοντέρνας μας ποιήσεως. Τό ἔργο του θεωρεῖται σταθμός γιά τή σύγχρονη λογοτεχνία μας. Ο Γ. Σεφέρης είναι ό πρωτος Νεοελληνας ποιητής πού τιμήθηκε μέ τό βραβείο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. — Κορυφαῖος Νεοελληνας ποιητής. Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1884 καί πέθανε στήν Αθήνα τό 1951. Καθαρά ποιητικά ἔργα του : «Ἀλαφροίσκιωτος», «Πρόλογος στή ζωή», «Στίχοι», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τό Πάσχα τῶν Έλλήνων», «Ἀκριτικά», «Ἀντίδωρο». Ἐγραψε καί τίς ποιητικές τραγωδίες

«Ο Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «Ο Δαίδαλος στήν Κρήτη», «Σίβυλλα», «Ο Χριστός στή Ρώμη», «Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τά "Απαντά του ἐκδίδονται σέ μια σειρά τόμων, μέ τόν τίτλο «Λυρικός βίος». Ο Σικελιανός, μαζί μέ τή σύζυγό του Εύα, ὀγωνίστηκε γιά τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, μέ τό νά ὄργανώσει τό 1927 καί τό 1930 πνευματικές καί καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις στούς Δελφούς.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1759 στό Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καί πέθανε τό 1805 στή Βαΐμαρτη. Ἐγραψε πολλές ποιητικές συλλογές καί δράματα. Θεωρεῖται ἔνας ἀπό τούς μεγάλους ποιητές τῆς Γερμανίας, ἰσάξιος τοῦ Γκαϊτε. Πολλά ποιήματά του μεταφράστηκαν στά ἑλληνικά καθώς καί τά σπουδαιότερα δράματά του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. — Γεννήθηκε τό 1881 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1952. Στό Παρίσι παρακολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καί αἰσθητικῆς. Ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία, τή δημοσιογραφία καί ἔγινε ἀκαδημαϊκός τό 1945. Ἐγραψε ποιήματα, δράματα καί κριτικές μελέτες.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1854 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1925. Σπούδασε Νομικά. Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικές μελέτες, ήθογραφίες, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καί σατιρικά. Ἀπό τό 1886 ως τό 1918 κυκλοφόρησε τό «Ἐθνικόν ήμερολόγιον». Στή σάτιρα περαμένει μοναδικός.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Γεννήθηκε στήν Κυδωνία τῆς Κρήτης τό 1645 καί πέθανε τό 1697. Χειροτονήθηκε ιερέας καί δίδαξε Φιλοσοφία καί Θεολογία στή Βενετία. Στά 1681 ἔβγαλε τήν περίφημη «Ρητορική» του, σέ λαϊκή γλώσσα, πού μαζί μέ τά «γράμματά» του είναι ἀπό τά καλύτερα δείγματα δημοτικού λόγου, τό IZ' αιώνα.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1798 στή Ζάκυνθο καί πέθανε στήν Κέρκυρα τό 1857. Σπούδασε στήν Κρεμώνα καί κατόπιν στήν Παβία τῆς Ἰταλίας. 'Εκτός ἀπ' τά Νομικά δισχολήθηκε κυρίως μέ φιλολογικές μελέτες καί μέ τήν ποίηση. Τά πρώτα του ποιήματα τά ἔγραψε στήν Ἰταλική γλώσσα, γρήγορα ὅμως μέ τήν ἐπίδραση τοῦ Σπυρίδωνα Τρικούπη ἀρχίζει τή συστηματική μελέτη τῆς ἑλληνικῆς καί συνθέτει τά πρώτα ἑλληνικά ποιήματα, πού είναι κυρίως σατιρικά καί λυρικά. Τό 1823 ἔγραψε τόν Ἐθνικό μας ὄμιο. Τό ἔργο του συγκέντρωσε καί ἔξεδωσε τό 1859 ὁ φίλος του λόγιος Ἰάκ. Πολυλᾶς, μέ σημαντικά «Προλεγόμενα» καί κριτικά σημειώσατα. 'Εκτός ἀπό τόν «Ὕμνο», τά σπουδαιότερα ποιήματά του είναι η 'Οδή εἰς τόν Θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος», οί «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», ή «Κρητικός», ή «Λάμπτρος» κ.ά.

'Η ποίηση τοῦ Σολωμοῦ συνδυάζει τό ύψηλό ἀνθρώπινο αἰσθημα, γιά μιά βαθύτερη ἐμρηνεία τῆς ζωῆς, μέ τή δύναμη τῆς εἰκόνας, τήν ἀρμονία τῆς ποιητικῆς φράσης καί τήν τελειότητα τῆς στιχουργίας σέ μια γλώσσα γνήσια σχεδόν δημο-

τική. Έτσι ό Σολωμός μέ τό ἔργο του καταξιώθηκε στήν εθνική συνείδηση ώς ό μεγαλύτερος νεοέλληνας ποιητής.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1852 στή Σύρο καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1919. Σπούδασε Φιλολογία. Από τό 1883 ώς τό 1918 κυκλοφόρησε τήν ἑβδομαδιαία σατιρική ἐφημερίδα του «ὁ Ρωμιός», πού τήν ἔγραψε μόνος ἀπό τήν ἀρχή ὥς τό τέλος, σέ στίχους. Ένω είναι ούσιαστικά σατιρικός δέν τοῦ λείπουν οι λυρικοί τόνοι. Ή ποίησή του είναι ἔνας γελοιογραφικός πίνακας τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ. — Πολιτικός. Γεννήθηκε στή Σάμο τό 1863 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1948. Σπούδασε στήν 'Αθήνα καί στή Γερμανία καί ειδικεύτηκε στήν 'Αρχαιολογία. Αγωνίστηκε στή Σάμο γιά τά προνόμια τοῦ νησιοῦ, πρῶτα σάν ἀρχηγός τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1907, καί ἔπειτα καί μέ ἄλλα κινήματα πού προετοίμασε ἀπό τήν 'Αθήνα, κυρίως μέ τήν ἐπανάσταση τοῦ 1912.

'Υπήρξε Γεν. Διοικητής Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργός καί πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Γεννήθηκε στό Μεσσολόγγι τό 1788. Σπούδασε πολλά χρόνια στήν Εύρώπη Φιλολογία καί Φιλοσοφία. Από τήν ἀρχή τῆς 'Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως κατέβηκε στήν 'Ελλάδα καί ὑπηρέτησε σέ διάφορες δημόσιες θέσεις. Στίς κυβερνήσεις τοῦ Καποδιστρία καί τοῦ "Οθωνα ἔγινε πολλές φορές 'Υπουργός καί Πρωθυπουργός. Πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1872. Πάρα πολύ σπουδαίο είναι τό ἔργο του «Ιστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως». Είναι μιά ἀριστη πηγή γιά τή μελέτη τοῦ ἀγώνα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ. — Γεννήθηκε στό χωριό τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνο ἢ Φερές τό 1758 καί δολοφονήθηκε ἀπό τίς σουλτανικές ἀρχές στό Βελιγράδι τό 1798. Ήγεική μορφή τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Μέ τή «Μεγάλη χάρτα» του, τά «Δίκαια τοῦ ἀνθρώπου» καί τά φλογερά πατριωτικά του ποιήματα συνέβαλε πάρα πολύ στόν ξεσηκωμό τῶν σκλάβων ἀδελφῶν τους. Γιά τοῦτο δίκαια θεωρήθηκε πρόδρομος καί πρωτομάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1401 στήν Κωνσταντινούπολη καί πέθανε μετά τό 1467. 'Υπήρξε γραμματέας στούς αὐτοκράτορες Μανουήλ καί Ἰωάννη Παλαιολόγο καί ἀνέλαβε πάρα πολλές διπλωματικές ἀποστολές μέ διαταγή τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Στήν ἀλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἤταν αὐτόπτης μάρτυρας καί πιάστηκε αἰχμάλωτος, ἀργότερα δόμως ἔξαγοράσθηκε. Τό ἔργο του «Χρονικόν» γραμμένο στή λόγια γλώσσα, μέ μερικές παραχωρήσεις στή λαϊκή, είναι πολύτιμη ιστορική πηγή.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Γεννήθηκε στό 'Αγρίνιο τό 1868 καί πέθανε στήν Ιταλία τό 1920. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, ἀρθρα, κριτικές μελέτες. Είναι ό ίδρυτής τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898 - 1899), στήν κριτιμότερη περίοδο

τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, στό όποιο συνεργάστηκαν οἱ καλύτεροι λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Γεννήθηκε στό Ρέθυμνο τῆς Κρήτης, ἀγνωστό πότε, καί πέθανε τό 1685. Ἐκτός ἀπό τὴν τραγωδία του «Ἐρωφίλη», πού είναι ἔνα ἀπό τὰ καλύτερα ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, τελευταῖα τοῦ ἀποδίδονται τὸ ποιμενικό δράμα «Πανώρια» καὶ ἡ κωμῳδία «Κατσούρμπος».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. — Γεννήθηκε στό Σούλι τό 1862 καὶ σπούδασε στή Σμύρνη καὶ στήν Κωνσταντινούπολη. "Ἐγραψε διηγήματα, μέντονο ἥθο-γραφικό χρῶμα, καὶ πολλές ιστορικές μελέτες. Μᾶς ἔδωσε ἀριστοτεχνικά ἥθη καὶ έθιμα καὶ καθαρές ψυχολογικές παρατηρήσεις.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. — Γεννήθηκε τό 1772 στήν Καστοριά τῆς Μακεδονίας. Σπούδασε Νομικά καὶ Ἰατρική στήν Ἰταλία. "Εζησε τά περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες (Βουκουρέστι), στίς αὐλές τῶν ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ, κατέχοντας διάφορα ἀξιώματα. Πέθανε στή Βλαχία τό 1847.

"Ἐγραψε λυρικά ποίηματα μέ τά ὅποια τραγουδᾶ βασκικά καὶ αἰσιόδοξα τίς χαρές τῆς ζωῆς (ἀνακρεόντεια) καὶ γιά τοῦτο ὀνομάσθηκε «ὁ Νέος Ἀνακρέων». Εἶναι ἀπό τούς πρώτους ποιητές τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Κατηγητικός Λόγος, Ιωάννη τοῦ Χρυσοστόμου	7
2. Ἀπό τὴν «Βυζαντινή Ἰστορίᾳ» τοῦ Δούκα:	
α) Οἱ διαπραγματεύσεις πρὶν ἀπό τὴν ἡλωση	8
β) Ο Θρῆνος γιὰ τὴν ἡλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως	9
3. «Χρονικόν», Γεωργίου Φραντζῆ: Ό Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος μιλάει στούς συμπολεμιστές τους	11

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Διγενῆς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἀπό τὸν 8ο λόγο, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	13
2. Ἀπό τό «Χρονικὸν τοῦ Μορέως», ἀγνώστου	15
3. Ἀπό τὸν «Ἐρωτόκριτον»: Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βιτζέντζου Κορνάρου	20

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ό θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	25
2. Διγενῆς (Κυπριακή παραλλαγή), δημῶδες	27
3. Τῷ Ἀνδρονίκου διοί, δημῶδες	30
4. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφιᾶς (1453), δημῶδες	31
5. Ἡ κερα - Βδονιά, δημῶδες	32

III. ΘΕΑΤΡΟ

1. Ἀπό τὴν «Ἐρωφίλη», Γεωργίου Χορτάση	33
2. Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	38

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΩΣ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΗΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1.	'Ελλάδος καὶ 'Ελλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	49
2.	'Από τὰ κηρύγματα Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ	.....
α)	'Ο σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	52
β)	Περὶ ἐλεμοσύνης	52
γ)	Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	53
δ)	Κυριακὴ ἀργία	53
ε)	'Η σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	53
3.	Διδαχὴ τῇ 'Αγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία Μηνιάτη	54
4.	'Η Μουσική, Εὐγένιον Βουλγάρεως	60
5.	Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	62
6.	Περὶ 'Αγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	64
7.	Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	66
8.	Αἱ 'Αθηναὶ τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἀπό τή «Γεωγραφία Νεωτερική»), Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου	67
9.	Τὰ Δίκαια τοῦ 'Ανθρώπου, Ρήγα Φεραίου	68
10.	Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραϊβοῦ	71
11.	Σάλπισμα Πολεμιστήριον, 'Αδαμαντίου Κοραῆ	74
12.	'Ο Παπατρέχας, 'Αδαμαντίου Κοραῆ	79

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. Παραδόσεις τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ (ἀπό τό δύμανυμο
βιβλίο τοῦ Ν. Γ. Πολίτου):

1.	Τό σχέδιο τῆς 'Αγιᾶς Σοφιᾶς	84
2.	'Η 'Αγια Τράπεζα τῆς 'Αγια - Σοφιᾶς	85
3.	'Η ἐκκλησία τ' 'Αι - Γεωργιοῦ	85
4.	Τό λεοντάρι τοῦ 'Υμηττοῦ	85
5.	Οἱ κολόνες τοῦ 'Ολυμπιείου	86
6.	Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	86
7.	Τό κυπαρίσσι	86
	II. Παροιμίες τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου).	87

I. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγηνος, Φραγκίσκου Κολομπῆ	89
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελενστινλῆ, (Φεραίου)	89
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	91
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	92
5. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	92
6. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὄμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	93
7. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	94
8. Εἰς Φραγκίσκων Φραΐζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	95
9. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	95
10. Ὁ Κρητικός, Διονυσίου Σολωμοῦ	96

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὁριᾶς, δημῶδες	98
2. Ὁ Ξένος, δημῶδες	99
3. Τραγούδια τῆς ξενιτᾶς, δημώδη	100
4. Ναναρίσματα, δημώδη	100
5. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημώδη	102
6. Μοιρολόγια, δημώδη	102
7. Βατίτικα (Ἐγκωμιαστικά), δημώδη :	
α) Στό νοικουρή	104
β) Στόν προεστό τοῦ χωριοῦ	104
8. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	104
9. Κλέφτικα, δημώδη	104
10. Σκλάβοι στούς Ἀρβανίτες, δημῶδες	106
11. Σουλιώτικα, δημώδη	106
12. Τῆς Πάργας, δημῶδες	107
13. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, δημῶδες	108

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΜΕΛΕΤΕΣ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΕΣ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	113
2. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάζαρου	116
3. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου	122

4. Γεώργιος Γεμιστός - Ηλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	128
5. 'Η έθνική καὶ ιστορικὴ συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	134

**Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ,
ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ**

1. 'Ο θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, "Ιωνος Δραγούμη	136
2. 'Η Θάλασσα (ἀποσπάσματα), "Ιωνος Δραγούμη	145
3. 'Ο Πύραυλος, Σπύρου Μελᾶ	148
4. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	149
5. 'Ελληνική Πατρίδα, Μαρίας Π. Ράλλη	161
6. Κορέας, "Ιων. Δραγούμη	165
7. 'Η μάνα μου ἡ θάλασσα, Φ. Κόντογλου	167
8. 'Η μυστική παπαρούνα, Στρ. Μυριβήλη	172
9. Χρονικό τοῦ 1942, 'Ηλία Βενέζη	174
10. 'Η κηδεία τοῦ Παλαμᾶ, Γιώργου Θεοτοκᾶ	178

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. 'Η θογραφικά

1. 'Ο παπα-Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	181
2. Τό γιούσουρι, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	196

II. Ιστορικά

3. Τό άμαρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	205
4. «'Ετσι ήταν», Γιάννη Βλαχογιάννη	216

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. «'Αέρας», Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	217
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	220
3. 'Η Νίκη μας στό Πόγραδετς, Σπύρου Μελᾶ	221
4. 'Ω Ξένε, Σπύρου Μελᾶ	224

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. 'Η λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	225
--	-----

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ - TECHNOKRITIKA

1. 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 'Εμμανουὴλ Ρούδου	226
2. 'Η κλασική πλαστική, Χρ. Καρούζου	231
3. Δημοτικό τραγούδι καὶ λαϊκή τέχνη, Κίτσου Μακρῆ	236
4. 'Η ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμᾶ	240
5. 'Η μεταρριωση τοῦ Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου, 'Αχιλλέως Κύρου	243

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	248
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	253
3. Φωτεινός (ἀπόσπασμα) Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	255
4. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	259
5. Δύο!, Γερασίμου Μαρκορᾶ	259
6. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	260
7. Καλλπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	260
8. Ἡ ἔξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	261
9. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	261
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	262
11. Τὸ ἀγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου	265
12. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	265
13. Ὁρθό στέκεσαι ἀντίκρυ μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	267
14. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	268
15. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	269
16. Τό λένε τ' ἀγδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	269
17. Δέηση για τὴν ψυχή τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	270
18. Τό στερνό παρεμμύθι, Λάμπρου Πορφύρα	271
19. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη	271
20. Λούης, Ἀλεξανδρού Πάλλη	272
21. Τό πατρικό μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	274
22. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	
α) Τό φτάσιμο	274
β) Γλυκοχαράματα	275
γ) Τό τάμα	275
δ) Τά πρωτοβρόχια	276
23. Φωνές, Κ. Καβάφη	276
24. Ἀλεξανδρινοὶ βασιλεῖς, Κ. Καβάφη	277
25. Παλαμᾶς, Ἀγγ. Σικελιανοῦ	278
26. Ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης, Γ. Σεφέρη	279
27. Πλοῖα καὶ ὄλλα, Τ. Παπατσώνη	281
28. Ἀναλογίες, Γιάννη Ρίτσου	284
29. Μάνα καὶ γιός, Νικηφόρου Βρεττάκου	284
30. [Ψηλὰ μ' ἔναν πυρσό], Ὁδυσ. Ἐλύτη	285
31. Νεότητα δύσκολων χρόνων, Ζωῆς Καρέλλη	285
32. Παῦλος Μελᾶς, Κωστῆ Παλαμᾶ	287
33. Χιμάρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
34. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ :	
α) Πάτρα	289
β) Μεσολόγγι	290
γ) Ἀθήνα	290
δ) Ἐλλάδα	291

35. Ή διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	292
36. Έλευθερία (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
37. Ο φθόνος (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	293
38. Κρείσσον σιγᾶν (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
39. Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
40. Εἰς ἀστεῖον κυνηγὸν (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
41. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (έπιγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

'Απὸ τῆς 'Ακροπόλεως τῶν 'Αθηνῶν, ἀπόσπασμα ἀπό τὸ «'Οδοιπορικὸν» τοῦ Σατοβριάνδου - 'Εμμ. Ροΐδου	297
---	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ 'Ελληνόπουλο, Βίκτωρος Ούγκο - Κωστῆ Παλαμᾶ	299
2. 'Η ἐλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	300
3. 'Ο 'Ελληνικός "Τύμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	301
4. Τὰ νησιά τῆς 'Ελλάδας, Λόρδου Βύρωνος - 'Αργύρη 'Εφταλιώτη	302
Λεξιλόγιο	305
Βιογραφικές Σημειώσεις	331
Πίνακας περιεχομένων	343

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα «Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν»	155
2. Νικηφόρου Λύτρα «'Η κλεμμένη»	157
3. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλη	233
4. Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου «Προσευχὴ στὸ ὄρος τῶν 'Ελαιῶν»	245

ΈΚΔΟΣΗ ΙΕ', 1977 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 85.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ 2837/14-4-1977

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Π. ΟΚΤΩΡΑΤΟΣ - Κ. ΚΟΥΚΙΑΣ Ο.Ε.

Ε

Ψηφιοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής